

ABDULLAH RIZA ERGÜVEN

Tanrılarını Nasıl Yarattık

Tanrılarının Ölümü!

Abdullah Rıza Ergüven
TANRILARI NASIL YARATTIK
Tanrıların Ölümü!

BERFİN

Berfin Yayınları : 93

Araştırma - İnceleme : 36

ISBN 975 - 7354 - 71 - 6

Abdullah Rıza Ergüven : Tanrıları Nasıl Yarattık

Yayın Yönetmeni : İsmet Arslan

Kapak Hazırlık : Mehmet Özalp

Baskı - Cilt : Kayhan Matbaası (Tel: 576 01 36)

Birinci Basım : Ağustos 2000

Bu kitabın yayın hakları Berfin Yayınları'na aittir.

Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti.

Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han, Kat: 3

No: 56 Cağaloğlu 34440 / İstanbul

Tel: (0.212) 513 79 00 - Fax:(0.212) 512 37 20

Abdullah Rıza Ergüven

TANRILARI NASIL YARATTIK

T a n r ı l a r ı n Ö l ü m ü !

İçindekiler

Öndeyiş	7
Yaşam Deneyimleri	9
Din Nedir?	20
Mısır	25
Sumer-Akad-Asur	39
Hititler	56
Batı Samileri	70
İsrail	73
Hıristiyanlık	94
İslamlık	111
İran	132
Hintliler	139
Hinduculuk	145
Budacılık	150
Yunan	159
Romalılar	181
Keltler	203
Cermenler	209
Çin ve Kore	217
Japonya	233
Afrika	241
Asya	254
Amerika	261
Avustralya	273
Tanrıların Ölümü	279
Tarihsel, Belgesel Kaynaklar	357

Öndeyiş

*Tanrılarını nasıl yarattık,
elimiz ayağımız kurgumuzla
onları çamurdan yaptık.
Ürkümüz korkumuz çıkarımızla
çamurdan yaptık onları!*

*Ay'a tanrı, Güneş'e tanrı dedik
bilmem neyin nesine tanrı.
Din kılıç oldu kesildik
dada da dada da dada daaa
bilmeyen var mı aramızda?*

Dinler yakıtını bitirdi mi ölür. Bütün dinler ergeç ölecek... Neden? Çünkü yakıtı bir gün bitmek zorunda! Eskiçağ Anadolu dinlerinden, örneğin Hitit dininden ne kaldı şimdi? Hani Sumerlerin dini? Hem öyle bir değil, 150 tanrı vardı!

“Dinin de mi yakıtı olur?” demeyin! Din yapısını örerken, birtakım kurgular, imgeler, varsamalar kullanır... Kullanan da insan! Hem kullanır, hem yapar; ondan sonra da bu “Allah” der, bu “Tanrı” der! Tanrılarının, allahlarının her an birbiri ardısıra ölmelerinin nedeni bu! Hiçbiri gerçekler üzerine kurulmamıştır. Peki, öyle de niçin kurulup yaratılmıştır? Uzun tartışmalara girişmeden özetle yanıtlayayım: Din, insanın **korkusu, çıkarı, onmasızlığı** üzerine kurulmuştur. İnsan başarısızlığı karşısında, onmasızlıklarında tanrılarını aramayıp; kendine güvenseydi, sayıları 300 milyonu aşkın düzmece tanrılarının hiçbiri, kafalara çivilenmeyecekti!

Böylece yoklar ülkesinin, yeryüzü ağalarının kölesi olmayacaktır... Onlardır her gün yıldız falcılığı kitaplarını basanlar; para kazanmak, özdeş zamanda yazıklı, onmasız insanın sağlıklı düşüncesini sülük gibi sömürüp kafasından boşaltmak için!..

Dinler, o çağda yaşayan insanlara şırıngalandıktan sonra, ölü bir gün... Yeni kuşaklar gelir, onlar da şırıngalanmada fire verir!.. Böylece dine tutkunluk giderek azalır. Bu azalma süresince tanrılara bağlanan olaylarla, bu tanrılar çelişir; birbiriyle aykırılaştır. Bu aykırılık zamanla ağırlığını daha da ortaya koyar! Örneğin “sayrılık allahtandır” denir. Ama tutmaz, tutmadığını anlar kişiler! Dinsel eğilimlerle sünepeleşmeyen gerçek aydın kişiler vardır. Bunlar olmasaydı, dinler bağnazların, köktendincilerin istediği gibi sürer giderdi belki!..

Dahasını diyelim, nesnel bir örnek verelim mi?

Dinler gerçek olsaydı; binlerce binlerce sekt ortaya çıkmazdı! Bütün bunlar dinlerin insan kurgusuyla ortaya çıktığını açık ve seçik olarak kanıtlamaktadır.

Birşeyi imgeleyip “var” demekle, o şey var olmaz! Ama “var” diye kandırıldı yığınlar. Gerçek olan doğa, onun ürünü de İNSAN! Evren bilincine insanla ulaştık. Sayıları 300 milyonu aşkın tanrılar insanoğluna; evren üzerine, insan üzerine en ufak bilgiyi veremediler. İnsan özgürlüğüne içindeki tanrıları öldürmekle kavuşabilir. İşte o zaman, ağa-imgetanrıların kölesi olmaktan kurtuluruz!..

*Stockholm,
15 Mayıs 1998*

Yaşam Deneyimleri

Evrenbilim ve Tanrı Kavramı yapıtıma şöyle başlamıştım:

...Sekiz dokuz yaşlarımda Avanos'ta, Kızılıрмаğa bitişik bahçemizde anam, babam, ben kayısıları küfelere yerleştiriyorduk; babamın tanıdığı yaşlı bir adam geldi. Elindeki sopayı yere vurarak, tarihçi **Ksenefon** davranışı, açık ve tok sesiyle:

"Bizi bu dünyaya koyanın taa anasını..." diye sövüp saymaya başladı...

İşte o gün bugündür **Tanrı, Varlık, Yokluk, Yaratı** vb. konuların üzerinde kurgulamaya, düşünmeye başladım.

Yeryüzüne gelmek, yaşamak, sonra da... ölümle birden bire çekip gitmek... Yok olmak... Ürpertici birşey... Bir yaratıcı, bir tanrı ya da tanrılar var mıydı, o yaşımda bilmiyordum. Yanıtı bugün bile zor, sakıncalı sorularla kendimi her gün sınava çekiyordum.

Bir gün **Avanos'ta Alaaddin Mahallesi'**ndeki evimizin avlusunda oynarken elimdeki çömleği yere düşürüverdim. Çömlek yere düşmesiyle birlikte paramparça oldu.

İşte o zaman çocuk usuma yerleştirilen tanrıya değin bir soru dilime takılıverdi:

“Allah, bu çömlek parçalarına ‘haydi çömlek ol’ dese; bu parçalar o anda çömlek olabilir miydi?”

Her şeyi merak ediyor, olan birşeyin nedenini arıyordum. Anam çardakta iki taşı yanyana koyuyor, üstüne de tencereyi koyup pilav pişiriyordu. Tencerenin altına koyduğu odunlar yanıp bir süre sonra kül oluyordu. Ama Güneş hiç durmadan ışığını veriyor sönmüyordu. Güneşi söndürmeyen bu ateş nasıl bir ateşti?

İlginç düşünceler beni bırakmadı. Bir tanrı, insanların inandığı bir tanrı ya da tanrılar kırılıp saçılan parçalara **“çömlek ol”** dese, **çömlek eski durumuna gelebilir miydi?**

Nasıl bilmem ama, o anda bunun olanaksızlığını düşündüm. Sonra da tanrıların birşeye **“Ol”** dediğine ya da insanlara yardım etmiş olduğuna hiç tanık olmamıştım. Bu konuda kuşkularım beni destekliyordu.

Gözlerimin önünde alabildiğine uzanan, yayılan bir doğa vardı. Onun açılım ve yayılımlarını görüyor, doğanın görkemli sergilenmesine tanık oluyordum.

Anamın bir gün **“ahırın eşiğine karanlıkta su dökme”** sözlerine karşı durarak;

“Dökersem ne olur?” dedim.

Anam beklemediğim yanıtını hemen yapıştııverdi:

“Sıcak su dökersen seni şeytan çarpar.”

Bunun böyle olduğunu ya da olmadığını kesinlikle kanıtlamam gerekiyordu. Kafama çivilenen merakım bu işte! Durumun aslını astarını ortaya koymam gerekiyordu.

Pilav pişiriyordu bir gün anam ocakta, sıcak suyu bir kaba koydum. Ahırın eşiğine gidip döktüm. Orada durdum biraz. Şeytan beni çarpsın diye! Hiçbir şey olmadı bana! Ne elim çarpıldı ne yüzüm! Yeni bir utkudan çıkmış gibi doğru anama koştum:

“Elime yüzüme birşey olmuş mu?” diye sordum. O da:

“Yooook” dedi, **“olmamış...”**

“Sıcak suyu ahırın eşiğine, hem de karanlıkta döküverdim. Hani beni şeytan çarpacaktı?..” dedim.

“Ne bileyim oğlum, bize öyle dediler, biz de öyle belledik...”

Böylesi örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Demek halk, Anadolu insanı görmediği, ne olduğunu bilmediği “Allah”ı, başı darda kaldığı zaman her işinde kullanıyor. Örneğin eşek anırsa, bu anırmann nedenini de “Allah”a bağlıyor!

Yaşamımdan süzülüp gelen başka bir örnek:

Bir gün komşumuz Hasaratların İbrahim; “Fatmabalar ‘Mevlit’ okutuyorlarmış, haydi gidip dinleyelim” dedi.

Bir akşam üzeriydi. Mahallenin bütün kadınları, kızları, çocukları Fatmabaların evinde toplandık.

Hafız birşeyler anlatıp duruyordu. Bir ara nasıl oldu bilmem, söz “Allah”ın isteğiyle **Tanrıelçisi İbrahim** (Abraham)in, oğlu **İshak**’ı kurban etme konusuna geldi.

“Allah’ın isteğini yerine getirmek için, **Tanrıelçisi İbrahim**, oğlu **İshak**’ı bir sekiye yatırır. Elindeki keskin bıçağı çalar boğazına **İshak**’ın!.. Ama bıçak bir türlü **İshak**’ın boğazını kesmez” anlatıya göre. “Sonra bıçağı sert bir taşla çalınca, taş iki parça olur.”

Hafızı dinleyen oradaki halk bu acıklı öykünün etkisiyle hüngür hüngür ağlamaya başlar! Çığlıklar, bağlıklar birbirini kovalar.

Yanımda diz çöküp dinleyen Hasaratların İbrahim’e:

“Ben gideceğim. Burası durulacak yer değil” dedim. Böylece her ikimiz de evlerimize döndük.

O akşam karanlık bastıktan sonra göğü bir uçtan diğer uca pırıl pırıl sarıp kuşatan Samanyolu’na baktım. Doğanın bu görkemli gerçeğiyle uyumaya çalıştım, evimizin avlusundaki yatağımdaydım. Kimi geceleri Ay gümüş bir tepsi gibi yusuvarlak, desdeğirmi; gözlerimi yıkıyordu. Öbür yandan bir türlü anlam veremediğim, anlamadığım “**çocuk kesme, çocuk kurban etme**” olayı kafama çivi gibi saplandı. Bu zorlu öykünün ağırlığından kurtulamadım. Uykusuzluğum gözlerime bata bata dalıp gitmişim sonra.

Sabaha karşı uyanır gibi oldum. Yarı uykulu yarı uyanık... Ülker yıldızının göğü aşıp ufka doğru yaklaşımı -üzüm salkımı gibi- ananın diliyle “**yıldızlar ağmış, sabah olacak**” demiş olduğu vakitti.

Ertesi gün de soramadım, kafama çivilenen anlatının ne olduğunu? Ama hiçbir şey **Ülker yıldızı** ve gözlerimin içine dolan **Ay**

denli gerçek değildi. Soramadım hiç kimseye. Bir bilen de yoktu. **Kimdi İbrahim? Olay ne zaman olmuştu? Bu nasıl bir deneydi, oğul kesmeli?** Taşı kesiyordu da bıçak, oğlunun yumuşak boğazını kesmiyordu? O anda Allah'ın seslenmesi de öykünün iyi düzenlendiğini gösteriyordu!

Anlatıda Allah'ı, **“biz İbrahim'i denedik”** benzeri tepeden inme yanıtla **“hazırcevap”**lılık durumuna getiren kimdi?

Daha ertesi, daha ertesi günler Hafız'ın **“oldu bitti”** öyküsü kulağımda uğuldayıp durdu. Ama hiçbir şey göğü değil yalnız, evin avlusunu bir uçtan öbür uca kuşatan başımın üstündeki **Sa-manyolu, Yedi kardeş, Ülker yıldızı** denli gerçek değildi. Göğün üzerime dökülen güzelliğini, bu güzelliğin gerçeklerini yaşamım boyunca bana hiçbir şey veremedi. İmgeler birer kuş tüyü gibi uçup gidiyor, en sonunda doğanın gerçek yüzünü görüyordum.

Bütün yaşamım boyunca tutacağım yolu yordamı, babamla anamdan öğrendim. Babam bana doğru davranmayı, yalan söylememeyi öğretti. Anam da **“oğlum bir insanın yanlışını yüzüne vurmazsan (söylemezsen) hep doğru yaptığını sanır”** derdi.

Babam, **Avanos'un Topraklı köyünde (1926-1929)** birkaç yıl ilkokul öğretmenliği yapmış (Bkz. **A.R. Ergüven, Yarınları Beklerken ve Yaşamak Uğruna**).

Topraklı'da bazı öğrencilerin babaları, babama **“Bahar gelince çocuklar okula gelmesin. Ama sen geldi göstereceksin!”** demişler. Bunun üzerine babam **Ali Rıza** dayanamayıp öğretmenlikten ayrılmış. Böylece öğretmenlikten sonraki yaşamı hep iş aramakla geçmiş ev geçimi yüzünden. Süvari Mübaşirliği (Atlı mektupçu), nalbantlık ve gardiyanlıktan cami hocalığına kadar girip çıkmadığı meslek kalmamış! Annem derdi bana: **“Baban kırk yaşına kadar camiye gidip oruç tutmuş değil, Tanrı'ya da inanmazdı!”** Doğrudur. En sonunda cami hocalığı yapması da geçim yüzündendi... Anamın dediği gibi, gül gibi mesleği vardı. İlkokul öğretmenliği... Anam da sofı değildi, namazı, **“kılmış olmak”** için kılardı. Anadolu'da kadınlar (hele okumamışlar) namazın ne olduğunu bilmezler!.. Alışkanlık yüzünden namaz sürer gider. Bir işlevi de yok!

Anama bir gün;

“Ana, namaz kılariken ağzın birşeyler mırıldanıyor, sahi ne söylüyorsun?” diye sordum.

O da; **“Anlamını ben de bilmiyorum”** dedi.

“Anlamını bilmediğin şeyleri niye söylüyorsun? Neye yarar bu?”

Anam:

“Aman oğlum, ne deşeleyip duruyorsun? Ağzımız alışmış, kör değneği beller gibi, dudağımız mırıldayıp duruyor. Öyle alıştırmışlar bizi!..”

Okuma yazması olmayan anamın 1930’larda söylediği bu söz, 1950’den bu yana türeyen, halkı dinle sömüren kendini bilmez **siyasilerin** yüzüne indirilmiş bir tokattı!..

Daha çocuk yaşında olaylara, olgulara ilgi duyuyor, her şeyin nedenini araştırıyordum. Çoklayın da bir yanıt alamıyordum kime sorsam. Bir arkadaşımdan duymuştum. Kadir gecesı Ay ışığında **“boynunu gölgesinden göremeyen”** o yıl içinde ölmüş!

Çocuk yaşında bu beni çok korkuttu. Bunun doğru olup olmadığını da kimseye sormadım. Sorsam da beni inandıracak bir yanıt alamazdım. Bunu duyduğum günün gecesı de Kadir gecesıydı. Ay aydınlığı bir geceydi!

Evimizin duvarına sessizce yaslandım. Düşünmeye başladım kendi kendime. Bir yandan da bir korku sarmaya başladı çocuk dünyamı. Göze alabilecek miydim gölgeme bakmayı Ay ışığında? Yaslandığım duvardan yola doğru birkaç adım yürümeye başladım. Başım la omzum arasındaki boynumu aradım gölgemde. Bir eğilip bir kalktım. Bir sağıma döndüm, bir soluma. Bedenimin her devinişinde gölgem de biçim değiştiriyordu. Bir bakıyorum gölgeme, başım la omzum arasında boynumun gölgesi yok! Korkuyorum. **“Demek bu yıl öleceğim”** diye de ölüm korkusu içime oturuveriyordu.

O gece belki yüze yakın gölge denemesi yaptım. Sonra da gölgeyle ölüm arasında ne gibi bir ilişki, ilinti olabilir diye kurup düşünmeye başladım. Buna da bir anlam veremiyordum. Epeyce yoruldum çeşitli gölge oyunlarıyla. Ay ışığında bedenimin binbir çeşit

gölgesi vardı. Durumu iyice anlamak, aydınlatmak için gölgeleri incelemeye başladım. Şunu öğrendim en sonunda: Bedenimin bir duruş biçiminde boynum gözükmüyor, başka bir durumda gözükmüyordu! **Bu ikili durumu gölgemin**, beni kuşkulara sürükledi. Durumdaki bu kararsızlık, dinsel düşlemlerin ne denli boş ve köksüz olduğunu açıklıyordu. Böylece boyun gölgesi oyununun ne olduğunu anladım. Ayışığında gölgemin görünüp görünmemesi tümünden bana bağlıydı!

Bedenin duruş biçimiyle değişen boyun gölgesinin, ölmek ya da ölmemekle bir ilişkisi olamayacağı besbelliydi.

Çocuk düşüncelerimin gerçekleri yakalama girişimi, deneyleriyle ulaştığı bu sonuç bütün yaşamım boyunca bana destek oldu. Boş inançların ne denli temelsiz olduğunu da kendi deneylerimle kanıtlamış oluyordum!..

Geçim derdi yüzünden, geçim koşullarının da ağır basmasıyla babam Elmahacılı (Yerköy) köyüne hoca oldu. Yeni başlamıştım Edebiyat Fakültesi'ne. O dönemin yaz dinlencesinde iki ay köyde kaldım. Yoksulluğun ağır basmasıyla birlikte okumak, öğrenimimi bütünlemekten başka hiçbir şey düşünmüyordum. Bir ara hiç değilse Cuma namazlarına camiye gelme istekleriyle karşılaştım. Namaz nasıl kılınır, onu da bilmiyordum. Boş inançlar beni ilgilendirmediği için, dinsel bir eğilimim de yoktu! Babam, anamın diliyle "gül gibi öğretmenlikten" ayrıldıktan sonra birden hoca olmuştu. Yine anamın diliyle **"babam kırk yaşına kadar namaz kılmış değil."** Arapçayı iyi bilmesi nedeniyle (Rüştiye mezunu), birdenbire "hoca" olunca, damdan düşercesine ben de **"hocanın oğlu"** oluvermiştim köyde!.

"Namaz kılmayı bilmiyorum" dedim ama; sağımdaki solumdakiler ne yaptılarsa camide, ben de onlar gibi yaptım. Öğle namazını da kılmış oldum. Namazı kılar kılmaz babam vaaza başlayınca çok ilginç bir olay oldu. Ben ön sıradan bir arkadaydım. Bir ara biri omuzuma dokunarak;

"Arkadan haber gönderdiler. Muhtar, Derviş Efendi'nin tarlada at pazarlığı varmış. Babana söyleyiver vaazı kısa kesin. Geç kalıyoruz" dedi.

Durumu babama söyledim. Camiden çıktık.

Demek Anadolu insanı dine körü körüne bağlanmıyordu. Yaşam, yaşamın gerçekleri dini bastırıyordu. Hangi din olursa olsun, Evrenin bir yaratıcısı var da ona yalvarılıyorsa; bu da bir anlama ulaşamazdı!.. Nitekim ulaşamadığını da milyonlarca yıl süregelip süregiden doğa yıkımları kanıtlamaktaydı. Evren yaratıcısının umurunda bile değildi yazıklı insanlar!.. Demek imgetanrılar!..

O zaman anladım Anadolu insanının baskıyla, alışkanlığın sunmuş olduğu yetersizlikle camiye gitmiş olduğunu! Ama yaşam gerçeği, din nedir tanıımıyordu!

Yaşamımdan süzülüp gelen başka bir örnek: Liseyi yeni bitirmiş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne yazılmıştım. Yerköy'e yaya bir buçuk saat uzaklıkta **Elmahacılı Köyü'nde** oturuyorduk. Ben yalnız dinlencelerde uğruyordum öğrenimim nedeniyle. Babam Kur'an okuyordu bir gün. Sordu bana:

Kur'an'da ezberlemesi en zor surenin, Velfecr Suresi (belki de bir ayet) olduğunu biliyor musun?"

Ben şaşkınlıkla;

"Bilmiyorum!" dedim.

Bunun üzerine -söz açılmışken- ben de babama şöyle dedim:

"Ben Kur'an'dan anlamam. Başka bir dille yazılmış, Arapça! İyi Arapça bilmeyen de anlamaz! Sen bana, Türkçesini iyi bildiğin bir tümceyi (ayeti) oku, bakalım Kur'an'da ne varmış, ne yokmuş göreyim" dedim.

Bunun üzerine babam, aralarına kağıt koyarak ayırdetmiş olduğu sayfaları özenle aradı, durdu bir yerde. Söylediği tümceleri usumda kaldığı gibi buraya aktarıyorum. Sözcüğü sözcüğüne şöyleydi:

"...Ey Muhammed! Sen onlara, o hak yoluna 'müslüman olmayanlara' üzülme! Biz onları Cehenneme atıp yakacağız! İrin haline gelip yanacaklar. Sonra dirilip yanacaklar, irin haline gelip yine yanacaklar! Ne zamana kadar? İlelebet!.."

Babamı cankulağıyla dinledikten sonra, dedim:

"Baba! Evrenin yaratıcısı olduğu söylenen böyle bir Allah'a inanmıyorum! Bu tümcelerin sahibi bir Allah olamaz! Bu bir

Tanrı konuşması değil! Bu tümceleri birinin düzenlediği anlaşılıyor!.. Kimbilir? Kur'an'ın daha başka yerlerinde neler var? Önümüze Allah adıyla yanlış bir Tanrı sürülüyor!..”

Babam hiç kızmadı bana, beni dinledikten sonra... Gerçekte babam ham sofı, yobaz değildi! Dinle de, kendini yitirircesine ilgili olduğu söylenemez. Çünkü babam **Ali Rıza**, “Rüştiye mezunu” olması nedeniyle Arapçayı iyi biliyordu. **Avanos’un Topaklı köyünde** (şimdi belki ilçe) dört beş yıl ilkököl öğretmenliği yapmış. Sonra da bırakmış öğretmenlik görevini “çocuğumu, geldi göstereceksin!” baskısıyla!..

Ne söylediğimin bilincinde olan babam, öğüt olsun diye şöyle dedi:

“Sen Allah’a inan, varsa sen kazanırsın; yoksa, kaybedeceğin birşey de yok!..”

Babama şöyle dedim: “**Bana okuduğun tümceler temelden yanlış. Ne Cehenneme, ne de Cehennemde sonsuza dek yanma olayına inanıyorum. Bir Tanrı da böyle konuşmaz! Böyle bir tanrının varolmadığına inanıyorum. Benim bu inancım Kur'an’daki tümcelerden çok daha sağlam...”**

Babamın bu ikicil savı, Fransız yazarı **Balise Pascal**’dan kaynaklanmaz. Üstelik babam **Pascal**’ı tanımaz. Daha sonraki yıllarda tanık oldum **Pascal**’ın görüşlerine. Bu görüşler Avrupa kentsoylularını iyice pompalıyordu:

Bir şenlik günü **Blaise Pascal** (1623-1662), **Neuilly köprüsünde** görkemli bir arabayla gezintiye çıkar. Atlar dötrnala gider. Araba devrilmek üzeredir. Bu olayla etkilenen **Pascal**, **Port-Royal-des-Champs**’ın yalnızları arasına katılır. **Pascal**, başından geçen bu kazayla tinsel bunalıma uğrar, şöyle der:

“Madem ki bir kez dünyaya geldik. Öyleyse çıkarımıza en uygun olanı onaylamaya zorunluyuz. O (Allah)’na inanmakla birşey yitirmeyiz.”

Daha sonra da gerçeği belirleyip vurgular ister istemez:

“Biz korkumuzdan Tanrı’yı severiz.”

Böylece apaçık görüldüğü gibi **Blaise Pascal**, “Allah”ın varlığını çıkar ve korkuya bağlamakla yetiniyor. Böylece çıkar, korku

ve **ölüm** tanrıların insan imgeleminde yuvalanmasını kanıtlamış oluyor. Başına gelen kaza da buna yardım etmiş oluyor!

Nasıl bir yuvalanma! Buna **kör saplanma** diyebiliriz. Böylesi kör saplanmalar kafalara daha çocuk yaşlarda yerleştirilir. İnsan deneyimli, serüvenli, güçlüklerle dolu yaşamını sürdürürken bir an gelir -çevresinin de etkisiyle-usuru kulanamaz olur. Söylenenler olduğu gibi onaylanır, hiçbir düşünceye, usa başvurmada! Evet! Böylesi kör saplantılar, -halkı aptallaştırma- sünepeleştirme yöntemleriyle 1950'li yıllarda kimliğini yitirmiş kör politikacılar, halkı uçuruma sürükledi! Sonrakilerin birçoğu da bu **körebe** yıkımını izlediler! Oysa hayvanlar bile böyle yapmıyor. Eşekler bile önlerine konan samanı, yulafı, otu, arpayı koklayıp araştırdıktan sonra yemeye başlıyorlar!.. Bu uyanıklık hayvanları eyleme yöneltiyor; yenebilecekleri yiyorlar, yenmeyecek olanı ayırdediyorlar. Hiçbir zaman eşiği (çocukluk deneyimlerinden); arpanın, samanının, yulafın arasına sütleğen otu koyarak aldatamazsınız: Ama usu olan insanı "orada huriler, gılmanlar var" dediniz mi aldatabiliyorsunuz!.. Hiç bir **hayvan** kendisine verilen **doğa niteliklerini** bu denli çarçur etmez!

Çocukluğumda boz eşiğim arpayı, samanı, yulafı yiyor da; bunların arasına karıştırdığım **sütleğeni** yemiyor! Doğanın kendisine vermiş olduğu içgüdünün gücüyle, ağılı sütleğen otunu yemiyor! Ama düşünceyle donanan insan; İbrahim'in keskin bıçağının, oğlu İshak'ın boğazını kesmediğini, taşa vurunca taşın iki parçaya ayrıldığını söyleyince, bu durumu usuna danışmadan onaylıyor, evetliyor. Sonra da hüngür hüngür ağlamaya başlıyor.

Çocukluğumda, ilk gençlik yıllarımda kazanmış olduğum ussal deneyimlerim usavurmalarım kendi kendime, bana gerçeklerin kapısını açmış oldu. **Fakat kör politikacılar göz göre göre çıkarları uğruna hep yalan söylediler! Bu kör siyascalılar Cumhuriyet Devrimlerinin düşmanı oldular!**

Sahi, **İbrahim İbrahim** diyoruz. Ama; tanrıelçisi olduğu söylenen **İbrahim** kim? Tevrat'ta adı **Abraham** olarak geçiyor Kur'an'daki adı da **İbrahim!**

İbrahim (Abraham, Abram) kimi kaynaklara göre İÖ 2000-1650 yılları arasında yaşamış (**Chambers, encyclopedici English Dictionary, s. 4, Cambridge 1994**). Mezopotamya'da Ur kentinde doğmuş (İÖ 1850). İki oğlu varmış, biri İshak, öbürü İsmail! Araplar işte bu İsmail'den geliyormuş!..

Gerçekte kimi tarihçilere göre, İbrahim'in yaşayıp yaşamadığı da belli değil! İbrahim bir yandan Yahudilerin (oğlu İshak'la) öbür yandan Arapların (oğlu İsmail'le) atası oluyormuş! Ataları bir olan iki halk! Onların Tanrıları da "Allah"! Bu iki halk da, ataları bir olmasına karşın birbirini öldürüp duruyor günümüzde de!.. Bu mu bir "Tanrı"nın gerçekliği?..

Tarihin karanlıklarına gömülen İbrahim'i daha da açıklamak gerekiyor. Ne yapmış da böylesine etkilemiş **Muhammed**'i? Bunu açıkladığımız anda da "**Allah'ın, Kur'an'ın, Muhammed'in**" de soykütüğü ortaya konmuş olacak! Bütün gerçeğiyle durumu açıklamak gerekirse; **Muhammed-Allah-Kur'an** üçlüsü bir ve özdeş şeyler... İnsan olarak Muhammed olmasaydı; ne bu biçimiyle "Allah" (Muhammed'in Allah'ı), ne de onun esinleri diye savlanan Kur'an olacaktı. Kur'an'da kendi imgesel gücüyle imgesel "Allah"ı konuşturan Muhammed'in kendisi! İbrahim gibi yaşayıp yaşamadığı belli olmayan kişileri de kendi amaçları için kullanmış ve kulaktan dolma anlatıları, kendi tasarımlarını, düşlerini "esin" diye Kur'an'a geçirmiştir. Gerçekte **Muhammed** döneminde **kitap durumunda Kur'an yoktu!** Muhammed düzenlediği tümceleri kitap durumunda hiçbir zaman görmemiştir! Bu konuda bakınız: (**Dinlerin Kökeni ve İslam'da Reform**).

1400 yıl öncesi **Halife Osman** döneminde **Muhammed**'in düzenlemiş olduğu tümceler "esin" diye kitap durumuna getirilmiştir. Bunlar bölük pörçük birkaç satırcık tümceler biçiminde **kemiklere, taş parçalarına hayvan derilerine, ağaç kabuklarına** yazılıp köşe bucakta kendi durumuna bırakılmıştı.

Muhammed'in eşeysel duygularına kadar her çeşit istekler tümcelerde yer alır. "Allah" yığın yığın esin gönderiyor da bir top kağıt gönderemiyor, ya da üzerine yazılabilecek başka birşey... Bu

konuyu ileriki sayfalarda, **Muhammed**'in **esin** diye adlandırıp "Allah"tan getirmiş olduğunu söylediği tümcelerle kanıtlamaya çalışacağız...

1948-49 yaz aylarıydı. Elmahacılılı bir genç köylüden, demokrat Parti adaylarının, CHP adayları üzerine aşağıdaki suçlamalarını kulağımla işitince şaşırıp kaldım:

"Dün köye Demokrat Parti'nin adayları geldi. Bunlar üniversitede okuyanların hepsinin "puşt olduğunu" söyledi..."

1950'den önce Demokrat Parti'nin bilgisiz, kimliksiz parti adayları işte böyle çirkin propagandalar yaparak başa geldiler. **Kimliksiz Menderes'in** cezasını halk verdi, boynu ipten kurtulmadı! Onun, Türkiye'yi uçuruma sürükleyen karanlık emellerinin kalıtına konan da, **Atatürk** düşmanı **Demirel** oldu. Açıkça görülüyor kimlerin ellerine düştüğü ülkemizin!..

Halkımızı, temiz Anadolu insanını aldatarak dini **sömürü aracı** olarak **kullanıp Türkiye'yi Edirne'den Ardahan'a**, 1400 yıl öncesinin karanlığına sürüklediler!..

Din Nedir?

Sahi, din denilen olay ne? Bir ya da birkaç tanrıya inanmak mı? Ama din denilen olayı böyle bir deyim de içermiyor!

Din tinbilimcisi **Leuba (Religionerna i historia och nutid, s.7)** elli yıl çalışarak, 48 çeşit din tanımına ulaştı. Böylece insanın din adıyla inanmış oldukları temelden, birbirinden apayrı durumlar da ortaya çıkıyor. Din böylece karmaşık bir duruma bürünüyor. Bundan, dinlerin toplumla birlikte insan imgesinin bir ürünü olduğu gerçeği de ortaya çıkıyor. Tanrı sözkonusu olunca da, gerçek bir tanrıya değil de, kendi imgelerimizin ürünü tanrıya ya da tanrılara inanmak durumuna düşüyoruz.

Din tinbilimcisi Amerikalı **J. B. Pratt**, bireylerin başa ya da baştakilere karşı durumları ve “ **kendi çıkarlarını gözetlemek amaçlı**” bir deyime ulaşıyor. Demek din, herşeyden önce bireyin, dış güçlere karşı kendi çıkarlarını koruma amacını da üstlenmiş oluyor. Daha açık bir deyişle birey yalnızdır, sığınmak zorunda kalıyor ve onmasızlıklar karşısında **din** denilen olay sinsice araya sokuluyor! Soru şöyle de sorulabilir: son üç dört bin yıllık bir **oyun** mu din? Değilse, dinin kaynaklarını yine insanda aramak zorundayız. Çünkü insanın dışında, daha başka bir deyimle insansız bir do-

ğada din olayına rastlanmaz! Dinozorlar döneminde, 70-140 milyon yıl önceleri, hiçbir **din olayına** rastlanmamıştır. Neden? Çünkü insan daha oluşmamıştı. İnsan daha yoktu. Bu durumda da din, bütün öbür sanatlar; el işleri... İnsan yapıtıdır! Dahası, dinozorlar döneminde tanrılardan söz edilemez! nasıl söz edilebilirsin? İnsanın olmadığı yerde tanrılara yer yok! Demek, bu durumda da **tanrıları yaratan insandır!..**

Turkan çocuğu **Homo erectus** türüne değin kimi taşıkların kanıtladığına göre ilk insanın, yaklaşık **yedi milyon yıl** önce gelişmeye başladığı görülüyor. İki milyon yıl önce de insanın ilk tarihine karışmış oluyor **Homo Erectus!** (**Richard Leakey: Hur Meniskan blev till, s.13**)

Ateşi ilk bulan **Homo Erectus**'dü. Gerçekte üç devrimin yeryüzünden oluştuğına tanık oluyoruz:

- a) İlk yaşamın 3 milyar 500 milyon yıl önce ortaya çıkması...
- b) İkinci devrim, birkaç gözenekli örgenliklerin oluşumu. Bu da yaklaşık yarım milyar yıl önce...
- c) Üçüncü devrim: İnsel bilincin oluşumu, 2,5 milyon yıl önce...

Böylece yaşam, kendi kendine insanda bilince ulaştı! İşte bu üç devrimin sonuncusundan, insel bilinçten önce imgetanrıların hiçbirisi yoktu?

Tanrıları yaratan kim?

Bütün sanatlar gibi insanla, insan bilinciyle sayıları 300 milyonu aşan tanrılar yeryüzünü kapladığı gibi, din ve inanç birliklerinin sayısı da 20 bini aştı günümüze kadar!.

Şimdi soruyorum sevgili okuyucularıma:

Yaratıcı kim?

-Elbette biz insanlar... Bu gerçeğı yargılıkta da vurguladık (İst. Adliye Sarayı: 24 Nisan 1996).

Kültür bakımından oldukça ilkel **Avustralya, Amerika** haklarının davranışları, ilkçağ insanların davranışlarına benziyor. Bu da gösteriyor ki, günümüzün tektanrıci dinlerinin kökenlerini kendinden öncekilerden **Sumer**'de, **Mısır**'da; ilkçağ insanların eğilimlerinde aramak gerekiyor.

Demek ilkçağların ilkel, ekin sel davranışları, zamanla onların inançları olmuştur. Gerçekte insanın varlaşmaya, bilinçlenmeye başlamasından günümüze bir **“Tanrı”** ortaya çıkıp da, **“işte o aradığınız Tanrı benim”** diyememiştir. Olsaydı derdi! Dinlere göre tektanrılı göksel dinlere göre de **-Allah** her zaman insana benzer olarak tasarlanmıştır. Yaratan insandı, başka kime benzetecekti?

Düşünmeye, imgelemeye başlayan ilkçağ insanların gök, olanca derinliğiyle göğün maviliği çekmiş, onları kendisine imrendirmiştir. O zaman gökte Güneş, Ay, yıldızlar, kuyrukluyıldızlar, göktaşları bu insanların hayranlığını çekmiş. Onlar da göğe, yıldızlara güneşe, Aya tanrı gözüyle bakmışlardır. Böylece aradıkları belirsiz kimliklerini bulduklarını sanmışlardır.

İlk “hayal eden” insan da gözleriyle ne görmüşse ona inanmak gereği duymuştur. **Güneş’e Ay’a, yıldızlara, Venüs gezegenine...** Göktanrıları arasında gökgürlemesi, yağmur ve doğurganlık tanrıları da var. Gök de tanrı olarak algılanır. Ana toprak yağmurla döllenir.

Birçok tanrılar da, **tanrılaşan insanlar** (aposteoserik)’dır. Bunlar ünlenen tarihsel kişiler. Tanrı gözüyle bakılır bunlara o çevrenin insanlarınca! Bunlar öldükten sonra da tanrı diye tapılır. Demek ilkçağ insanlarına göre tanrılar da ölür. Ölen tanrı insan, demek ölmekle tanrılığından birşey yitirmiyor!

Örneğin İslam Dürzileri arasında **Al-Hakim**, Japonlar arasında **Tenjin** bilinen tanrılar arasında yer alır.

Böylesi inançlar da bütün zamanlar boyunca süregelmiştir. İmgeleyen, tasarlayan insan her çeşit tanrıyı yaratıyor demek! Bütün bu verdiğimiz örnekler de özetin özeti...

Kamutanrıcılık (panteizm)’a göre, tanrı, evrende her yerdedir. Bu durumda her şey tanrısal oluyor belki! Kimi zaman evren, tanrının bedeni diye onaylanır. Bu durumda göksel tanrılar yuvalandıkları yerlerde kendiliğinden yok olur. Gerçekte din sözcülerinin tanrıları, panteizmle yok olmak zorunda!

Demek insanlar **“birine, bir güce”** sığınacağım derken, tanrıları çoğaltmışlar, bir’e indirmişler; oysa o Bir’den de ses gelmemiş 7 milyon yıldan beri...

Dahası tanrılık durumları özdeş ve benzer işlevlerle kimliklerini buluyor birbiriyle. Öyle ki esinleyen de özdeş "iktidar"a koşuyor: Mısır'da **Amon** ve **Ra**, Babil'de **Bel** (Enlil) ve **Marduk** gibi...

Bütün dinler ortaklamayı, ortak inancı gözetir. Bu güçle sürdürür yaşamını. Bir din, bir de bakarsınız gözyaşına bakmadan ölürgider. Ortak inancını yitirince! İmgeler üstüne kurulan bütün dinler (dinler imgeler, çıkarlar üstüne kurulmuştur her zaman) bir gün ölmek zorunda! Günümüze dek binlerce dinin öldüğü gibi!..

Gerçekte bütün dinler, inanç birlikleri temeli olmayan imgelerle bezenmiş, çıkarlarla desteklenmiş ve dışarda gerçeği olmayan, bir gerçeğe dayanmayan sayıklamalar. Bu sayıklamalar da **Efendi Ağa**'larca halka onaylatılmış. Sonra da bu **Efendi Ağa, Rabbü'l-Alemin** kılığına sokularak göğe uçurulmuştur. Sömürü düzeni ilkin din sömürüsüyle (kafaların sömürüsü) başlamıştır yeryüzünde! Ne zaman? Belki 50 bin yıl önce, belki de 500 bin yıl önceleri...

Bir din ne denli katı, ne denli bağınaz, ne denli değişime uğramıyorsa; o denli de ölümcüldür! İnsan yaşamı her an değişkenlik içinde. Değişmek zorunda olan yaşam karşısında **dinin durağanlığı; dinin ölümünü düzenler!** Çünkü kalıp kalıp verilen bir din yok, insanın düzenlemiş olduğu bir din vardır.

İnsan ölür, onun inancı da ölür, inandıkları da yok olur! **Arı öldükten sonra bir daha vızıldamaz! Anıran aşek anırmaz olur!** İnsan için de öyle! Doğanın doğrultusu bu! Bu gerçeği onaylamak zorundayız. Öyle olmasaydı, sayıları 300 milyonu aşkın tanrılara karşın depremler olmazdı!

Din sözcüleri ölür, öldükten sonra tanrıları da konuşmaz olur! Neden? Çünkü onlar da ölmüştür! Bu tanrılar onlardan önce de yoktu! Tanrıelçileriyle **başlayan tanrı**, tanrıelçileriyle **ölen tanrı**; bu tanrıelçilerinin kendilerinden başka ne olabilir? Bunu hiç düşünmediniz mi? Bana yanıt verebilir misiniz?

Hani **Musa**'nın, **İsa**'nın, **Muhammed**'in tanrıları?

İkel insanlarda, ilkçağ insanlarında ölüm, doğal olmayan bir yitişti. Bugün bile çoğunluk, ölümü doğal karşılayamaz.

İnsanın yaşayıp bir gün birden yok olması usun alacağı şey değildi! Herşeye karşın, ölüme karşı direnmek zorunda kaldı. Tasarımlarıyla, imgeleriyle gerçekleştirmeye çalıştılar ölümden sonraki yaşamı. Göksel dinler (tektanrıci dinler) “Öteyer”e göçürdüler insanı. Orada Cennetler, Cehennemler kurdular kafalarında, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamlıkta olduğu gibi! Hele yazıdan yoksun ilkçağ insanları ölüm karışısında şaşırıp kalıyorlardı. Gerçekte ölen insanın yeniden dirildiğine hiç kimse tanık olmadığı gibi, varsayılan bir Tanrı da bunun böyle olduğunu kanıtlayamamıştır. Tarihin karanlık dönemlerinden günümüze dek böyle bu! Bir yolunu bularak özellikle Hint dinlerinde “ölüm yeni bir yaşam için geçiş”tir deyip çıktılar! Yazıklı insanları yeniden sünepeleştirmek için!..

Daha başka halklar da ölüm karşısındaki ürküyü, korkuyu, onmasızlığı yenmek amacıyla başka biçimler aradılar!

Bir bölüm halklar da insanın öldükten sonra mezarda yaşadığına inandılar. Böylece ölüyü gömerken, çeşitli araçlar, yiyecekler koyuyorlardı ölüyle birlikte mezarlara! Varolduğu sanılan ya da inanılan tanrı da “Ne yapıyorsunuz? Akıntıya kürek çekiyorsunuz! Yok yere bütün çabalarınız boşa gidiyor” demiyor, ya da bunun tersini söylemiyordu. İnsanlar böyle hep oyalanmalı yaşamlarını sürdürdüler. Bu oyalanmalı bekleyişler onların kromozomlarına işledi. Sonra da hep tanrı umutlarıyla boşa yelmiş oldular. Ölüm imparatorlukları bile tasarladılar. Ölülerin tinleri bir araya toplanarak Yer yaşamı sürdürüyorlardı kendi olurlarına göre. Hani, her şey artık insanın imgelemine göre oluyordu ya; bir gün bir **Dalai Lama** çıktı, “**dünyaya 29 kez gelip gittiğini**” yutturmaya başladı. Sumerler döneminde Çoban Kral Dumuzi de böyle yapıyordu. Her kış ölüyor yaz gelince yeryüzüne çıkıyordu!

Şimdi tanrıların nasıl yaratıldığını, duruma göre nasıl uydurulduğunu görelim bir bir...

Mısır

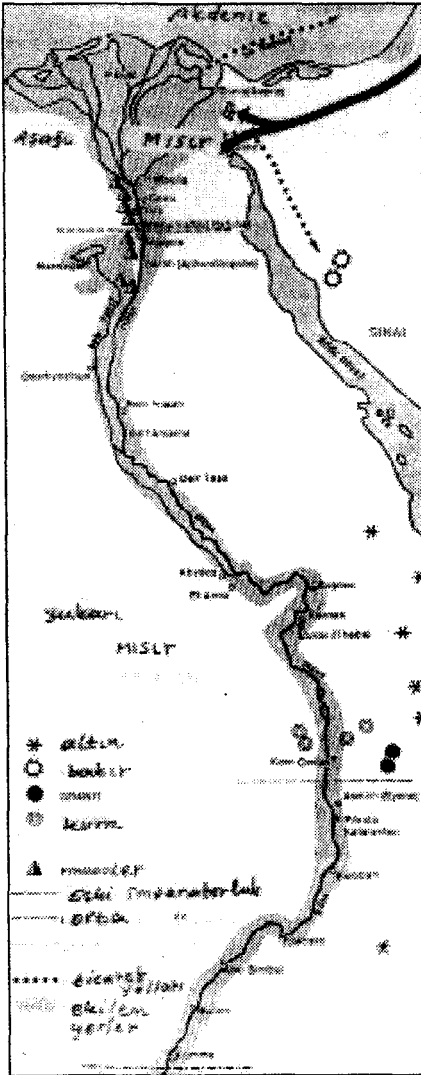
Tevrat, İncil ve Kur'an'ın kaynaklarına doğru:

Nil ırmağı olmasaydı belki *Mısır kültürü* de olmayacaktı. Nil'in kuzeyden güneye uzanışı, çölü, üretime elverişli topraklara dönüştürüyor. Daha sonra tarih öncesi çağlarda birtakım kent krallıkları kuruldu Mısır'da. **Yukarı Mısır, Aşağı Mısır** diye de adlandırıldı. Kültür İÖ 4000 yılında bütün bütün Afrika kültürüydü. **Mısır, Mezopotamya** ile ilişki kurdu bu tarihsel dönemin sonuna doğru.

Üç soy (hanedan) dönemi yaşar Mısır:

- 1) **Eski İmparatorluk** (3.ve 6. soylar, İÖ 2770-2270).
- 2) **Orta İmparatorluk** (11. özellikle 12. soy, İÖ 2060-1788).
- 3) **Yeni İmparatorluk** (18. ve 20. soylar, İÖ 1580-1085).

Mısır'da eski imparatorluk döneminde yapıldı piramitler. Orta imparatorluk iç politika çekişmeleriyle yıprandı. Yeni imparatorluk döneminde dinsel, ilginç yenilikler yapıldı **Amenhotep IV** (İÖ 1370-1352) döneminde. 20. soy dönemi **Ramses III- IX**, İÖ 1198-1085). Bir süre sonra Mısır, İÖ 525'de İran'ın, İÖ 332'de de Roma İmparatorluğu'nun eline geçti.

Mısır

Mısır dilinin semitik dillerle de yakınlığı var. Hiye-roglif, gerçekte resimli bir yazı. Piramit yazıları, metinleri Orta İmparatorluk döneminin bir çeşit kil ve sarkofaj metinleri. Başlangıçta tanrısallık ortaya çıkar, göksel tanrılar... Ama çoklayın insan biçiminde. Daha sonra hayvan biçimli tanrılar görülür. Demek tanrıyı, tanrıları hayvan biçiminde de yapıyorlar! Bu çeşit tanrılar araştırmacılara göre totem kaynaklıdır. Doğru durumuna, yaşam çevresine göre timsah tanrılar, aslan tanrılar da var. Görülüyor ki tanrılar çevreye, insan yaşamına göre biçimlendiriliyor. Bundan da tanrı yaratılarının gerçek sahibi insan olduğu açıkça belli oluyor. Dinin doğal biçimleri insan tasarım ve imgeleri. Nil ırmağında timsah değil de ayılar olsaydı; bu kez ayı biçimli tanrılar olacaktı! İnsan tanrıyı elbette çevresine göre öykünecekti. Nitekim öyle olmuş. Neden? Çünkü yaratan, yapan insan!..

Mısır tanrısı Atum, Osiris'le birlikte.
Yonut Karnak'ta (İÖ XV. yüzyıl).

Örneğin Theb kentinin tanrısı **Amon**'dur. **Memfis**'te zenaatçılar tanrısı **Ptah**'dı. **Hermopolis**'te bilgelik tanrısı **Thot** egemendi.

Piramit metinlerine göre **Horus**, Kral sarayının tanrısıydı. Fırvunla kimliği özdeşti.

Aşağı Mısır'da **Heliopolis**'te Güneş Tanrısı **Ra**'ya tapılıyordu. **Ra** yaratıcıydı, eşitlikle düzenin koruyucusuydu.

Osiris, Nil deltası'nda **Busiris**'teydi, bir kral gibi insan biçiminde. Fransız ozanlarından **Gérard de Nerval (1808-1855)**, **Horus** adlı şiirinde insan yaratısı tanrılarını, durumu dizelerinde şöyle işliyor:*

*Tanrı Kneph sarsıyordu evreni titreyerek
Ana İsis, o zaman doğruldu yatağından,
Baktı şöyle yabanıl kocasına bir zaman
Ve parladı öfkesi yeşil gözlerinde pek.*

*“Bakın, dedi ana, densiz yaşlı uyuyor pek,
Bütün kışları dünyanın geçmiş omuzundan,
Tutun ayağını, görmeyin gözünü aman,
Volkanlar tanrısı, kışlar kralı bu gerçek!*

*Savuşup gitti kartal, düşüncem dedi bana,
Onun için sarındım Cybele'in fistanına...
Pek sevilen oğlu bu Hermes'le Osiris'in.”*

*Gitti tanrıça yaldızlı sedefi üstünde,
Denizler gönderdi o canım gölgesini de,
Pul pul donandı gökler kuşağıyla İris'in.*

(*) A.R. Ergüven: Fransız Şiiri (Başlangıcından Bugüne) s. 69, Yaba Y. İst. 1985.

Aslan başlı tanrıça Sekhmet. Eski Mısır söylencesinde öcalıcı bir Tanrı. Söylenceye göre bu tanrıça tüm insanlığı yıkmış. Bu yonut Karnak'ta Mont tapınağında. Başında bir güneş tacı var. XVII. soy (Yaklaşık İÖ. XV. yüzyıl).

Eskiçağ Mısır'ında yaratı tanrısı Ptah. Thebe'de ege- men. Bronz yonut. XIX. soy- dan.

Kısaca krallar **Mısır**'da yönetmiş ol- dukları halklara söz dinletebilmek, buyruk- larını kolaylıkla onaylatmak için kendileri- ni ya tanrı aşamasına yükseltmişler yada tanrı diye inanılan güçlerle (imgetanrılarla) özdeş kimliğe bürünmüşlerdir. Tanrıların göğe uçurulması ya da göksel olması **Tev- rat, incil ve Kur'an**'la başlamamıştır.

Tevrat, İncil, Kur'an; özellikle **Kur'an** yeryüzündeki ağaları, efendileri “**Efendi Allah** (Rabbü'l Alemin) adıyla göğe uçurmuşlar (simgesel olarak). Böy- lece insanlar gökten yere doğru yönetilip sömürülmüşler. Kur'an'da bu savımızı kanıtlayan bölüm bile var: (Secde, 5):

“...Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir...”

Görülüyor ki, ilkçağ dinlerinden sayı- lan Mısır dini, doğrudan doğruya bir din değil, siyasal renklerle örülü, siyasal yanı ağır basan bir din, bir yaşam biçimi. Bir- çok tanrılar da birbirinin kimliğine bürü- nür. Örneğin devlet tanrısı **Horus**, (Re-Ho- rachte) kimliğindedir. Bu da insan benzeri birşey kartal başlı, Güneş değirmili. De- mek doğayla simgeleniyor tanrı. Daha açık bir söyleyişle insan, tanrıları yaratırken doğadan örnekleniyor. İnsan, doğayla ken-

dini birleştirerek tanrıyı kendi kalıbına sokuyor. Sonra tektanrılı din- lerde öyle yaptı; **Tevrat, İncil ve Kur'an**'da olduğu gibi.

Daha sonra **Echnaton** (hoşa giden) diye adlanan **Amenhotep IV**, krallarla **Amon prestij**i arasında çekişme konusu oldu. Kral birdenbire Amon dinini bırakarak **Aton** adıyla anılan **Güneşe tap- mayı** buyurdu. Bu tanrı (Güneş) bir tek tanrıydı. Güzel şarkılarla bütün yaşamı, canlıları yaratıyordu her yerde:

“...Batı’da ufukta battığın zaman, yer karanlık olur ölmüş gibi. Bütün aslanlar ininden dışarı çıkar, bütün yılanlar sokmaya başlar. Karanlık egemen olur, yer susar... Yer aydınlanır, sen ufukta doğduğun zaman ışıldar Aton gündüzün. Sen karanlığı boğar, ışıklarını her yana yayarsın...”

Aton, insan benzeri değil, Güneş gibi biçimlendi. Amon’un yer tanrılarının yandaşları gözaltına alındı. Bu doğa dini, ne yazık

Eski Mısır’ın ünlü boğa başlı Güneş Tanrısı Amon-Ra (Tanrı Kral Menhatop III) Çamurdan İnsan yapıyor. (Thebe, İÖ 1490-1470).

Tanrıların kralı diye de adlanan Amon. Thebe'deki tapınak onun onuruna yapıldı. XVII. soy.

ki, bu gerçeğe ulaşma biçimi başarıya ulaşmadı. Aton, insanlık tarihinde ilk olarak insel gerçeklere uyan bir inanış biçimiydi. Gerçek diyoruz ya, doğrudur. Güneş ısını biraz yitirmiş olsa; -ki bir gün gelecek bu gerçekleşecek- her şey yıkıma uğrar yeryüzünde. Yeryüzü tarihinde gelmiş geçmiş bütün tanrılar da bu olayı engelleyemez.

Echnaton'un ölümünden sonra, Amon Prestleri yeniden egemenliği ele geçirdiler. Görüyorsunuz, egemenliği ele geçirene göre tanrılar da değişiyor. Demek tanrıları insan yaratmıyor yalnız, onları isteği gibi değiştirebiliyor da!

Gerçekte Mısır dinine açık bir deyimleme getirilemez. Bu da gösteriyor ki, Mısır dini çeşitli dinlerden oluşmuş. bu dinler birbirine karışmıştır (**Helmer Ringgren, agy**). Dahası, Mısırlılar' bir dinin ardından koşmamıştır...

Çok eski çağlardan beri Kral Firavun'a tanrısal gözüyle bakılmış. IV. Soy Ra'nın oğlu sanını taşır. O doğuştan öyle, uyguladıkları tanrısal inanca göre. Böylece kralın hükümet yönetiminde tanrısal bir işlevi var. Kral, **halkının efendisi** sayılır.

İnsan, tanrıyı giydirip canlandırırken yiyeceğini bile sağlıyordu kurban vererek! **Ölü Kitabı**, bölüm 125'te şöyle deniyor:

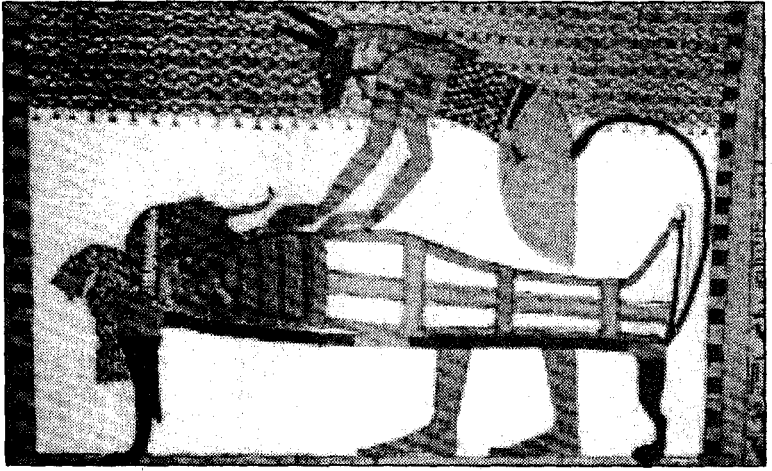
"...Birin in soyulmasına neden olmadım. Birinin ağlamasına, sızlamasına neden olmadım. Öldürmedim. Öldürtmedim. Birinin acı çekmesine neden ol-

madım. Tapınağın kurbanını azaltmadım. Tanrıların kurban ekmeğine zarar vermedim. Ölülerin kurban ekmeğini çalmadım. Kötülük etmedim kimseye(...) Çocuğun ağzından sütü aşırmadım. Bir hayvana bile kötü davranmadım...”

Mısır inancına göre ba (yaşam, güç, çoklukla tin diye çevrilir. Bununla ölü, daha sonra canlılarla ilişki kurar. **Tevrat, İncil, Kur'an**’ın kaynakları!) Kendinden önceki kitapları öykünen Kur'an’da da böyle geçer: “Tin, ölümden sonra yaşar” inancına ulaşılır.

Echnaton yalvarıda. Güneş ışınları Echnaton’un üzerine düşer ve Hieroglif imleri yaşama kavuşur.

Çakal başlı Mısır tanrısı bir ölünün mumyasını gözetliyor. Thebe'de, ölünün yaşa-
mış olduğu Nekropolis kentinden bir duvar resmi. XX. soy (sülale).

Yine, Mısır inancına göre, öbür yanda (Öteyer), ölümden sonra da tehlikeler, zorluklar olduğuna inanılıyor. Örneğin yabanıl hay-
vanlar vb. vardır ölümlere eziyet eden. Kur'an'da da buna koştur an-
lamlar, tümceler var. Allah, suçluları zebanilerle cezalandırır. Mı-
sır dininde yabanıl hayvanlar eziyet eder. Kur'an'da Allah, Cehen-
neme atarak insanları uslandırmaya çalışır:

**“...Rablerini yadsıyanlar için Cehennem azabı vardır. O, ne
kötü dönüştür...”**

(Kur'an: Mülk, 6)

**“...Oraya (Cehenneme) atıldıklarında, onun kaynarken çı-
kardığı uğultuyu işitirler...”**

(Kur'an: Mülk, 7)

Öyle ki, insanlara Cehennem işkencesi vermek için “Cehenne-
min, öfkesinden çatlayacağı” bile belirtilir Kur'an'da:

“...Neredeyse Cehennem öfkesinden çatlayacak...”

(Kur'an: Mülk, 8)

Zevk ve eğlenceyle dolu, Mısır tanrıçası Hathor bir erkeğin koluna yalıyor “öbürer”e gireceği anda. XVIII. soy.

Mısır inancında “Öteyerde” **suyun tehlike oluşturduğu** belirtilir (H. Ringgren ve A. Ström agy s. 48).

Mısırlılar, başkanlarının yaşamda olduğu gibi öldükten sonra da egemen olduğuna inanıyorlardı. **Sonsuz Başkan** şiirinde egemen kişinin tanrılığı, ölümsüzlüğü şöyle deyimleniyor:

*Sonsuzluğa dek sürececek varlığın,
Sen var oldukça sürececek sonsuzluk*

Kötü yönetimden söz eden şiirler de var:

*İşte saray, yoksulluk korkusuna kapılmış
Kargaşalık yaratan bozgunculara
Karşı koymuyor hiç kimse.*

Amon-Ra'nın karısı, Mısır tanrıçası Mut'un bronz bir yonutu.

*İşte ülkenin en değerli adamları
Evlerinden barklarından
Kapı dışarı ediliyor.*

*İşte cebi delikler varsıl oldu
Büyük adamlar bile övüyor yeni varsılları*

İşte ülkenin ileri gelenleri

İşsiz güçsüz, yoksul,

Koşuşup duruyorlar boş yere.

*İşte devlet daireleri darmadağın
Çobansız kalmış bir sürü gibi.*

*İşte ülkenin en ulu kişilerine
Halkın durumunu anlatmıyor hiç kimse.
Batıyor bu ülke!*

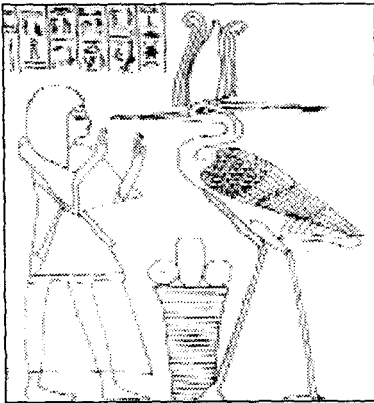
(Çev. Talat S. Halman)

Sonraki çağlarda olduğu gibi Eskiçağ Mısırlıları köle askerler kullanmışlardır.

Tanrı-firavun değil yalnız; soylular, yüksek düzeydeki yöneticiler, rahipler halk yığınlarından ayrı yaşayıp uzak durmuşlardır. Bu konuda Firavun Amenemhet "Oğluna Öğütler"de halk yığınlarına güvenilemeyeceğini, insanların iyilik bilmez olduğunu deyimler:

*Kullarına yumuşak görünme
Halk, korku saçanlara boyun eğer.
Tek başına yaklaşma yanlarına
Bağrına kardeş basma,
Dost bilme hiç kimseyi,
Senli benli olma,
Sonu yoktur bunun.
Rahat uyumak istersen kendi canını koru.
Kötülük çağında
Dostu yoktur başkanın.
Ben dilencilere sadaka dağıttım,
Öksüzleri doyurdum,
Büyükleri nasıl bildimse
Küçükleri de öyle hoş tuttum.
Buğday dağıttım, harman tanrısına gönül verdim,
Nil selamladı beni her vadide.
Saltanat yıllarımda hiç kimse aç susuz kalmadı.
Sağladığım barış içinde yaşayıp övdü beni herkes.
Ama karnını doyurduklarım ayaklandılar,
Elimi uzattıklarım korku saçtılar ortalığa.*

(Çev. Talat S. Halman)

Ünlü tarihçi Herodot (V. yüzyıl) şöyle diyor: “Mısırlıların başına gelen bu ‘piramit’ uğursuzluğu 106 yıl sürmüştü. Mısırlılar piramit yaptıran firavunlardan öylesine tiksinişler ki adlarını bile anmıyorlar.”

Firavun Nekos’un Nil ırmağıyla Kızıl Deniz arasındaki büyük kanalda 120 bin cana kıymış ve hemen vazgeçilmiş.

Eskiçağ Mısır'ına değgin **2000 tanrı adı** saptanmış bugüne dek. Tanrılar kimi zaman dinerki (teokrası) yöntemiyle birleştirilirmiş. Tanrılarının önemi de korudukları bölgelerin, kentlerin durumuna göre değışime uğrarmış. Görüldüğü gibi tanrılarının önemine bile insanlar etkide bulunuyor!

Gerçek, Tek Tanrı dinini Mısır'a sunan **Akhenoton** (İÖ 1370-1352) olur. Firavun **Güneş Tanrı Aton**'u coşkusall bir sevgiyle över:

*Ne güzel doğuyorsun ufkunda göklerin,
Yaşamın başlangıcı olan Aton.
Sen göklere yükselince doğudan
Dolup taşıyor tüm ülkeler güzelliğininle
Yücesin, güzelsin, ışıll ışıll yeryüzünde.*

*Tansıkların var bizlere, görünmeyen,
Eşin benzerin yok; yüce tanrı, tek tanrı!
Dünyayı bildiğın gibi yarattın yapayalnızken
Ulu gücünle hiç kimsede bulunmayan.*

Bu tek tanrı övmüş olduğı Amon'un kendinden sonra gelen kutsal kitapların tanrılarına öncülük eder, kaynak olur:

*Vardı tanrı ta başlangıçta
İlk varlık o, yokluktan önce O vardı.
O yarattı her şeyi, kendinden sonra.
Başlangıcın yaradanı. Sonsuzdur Tanrı,
Zamanın başından sonuna kadar.
Öncesiz varlığı sürececek sonsuza dek.*

Günümüzden 3000 yıl önce **Mısır**'da mumya sanatı en yüksek düzeyine ulaşmıştı. Tanrı çabaları, firavunların tanrılaşmaları, tanrı olmalara, tanrılarının sayısı 2000'i aşmış olsa da; sonsuz yaşamı ölüleri mumyalamakla elde edeceklerine inanıyorlardı, ya da bir gün onların dirileceğine... Mumyalamak için de ölülerin iç örgenleri çıkarılır, deri altına çamurla kum doldurulurdu. Ölüyü elden geldiğince canlı tutabilmek için de, bütün bedene aşı boyası sürölür, yanak-

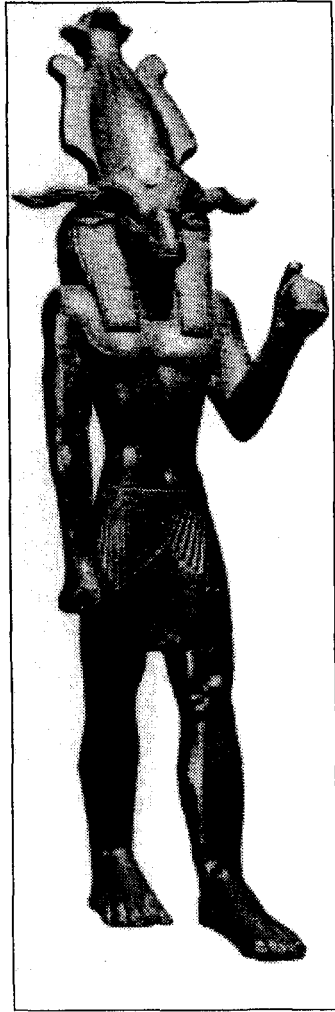
lar, dudaklar boyanır, gözlerin yerine de kesme cam (billur) konurdu.

Firavun sarayı, doğrudan doğruya tapınak olarak yapıldı. Firavun sözcüğü **ev, konak, saray** anlamlarına gelir. Krallar değil yalnız; ana kraliçeler, kraliçeler, prensesler de ölüm-süz olarak onaylanırdı. Onlar için de görkemli yapılar yapılır ve içerisi yiyecek, içecek ve araçlarla doldurulurdu. Firavun ya da kraliçe ölünce onlara hizmet edenler de öldürülürdü, öteyerde hizmet etsin diye...

Taş yapılar tanrılar adına, firavunlarla, devlet yöneticileri için yapıldı. Halk yığınlarının evleri kerpiçten, varsa tahtadan yapıldı. Dayanaksız ve çürüktü halkın evleri.

Mısır'ın en ünlü tapınağı **Karnak** tapınığıdır. Her firavun bu tapınağa bir direk (sütun), bir yapı, bir heykel eklemiş. Böylece 2200 yıllık süre içinde 1,5 km uzunluğunda bir yonut sanatı ortaya çıkmıştır.

Akhenaton (Güneş-tanrı'nın hizmetinde) sanatçıları gerçekçiliğe yöneltti, gerçek tanrı'yı (Güneş) yarattığı gibi! İnsanların oldukları gibi, doğal durumlarıyla göstermelerini istedi sanatçılardan. **Amenhotep Akhenaton**, döneminde gerçekçilik, güldürü ve yergi de gelişti. Kızkardeşi **Nefertiti**'yle evlenmişti. Nefertiti'nin ince, güzel yüzü Mısır sanatının başyapıtları arasındadır.

Bronz yonut İÖ XIV yüzyıldan; Mısır tanrısı Khnum: Yaratı, bolluk tanrısı.

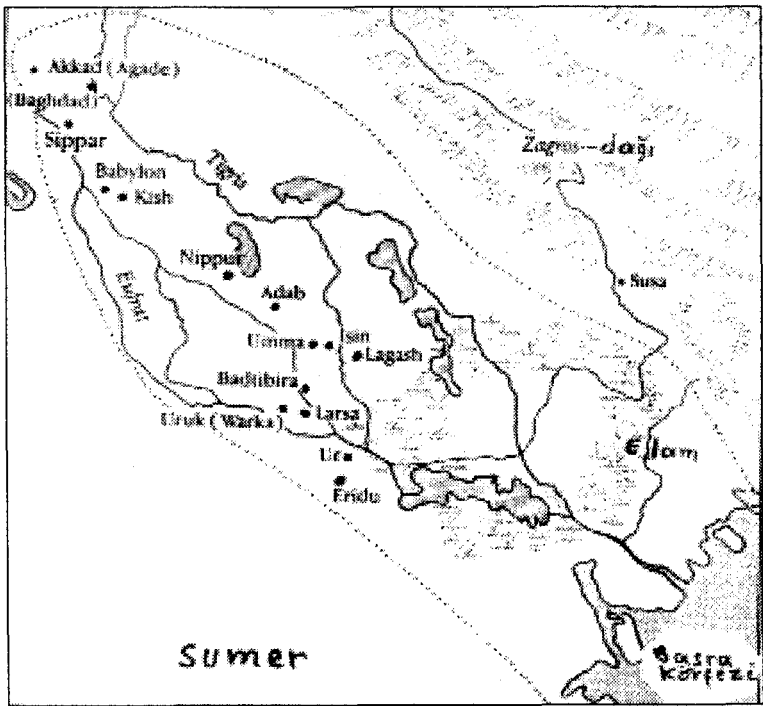
Sumer, Akad, Asur

İÖ 3000 yılında **Sumerler** birçok kent devletleri kurdular **Mezopotamya**'da. Az bir zaman sonra **Akadlar** (yaklaşık 2360-2180), kral **Sargon**'la yönetimi ele geçirdi. Daha sonra Yeni Sumer yönetim dönemi başladı. Sumerlerin görkemli uygarlığı, Babil'de **Batı Samileri** oymağı ve **Hamurabi** egemenliğiyle dağıldı (İÖ 1700). Ama bu imparatorluk da yıkıldı (yaklaşık 1600-1170).

Bu dönemde **Kuzey Mezopotamya**'da Asur krallığı kuruldu (İÖ 1100). Asurlular da 8. yüzyılda çöktü birdenbire. İÖ 612'de **Ninova** **Babil**'in eline geçti.

En eski **Sumer kil yazılarında** kimi dinsel metinler ağır basar. Dinsel ezgiler, yalvarılar vb. Büyük ölçüde kil yazıları, Sumer **Nippur** tapınağı kitaplığından kaynaklanır. Başka kil yazıları da **Asurbanipal** kitaplığına (İÖ 7. yüzyıl) değgin.

Sumerlerin, **Mezopotamya**'ya İÖ 3500 yıllarında geldikleri onaylanır. İlk Sumerler egemendi buralarda söylenceli su baskınlarından sonra. Sumer dilinin Türkçeye yakınlığı da, Sumerlerin **Güney Ortaasya**'dan geldikleri savını destekler. (Bkz. **Diane Wolkstein, S.N. Kramer: Himlens Och Jordens Drottning, Udevalla/İsveç-1995**).

Sumerlerde kentler; hem dinsel, hem de siyasal birlik oluştuyordu. Her kentin bir **panteonu**, yerel bir tanrısı vardı. Böylece Sumerler tanrılarını yanbaşılarına yerleştiriyorlar! Sumer'de daha evrensel tanrıların adları: **An**, **Enlil** ve **Enki**. **An**, gök tanrısı; Muhammed'in ve kendinden önceki Tevrat ve İncil'in tanrıları gibi!

Enlil, büyük bir olasılıkla hava ve rüzgâr tanrısı. Ta eski çağlardan beri tapınılan en büyük tanrı. **Enki** toprağa egemen, toprağın, su kaynaklarıyla ırmakların tanrısı.

Ur kentinde tapılan **Nanna**; Ay tanrısı, yerel tanrılardan. **Utu** da Güneş tanrısı.

Dumuzi, kahraman, hayvan sürülerinin koruyucusu. Yabani hayvanlarla savaşı. Genellikle üretim tanrısı sayılır. Bir söylence-

Sumer giysili bir kadın.

ye göre, gök ve sevi tanrıçası **İnanna**, koca edinir. **Dumuzi**'yi. Olur ki, ölüm ülkesinin işkencesinden kurtulmak için **Dumuzi**'yi ölüme gönderir **İnanna**! Dumuzi'nin ölümü üzerine birçok ağlatı ezgileri kil tabletleriyle günümüze kadar korunmuştur.

Mezopotamya'daki kazılar aracılığıyla elde edilen kil yazılarından anlaşıldığına göre, **Sumerler**, evrenin yaratısı konusunda düşünmüşler. Böyle bir Sumer söylencesi:

...Başlangıçta bir ilk deniz vardı. Bu deniz tanrıça **Nammu** ile kişileştirilir. Bu **An**'ı doğurur, demek göğü. **Yer Ki**'yi ve ikisi birden kimliksiz bir birlik oluştururlar dağı özümleyen. Bu ikisinden hava tanrısı **Enlil** doğar. İşte bu **Enlil**, gökle yeri ayırır. Ama yine de karanlık egemendir. **Enlil**, **Ay** tanrısı **Nanna**'yı doğurur. Bu **Nan** da, **Güneş** tanrısı **Utu**'nun babası olur. Daha sonra **Su** tanrısı **Enki** oluşur. Bu da tek başına ya da öbür tanrılar yardımıyla **İnsan**'ı yaratır...

Biraz dikkat edilecek olursa, Sumerlerin bu evren

yaratısı söylencesi, kendilerinden sonra düzenlenen **Tevrat'ın** da, **İncil'in** de, **Kur'an'ın** da kaynağı olmuştur. Çünkü bu dinsel kitaplarda da **yaratı söylencesi**, hemen hemen Sumer yaratı söylencesinin tıpkısıdır.

Böylece tarihin ilk çağlarından beri insanlar gereklerini gidermek, korkularını dindirmek için kendilerine göre tanrılarını tasarlayıp biçimlemişler. Bunları da kil tabletlere işleyip kendilerinden sonraki kuşaklara iletmışlerdir. **Tevrat** da, **İncil** de, **Kur'an** da ister istemez **Eski çağ Sumerlerinin, halklarının** izleyicileri olmuşlardır.

Böylece Musa, kendi tanrısını; İsa, göklerdeki **babasını**; Muhammed de Mekke ve çevresindeki sayıları 2000-3000'i geçmeyen Kureyş oymağını, kendine inandırıp yola getirmek, egemenliğini kurmak, korumak amacıyla Mekke'deki 360 puttan birinin adı olan "Allah" adını, "**Allah**" diye (Kureyş oymağına) sunmuştur.

Yine **Sumerlere** dönelim:

Sumerler, kendileri tanrılaşmamışlar yalnız; üstelik, adları belli ve 1500'ü aşkın tanrılarının bir bölümünü de göğe göçürerek tanrılaşma, tanrı devrimi yapmışlar, örneksiz olarak hem de! (Bkz. **A.R. Ergüven: Sumer-Huluppu Ağacı, Kaynak Y. İst**)

Sumer söylenceleri: "**İnsan, tanrılara hizmet etmek için yaratıldı**". Sumerlerin bu dinsel görüşü, böylesi imgeler **5710 yıl sonra**, Tevrat, İncil aracılığıyla **Kur'an'a** girmiştir: **Kur'an'a** göre insan, **tanrının kulusdur**. Tanrıya hizmet etmek, tanrının kulu olmak anlamını içerir. Böylece eskiçağ halklarının kişisel inançları sonraki din kitaplarına "**esin**" diye alınmıştır. Bu durumda da, adı putlardan koparılan Muhammed'in "Allah"ına değil, gerçekte **Sumer Güneş, Ay ve yıldız tanrılarına** tapılmış olunuyor.

Örneğin Sumer söylencelerinde **evrenin yaratısı**, kutsal adı verilen kitaplardan çok daha önce, canlı bir biçimde anlatılmaktadır:

*...O ilk günlerde, o en ilk günlerde,
O ilk gecelerde, o en ilk gecelerde,
O ilk yıllarda, o en ilk yıllarda,*

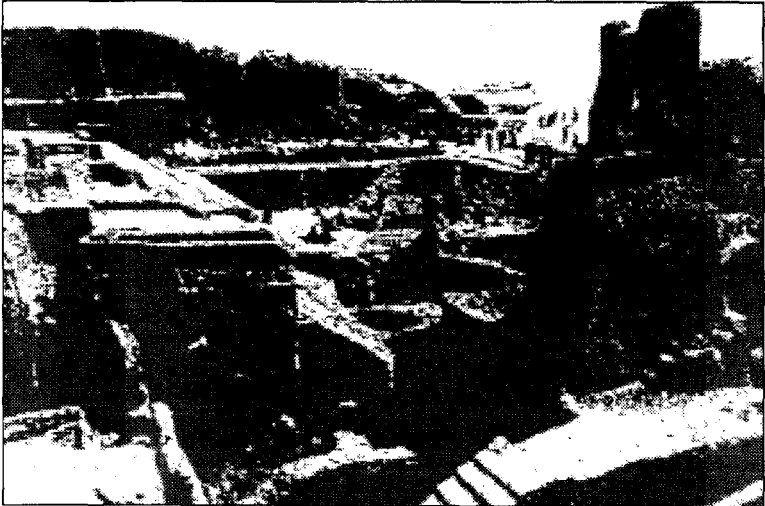
*O ilk günlerde o anda tüm gerekler oldu,
O ilk günlerde o anda tüm gerekler buldu yerini,
Emek yapılıncı ülke tapınaklarında,
Ve ekmekler yenildi ülkenin evinde,
Gök yerden uzaklaşınca,
Ve yer gökten ayrılınca,
Ve insan adına karar verildi;
Gök tanrısı An gökleri ayırınca
Ve hava tanrısı Enlil yeri ayırınca
Büyük Aşağı'nın tanrıçası, Ereshkigal,
Alınca yeraltını kendi ülkesi olarak...*

.....

(Huluppu-Ağacı, agy)

Oysa Kur'an'da (VII. yy.), Muhammed'in Allah'ı şöyle diyor:
“...Sonra Arş (göklerin en yüksek katı)’ı kaplayan, geceyi
durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten...”

(Kur'an: A'raf, 54)

Sumer kenti Nippur. Araştırmacılar Nippur'da 30 000 kil tablet buldu. (Foto: 1890)

Evren gibi uçsuz bucaksız bir varlığın yaratıcısı olduğu savunulan bir “**Tanrı**” böylesine bir açıklama yapar mı?

Tevrat, İncil, Kur’an’da geçen ve birbirinden alınma **Nuh** ve **Tufan** öykülerinin kaynağı da **Gilgameş** söylencesinin aktarmasından başka birşey değil!

Hattâ bir Sumer şiiri de **Nuh** ve **Tufan** öyküsünün kaynağını oluşturmaktadır (**Sumer-Huluppu Ağacı**):

...Nisir dağı gemiyi öylesine tuttu ki, gemi daha çok gidemedi. O anda yedinci gün olmuştu. Bir güvercin getirip onu salıverdim. Güvercin uçtu, sonra dönüp geldi. Çünkü konacak hiçbir yer yoktu. O zaman bir ebabil getirip saldı. Kuş uçup gitti ama dönüp geldi. Tufan sona ermek üzereyken bir kara karga getirip uçurdum. Uçtu, yedi, dolaştı her yanı, geri dönmedi...”

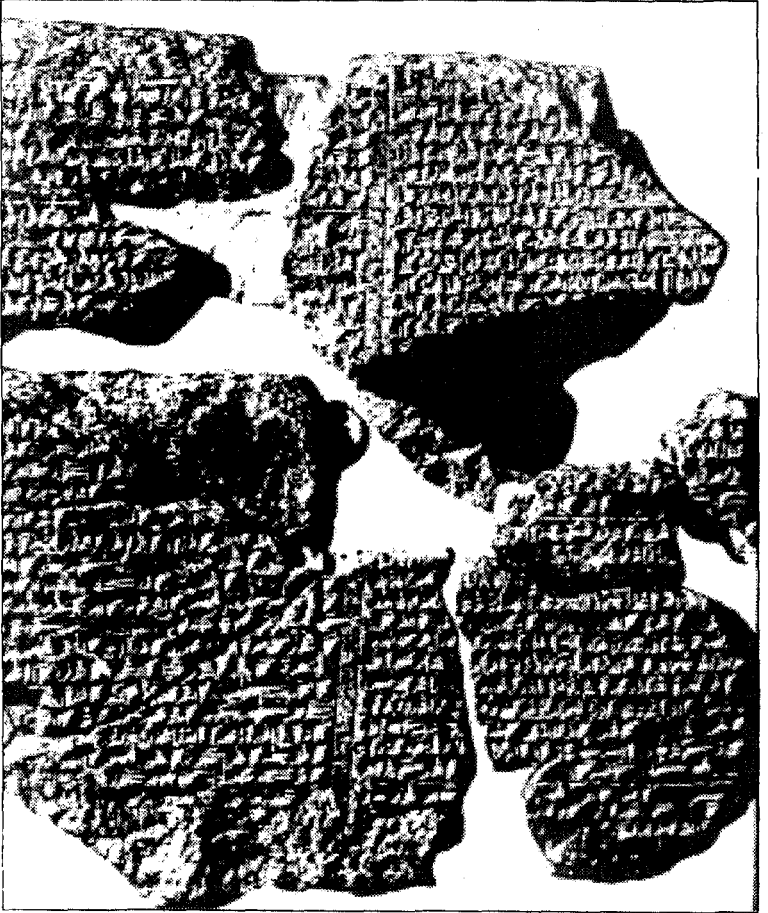
Göçmen Samiler, Sumer tanrılarına el koyup, onlara Sami adları verdiler daha sonra. Demek halklar, tanrıları birbirinden aşarak, adlarını bile değiştiriyorlar. Evet, “**Tanrıları biz insanlar yarattık**” (2. Asliye Ceza Yargılığı, İst. 24 Nisan 1996).

Genellikle eskiçağ tanrılarının ilk karakterleri korundu. Ama ilk dönemlerde Semitik durumlar Sumer’i ne de olsa etkiledi. Daha sonra bu tanrılar çoğaltıldı. **Asurbanipal** kitaplığındaki tanrıların sayısı **2000**’i aştı. Böylece Sumerlerin 150 tanrısı daha da çoğaltıldı, 2000’i aştı.

Tanrılar, insan tasarımları, imgeleriyle yaratılıp üretilmedi yalnız; özdeş zamanda insel gereksinimleri, duygulanmalarıyla da donatıldı ayrıca. Tanrılar insan gibi **kızmaya, öfkelenmeye, insanları korkutmaya, tehdit etmeye** başladılar. Eskiçağ Sumer, Mısır vb. tanrılarından çok, Tevrat, İncil ve Kur’an’ın tanrıları korkutup gözdağı verdiler. Daha açık bir deyişle son 3200, 2000, 1400 yıl öncelerinin göğe uçurulan tanrıları, Efendi Ağalar (Efendi Allah) Rabbü’l-Alemin “**Allah’ın gazabı**”yla insanları köleleştirdiler.

Eskiçağ tanrılarının bir bölümü gökle özdeşleşir, bir tutulur. Kimi tanrıların da simgesi olur yıldızlar. Yıldızlar doğrudan doğruya inanca göre tanrıların yüzüdür! Yıldız göğü, yıldız biçimleri, dü-

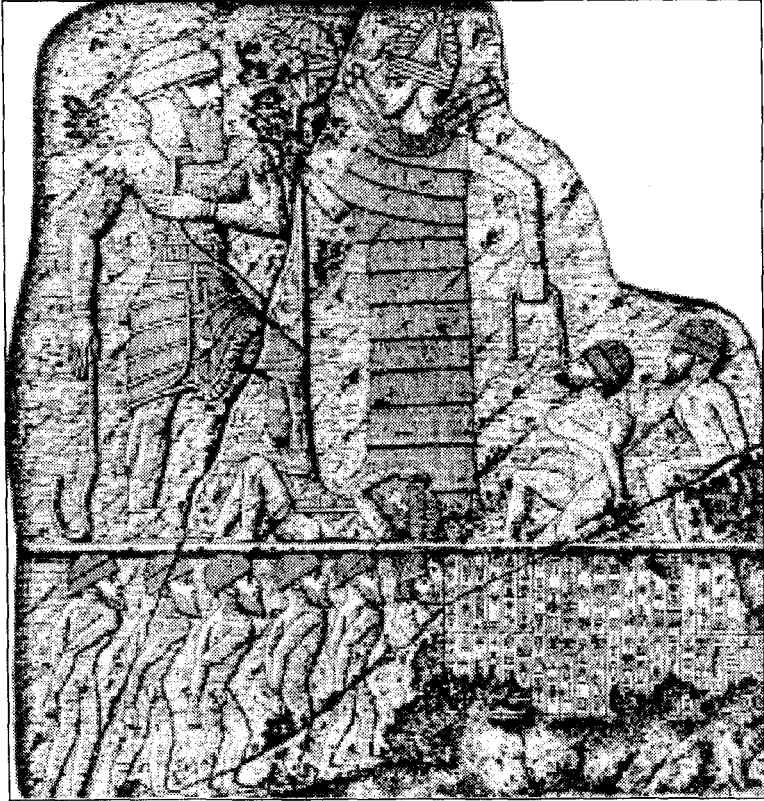
zenli devinimleri dünyamızın karşıtıdır eşkiçağ inancına göre. Böyle bir inanç. yüzünden de yıldız falcılığı (astroloji) türedi. Günler de birer tanrıyla özümsemi: **Pazar**, Güneş tanrısının günü: şaşı, **pazartesi** ni özümser, cuma da Venüs gezegenini...

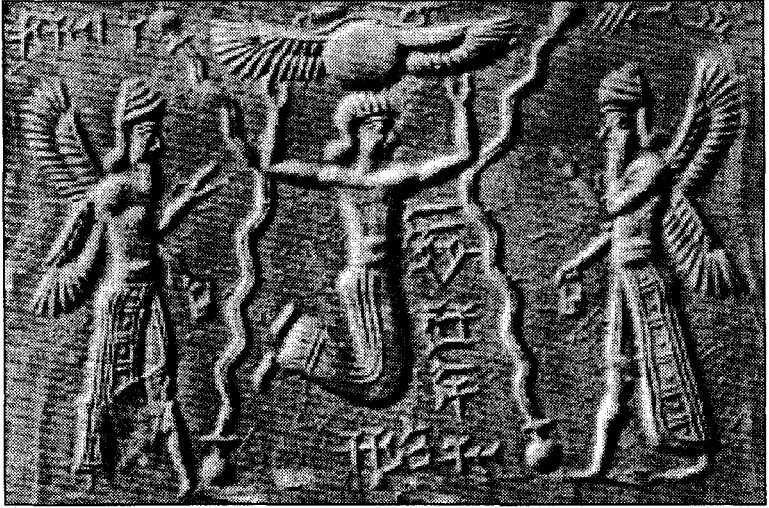
Bu tabletler Sumer'de Uruk kenti Kralı Gilgamesh'in serüvenlerini anlatmaktadır.

Sumer tanrısı **Bel**, Sumer adıyla **Enlil**, gökle yeri birbirinden ayırır.

Ea, tatlı su okyanusunun Efendisi, tanrısı, Yer. bu suyun üzerinde tepsi gibi **dümdüz** uzanır. Yer'in **Tevrat**, **İncil** ve **Kur'an**'daki dümdüz olma durumlarının kökeni işte bu Sumer Ea tanrısına uzanır. Böylece ilk yanlışlar daha sonraki tek Allahlı dinlere de bulaşır.

Tanrıça İnanna-İshtar. Tanrıçanın omuzundan tomurcuklar çıkıyor. Onunla utku kazanan kral arasında yıldız simgesi var.

Silindir sicil. Resimde iki kanatlı biçim, gökten yere iki su akıntısı. Assur simgesi, Asurların en büyük tanrısı. İÖ yaklaşık 990- 600

Şamaş (Sumer utu) Güneş tanrısı. Dinsel şarkılarda, yeryüzüne ışık ve yaşam vermesiyle ögölür. Tanrılar arasında kahramandır. Karanlığı ve ölümü yenmiştir. Eşitlik nitelikleriyle kişileştirilir. İşte bu tanrıdır **Hamurabi**'ye yasaları veren! O, özdeş zamanda göğün ve yerin yargıcı. Geleceği de açıklar. **Şamaş**, çoklayın Güneş değirmisiyle simgelenir.

İştar (özdeş ad Astarte gibi), Sumerli **İnanna** göktanrıçasıdır. **Venüs** gezegeniyle bir tutulur, kişileştirilir. **İnanna**, özdeş zamanda sevi ve ana tanrıça. Bedensel sevi ve üretkenliği onun hediyesi-dir. **Tammuz** (Temmuz adı bu sözcükten gelme) İnanna'nın hem oğlu, hem de sevgilisidir. Sumerce adı **Dumuzi** (inanılan oğul)'dir. Tammuz, bitki tanrısıdır. Hem de çoban. Bir zamanlar da kralmış. Her yıl onun adına eğlence yapılır. Onun ölümüne ağlanır. Bütün bunlar bir bir tapınç ağlatısı olarak yinelenir. Bunun amacı da tanrının yaşama, ülkenin ürününe yeniden katılması...

Tammuz, ilk Sumer döneminden beri tanınan bir kişilik. Bitki tanrısı karakteri pek açık seçik değil.

Marduk, Babil'in kent tanrısı, ulusal bir tanrı. Onun ilk karakterini betimlemek oldukça güç. Ama öyle görünüyor ki o da bir çeşit Güneş tanrısı. **Marduk**, **Bel** ile bir tutulur.

Assur, Asurluların ulusal tanrısı, Babil'in **Marduk** tanrısı gibi tıpkı. Onun ilk durumu pek bilinmiyor. **Assur**, yaratı söylencelerinde de geçer, yeni yıl eğlencelerinde de. O tanrıların atası, özdeş zamanda da kral! Hem tanrıların atası, hem de kral oluyor. Tıpkı **Ea** gibi, o da bilgelik tanrısı! Büyük yargıç, doğruluğu gözetir. Doğruluğun işlemesine yardım eder. Kralın, halkın düşmanları, **Assur**'un da düşmanlarıdır. Savaşlarda yenmeyi, üstün gelmeyi gözetir.

Böyle bir inancın yanibaşında; tinlerde, şeytanlar da vardı. Bunların kimileri kötüydü, sayrılıklara, kazalara neden oluyordu.

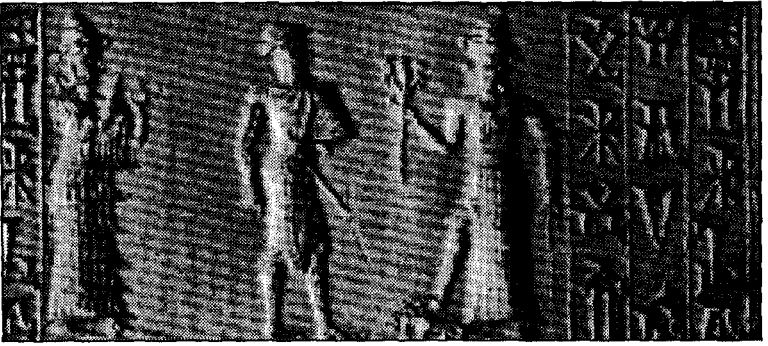
Gilgames söylencesi'nde, kahraman **Gilgames**'in üçte ikisi tanrı. Arkadaşı **Engidu** ile birçok eylemlerde bulunur. **Engidu** ölünce sonsuz yaşamı arayıp bulmaya çalışır. Bir bitki bulur, ama onu da yılan elinden alır. Böylesi anlatılar Sumer kaynaklarında da geçer. Bu çok önemlidir, çünkü **Babil-Tufan öykülerinin de kaynağını, özünü oluşturmaktadır** (H. Ringgren, A. Ström, agy). Bu söylencelerde bir zamanlar, tanrıların insanları su baskınlarıyla nasıl yıkıma uğrattığı anlatılır. Ama **Utanapiş** adlı birinin **Ea** tarafından nasıl uyarıldığı da açıklanır. Böylece **Ea**'nın uyarısıyla **Utanapiş**, bir gemi yapar ve ailesiyle birlikte kurtulur tufandan!

Daha sonra "ırmak ağızlarında" oturmalarına izin verilir. Sumer- **Gilgames** söylencesindeki daha birçok ayrıntılar, **Tevrat-İncil-Kur'an** öykülerinin tıpkısı. Bu da açıkça gösteriyor ki, **Tevrat**'ın Tufan öyküleri, daha önceki **Gilgames** söylencelerinden alınmıştır! **Gilgames** söylencesinin başka bir parçası daha da ilginç! Burada **Atraşa- su Söylencesi**, insanın nasıl yaratıldığını da anlatır. Bu parçada **Atrasasu**'nun su baskınlarından nasıl kurtulduğu da anlatılıp betimlenir.

Gilgames söylencesinin başka bir yerinde **Adapa**'nın, fırtına kuşu **Anzu**'nun kanatlarını nasıl parçaladığı anlatılır. **Adapa** göğe çağrılır, orada kendisine **yaşam besini** sunulur. Ama orda, başka birşey yemesi için uyarılır. Bunun üzerine kendisine verileni yemez!

Nippur'da eski bir Babilon kabartması. Koruyucu tanrıça, bir adamı elinden tutarak onu daha büyük bir tanrıya götürüyor. Adamcağız kendi başına gitmeyi göze alamıyor. İnsanlık tarihi, insanın düşünmeye, imgelemeye başlamasından bugüne böylesi tanrıçılık oynama sahneleriyle dolu.

Eski bir Babil sicili. Ayakta duran bir tanrıçanın, ölüm tanrısı Nergal'ın önünde bir erkeğin arkasında. (İÖ yaklaşık 1800-1600).

Böylece sonsuz yaşamı yitirir (Havva'nın yasak meyveyi yemesini, Adem'le Havva'nın Cennet'ten kovulmalarını anımsayın!) En sonunda sorun, bütün gerçekliğiyle insanlığın önüne dikilir. Ölüm, insanın alinyazısıdır. Yaşam, tanrıların elindedir. (Kur'an tümcelerini anımsayınız!)

"İştar'ın Yeraltına İnmesi" söylencesinde de şöyle bir açıklama var: **İştar**, Yeraltının kadın egemeni **Ereşkighal**'in ölüm ülkesine iner. Ereşkighal yedi kapıdan geçer. Her kapıda giysilerinden birini çıkarır. Ve böylece ölüm ülkesi tanrıçasının önüne çıplak olarak gelir. Tanrıça ona sayrılık verir. Ama tanrılar kadını kurtarmak zorundadır. Kadının bütün dünyasal güçleri bedeninden alınmıştır. Yeniden yedi kapıdan geçerek (İslamlıkta yedi kat göğü anımsayınız) giysilerini giyinir. Yeryüzüne döner.

Sumerce Lugal, kral anlamındadır. **Büyük insan** demektir. **Lugal** bir insandır ama, tanrılarla ilişkisi olan olağanüstü bir durumu da vardır. Kral, tanrısal olarak özümсенir. O, **"Tanrı benzeri"** olarak adlandırılır (Dikkat ediniz: **Tevrat**, **İncil** ve **Kur'an**'da da "Allah, insanı kendine benzer yaratmıştır" diye geçer).

Sargon'un doğum söylencesi de şöyle:

Sargon, anası babası belirsiz doğmuş! Kamıştan sepete konarak Fırat ırmağına bırakılıyor. Orada bir sutaşıyıcı onu buluyor. Yetiştiriyor onu. Kral olarak seçilmiştir tanrıça, kral olacaktır! Onun ege-

menliği elde etmesi ülkenin başarısı içindir. Tarlalar ürünü bol bol verir. Körler görmeye başlar. Köleler özgürlüğüne kavuşur. Kral yaşamın iksirini elinde tutar. Yaşam ağacının yanı başındadır.

Kral, tanrısallığın yeryüzündeki özümleyicisi. Özdeş zamanda tanrıların önünde halkının da özümleyicisi.

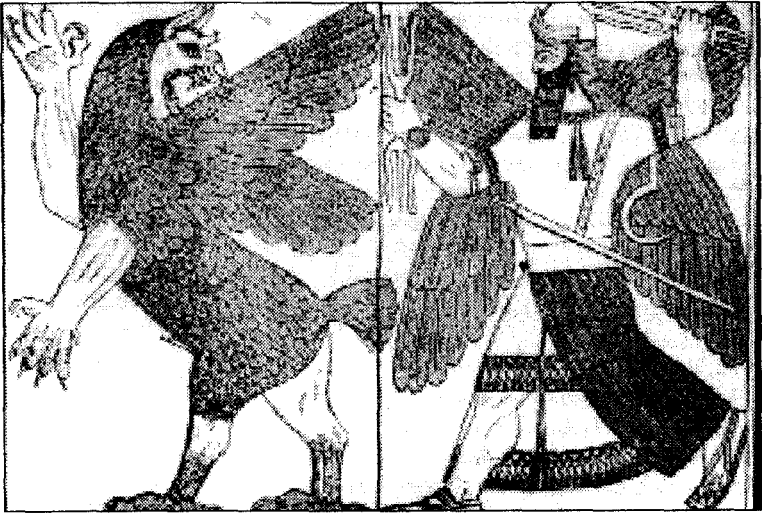
Tansık prestleri (papazlar) bile vardı ilk çağların. Bu prestler, tanrıların çeşitli durumlarını bile bildiriyordu halka. Kimi prestler de coşkusal durumlarda tansıkla bildiride buluyorlardı. Kurban prestleri tapınak şarkıcıları, müzikçiler, **İştar** kadın prestleri, tapınak fahişeliği de vardı!

Tapınak, tanrının eviydi. Tapınak, yeryüzünde tanrısal bir yerdi. Büyük tanrıların tapınağı çoklayın basamaklıydı, **Ziggurat** gibi. **Babil'deki tapınak kulesi**, öncül bir örnek; Tevrat'ın Babil Kulesi gibi... Dinsel eğlencelerin en yüksek aşaması yeni yıl eğlencesiydi. Bu da Nisan'da yapılıyordu. Bugün kullandığımız nisan sözcüğü. Böylesi eğlencelerde yaratı anlatıları yineleniyor, yaratı tanrısının savaşımı el yüz imgeleriyle gösteriliyordu. Başka bir metinde **Marduk**'un dağda nasıl tutuklandığı; onun nasıl arandığı, tanrılarınca nasıl kurtarıldığı dile getiriliyordu. Tanrı'nın kutsal düğünü eğlencenin en yüksek noktasıydı. En sonunda tanrı alınyazısı, başarı, yengi ve ürünlülük konusunda gelecek yıl için karar verirdi. Kral, bu eğlencede tanrının rolünü güçlendiriyordu.

Çeşitli dinsel şarkılar vardı, örneğin kral şarkıları gibi. Bunlarda krallar övölür, tanrıların değerleri belirlenirdi. Ağlama, sızlama, şükür şarkıları da söyleniyordu. Biçim bakımından da bu eskiçağ dinsel şarkılar **Tevrat**'taki şarkılarla insanı şaşırtan benzerlikler, koşutluklar oluşturunuyordu.

İnsanı tanrılar yaratmıştır, tanrılara hizmet etmek için. Tanrı Efendidir: **Rabbü'l-Alemin!** insan da onun kölesi!..

Bu ilkçağ tanrılarına göre, yaşam tanrılardan gelir, yaşamı yine tanrılar alır. **Kur'an'da da böyle:** İnsanın hayatını **Allah verir, Allah alır!..** Uzun yaşam sofuluğun hediyesi, gençken ölüm, günahlıların cezası. Yalnız tanrılar yaşar sonsuza dek. İnsan ölümlüdür, ölümden kurtulamaz. Açıkça görüldüğü gibi, ister eski çağların tanrıları olsun, ister göksel tanrıları Musa'nın, İsa'nın, Muham-

İlkçağlardan Tiamat (solda) ve Babil'in ulusal tanrısı Marduk (sağda). Marduk onu öldürür ve bedeninden (Tiamat) evreni yaratır. Bu kabartma Assur kralı Assurbanipal (İÖ 885- 860)'in saray duvarlarında.

med'in; ölüm karşısında, doğa karşısında Tanrı ya da Tanrılar her zaman yenik düşmektedirler. Bu da onların hiçbir zaman varolmadıklarını, imgesel olarak insanların yarattıklarını gösteriyor!

İnsanın geleceği, alın yazısı hep tanrılara bırakılır. Onlara bağlıdır. Tanrılar önceden karar verdiği gibi, insanın dine bağlılığına, suçlarına göre de değiştirilebilir. Böylece insan hep tanrıların eline bırakılır. Bu imgetanrılar karar verir insanın geleceğine! Çünkü inanca göre bu tanrılar yönetir dünyamızı. Tanrılar bu ilkçağlarda da baba olur; **ana** ya da **kardeş**. Bununla da kalınmaz; insan, **tanrının oğlu** ya da **çocuğu** olur. İsa'nın **göklerdeki babam** deyimi de Sumer ve Babil aracılığıyla Hristiyanlığa bulaşır. İsa da **göklerdeki babası** adına eylemlerini, imgelerini onaylatmaya çalışır. Kur'an'da da Allah **koruyucu**'dur. İnsan, **Allah'ın kuludur**. Ona yalvarılarla yaklaşılr.

Bu imgetanrılar, insanların kendilerinden korkmalarını ister. İnsan, bu tanrılara karşı yumuşak konuşacak, yalvaracak:

...Bütün yüreğimle tanrıların korkusunu seviyorum.

Tanrılardan korkmamak en büyük suçtur! Bu durum onların kızgınlığını, öfkesini üzerine çekmektedir tıpkı bir insan gibi. Çünkü insan da hoşuna gitmeyen şeyler karşısında kızar, öfkelenir, "beddua" eder:

...Tanrı korkusu iyi istekleri doğurur.

kendini kurban uzun yaşamın imidir.

Yalvarı suçları yok eder.

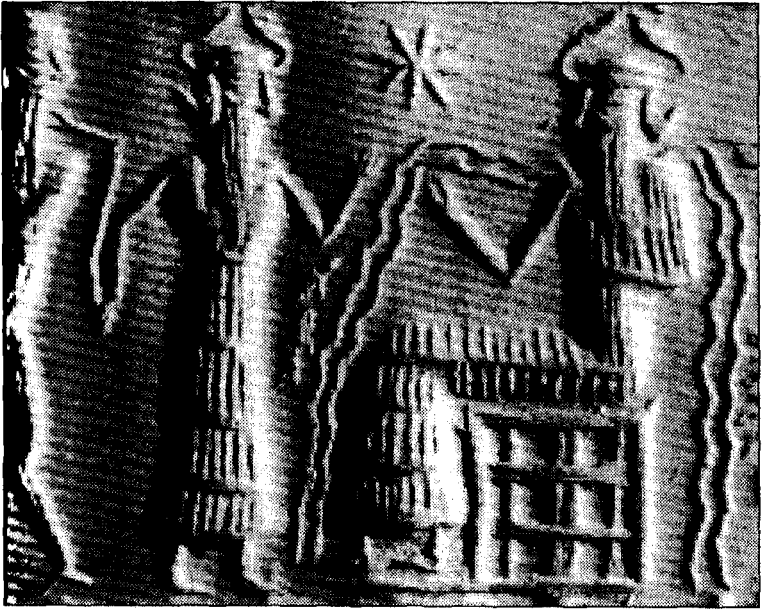
Hukuksal suçlar:

...O, sahte bir terazi kullandı mı?

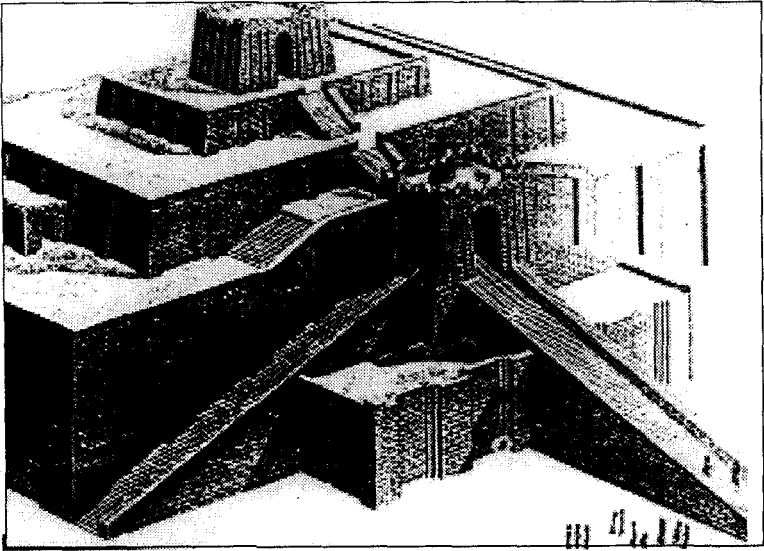
O, sahte para aldı mı?

O, komşunun karısını aldı mı?

Ya da komşusunun kanını akıttı mı?

İÖ 2000'li yıllara değgin bir sicilden basılmıştır. Resimde, Mezopotamya tanrısı Ea, çevresi sularla çevrili tahtından oturuyor.

Ur kentindeki Ziggurat'ın görünüşü. Kent devletin tanrısı Nanna "sahip" en üstte oturuyordu. Buradan o, kent duvarının dışında çalışanları gözetliyor, onları tehlikelerden koruyordu.

Ahlâksal suçlar:

...O, babayı oğuldan ayırdı mı, bir dostu dostundan?

Suç işleme, suçluluk, tanrılara başkaldırma sayılır. Bu da tanrıların öfkesini üzerine çeker. Sık sık kötü tinlerin ve şeytanların sayrılıklara neden olduğu belirtilir. Suçlular şöyle demeli, yalvarmalı:

...Ben suçluyum, günahım var, bu yüzden sayrıyorum.

Böyle durumlarda insan yardım aramalı. Tanrısından, yalvarı şarkıları okumalı, yere kapanmalı bağışlanması için. Babil dininde, kimi metinlerde bağışlanma, yaşamın sonunda, bu yaşamda gerçekleşir.

Sumer'de ölüm ülkesi "dönüşü olmayan ülke" olarak niteleir. Ölü, yeterince mezar hediyeleri almalıdır. Değilse, ölü'nün tını dolaşır her yerde! Bu ölü, yemek ve besinlerle beslenmelidir. Bir varsayıma göre Sumerler **yeniden dirilme** inancıyla **Tammuz di-nine** bağlıdır.

Hititler

Hititlerle Hurriler İÖ 2000 yılında iki ayrı halk olarak yakındoğu tarihinde önemli bir yer tuttular.

Hititler* Kızılırmak eğriminin çevrelediği yörede, Orta Anadolu'da yaşıyorlardı. Ankara'nın doğusunda, Boğazköy'de yapılan kazılarda çok önemli bulgulara tanık olundu.

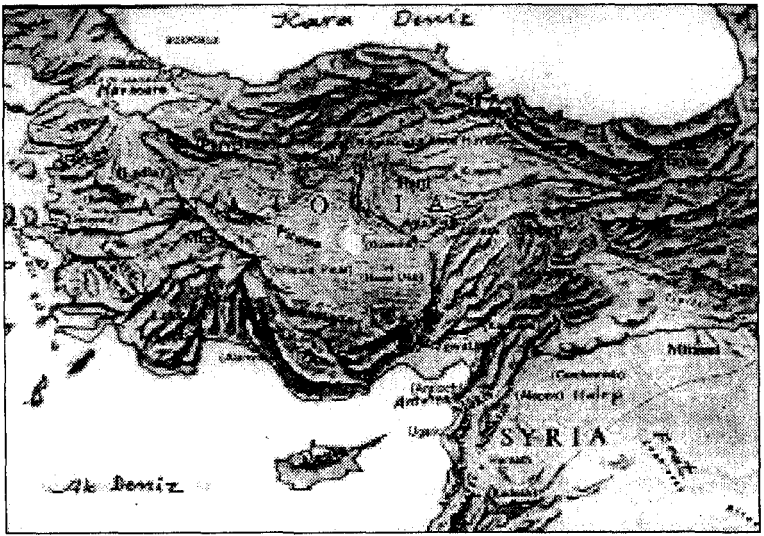
a) **İlk Hititler, Hamurabi'**yle özdeş dönemi kapsar.

b) Hitit Krallığı, gerçekte Hint-Avrupa göçmenleriyle kuruldu parlak döneminde (İÖ 1400-1200) Mitannilerle Hurrileri egemenlikleri altına aldılar.

c) İÖ 1200-700 döneminde de Kuzey Suriye'de Yeni Hititler olarak küçük devletler durumunda yaşadılar.

(*)Hititler, Kızılırmak değirmisi dolaylarında Boğazköy (Hatusas), Göreme, Avanos bölgelerini kaplayan ve o zaman Hatti denilen Orta Anadolu'da göründüler. İÖ 2000 yıllarında. Bir tablette dilbilimci Emile Forrer, Zu-Winasa kentinin adını okur (1926). Venessa ve Zu-Winasa: M. Coindoz ve N. Thierry'nin çalışmalarına göre Venessa ve Avanos'a dönüşmüştür. Osmanlı belgelerinde Avanos: Enes, Üvenez, Evenez olarak geçer. İlk tarihsel bilgiler Venessa'yı Büyük İskender'in Teğmeni Eumenes kurmuş (İÖ 332). "**Avanos Broşürü, Avanos Belediye Başkanı: M. Seyhan Duru.**"

Hititler başlangıçta kent devletleri oluşturmışlardı. İÖ XVIII- XV. yüzyıllarda ilk olarak birleştiler. Anadolu dışına yayılarak sınırlarını genişlettiler. Anadolu'nun kuzeyinde **Hatusas** (Boğazköy)'ı başkent yaptılar. Sınırları Suriye'nin kuzeyine dek uzadı.

XV. yüzyılda Hititleri, Mittaniler zorlamışlarsa da, Prens Şuppiluliyuma (1380-1345) Hitit egemenliğine yeniden kurdu. İÖ 1285'te **Kral Mutawalli**, Ramses II. ile karşılaştı. 1200'de Ege'den gelen Halk Hatusas'ı yaktı. Doğu kentleri olan Karkamış'ta bir süre daha yaşadılar.

İÖ 717'de Asurlular Karkamış'ı aldılar. Böylece Hittiler ulus olarak tarihten silindi. Hittili hiyeroglifini kullandılar yazılarında.

Hittili çanak-çömlekçiler genellikle tek renkli ve üzerleri boya ile bezenmiş olmayan kap türlerini yeğlemişlerdir. Ama bunlar üstün nitelikteydiler, biçimleri oranları açısından. Avanoslu çanak-çömlekçiler de yapmış oldukları kapları testi, bardak, çömlek vb. boyalarla bezeniyor, pek süslemiyorlardı. Bu tür kapçılık eski çağlardan, Hititlerden kalma; Avanos'ta eski bir geleneğin kalıtı olarak yaşadığı söylenebilir. Bütün gözlemler de bunu belirliyor.

Hititlerdeki bağbozumu bayramı, tam çevirisiyle **Üzüm koparma bayramı**, Avanos'ta çocukluğumda tanık olduğum "Binnik" denilen bağbozumu şenliklerini anımsatıyor. Bu şenlikler Avanos'ta üç-dört hafta sürüyordu.

...Ay değirmisi yüzleri, başı çepeçevre kaplayan yassı başlıkları (şapkaları) burunları yukarı kıvrık çarıkları, ayakkabıları, giysileriyle Hittilerin; günümüz Anadolu halkının giyim kuşamı, yaşam biçimleriyle benzerlikleri var:

"- This type of footwear, characteristic of Hittite dress, is still worn in

some parts of Turkey." (Jim Hicks: The Empire Builders. The Power of an Ancient, Mysterious People. Time -Life Books, 1974.

Oliver R. Gurney: Professor at Oxford University.

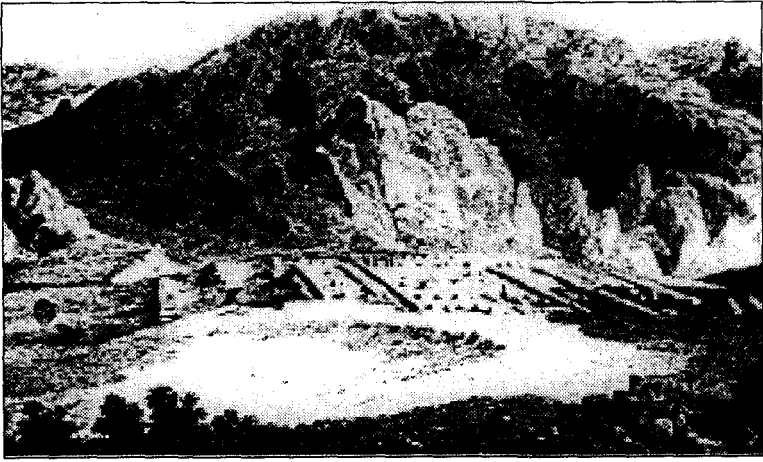
Avanos'ta bir çömlekçi kıızıtoprağı suyla kardıktan sonra sonra yapmış olduğu özlü çamuru testiye dönüştürüyor.

Harry A. Hoffner: Professor of Hittitology at The Oriental Institute of the University of Chicago.)

Kırşehir, Avanos, Göreme, Ürgüp, Çorum, Yozgat, Kayseri vb. çevrelerindeki halkı andırıyor. Hititlerdeki üzüm koparma (bağbozumu) şenlikleri, Avanos'ta çocukluğumda tanık olduğum ve binnik denilen, atlı arabalı bağbozumu şenliklerini anımsatıyor.

Çanak- çömlekçilik **Avanos'ta** çok eski bir geleneğin kalıtı. Hititler döneminde de çanak-çömlekçilik oldukça yaygın bir uğraşıydı. **Hititli** çanak-çömlekçiler de **Avanos-lu** çanak çömlekçiler gibi tek renkli, ama çoklayın boya ile bezenip süslenmeyen kap türlerini yeğlemişlerdi.

Çanak-çömlekçiliğin sanatsal, yaratıcı yanları da var. bu nitelikleri nedeniyle tarihteki yerleri de ağır basar! birçok uygarlıklarda **çamurdan insan yapma** geleneği vardı. Örneğin Mısır tanrılarında **Tanrı-Ra** çamurdan insan yapıyordu. Sonra birçok uygarlıklarda çamurdan insan yapmaya başlandı. İnsanların ve tanrıların **çamurdan insan yapma** geleneği, daha sonra tektanrılı dinleri de etkileyip onları **çamurdan insan yaratmaya** sürükledi.

Hititlerin başkenti Hattuşa (Boğazköy).

Büyük Ana Kybele aslanlı arabasında. Attis de çan ağacının yanında ayakta duruyor. Kybele elinde bir tef tutuyor, Attis de bundan daha küçük bir müzik aracı. Bu dinsel (tapınç) müzik araçları Attis gizine değgin.

Çan ağacının yanında ölmekte olan Attis (Mermer kabartma).

Hititlerin dini şöyle açıklanabilir. Birçok yerel dinleri vardı, her birinin de ayrı ayrı tanrıları. Birçok küçük devletler bir krallık altında birleşiyor, onlar da yerel dinlerini, tapınç biçimlerini koruyorlardı. Özdeş zamanda ülkeyi kapsayan kümesel, ulusal tanrılar korunuyordu. Hurriler de kendi tanrılarına, özdeş zamanda Sumer-Akad tanrılarına tapıyorlar, böylece Hitit Tapınağı (panteon) oluşuyordu.

Hitit tapınağında en önemli tanrı **Arinna**’lı **Güneş tanrıçasıydı**. Bu da ilk **Hititlerden** kalıt olarak geçmiştir. Devletin en büyük koruyucusu ve **Hitit Ülkesi**’nin “Tanrıçası”. Bu tanrıça göğe de, yere de egemendi. Ülkenin sınırlarına bu tanrıça karar verirdi. Savaşta kralı desteklerdi. Hititçe adı bilinmiyor ama, Hurrice adı **Teshup**’tu. Bu tanrı göğün kralı ve “**Hitit Ülkesinin Efendisi**”ydi. Savaşlarda yardım ederdi. Onun kutsal hayvanı **boğa**’ydı. Arabada ayakta yaşlı olarak gösteriliyor, bu arabayı da iki boğa çekiyordu. **İlujankas** devine üstün gelme söylencesi, baharda yapılan Yeni yıl eğlencelerinde yineleniyordu.

Tanrılar dünyasındaki en önemli yer, Güneş tanrısına değindi. Doğa olaylarıyla bağıntısı daha çoktu Güneş tanrıçasından, O tanrıların kralı ve çeşitliğin tanrısı olarak onaylanır.

Telepinu, olağan türden bitki tanrısıydı. Hava tanrısıyla Güneş tanrıçasının oğluydu. Yeryüzünden uzaklaşınca bütün bitkiler ölüyordu. Bitkisel yaşam diye birşey kalmıyordu. Üretim tümünden duruyordu. Tanrılar onu aradı, buldu. Sonra da onu geri gönderdiler. Yeryüzünde olağan yaşam yine başladı. Öbür dinlerdeki söylencelerde de böyleydi.

Öyle görünüyor ki, İlk Hitit Tanrıçası **Kubaba**, daha sonra ünlenen Anatanrıça **Kybele**'nin ilk örneği... Hava tanrısı **Tarchund**, Etrüsklerin **Tarchon**'uyla özdeş olduğu sanılıyor. Böylece devletler dinleri, gelenekleri de birbirinden alıyorlar.

Hurri söylencelerinde geçen Tanrı **Kumarbi**, öyle gözüyor ki Yunan söylencesinin **Ouranus**'la **Kronos**'un örneklemesi. **Kumarbi**, babası **Anu**'yu yönetimden alır. O da kaçır, kuş olarak! Sonra da üç tanrı ortaya çıkar. Hesiodos'un Kronos üzerine anlatılarıyla büyük bir benzerlik var. **Kronos**, babası **Ouranos**'u yönetimden indirir ve o da oğlu Zeus'la yönetiminden olur. **Biblos**'lu **Filos**'un anlatılarında da böylesi benzerliklere tanık olunur. İran söylencelerinde de buna benzer koşut çizgiler, benzerlikler var. Ya bunlar birbirinden alınma, ya da hepsi Hint-Avrupa örgeli (motifli).

Hitit krallığında kral da kutsal kişiydi; eski çağ Mısır'ında, Sumer'de olduğu gibi. Bütün dinsel eğlenceler onunla ya da kraliçeyle düzenleniyordu. Her kış kral, ülkenin dinsel yerlerine uğruyor, önemli eğlencelerde onlarla birlikte oluyordu.

Birçok tapınaklar vardı. Halk yönetimi için de merkezi tapınaklar bulunuyordu. Kurban durumları oldukça gelişmişti. Yalvarı çok önemliydi. Çok önemli bir rol oynuyordu yalvarılar... Günümüzdek saklanabilen, gelebilen yalvarılar ancak krala ve ailesine değgin yalvarılar. Bağışlama yalvarıları da vardı. Özellikle **Kral Mursil**'in veba yalvarısı çok ünlüdür:

...Veba saldın Hitit ülkesine... Besin, içki sunamaz hiç kimse... Suçlu görüyorsun bu yüzden bizi. Hiçbir şeyimiz doğru değil sana göre...

Hititlerin Çivi Yazıları

Hititlerde de Tanrı, Efendi'ydi. İnsan da köle! Nitekim Kral Mursil'in Veba yalvarısı'ndan da kolayca anlaşıyor:

...Suçlu görüyorsun bu yüzden bizi.

Hiçbir şeyimiz doğru değil sana göre...

Böyle bir sızlanmayla, tanrıların hiçbir suçu olmadığı, ama hep insanları suçladığı anlamı ortaya çıkıyor! **Tanrı**, her zaman “**Efendi**”, “**Ağa**”dır! İnsan da onun **kölesi**! İnsanların suçları (günahları) tanrılarca cezalandırılıyordu. Kimi zaman da Hititlerde tanrının savsamasıyla da kazalara uğruyordu insanlar!

Ama Hititlerde tanrıya sızlanırken, tanrıya “hesap sorma” gibi girişimlere de başvurulur, günümüzden 3400 yıl önce. Yine yaklaşık 750 yıl önce de düşünbilimci ozanlarımızdan **Yunus Emre** (1245-1325) de gerçekleri korkmadan gözler önüne sergiler. Tanrı'yı **doğada ya da başka yerde**, nerede arayacağını sorar:

Benden bana yakınsın

Canımdan sevgilisin

Ya ben senü isteyi

Kande arayım Mevlâ?

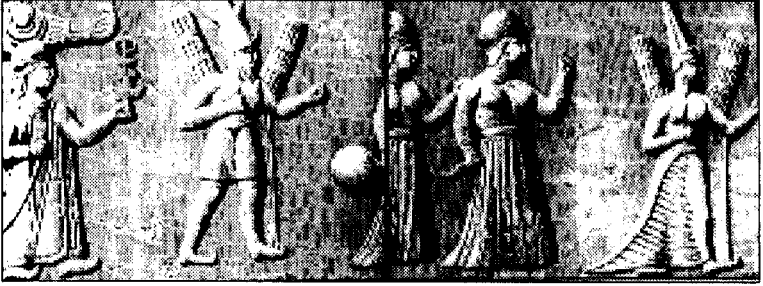
Sonra da **Yunus Emre**, dağda taşa bulamayınca Tanrı'yı (ki hiç kimse bulamamıştır, milyonlarca yıldan beri) bu durumda bir tek seçenek kalıyor. Doğayla tanrıyı özdeşlemek!

Yunus'un dediği gibi, “**benden içeri**” yerleştirelemeyen bir Tanrı! 750 yıl önce **Yunus**'un vardığı sonuç; tanrının, tanrıların doğalaşmasından başka birşey değil!

Nereye bakar isem

O'nsuz birşey göremem

Daha açık bir söyleyişle doğada yansiyorsa bu düşlemlenen Tanrı, doğa tanrılaşıyor demektir.

Hititlilerin tanrıları: (Soldan sağa) Güneş tanrısı, Ay tanrısı, iki savaş tanrıçaları ve Deniz -Su tanrısı. Bunlardan başka Dağ tanrısı vb. Hititler çok tanrılara inanıyorlardı.

Spinoza'dan 250 yıl önce **Yunus**'un vardığı sonuç apaçık:
“Hem ben O'yum, bu ben neyim?”

Muhammed'in bir hadisi de böyle bir anlamı içerir:

“Her insanın aklı, kendi dinidir.”

Böylece **Yunus**, İslam'ın dogmalarına karşın; tanrıyı irdeler, hatta tanrıya başkaldırır. “Allah”a, bu Allah'ın öfkesine (gazabına) karşın!..

Tanrı'ya, tanrılara yalvarışından kolayca anlaşıldığına göre, **Hitit Kralı Şuppiluliyuma** (günümüzden 3400 yıl önce)'nın kardeşi **Prens Kantuzili**'nin eşi ya da çocukları sayrı. Ama bu sayrılık uzadıkça uzuyor. Bu doğru düşünceli insan, usu başında her insan gibi durumu öğrenme, bilme isteğiyle soruyor:

Yemedim yasak olanı
ne öküzü ahırından
ayırdım
ne koyunu ağılından*

(*) Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi. Hititler: Doç. Dr. Ali Dinçol, s. 82. 1982
İst. Yalvarıyı şiirleştiren: A. R. Ergüven: Tersine Akan İrmak, s.15-17. Berfin Y. 1997
İst.

*Ekmek buldumsa
yemedim ekmeği bir başıma
su buldumsa
içmedim suyu
Yaşam ölüme bağlı
ölüm yaşama
günler sayılı
Bunca üzölmezdım sayrılığa
yaşam sonsuz olsaydı
Tanrım! Söyle suçumu
anlayabileyim
ben de ne olduğunu*

Sonra yeniden soruyor büyük bir ilgi, içtenlik ve aydın bir kişi onuruyla:

*Sen ki bütün insanların çobanı
nice yalvardımsa
bir yararı olmadı.
birini alıp birini verdin
kötölüklerin.
Yanlışım nerde Tanrım
ne yaptım ben sana?
Yaratan da sen ölümlü kılan da
Hile yapar satımcı
tartıda
ben Tanrı'ma ne yaptım?
Evim korkular evine döndü
yüzünden bu sayrılığın...*

Hititlerde anlaşmalar yapılırken, adlarına and içilen tanrılardan söz edilirse de, kaynak, “Hititlerin binbir tanrısı” üzerine bilgi vermiyor.

Belgelere göre en önemli tanrı, Arinna'nın **Güneş tanrıçası**. Sonra göğün **Güneş tanrısı**. Bu tanrı her şeyi görür. İnsanlarla hayvanlar arasındaki her şeyi düzenler. Yeraltı Güneş tanrısı var. Yeraltından kötülüklerin çıkmasını engeller.

Sumerler gibi **Hititler** de evreni **Gök, Yer ve Okyanus** diye bölümler. Bunların her birinin de Güneş tanrıları vardır. **Şuppiliyuma**, Mısır firavunlarından **Amenofis V**'in çağdaşı. Bu, **Tanrı Amon**'u yerinden atıp, onun yerine Güneş tanrısı **Aton**'u başa getirir. Kendisini de Güneş yerine koyar. Son Hitit kralları kendilerinden **"Ben Güneş"** diye söz ediyorlardı. **Arinna**'nın **Güneş tanrıçası** üstün durumunu korur. O, **"Hatti Kraliçesi"** diye anılır.

Hitit Kralı Hattuşili III ve güzel kızı, Ramses II'in sarayına yaklaşıırken.

Arinna tanrıçasının sevgilisi de fırtına tanrısıdır! **Sumer** ve **Asur**'daki fırtına tanrısının **Hurriler**deki adı **Teshup**'tur. Kimi zaman boğa üstünde, kimi zaman da boğalar onun her iki yanındadır. Birçok gök tanrısı **İllujanka** yılanıyla savaşıyor, onu öldürüyor.

Söylenceye göre **Teshup**'un oğlu **Telepinu** kaybolur, sonra yer-yüzüne döner. Bu söylence **İşthar**'ın her yıl Cehenneme gidip gelmesiyle ilgili.

Birbirlerinin söylencelerine göre insanlar yeni yeni tanrılar yaratıyorlar!

Tanrıların ne istediklerini bilmenin de yöntemi vardı: Bunları da düşlerden, kuşların uçuşlarından, nasıl konduklarından, gagalarını nasıl kullandıklarından anlıyorlardı!..

İÖ 249'da önbiliciler (kahinler) Romalı amirale Kartacalılarla savaşa girmemesini, kutsal kuşların yem yemediğini söyler. Amiral de “**yem yemiyorlarsa, su içsinler!**” yanıtını verdi. Kuşları denize attı. Savaşta Romalılar yenildiler...

Tanrıçanın arslanları var, tanrıların da boğaları. Bir çok tanrılar da dağlarda yürümektedir.

Arslanlar uğurlu bir güç sayıldıklarından; yonutları kenf ve saray kapılarına bekçi gibi dikilir. **Hatusas** başkentinin kapısında Hitit arslanları vardır. Gelenek Girit'e, Mısır'a, **Anadolu**'dan taşınmıştır. (**Halikarnas Balıkcısı, Anadolu tanrıları, s. 74**).

Yunanlılar **Hititlerin** tanrılarını, söylencelerini, dinsel törenlerini aldılar. Avrupa toplumlarının örgütlenme becerisinin kaynağını Hititlerde aramalı diyor Avrupalı tarihçiler. İS II. yüzyılda bile başpapazlar Hititlerin **sivri külâhını** giyiyorlardı (**H. Balıkcısı, agy**).

İnsanların ilk kurdukları topluluk, diyor **H. Balıkcısı**, kadınların egemen oldukları “anaerkil” bir toplumdur. Anadolu böyle bir toplumun yuvası. Çünkü çocuğu doğuran (yaratan) kadındır. O zaman erkeğin rolü bilinmiyordu!..

Tanrılar ilk insanlarda, insanların kişileştirilmiş istekleriydi. Açlıktan ölmek, toprağın verimli olması, oymağa yeterli çocuk ve savaşçı yetiştirme... İnsan çevresinde sonsuz bir evren görüyordu. Bu yüzden de her şeyi canlı sayıyordu. Örneğin rüzgar çağırıyor, bağıcıyordu. Ağaca şimşek çarpıp yıkılınca, birisi ağaca savaş

baltası fırlatmış demektir. **Kybele**, bütün yeryüzü bitkilerinin, yabanıl hayvanların, insanların, tanrı ve tanrıçaların büyük anası idi.

Hititlerde kral ve kraliçeler ilkbaharda dinsel bir törenle birbirleriyle evlenirlerdi. Bu dinsel evlenme çiftleşmeye ne denli benzerse o denli etkili sayılırdı. Böylece Suriye ve Filistin tapınaklarında eşeyssel birleşme (fuhuş) ortaya çıktı. Bunu yapmamak topluma karşı kötülük etmektir.

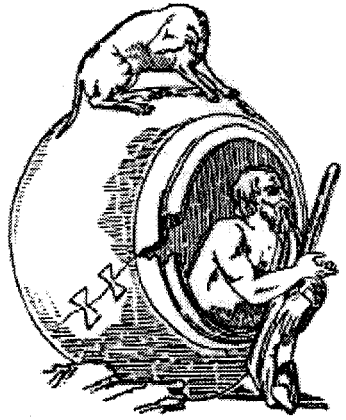
Hititlerde dinsel bir ayin.

Kybele bir Ay tanrıçasıydı. Sonraları **Arinna**'nın Güneş tanrıçası oldu. **Kybele**, özdeş zamanda dağ tanrıçasıydı. Bir dağ üstündedir.

Anadolu Tanrıları (s. 84) adlı yapıtında **Halikarnas Balıkcısı** şöyle diyor:

“...Anadolu’da kerametli sayılan birçok dağlar ve tepeler vardır. Kocaya varmak isteyen kızlar, oralara çıkarlar. “Bahtım! kocaya girecek vaktim!” diye bağırlarlar. Bunların vaktiyle **Kybele**’ye

kutsal olan dağlar olmaları ihtimali büyüktür. Bunların biri de, Afyon şehrinin ortasında yükselen ve üzerinde **Keykubad**’ın hisarı bulunan tepedir. Tepeden bağıran kızların sesleri şehirden duyulur. Kızların oraya çekinmeden gittiklerine ve bütün şehrin işiteceği surette bağırdıklarına göre, onların bu hareketi ayıp sayılmıyor demektir. Böyle bir davranışın ayıp sayılmaması için, tepelerin ve bu davranışın dini bir mahiyete sahip olması gerekir. Eskiden dinî fuhuş bile, dinî olduğu için, bir ahlâksızlık değil, bir fazilet sayılırdı. Anadolu’da böyle tepelere **Kısmet Tepesi**, **Kısmet Taşı**, **Kısmet Dağı** denilir...”

Diogenes

Kybele, ormanlar, mağaralar tanrıçasıdır. Doğurduğu tanrıları da hep mağaralarda doğurur. (İnsanlar tasarımlarıyla tanrıları doğurarak da onları yaratmış oluyorlar!)

Kybele’nin ilk tapınakları dağ başları, derin ormanlar, vadilerdeki karanlık koruluklardı. Bergama kralları burada **İÖ 189**’da büyük tanrıçaya görkemli tapınaklar yapmışlardı. Bu yıkıntıların taşlarıyla, VI. yüzyılda Bizans Kralı **Justinianus** Sivrihisar kalelerini yaptırmıştı. Sinoplu **Diogenes**’in içinde yaşamış olduğu **fıçı**, **Kybele**’nin tapınağının kapısında idi.

Büyük ana tanrıçanın sevgilisi **Attis**'in kökenini bulmak için Sumerlere gitmeli (H. Balıkcısı, agy). Sumerlerin tapınağında **Tammuz** denilen tanrı çok önemliydi. **“Derin suların gerçek oğlu”** anlamında. Sumerlerin tanrıyı büyülemek için yazdıkları dinsel şarkılar İÖ 2500 yılında yazılmış olabilir. Babil’de Tammuz, İşt-har’ın genç sevgilisidir. Tammuz, bir yandan da doğalaşan bir insan. Her yıl ölüp Yeraltına gidiyor:

“...O dünya ki, ondan dönüş yoktur. Orada karanlık evlerin kapı tokmak ve kilitlerini tozlar örter...”

Tammuz, temmuz ayında ölür. Bu aya da onun adı verilmiştir. H. Balıkcısı şöyle diyor: (agy s.87)

“...Tahtacılar ve onlar gibi Anadolu’nun bazı pek eski kabileleri, her ilkbaharda, köyün en yakışıklı delikanlısını giydirip kuşattıktan sonra, ev ev gezdirirlerdi. Bu delikanlı Tammuz’un doğuşunu ve kadınlarca temsil edilen Kybele ile kavuşmasını taklit ederlerdi. Bu delikanlıya Damızlık denilirdi. Bu söz Tammuzluk’tan gelmedir. Yani damızlık, ister insan, ister hayvan olsun, Tammuz ve Attis’i temsil etmektedir...”

Batı Samileri

Batı Samileri genellikle iki topluluğa ayrılır:

a) Fenikeliler-Kenanlılar,

b) Aramiler.

Fenikelilerle Kenanlılar Filistin’le Suriye’de İÖ 3000 yılından beri oturmaktadır. 2000 yılından hemen sonra da Hamurabi’yle Babil oymağının değgin olduğu Kenan iline geldiler. Bunlar ilk Aramiler diye bilinir.

Suriye’de İÖ 1200 yılından beri Arami kentleri kurulmaya başlandı. Fenike kültürüne Kartaca’da da rastlanır.

Kuralcı yazarların verdiği bilgilere göre, **Batı Samileri** dini üzerine **Tevrat**’a başvurulur çoklayın.

Son yıllarda yapılan kazılarla kimi yeni bilgiler edinildi. Kimi kazılar da önemli bilgiler vermektedir dinsel durumlar üzerine. Bu metinlerin en önemlisi Kuzey Suriye’de (1929) **Ras Shamra (eski-çağda Ugarit)**’ya değgin. Bunların kaynakları İÖ 1400 yılına ulaşır abecesel kil tabletleri. Bu metinler daha çok söylencesel türden.

Batı Samileri’nin kültürü ve dini, çevresindeki ülkelerin, daha çok Mezopotamya, biraz da Mısır etkisini taşır.

Ras Shamra kabartması: *El* tanrısı

Bugün çok iyi bilindiğine göre, Kenan halkının çok özenilmiş tapıncı (panteonu) vardır. En önemli tanrılar, **El** ve **Ba'al** tanrılarıydı. Bunlar için **Efendi** adları da uygundu.

El, Ras Shamra metinlerinde, **Tevrat**'ta sık sık geçer. Hem yaratıcı, hem kral, hem de yargıç, "**yılın atası**". **Tevrat**'ta, **El**, eljon sanında "en büyük" anlamına gelir.

Ba'al (Efendi), gerçekte birçok yerlerin, özel tanrıların adı. Ama her şeyden önce **genç, etken** tanrıdır. Daha çok ünlülüğü, verimi özümser. Birçok yerlerde de "**Göğün Efendisi**" (**Ba'al Shamn**) olarak ünlüdür. **Ras Shamra** metinlerinde **Ba'al**'in ölümü demek; bitkilerin, bitkisel yaşamın ölümü demektir. O'nun yaşama dönüşüyle yağmur dönemi başlar. O ayrıca sık sık **Alijon Ba'al** (Güçlü **Ba'al**) diye adlanır. **Biblos**'ta böyle bir tanrı biçimine rastlanır. Yunanlılar **Adonis** (Efendi) diye adlandırır. Örnekse bitki tanrısı. Söylenceye göre bu da ölür, sonra yeniden yaşama döner.

Tanrıçalar arasında **Ahera** (**Ras Shamra Athirat**'ta), **Anat** ve **Astarte** çok belirgin. **Anat**'ın savaş durumları da vardı. Bu kadın çıplak olarak biçimlenir ve kadınlık durumları ağır basar.

Ras Shamra metinleriyle bir bölüm Kenan halkının söylencelelerini öğrenmiş olduk. Ya da söylence çevrelerini! **Ba'al**'in ölümü ve yeniden yaşama dönüşü, **Daniel** ve oğlunun ölümü (dirilmesi?)'nü anımsatıyor!

Kenan elinin çoğu kent devletlerinde kral, kutsal kişiydi. Onun adına toplum bolluk içinde yaşıyordu. **Melki Sedek**, hem **Prest** hem de kraldı (I Musa 14: 18, Ps IIO: 4).

Ras Shamra metinlerinin **Keret**'i de kutsal bir kraldı. Kutsal krallık üstüne **İsrail** düşüncesinin büyük bölümü Kenanlılardan kalmıştır kalıt olarak.

Öyle görünüyor ki, **Prestlik** oldukça gelişmişti. **Ras Shamra** metinleri **Prest** sözcüğü için **İbranice** (**Kohen**) sözcüğünü kullanmaktadır. Kimi dinsel eğlencelerde **insan** bile kurban ediliyordu! **Ras Shamra** metinlerinde **Kartaca** kurban listeleri, **Tevrat**'ın kurban terimleriyle şaşılacak bir benzerlik göstermektedir. Üreme, verimlilik inancında kutsal fahişelik de vardı! Böyle bir fahişeliğe **İsrail** tanrıelçileri çoklayın karşı gelmişlerdir.

İsrail

İsrail halkı-İsrailoğulları da diyebiliriz- İÖ 1200'de birkaç Batı Sami oymağının bir araya gelmesiyle ortaya çıktı. İsrail gelenekleriyle bu oymaklar arasında ilişki olduğu da göz önünde tutulur. İÖ XX. yüzyılda ataları **Abraham** (Kur'an'da adı **İbrahim**), **İshak**, **Yakub** ve bir bölüm oymaklar Mısır'da kalırlar. Oradan da İÖ XI-II. yüzyılda Filistin'e göç ederler. Orada Kenanlılarla birlikte yaşarlar, gittikçe güçlenirler. Sonra Davut (İÖ 1005-965) döneminde krallık kuruldu. Süleyman (yaklaşık İÖ 965-925)'in ölümünden sonra iki ayrı devlet ortaya çıktı: Kuzey İsrail ve güney Juda. Kuzel krallığı İÖ 586'ya dek yaşayabildi. Bu tarihte **Nabukadnessar** ülkeyi alıp halkın bir bölümünü sürdü (586-538). Babil'in düşüşünden sonra Yahudiler ülkelerine dönüp **Kudüs**'ü, tapınaklarını yeniden onardılar. İran İmparatorluğu'nun egemenliğinden sonra **Filistin**, **İskender**'in yönetimine girdi. Sonra da **Seleucid** (Helen-Yunan oymağı)'lerin **Antiolhos Epifanes**'in din izlenimciliği sonucu, Yahudiler biraz özgürlüklerini elde ettiler. Ama bu özgürlük de Pompei'nin alınmasıyla (İÖ 63) Roma İmparatoru tarafından yokedildi (Kudüs'ün Titus döneminde yıkımı, İS 70).

İbrani yaratı söylencesine göre; Havva, Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmıştır (Cam resim, isviçre, XIV. yüzyıl). Kur'an'da Havva'nın, Adem'in Ege kemiğinden yaratıldığı vurgulanır.

Eski Tutsu'da İsak-İsraillilerin ileri gelenlerinden İsak'ın babası İbrahim, tanrının isteğiyle oğlunu kurban etmek üzere (XIV. yüzyıl).

Eski Tutsu anlatılarına göre Tufan olayında Nuh'u üzümleri keserken gösteriyor (yaklaşık 1320).

Resimde Musa, tutuşan çalıların önünde. Musa, yanan çalıların alevini, “tanrı” diye algılar (XIV. yüzyıl minyatürü).

Söylenceye göre; Aron, Musa ile birlikte, İsrail'in Mısır köleliğinden kurtulmasında en büyük rolü oynamıştı. Aron'un değneğiyle (asasıyla) birçok tansıklar gösterdiği söylenir.

Ras Shamra'dan bir kabartma: *Tanrı El.*

Eski Tutsu'nun kahramanı Sinsor, aslanla savaşımını sürdürüyor. Haggadah, 1300.

İsrail halkının kurucusu Yakub'un melekle gürüşmesi (XIV. yüzyıl)

Her iki İsrail devletinin yıkılmasıyla yine Yahudi göçleri oldu. Yahudilerin büyük bir bölümü **Mezopotamya**'da kaldılar. İÖ V. yüzyılda Yahudi sömürgeleri vardı Mısır'da. Bu **diaspora**-Yahudi-liği zamanla önem kazandı; Mısır'da sonra da Babil'de.

Beş Musa kitabı (**Genesis, Exodus, Leviticus, Numesi, Deuteronomium**) birtakım tarihsel yasaları içerir.

Tanrıelçileri, bir bölümü tarih kitapları, yargıç, Samuel ve kral kitapları. Bir bölümü de tanrıelçileri kitapları: **Jesaya, Jeremia, Hesekiel** ve on iki Tanrıelçisi kitabı (bunlar arasında Hosea, Amos, Mika, Sakarja).

Yazılar, yazmalar, psalmılar. Bunların 150'si çok eski dinsel şarkılar, Jakob'un kitabı. İncil geleneğine göre uzlaşımli olarak Musa, İsrail dininin kurucusudur.

Mısır'da, İsrail ailesinden doğma olduğu biliniyor Musa'nın. Ama Firavun'un korkusu nedeniyle kamış bir sepete konularak Nil

Eski Tutsu'da, Job'un, Tanrı'nın verdiği bütün acılara katlandığı belirlenir. Bu ortaçağ minyatüründe Tanrı, Job'un koyunlarını yoketmek için şeytana izin veriyor!

ırmağına atıldığı geleneksel olarak onaylanır. Firavun'un kızları Musa'yı bularak, Mısır'da (sarayda) bakımını sağladılar (Akad kralı Sargon'un durumuyla karşılaştırınız).

Musa, Mısır sarayında olgun yaşa erişince, kaçıp Sina yöresine geldi. Orada geleneğe göre tanrı Yehova, kendisine, tutuşan çalılar arasında göründü. Tanrı, Musa'ya halkını Mısır'dan kurtarmak görevini verdi. Bir tansıkla Kızıl Deniz'den geçtiler. Sina dağında Tanrı **Yehova** ateşler içinde göründü. Ve Musa halkıyla birleşti. Böylece İsrail, Yehova halkı olacaktı, bu halkın tanrısı da Yehova. İsrail halkı tam kırk yıl çölde dolaştıktan sonra Filistin'e göç ettiler. Göçten az bir zaman sonra da Musa öldü.

Bu göç anlatıları büyük bir gerçeklikle bugünkü biçimini dinsel anlatılarla Noel eğlencelerinde oluşturdu. Ama bütün bunlara karşın bu anlatı ve söylencelerde tarihsel bir özün bulunduğu da onaylanır. Musa gözönüne alınmazsa; gerçek diye bakılmazsa Musa anlatılarına, işte o zaman İsrail dini açıklığa kavuşamaz. Bu yasalar (örneğin on buyuru) bu dinsel gelenekler nasıl oluşmuştur?

Tanrı Yehova, İsrail'in bir tek tanrısı, başka değil:

"...Bana karşı, benimle denk tutulan başka tanrılara inanmayacaksın!.."

(2 Musa 20: 3)

"... İşit İsrail, Yehova, bizim Tanrımız. Yehova bir'dir..."

(5 Musa, 6:4)

Eski çağlarda öbür tanrıların varlığı yadsınmıyordu. Böylece İsrail dini tek tanrı dinidir. Bu tek tanrıçılık sürgün döneminde ortaya çıktı (Deuterojesaja).

Kimi durumlarda **Yehova** iki yanlı bir niteliğe bürünür. Örneğin Kenaneli tanrıçası **Anat** gibi. Kimi zaman Yehova'ya, boğa biçimli olarak tapınıldı.

Yehova inancı bugün bile açıklığa kavuşmuş değil. Kimi araştırmacılar Sina dağındaki Yehova'yı canlı **Kenit**'lerin tanrısı olarak gö-

Ras Shamra'dan: Ba'al=Hadad, Gökğürültüsü Tanrısı.

rürler. Sonra Musa bu durumu görevlendi. Ama bu varsayım da gü-
venli değil. **Ras Shamra** metinlerindeki **El**'in oğlu **Jaw** için de böy-
le düşünülebilir. Kimi ayrıntılar göz önünde bulundurulunca **Yeho-**
va'nın hava tanrısı olduğu düşünülebilir. Tanrı; fırtınalar, gökgürül-
töleri ve ateşler içinde gözüktür. Bulutlarla yolculuk eder vb. Tarihin
ilk çağlarında Yehova, El "Eljon"la bir tutulur. (2 Musa 3:6). Bu bir-
leştirmenin **Davut** ile **Süleyman** dönemlerinde olduğuna inanılıyor.

Yehova geleneğe göre, göğün, yerin yaratıcısı. Eskiçağ inancı-
na, geleneğine göre yaratı "kargaşa hayvanı"na üstün gelmekle
gerçekleşti, oldu. Ama yaratı, genel bir inaniş, görüşe göre kar-
gaşaya üstünlükle oluştu.

Yehova, evrenin **Efendisi** ve **kralı**. Gerçekte "Efendi" sanı,
tektanrıci dinlerle kafalara kazındı. Yer'in efendisi (ağası) tanrılaş-
tırılıp göğe uçuruldu, İsrail tanrılarıyla. Oysa tanrıların gök ege-
menliğinin şampiyonluğu Sumerlerdedir. Mısır tanrılarında da
böylesi sahneler var.

Yehova, bütün doğanın egemeni. O her şeyi bilir, her yeredir.
Tanrı Yehova hem kutsal, hem de çok korku salıcı! Hem de iyi
yanları olan sevi dolu tanrı. Özdeş zamanda doğruluk gözetleyici-
si: Başegeni ödüllendirir, başkaldıranı da cezalandırır.

İsrail'de de krala kutsal resmi görevli gözüyle bakılır. Kral,
dinsel şarkılarda "Tanrı'nın oğlu" diye anılır. Kral, Yehova'nın gö-
revlisidir. Doğrulukla yönetince ülkedeki hoşnutluğa, üreticiliğe
egemen olur. Böylece kral, yaşamın ve hoşnutluğun kaynağı olur!
Krallar durumu hep tanrıya dayıyorlardı, yanlışlarını halka bağış-
latmak için! Yönetim iyi gitmemişse, Tanrı öyle istediği için! Bun-
dan başka tapım tanrıelçilikleri de vardı, tanıklar gösteren! Levitler
son krallık dönemlerinde tapınak hizmetçileriydi. Bunların ilk iş-
lemleri henüz açıklığa kavuşmamıştır.

Kurban geleneklerinin çoğu Kenanlılardan kalma. Paskalya eğ-
lenceleri Mısır'dan çıkışta olayların dinsel bir yenileşmesiydi. Bu
da halkın yaşamı için temel oluşturunuyordu. Bu eğlencelerde kuzu
kesilip yeniyor, sonra da sekiz gün eğlence sürüyordu. Sirkesiz ek-
mek yeniyordu. **Sabbat** denilen **haftanın yedinci günü** dinlenme
günüydü. Belki de bu çok eski Babil kökenli bir gelenektir.

Ras Shamra'dan: Bolluk Tanrıçası

Yahudiler Kenan ülkesinin kutsal yerlerini alıp orada Yehova'ya tapılar. Kral **Josia** 622'de dinsel tapımı Kudüs'te merkezileştirdi. Böylece tapınak, Yehova'ya değgin yasal, kutsal yer oldu. Bütün erkek çocuklar sekiz yaşında sünnet oluyordu, birliğe bir im olarak.

Öbür **Sami** dinlerinde olduğu gibi Yehova "Efendi"ydi, insan da onun hizmetçisi. İslam'da da insan **Allah**'ın kuludur. İnsan Allah'tan korkacaktır.

Bütün iyilikler **Yehova**'dan gelir. Ama sonradan isterse, bunları geri alabilir. İnsan Tanrı'nın isteğini yapmak zorunda (Mika 6:8). İlahilerde söz edilen tapmak ve onun dinsel tapımı insanı güçlendiren bir etkidir.

Töresel, dinsel gereklilik şu on buyuruyu içeriyor:

- 1) Bir tek Tanrı'ya tapmak
- 2) Resimlere tapınmamak
- 3) Yehova adını kötüye kullanmamak
- 4) Sabbat gününü onaylamak
- 5) Anaya babaya saygı göstermek
- 6) Öldürmeyeceksin
- 7) Evliliğe ihanet etmeyeceksin
- 8) Çalmıyacaksın
- 9) Yalancı tanık tutmayacaksın
- 10) Başkasının malını çalmıyacaksın

İnsan eskiçağ İsrail görüşüne göre etten ve tinden oluşur (1 Musa 2: 7). Bu tini tanrı vermiştir, yaşam ögesi olarak. Bu bir çeşit şoluk. Öbür yandan insan et olarak betimlenir. Açıkçası insan tanrısal değil...

Ölümden sonraki durum mezara göçürülür, ölüm ülkesine. Orada insanların, Tanrı ve insanlarla ilişkisi olmadan sanki bir gölge gibi yaşamış olduğuna inanılır.

Eskiçağ Sami halklarının bitki tanrısının yaşama dönüşü (Sumer'de de bu durumu gözlemliyoruz). İran görüşlerinin de etkisiyle **yeniden dirilme** kalıplaşması ortaya çıkmış oldu (Kur'an'da da böyle). Bu durum ilk olarak ve açıkça (Dan 12:2) İÖ I. yüzyılda biçimlendi.

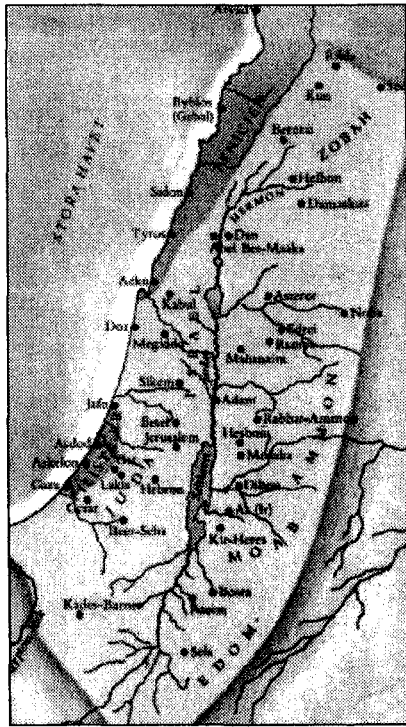
Eski bir inanca göre de **Yehova** yaşamın Efendisi (yaratıcısı)'dir. Bu da yeniden dirilme görüşünü etkilemiştir.

Daha İÖ 1000 yıllarında İsrail, eski Sami halklarının etkisinde, coşkulu durumlar da tansıklar gösteren tanrıelçileri (Nebi'im, nabi) vardı. (I Sam 10:5). Sonraları bu tanrıelçileri Kudüs tapınağında ve başka kutsal yerlerde etkinliklerini sürdürdüler.

İÖ VIII. yüzyılda bu çevrelerde dinsel, güçlü bir etkinlik ortaya çıktı. Bu dinsel davranış eski Sami haklarının din inancına, tapınağına, Yehova'nın töresel içeriğine karşıydı. **Elia**, kuzeydeki Ahab kralı yönetiminde Ba'al din anlayışına karşı çıktı. Eski tutsu (ahid) yazmalarında özümseyen bu ilk **Amos**'tur. Görüş-

lere göre dinsel inanla töre birbirinden ayırılmazdı. Bundan böyle, savunulduğu gibi, tanrıelçileri dinsel inanları tümünden kaldırıp atamazdı. Krallara ağır eleştiriler yöneltilmeyecekti. Bu yüzden egemen sınıfı özümseyen bir formül bulundu. O da şuydu: **Yehova**, geri kalan halkı yıkımdan kurtaracaktır. Mutlu bir gelecekte Yehova, **Messias**'ı gönderecektir, İsrail'i yeniden kurmak için...

İlk yazıyı sunan tanrıelçisi İÖ VIII. yüzyılın ortası **Amos**, korkunç cezalı Yehova gününü oluşturdu. **Hosea**, kuzeyde etkindi. O da Ba'al dinsel inancına karşıydı. Yehova, sevisini Tanrı'yla birleştirdi. Bu da Tanrı'yla halk arasında bir çeşit evlilik oldu.

Davut ve Süleyman döneminde İsrail.

Yesaya savaş döneminde (734-732), başeğen halka, Amos'un yaptığı gibi Messias'ın geleceğini söyledi, güney ülkesinde.

Mika, özellikle günlük yalın ahlâk konuşmacısı, Yesaya'nın çağdaşı **Jeremia**, İÖ 622'den Kudüs'ün düşmesine kadar güneyde etkindi. Onun krallara saldırısı, onu birçok güçlüklerle karşılaştırdı. **Jeremis**, kitabında kişi olarak ortaya çıkan bir tanrıelçisi.

Hesekiel, (Bkz. A.R. Ergüven: **Tarih Boyunca Gök Nesneleri** (UFO), **Berfin Y. 1998 İst.**) Babil'de tutuklular arasında çalışıyordu. Onda coşkusal durumlar ağır basıyor, tapınak kültürüne büyük ilgi duyuyordu.

Deuteroyesaya (İkinci Yesaya), bilinmeyen bir tanrıelçisinin adı. Sürgün yıllarında etkinliğini sürdürdü. Anlatıları Yesaya kitabının 40-55. bölümlerinde. Birçok bakımlardan eski tutsu tanrıelçiliğinin yüksek aşaması. "**Yahve'nin hizmetçisi**" diye ünlendi. Onun acılı günleri, Hristiyan kiliselerine İsa'nın acısının belirtileri olarak yorumlandı.

Nebukadnessar'ın İÖ 586'da Kudüs'ü yakıp yıkması, Babil tutukluları İsrail'de dinsel gelişimin önemini daha da arttırdı. Tapınak hizmetleri, kurbanlar, bayram eğlenceleriyle değil de; günlük yaşamı kurala bağlayan yasalara önem verildi: Sünnet, sabbat buyurusu vb.

Babil'in 538'de **Kyros**'u kuşutmasıyla Yahudiler Filistin'e döndüler. Tapmaklar yeniden yapıldı. Yasalaşma (tora) açıklandı. Bu yasalaşmaya da bağlı kalınacaktı. Böylece Yahudilik bir çeşit **yasa dini** oldu.

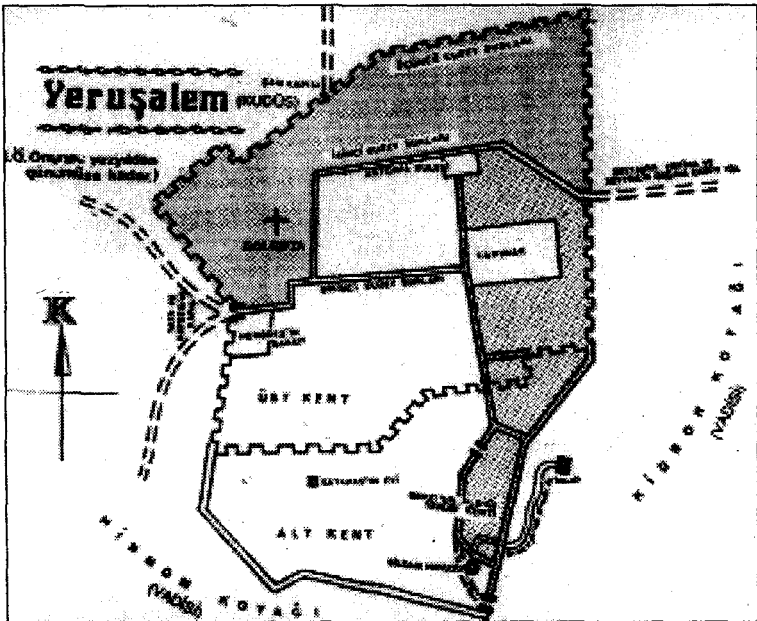
Bu yasa dini kurucusu **Esra**'nın ardılları onun yapıtını daha da geliştirdiler. Öyle ki yasalar her şeyin en doğrusu olarak yorumlanıp onayladı. Bu da yazı öğreniminin görevi oldu. Tanrı hizmetine açıldı sinagoglar. Orada yasaları okuma, başlıca dayanak noktası oldu.

Böylece tektanrıcılık, birçok tanrılara tapmaya son veriyordu. Gerçek Yahudi olarak onaylanmayan Samariler'in Kudüs tapınağıyla ilişkisi kesildi. **Gerissim** dağındaki kutsal yere bağlandılar. Bugün de kendi gelenekleriyle orada yaşıyorlar.

Dinbilimsel açıdan bakılacak olursa, Tanrı böylece yeryüzünden ayrıldı. Demek Tanrı ayırdedilmiş oldu yeryüzünden! Böylece

Yeruşalem

K

dan kopup gelen çıkarları koruma kaygısından başka birşey değildi. Çıkar kaygıları, böylesi oyunlar eski çağlardan günümüze dek sayıları 300 milyonu aşkın tanrıları; daha doğru deyiimiyle **imge tanrıları** yaratmıştır.

Sadukiler (İsa döneminde melekleri, kıyameti, öteyeri/ahreti/yadsıyan Yahudi partisinden olanlar) Musa yasası (tora)'na dek böçimsel olarak tutucuydular. Ama **Elen ekinini** desteklediler. **Farisiler**, bütün durumlarda yasayı uygulamaya çalıştı. Bunlar ölüm sonrası dirilmeye inandılar. Esseenler (İsa'dan biraz önce Filistin'de Yahudi inancında olanlar) manastırda sıkı dinsel kurallarla yaşadılar. Kimi zaman Ölü Deniz'de **Juda** çölünde, kimi zaman da **Kudüs'te Esseenler** son zamanlarda beklenmeyen güncellik kazandılar, bulgulanan **Ölü Deniz yazmalarıyla**. Bu topluluklar ya Esseenleri destekliyorlardı., ya da Esseenlerdi. **Daniel Kitabı** kendi çapında ilk özümleyici nitelikte. Filistin dışındaki **Yahudiler** arasında özellikle Mısır'da Yunan etkisi vardı. Aleksandralı Yahudi düşünbilimcisi **Filon**, Eski Tutsu'ya eğretilmeli ekler yaptı.

Kuzey Filistin'de, Hasor'da Kenan Tapınağı. Resimde solda: Oturan bir Tanrı.

İS 70'li yıllarda **Kudüs'ün yıkımı** Yahudi dini için kesin bir vuruş olmadı. Başka bir deyimle, yazılı öğrenimin ortadan kalkması ve tapınağın yıkımı, tapınak dinsel etkinliklerinin kaldırılması dinsel yıkıma yol açmadı. Filistin'in dışında **Babil'deki Yahudi sömürgesi** gelecek yüzyılların gelişiminde önemli yerini aldı.

İlk sonuç olarak İS III. yüzyılda Rabbi **Yehuda Hannasi**; öğretileri, yazıları, demek **Mishna'yı** yeniden gözden geçirerek en ince ayrıntılara dek bunları düzeltti. **Mishna**, İbranice bir diyalektle yazıldı.

Pek doğal olarak tüm geleneksel öğeler **Mishna'ya** alınmadı. Her çeşit yeni durumlarla örülmüş oldu. Bir araya getirilerek buna da **Gemara** denildi. **Mishna** ile **Gemara**, ikisi birden **Talmud** (öğreti) diye adlandırıldı. Böylece **Talmud**, "Eski Tutsu'nun yılbaşından günümüze dek Yahudiliğin belgesi oldu. **Gemara**, Aramice yazıldı. Bunun iki örneği var: Biri Filistince, öbürü Babilce. Filistin Talmud'u V. yüzyılda bütünlendi, Babil örneği de 400'lü yıllarda. Talmud iki bölüme ayrılır: Biri **halaka** (yasal), dinsel yazılar ve yaşamı içerir. Öbürü **haggada**; sözlencesel belgeleri içeren anlatı bölümleri.

VIII. yüzyılda, Rabbin Yahudiliğinin birçok buyurularına vb. karşı gelen bir kımıldama oldu. Onlar bütün geleneklere karşı geldiler. Yalnız **Musa** kitaplarının sözcüklerini onayladılar.

Hristiyanlıkta olduğu gibi, Yahudilikte de öğretilerini açıklayıp savundular. Yahudi etkinliğinin ortamı artık İspanya'daydı. Yeni Platonculuğun Aristo düşüncelerinin etkileri oldukça güçlüydü. İspanya'da, bütün zamanların en büyük Yahudi öğretisinin babası **Musa ben Maimon** (1204) etkindi. Ona göre düşünmeden varılan inanç değersizdi. İnanmak ancak düşünceyle gerçekleşebilir demek istiyordu. Maimon'un öğretisi şöyle özetlenebilir:

- 1) Bir yaratıcı vardır.
- 2) Tanrı bir'dir.
- 3) Tanrı, bedensel değildir.
- 4) Tanrı sonsuzdur.
- 5) O'na hizmette zorunluyuz.
- 6) Tanrıelçiliği vardır.

7) Musa, bütün tanrıelçilerinin başında gelir.

8) Toran (yasalar) görünmüştür.

9) Toran değişmez.

10) Tanrı, insanların eylemlerini bilir.

11) Tanrı yasalara başeğeni ödüllendirir, yasaları çiğneyenleri cezalandırır.

12) Bir Messia gelecek.

13) Ölüler ayağa kalkacak (dirilecek).

Bu köktenci doğrultu XIII. yüzyılda kimi çevrelerde başka bir doğrultuyu yeğledi: **Kabbala** (gelenek). Bunların öğrettikleri var-sıl bir yazının başlamasına yol açtı. Zohar (Işık kıvılcımı) **Mose de Leon**, bunu XIII. yüzyılda Kastilien'de yazdı.

Kabbalcıların öğretisi daha çok kurgusal. Tanrı'nın ululuğu çok güçlü olarak vurgulanır. Tanrı'yla su dünyası arasında tanrısal ışığın ışınları vardır. Bu özdeksel/ dünya ve tanrısal düşünceler dünyasının yansımaları (Platonculuk). İnsanın bir bölümü de tanrısal. Bununla tanrısal ışığa yükselebilir.

1492 yılında Yahudiler İspanya'dan çıkarıldılar. Bu olay daha sonraki gelişmeler için önemliydi. Orta Avrupa Yahudileri güven içinde yaşıyorlardı. Ama çok yalnızlık içindeydiler. **Talmud öğretisi** dinsel doyurucu değildi. Böylece **Kabbalcılık** gizemsel bir çözüm oldu. Özdeş zamanda İsrail'in sürgün durumu soruşturma konusu oldu.

İspanya Yahudilerinin büyük bir bölümü doğuya; İtalya, Türkiye ve Filistin'e gelip yerleştiler. İspanya'dan, Portekiz'den gelen Yahudiler dinsel kurgulara bağlı kaldılar, XVI. yüzyılda kuzey Galile'de Safed'de toplanan Kabbalcılara değil. Burada **İsak Luria** (ölm. 1572) tanrısal ışığın, tanrısal olmayana bağlı olduğu konusunda konuşmalar yapıyordu. Almanya'daki Leh-Alman Yahudileri yavaş yavaş doğuya doğru kayarak Polonya'ya yerleşiyorlardı. Dinsel yaşam demek olan **Talmud** öğretisine de önem veriliyordu. İzmirli **Sabbatai Tsevi**, 1665'te Yahudi halkının, doğu ve Avrupalı Yahudilerce büyük umutlar içinde sevgiyle selamlandığını yayı-

yordu. Sultan, **Tsevi**'yi tutukladı ve sonunda onu İslam dinine girmeye zorladı. Taraftarlarının birçoğu düşkırıklığına uğradılar. **Sabbatai Tsevi**'ye bağlananlar onun öldükten sonra ölümler arasında dirileceğini bekliyorlardı.

Galizienli **İsrail ben Eliezer** bütün dünyayı içeren Tanrı sevisi konusunu işledi. Tanrı'nın insandan istediği yalnız birşey vardı: O da sevi. Önemli olan bedensel hazlardan hoşlanma ve Tanrı'da kaybolmak (İslam'ın Vahdet-i Vücut felsefesini düşününüz.)

Moses Mendelssohn (ölm. 1789) ilk Yahudi düşünbilimcisi, Musa kitaplarıyla ilahileri Almanca'ya çevirdi. **Aydınlanma dönemi**, Yahudilerin insanlık hakları konusunda tümenden yeni bir görüş getirdi. Batı Avrupa Yahudileri normal toplum yaşamına girdiler. Öte yandan Yahudilik yeni zaman koşullarına göre uygulandı. **Reforma gidildi**. Doğu Avrupa Yahudilerinde "**aydınlanma**" bir başka karaktere dönüştü: Ulusalçılık. Böylece bilinçle ulusal harekete geçildi (**Teodor Herzl: Der Judenstaat, 1896**). Amaç bütün Yahudileri Filistin'de toplamak. Birçok yanlısı çıktı bu görüşün bütün dünyada. **1948**'de İsrail Devleti kuruldu. **Talmud** inancına sıkı sıkıya bağlı olanlarla çağdaş Yahudiler yanyana yaşamakta günümüzde. Ama halkın çoğunluğu hiçbir zaman Sinagoga gitmez. Büyük eğlencelere bayramlarda ulusal bir içerik kazandırılır.

Alman Yahudi düşünbilimci **Martin Buber** (1878-1965), Hasi-dism (Yahudi gizemi)'in etkisinde. **Samuel Josef Agnon** (1888-1970)'da da hasidik eğilim var (Yazın Nobel ödülü, 1966).

Sinagog kural olarak Kudüs'e doğrultulmuştur. Önde, "kutsal çatı" denilen yerde tora-sarmalları (ruleleri) vardır. Ortada bu kağıt sarmallar açılarak okunur. Sinagogda resim bulundurulmaz (İslam'da resmin, fotoğrafın yasaklandığını anımsayınız).

Günde üç kez dua etmek zorunludur. Sabah duası, öğlesonu duası, akşam duası. Sabbath günü dinlenme günüdür ve hiç kimse çalışmaz. Ateş yakmak, yazmak, yolculuk etmek de yok. O gün eğlence günüdür.

Paskalya yortusu Yahudiliğin en büyük şenliği. Nisanın 15. günü kutlanır. Mısır'dan göçüş günü (çoklayın dolunaydan önce).

Genellikle bu dinsel şenlikler sekiz gün ama ilk iki ve son iki gün gerçekten eğlence günleri. Bu günlerde İncil'den parçalar okunur, şiirsel metinler yinelenir.

Paskalya yortusundan yedi hafta sonra harman sonu eğlencesi yapılır, Sina dağında yasanın sunulduğu anısına...

Bundan başka birçok eğlence günleri de var: Yeni yıl. Çünkü o gün geleneğe göre Tanrı dünyayı yaratmış. Paskalya yortusundan bir ay önce de **Purim** kutlanır: Baharın ve Yahudilerin kurtuluşu anısına. (Tarihsel olay dinsel kılığa bürünüyor). Bu sevinçli eğlence günlerinde halk birbirine hediye verir.

Bir de **Chanukka** denilen ışık eğlencesi var, kış ortasında. Bu da büyük bir olasılıkla Helen kış ortası eğlencelerinden alınmıştır (Bu da tarihsel bir olay). Her gün sekiz mum yakılır. Günümüzde de bütün Hristiyan ülkelerinde olduğu gibi...

Yahudiliğin sekiz kollu mumu bir zamanlar tapınakta da vardı (Romadaki Titus yayı).

Hristiyanlık

Yeryüzünde Hristiyanlığın bir milyarı aşkın yanlısı var. Tarih bakımından gerçek şu ki, Hristiyanlık Yahudi dininden kopup gelmiştir.

Hristiyanlığın kutsal yazısı İncil (Yunanca Biblia: kitaplar) iki bölümden oluşmuştur. Bunların ilki İsrail-Yahudi dininin kutsal yazıları: Eski Tutsu. Öbürü özel Hristiyan belgelerini içerir: Yeni Tutsu.

Din tarihinde bir din böylece, başka dinin kutsal yazısını alarak her ikisini de tanrısal diye onaylar. İlkinden yaklaşık 1810, ikincisinden 610 yıl sonra Muhammed'in "Allah"ı, bu üç dinin tanrıları'nın özdeş "Allah" olduğunu söylerken; Muhammed ve dolayısıyla Allah, İslam dininden olmayanları (hak yoluna gelmeyenleri) "öldürünüz" der...

Hristiyan anlayışına göre; Eski ve Yeni Tutsularda konuşan özdeş tanrıdır. Ama ilk olarak bu yeni Tutsu'yla Eski Tutsu anlayışla karşılanıyor. Bu yenisi üç kümeye ayrılır:

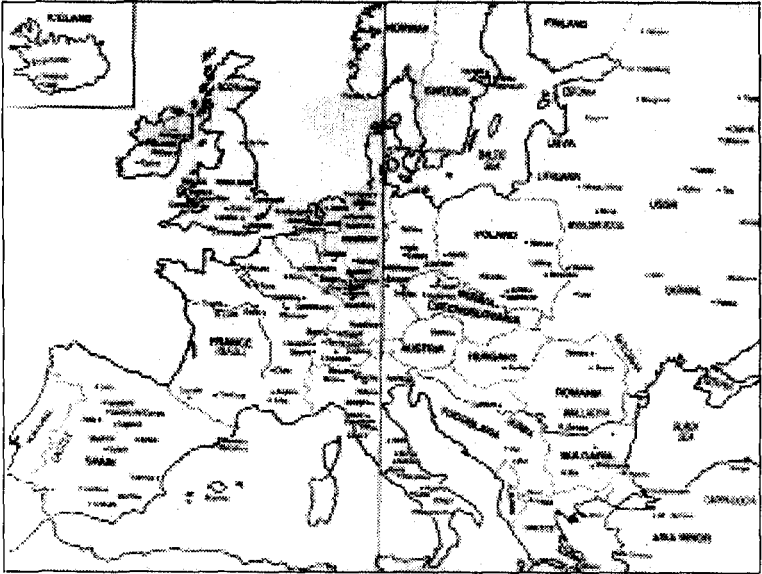
1) Anlatı yazıları: Dört İncil yazarları (Matteus, Markus, Lukas ve Johanne). Bunlar İsa'nın yaşamını, öğretisini, yandaşlarını (apostelleri), Kudüs'ten Roma'ya Hristiyan buyrultularını içerir.

2) Mektuplar: Pavlus'un 13 mektubu. Biri Romalılara, ikisi Korintlilere, biri de Galyalılara. Habré mektubu, 3 Johanna mektubu, 2 Petrus mektubu, Yakubun ve Judas'ın mektupları...

3) Esin kitabı. Anlaşmaları içerir. Çok tanrılı devletle onun dinsel ve ekin sel etkinleri üzerine.

Eski Tutsu, Hristiyan kilisesinden Yunanca çevirileriyle (Septuaginta) tanınmıştı. Özdeş dille Yeni Tutsu yazılarını da içeriyordu. İncillerin kimi parçaları, eski özgün Aramice'ye dek uzanır. Bugün bu ilk yazılardan kalıntılar yoktur. İncil daha ilk zamanlarda çeşitli (Suriye, Koptice ve Latince) dillere çevrildi. **Hieronymus** (383-405) Latince'ye çevirdi, **Versio Vulgata** adıyla. Bu çeviri 1546'da Roma-Katolik kilisesinin resmi İncili oldu.

Hristiyanlığın kurucusu **Nasaertli İsa** (İsa, Yunanca Christos, onurlu bir anlamı içerir), İÖ VI. ya da VII. yıl doğduğu sanılıyor (yanlış hesaplama araştırmacılara göre, VI. yüzyılda **Dionysius Exigucis**'in zaman saptamasına bağlı olmasından kaynaklanıyor).

Avrupa

İsa sayrılarını iyileştiriyor (Rembrandt van Rijn- 1645).

İsa'nın varlığı konusunda en eski tanık Tarsuslu Pavlus (aziz) diye ünlenen saint-Paul'un mektubu (51 yılında).

İsa'nın yaşamına değin tek kaynak dört "Evangelist". Bunlar 60 yılı (markus)yla 100 yılı arasında ağızdan öğrenme geleneğine dayalı. İsa nerede ne söylemişse, kafalarda ne kalmışsa; İncil yazarları (Dört Evangelist) işte onları toplamışlardır! Ortada nesnel, gerçekliği nesnel olarak varolan birşey yok! Üstelik İsa şunu şunu söyledi diyen biri de yok... Bir tanık da yok göklerden yere doğru buyuruyu izleyen...

İncil yazarlarına göre İsa, Judeen (Betlehem)'de doğdu (Matt 2:1, Luk 2:4, Joh 7:42). Marangoz Yusuf (Josef)'la karısı Meryem (Marie)'in oğlu (Matt 13:55). İsa Galile'de Nasaret'te yetişip büyüdü. (Bir meleğin Meryem'in eşeysel örgenine üfürüp İsa'nın doğması tümünden uyduru, tümünden saçma...)

Meryem üzerine efsaneler, Kur'an'da da geçer:

"...Melek: Ben yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk başışlamam için Rabbi'nin bir elçisiyim, dedi..."

(Kur'an: Meryem, 19)

"...Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi..."

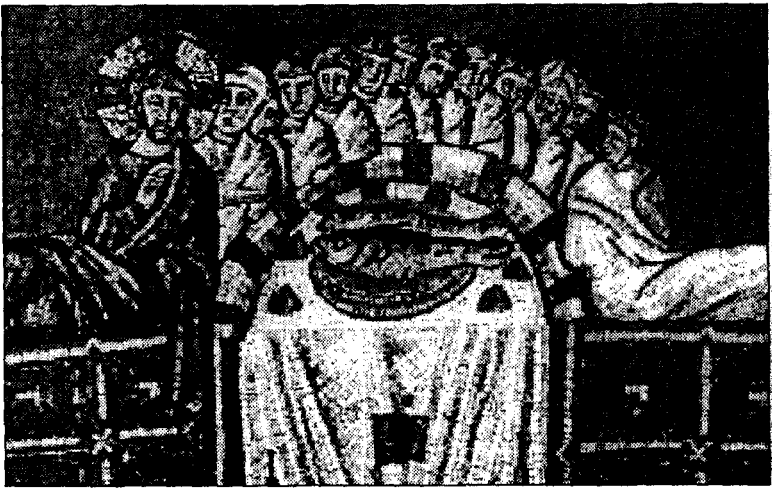
(Kur'an: Meryem 20)

"...Melek: Öyledir, dedi. (Zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir kanıt ve kendimizden bir rahmet kılacağız..."

(Kur'an: Meryem 21)

"...Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karındaki çocukla) uzak bir yere çekildi..."

(Kur'an: Meryem 22)

İsa ile on iki yardımcısı. Masada ekmek ile balık var. Revenna: Mozaik (520-526).

İsa, Yahudi dinine göre yetiştirilir, 30 yaşında çalışmalarına başlar; Sinagoglarda öğretisine. Bildirilerini yaymaya, sayrılarını iyi etmeye başlar (Matt 4:3). İsa'nın bildirisi kısaca şöyleydi:

“Zaman geldi

Allah devleti işte:

Dön ve bildiriye inan.”

(Markus: 1:15)

Bu sözlerden demek istenen şuydu: Allah devletini kurmak için **Mesih** geldi. Bir zaman, en çok üç yıl Filistin'in güneyindeki Judeen'de etkinliğini sürdürdü. Kendine inananları çevresine topladı. Bunlar on iki kişiydiler. Birçok da kadın vardı (Luka 8:1). Kimi zaman söz verilen **Mesih** olarak kendini tanıttı. Kimi zaman da **“İnsanoğlu”** diye. Halkla, okumamış insanla karşılaşınca kısa öyküler, anlatılarda bulundu. Kimi zaman da bedensel, tinsel sayrılarını iyileştirdi... Açları doyurdu, ölüleri diriltti.

İsa, davranışlarıyla kimilerinin karşı koymasına neden oldu en sonunda...

Halkın siyasal, dinsel “**lideri**” gibi görünmesi de ona karşı ko-
yanların sayısını artırıyordu. Kimi yazmalara göre onun ölüme gi-
deceği önceden belirleniyordu. Bir Yahudi paskalya yortusundan
önce İsa tutuklandı (Öğrencisi **Judas Iskariot**’un etkisiyle). **Ku-
düs**’te Yahudi Yüksek Yargılığında yargılandı. Roma savcısı **Pon-
tius Pilatus**, baskıların sonucu onu ölüme götürür. **Golgota**’da çar-
mıha gerildi. En eski kaynaklara göre **İsa**’nın çevresindeki kadın-
lar onun mezarını boş buldular. Kırk gün öğrencilerine görüldüğü
söylenir (1 kor. 15, Mark 16).

Bütün **Yeni Tutsu** kaynakları onu **Mesih** aşamasında görürler.
Kutsal kral gibi **İsa** “**Tanrı’nın oğlu**” diye adlandırılır. O, yaşam
ağacıdır (Luk 23:31, Joh 15: 1-5). Yeni bir **Musa** olarak **Allah
devleti**’nin yeni yasasını oluşturur. Mesihci kral gibi, **İsa** kargaşa
güçleriyle savaşır. Onları yener. (Matt 28:18, Joh 16:33). Bir gün o
yargıç olarak dönecektir canlılar ve ölümler için.

On iki öğrenci arasında **Petrus** “lider” olarak seçilir (Matt
16:18). Mesih sorunu Yahudilikle kesintiye uğramadı. Birkaç yan-
daşı tutuklandı. **Stefanus** taşlandı. Öğrenciler çevreye yayıldı.
Böylece Hristiyan öğretisi genişledi. Hristiyanlar çeşitli yerlerde
Judeen’de, **Samarien**’de, **Şam**’da iştiriliyordu.

Petrus, kilisenin yöneticisidir, kimi toplulukları ziyaret etmek-
tedir. **Farisi Saulus**’un dine dönüşü 32 yılında gerçekleşti. Sonra
da **Paulus** adını aldı. O bütün zamanların Hristiyan görevlisi, din-
bilimcisi sayılır. Yaşamının en az 20 yıllık etkinliği (47-67) Hristi-
yanlığı dünya dinleri arasına sokmak oldu.

32-47 yıllarında “apostolik” geleneğiyle ilgilenen **Tarsuslu Pa-
ulus**, Küçük Asya (Türkiye)’ya, **Yunanistan**’a üç yolculuk yaptı.
Üçüncü yolculuktan sonra **Kudüs**’e gelince 56 yılında tutuklandı.
Uzun sorgulamalardan, soruşturmalardan sonra **Roma**’ya götürül-
dü. Orada yargılığı (mahkûmiyeti) 61 yılında sona erdi. Daha son-
ra **İspanya**’ya yolculuk etmiş olduğu söyleniyor (Rom 15:24, 1
klem 5:7). **Makedonya** (1 Tim 1: 3, Tit 1:5)’dan sonra da yeniden
tutuklandı **Roma**’da (2 Tim 1:16). 67 yılında **Neron** döneminde
ölüm eziyetiyle yaşamı sona erdi.

Her çeşit insan vardı kilisede. Bir bütünlük yoktu: **Asya, Afrika, Avrupa**'dan özgür olanlarla köleler, varlıklarla yoksullar, okumuşlarla okumamışlar... Hiç değilse başlangıçta okumayan çoğunlukta idi. Ama **İsa**'ya inanma konusunda birlik görülüyordu, çeşitli inanç kümeleri de olsa (1 Kor 11: 19).

Etkili ilk partilerden biri, **İsa**'nın kardeşi **Yakub**'un yönetimindeki **Yahudi Hristiyanı**dı. Sonra **Petrus** yönetime geçti (Apg 21:18). Yahudi Hristiyanlar **Musa yasasına** bağlı olmak istediler. **Paulus** bu **Yahudi Hristiyan** görüşüne karşı geldi. Bunun yerine **Kudüs**'te 49 yılında **Apostel toplantısı** yapıldı. **Petrus** ile **Yakub** bir anlaşmaya vardılar. Karar oylarla değil tümenden bir birleşmeyle verildi (Apg 15:25). Böylece Yahudi-Hristiyan Partisi onaylandı.

Tanrı dünyayı yarattı. Tanrı **Mesih**'i gönderecektir, Tanrı saltanatını kurmak için. Her Yahudi bütün bunları biliyordu. Kaynaklara göre **İsa**, Tanrı'nın sözverdiği elçi, kurtarıcı (Mark 4:11). İşte Hristiyanlığın özü buydu.

Tanrı her şeyin üstünde, her şeyin üstesinden gelir. O, insanların babası, efendisidir. (Kur'an **Rabbü'l Âlemin** der. Özdeş anlama açılır ikisi de.) Bütün yaşamı, yaşama gerekli her şeyi Tanrı vermiştir. Kendi isteğine göre bütün insanlar bir düzene sokulacak aile, halk, toplum, hukuk... Bu **Yeni Tutsu** anlayışına göre dünya - Yahudi inancının tersine-şeytanla yıkıma uğramıştır. Böylece Tanrının ülkesinde, insan kötü istekleri yüzünden Tanrı bildirisine uymamaktadır. Tanrı kendi sevgisini oğul (**İsa**)'la sunup gönderdi. İnsan biçiminde (**Bakınız insanın istekleri, özlemleri ya da beledikleri, din giysisiyle nasıl biçimleniyor...**) Tanrı varlığını açıklamak, bildirmek, insanları yıkımdan korumak, kurtarmak için. Zaman gelmiştir, Tanrı saltanatı, gücü kurulacaktır!

Toprak insanı, dünya insanı **İsa**; bildirisini sunuyordu saltanatını kazanmak için. Onun ölümü de tümenden başka bir ölümdü:

"...Buğday tanesi yere düşmezse ölür. Bu da kendiliğinden yalnızlığa açılır. Ama ölürse, çok çok meyve taşır... Yerden yükseldiğim zaman herşeyi kendime çekeceğim..."

(Joh 12:24, 31).

Böylece İsa, acı çekerek ölüme gitmiş oldu. Bu da tek yol oldu göklerdeki baba için!.. En eski Hıristiyan öğretisi sözcüğü sözcüğüne şöyle:

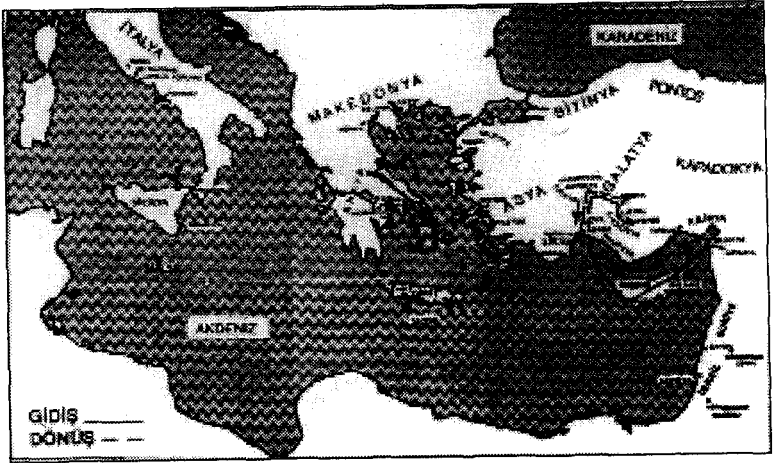
“...İsa günahlarımız için öldü yazılara göre ve gömüldü mezarave üçüncü gün dirildi yazılara göre, o Petrus’a göründü ve sonra on ikilere...”

(1 Kor 15:3; 54 yılında yazıldı).

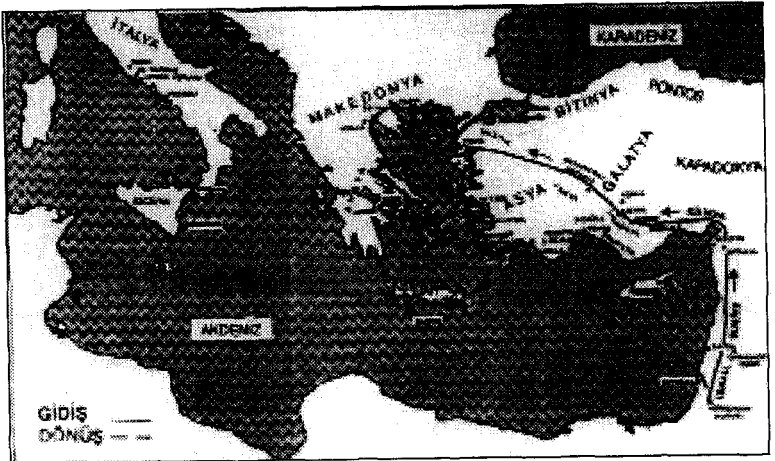
İsa’nın ölümü, yeniden dirilme senaryosuyla **şeytan** yenik düşer. Artık Tanrı saltanatı gelmiştir. Tanrı da artık -eski çağlarda olduğu gibi- **biçimsel görünümlü** bir varlık değil! Dünya utkuyla barış arasında yaşar. Kilise ölümün güçleriyle savaşım vermektedir (Matt 16:18). Tanrı saltanatı biçimini bulmuştur. Ama bir gün bu saltanat gücüne de kavuşacak! Bu zaman süresince insanlar kilisede yaşıyacak. (Sürüleşme durumu!) İsa’nın konuşmaları, yandaşlarının ve onları izleyenlerin konuşmaları kilisede, hep kilisede olacak! Böylece insanlar kurtuluşa erecek! Kurtuluşlar da **kutsal tinle** gerçekleşecek (**Mark 3:28-30, Joh 3: 34**).

Kilisede yaşamak demek İsa’ya inanarak yaşamak demektir. Bu inançla da insan kurtuluşa erecek! Bu biçimde yaşayanlar Tanrı’nın başışına kavuştukları gibi. O’nun saltanatına da çağrılacaklar. İsa, Toplanma Günü’nde (Mahşer’de) gökte görününce bütün inananları onurlayacak. (2. Tess 1:10). O zaman bütün ölümler dirilecek, bütün inananlar onurlu sonsuzluğa erişecek. Ama inanmayanlar Tanrı yüzü (milyonlarca yıldan beri Tanrı yüzü ne zaman görünmüş?) göremeyecekler! Kimi **Yeni Tutsu** yazarlarına göre **“sonsuz ceza”**ya çarpılacaklar. (Hıristiyanlıktaki **“sonsuz ceza”** Kur’an’da da var.) Sonsuz yaşama ancak inananlar kavuşacak. En sonunda Tanrı, **“her şeyde herşey”** olur. Anadolu’nun ortasında XIII. yüzyılda evrensel ozan **Yunus Emre** bu durumu daha özlü ve kafa tutarcasına Muhammed’in tanrısına şöyle açıklar:

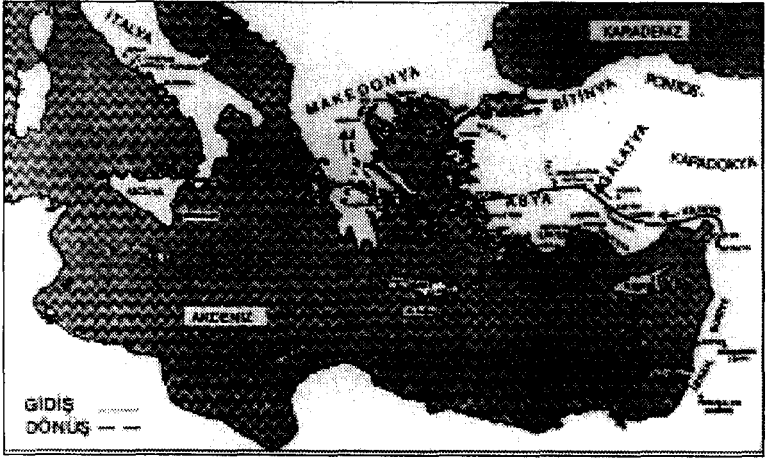
“Hem ben O’yum, bu ben neyim?”

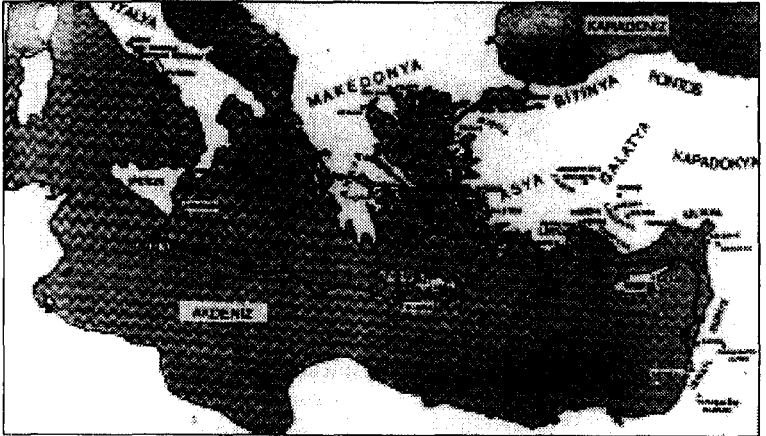
Pavlos'un ilk haber Gezisi

Pavlos'un ikinci haber Gezisi

Pavlos'un üçüncü haber Gezisi

Pavlos'un Roma'ya yolculuğu.

Yahudilikte, kurtuluşa ermek için insanın Tanrı bildirisini yerine getirmesi zorunludur. Bu zorlamayı bütün dinler Tanrı adıyla yapmakta ve insanları Tanrı adıyla korkutmaktadırlar. **Yeni Tutsu'**daki buyurular, bildiriler; **Eski Tutsu'**dakilerden **daha kesin ve daha ağır**. İnsan yeryüzünde; apaçık görüldüğü gibi, Tanrı'nın çocuğu değil, tersine suç işleyen bir "günahkâr"dır. Bu yüzden tanrısal buyuruyu yerine getiremiyor. Ama, insanların önüne sürülen bu tanrıların neden güçsüz olduğu din kitaplarında hiç tartışılmaz! Sormak yerinde olmaz mı: **Her şeyin üstesinden gelebilen bir Tanrı, insanı suçsuz yaratamaz mıydı?**

İlk ve önemli bildiri buyurusu:

"...Her şeyde, her şeye karşın Tanrı'yı seveceksin; kendin ve yakınların gibi" (Matteus 22: 36-40).

Böylece insanlığın önüne, **seviye, sevgiye susamış, yazıklı ve insan kılıklı bir tanrı** çıkarılmaktadır!

Tanrı'ya başeğmezlik suçtur. Ama bu suç yasaya karşı değil yalnız; yürekte de bu suç vardır. Suç yüreğe işlemiştir. Böylece insanın kötü isteği Tanrı isteğine karşıdır.

Suçluluk Tanrıdan yüzçevirmektir. Et'in karşıtı tindir. İnançla yeni yaşamı yaratmak... İnsan başeğer, çünkü insan inanır. İnsan inanır, bu yüzden başeğer. Başeğmek zorunda:

"...Din değıştirmezseniz, değışmezseniz, çocuk gibi olursunuz. Göğün saltanatına erişemezsiniz..." (Matt 18:3).

Hristiyanlık, Yahudiliğin olumlu yanlarını aldı, doğal ortaklaşma biçimini. Tanrı'dır evliliği kuran, dünyanın başlangıcında (Mar 10:6). İsa'ya dönüşümde aile (ev) bölünmez bir bütün olur (Luk 19:9, Joh 4:53, Apg 16:15).

Halka yüzünü döndürme Eski Tutsularda da var. İsa da, Paulus da İsrail halkının güvenli üyeleri idi. (Matt 10:16, 15:24). Kilise Eski Tutsu düşününü **"Tanrı halkı"** aldı. **Seçilmiş halk**. Eski Tutsu'daki seçkin halkla "İsrail halkı" amaçlanır.

Devlet için **Yeni Tutsu'**nun ikincil bir durumu var. Bir Hristiyan, devlete karşı görevlerinden çekilmeyecek. Bütün ululuk Tanrıca düzenlenir (Rom 13:1). Ama o zaman da devlet, inancı uygulamaları için engel oluşturur. Bu da **"şeytanın hizmetçisi"** gözüyle

bakmaya yol açar. Kilise, Tanrı halkına değin. Tanrı'nın seçilmiş çocuğu **Kutsal Tin**'le İsa inancı birleştirilir. Kilise de "bütün"ün simgesidir (1 Kor 12:13).

Kilise birdir. Çünkü İsa birdir. Onun adıyla anılır. O her zaman yakındadır (Matt 18:20). **Kur'an'da da Allah, insana, insanın şah damarlarından daha yakındır!** Hristiyanlıkta İsa değil yalnız, kilise de çok yakındadır.

İsa'nın kimi zaman geleceği haber verme yetenekleri vardı. Bir masada birlikteliği, gök saltanatındaki **Mesih yemeği** durumuna benzetti (Luka 14:16, 15:2). Tasdaki soğuk şarap kendi kanıydı, birçoklarının emmek istediği. Öğrencileriyle bir masada yemek birlikteliğini sürdürdü.

Din tarihi bakımından İsa'nın öğrencileriyle birlikte son yemeği, temel olarak Yahudi yemek geleneğinin yeni yaratusıdır.

İlk Hristiyanlar, tapınakta Yahudilerin dinsel ayinlerine katılıyordu (Apg 2:46, 3:1, 21:26). **Plinius**, II. yüzyılın başında:

"...**Belli günlerde Güneşin doğuşundan önce gelip toplanıyorlar, Tanrı'ya şarkı söyler gibi İsa'ya şarkılar söylüyorlardı...**"

Bu belli gün, pazar günüydü, Yahudi haftasının ilk günü. Hristiyanlar bu güne "Efendinin Günü" diyorlardı. İsa'nın 12 öğrencisi (kendisine inananlar) İsa'nın kendisine, onun eylemlerine tanık olmuşlardı. Ama başka önemli kişiler de vardı tanık olarak: **Barnabas, Paulus vb.**

II. yüzyılın sonlarına doğru Hristiyanlık, **Filistin, Suriye, Küçük Asya (Türkiye), Yunanistan, İtalya, Mısır, Kuzeybatı Afrika ve Güney Galile**'de yayıldı. III. yüzyılın başında da Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına ulaştı.

Hristiyanlığı ilk izlemeler, gözetlemeler **İmparator Neron** döneminde başladı. 64'te Roma'nın yıkılma nedeni Hristiyanlara yüklendi. Birkaç yıl sonra da **Petrus**'la **Paulus** Roma'da öldürüldü. Öbür izlemeler Kral **Domitianus** (81-96), **Decius** (249-251) ve **Diocletianus** (284-305) dönemlerinde oldu. Roma tanrılarına kurban edilmeye karşı olanlar tutuklanıp hapisaneye atıldılar, öldürüldüler. Bütün bunlara karşın kilise gittikçe güçleniyordu.

Yedi Kilise Topluluğu

313'te Kral **Konstantin**, Hristiyanlığı ülkedeki öbür dinlerle eşit gördü. 380'de de Kral **Theodsius**, Hristiyanlığın büyük biricik din olduğunu açıkladı. Daha sonraları kiliseyle devlet arasındaki ilişkiler çeşitli durumlarda gelişti. Devletin çağdaşlaşmasıyla kiliseyle devlet arasındaki anlaşmalar da geliyordu.

Yeni Antlaşma'da Hristiyan öğretimi kesin biçimlere bağlandı (Fil 2:5). Gerçek dinbilimi kiliseyi eğitti, Gnoticisme'e karşı. Gnoticisme'in tam tersine **Kilise Babaları** Tanrı'nın her şeyi yaratmış olduğunu söylüyorlardı. İsa da **Tanrı'nın oğluydu, insandı** özdeş anda. Hristiyanlık her şeyden önce bilgelik öğretisi (düşünbilim). İsa öğretmendi, kilise de okul. Böylece eski durumları geleceğe de yayıyorlardı. Latin babaları Hristiyanlığı bir yasa olarak görüyordu. **Tanrı** da yargıç idi. **İsa** da O'nun avukatı...

Geleceğin en öndegelen kilise babası **Augustinus** (354-430)'du. Bütün eskiçağın kişilikleri arasında en tanınmış. Babası Kuzey Afrikalı bir tanritanıma, annesi Hristiyan bir ailenin çocuğu. Öğrenim yıllarında çok serbest bir yaşamı vardı. Önce Zerdüştlüğe verdi kendini. Sonra da kuşkucu oldu, en sonunda da Hristiyan. Kuzey Afrika kenti **Hippo Regius**'ta papaz olarak yaşamı sona erdi. Bir-

çok yazıları arasında en ünlüsü Açınmalar (=itiraflar, confession). De civitate Dei (Tanrı Devleti Üzerine)'de dünya tarihi düşüncelerini Tanrı Devleti'yle (kiliseyle) dünya devleti arasında karşılıklı etki olarak açıklar. Kötü insanların biraraya gelmesiyle yeryüzü devleti kiliseyi kendine bağlı kılacak. Böyle bir deyimleme, Ortaçağda Papalıkla dünya iktidarı arasında birçok savaşımına neden oldu.

Dinbilgisi açısından **Augustinus**, düşünceleriyle önem kazandı. İnsanın başarı ve hoşnutluğu özlemesi, ona kavuşmasıyla kendini avutur. **Papaz Pelagius**'un tersine, Augustinus, insanın iyiyle kötü arasında **isteme ve seçme** özgürlüğü olduğunu savundu. İnsan, doğası gereği günah işler. Ama insan Tanrı'nın isteğiyle ancak kurtuluşa erebilir. Böylece **Augustinus** da, din sözcüleri gibi, **insanı kanıtlanmayan Tanrı'ya bağlıyor**. Bilerek ya da bilmeyerek yazıklı insanları "ayırımına varmadan" varlıklı kesimin kölesi yapıyordu.

Düşünbilimsel bir düşünüyü olarak **logos**'du evrendeki tanrısal güç. İsa da insanlaşmış **Logos**'du. Tanrı yaratıcı, kurtarıcı ve tin (soluk)'di. İskenderiyeli Papaz **Arius**, IV. yüzyılda bir öğretiyle ortaya çıktı. Şöyle diyordu Arius:

"...Tanrı, evrenin başlangıcından önce Logos'u yarattı. Bu İsa'da biçimlendi. Bu şu demek: İsa, gerçek tanrı değildir, eskiyeğe değgin bir yaratandır."

İsa'nın tanrılığı sorunu ilk genel kilise toplantısında ele alındı. Orada, İsa'nın yaratılmadığı, babadan doğmuş olduğuna (göklerdeki babasından) karar verildi. (Görüyorsunuz, karar verenler kilise toplantısında bulunan insanlar.) Böylece İsa, göklerdeki baba'nın oğlu oluverir...

İkinci kilise toplantısında Konstantinopol (İstanbul)'de, 381'de öğreti şöyle biçimlendi: Kutsal tin olan İsa, Baba ile olan özdeş yapıdan oluşmuştur. (Görmedikleri Tanrı Baba'nın yapısını bile biliyor toplantıya katılanlar.) Böyle bir Tanrı, üç olan öz, yapı! Bu bir Tanrı, üç biçimde görünür (müş).

Şimdi İsa, gerçek bir Tanrı oldu. Özdeş zamanda gerçek insan! Açıkçası hem Tanrı, hem insan!

Sonra bir başkası çıkıyor, Konstantinopollü Nestorios. O da şöyle diyor:

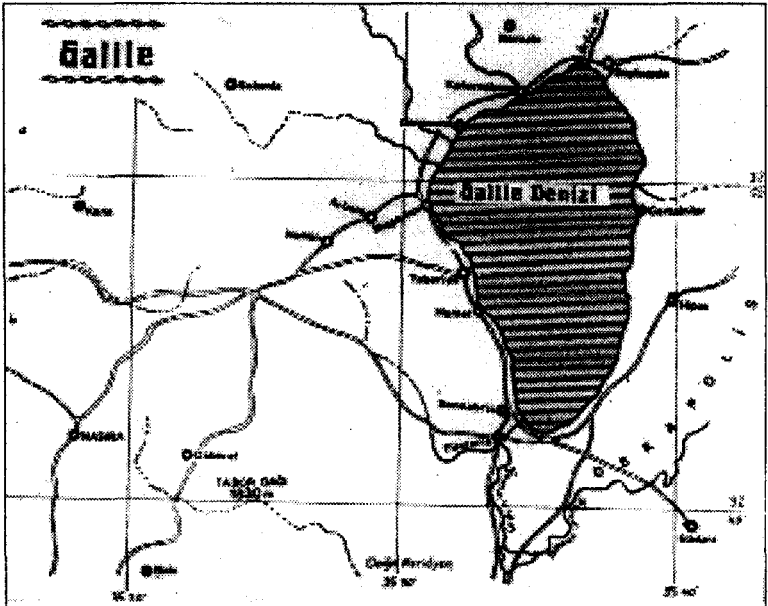
“...İsa tanrısallığıyla insansal doğa iki ayrı büyüklüktür. Ama İsa'nın insanlığı daha güçlü...”

Böyle söyledi diye, **Efes (431)**'te üçüncü ekümenik toplantısında **Nestorios'u** “zındık” diye suçlayıp öldürdüler. Nestorianlar İran'a göçtüler.

Yunan Ortodos kilisesinin 146 milyon yanlısı var. Önceleri ruhani Patriark İstanbul'da oturuyordu. Bir yeni Patriark 1589'da **Moskova**'da yönetime geldi.

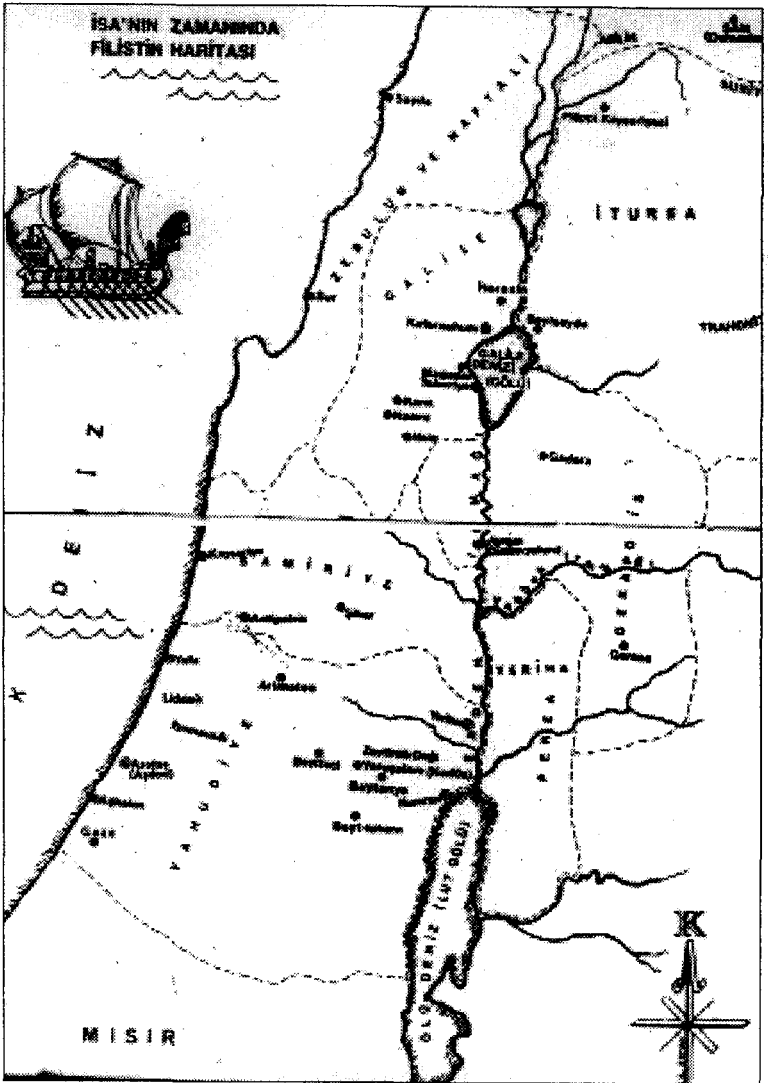
Roma Katolik kilisesinin 600 milyon yandaşı var. Yenileşme Papa Johannes XXIII'le başladı. Papanın danışmanları kardinaler, özdeş zamanda papayı seçerler.

Luther kiliselerinin 90 milyon yandaşı var. **Almanya, ABD ve Kuzey ülkelerinde**. Kilise dili hep kendi ülkesinin anadili. (Halkı Arap olmayan, dili Arapça olmayan Türkiye'de Kur'an dili Arapça! Hiçbir Avrupa halkı kendi diliyle bu denli yabancılaşmamıştır!)

İncil parçaları 1800'de 67, 1900'de 561, 1977 yılında da 631 dile çevrildi. Bu sonuç misyonerlerin ürünü. XIX. ve XX. yüzyıllarda büyük bir yayılım oldu Hristiyanlıkta bütün dünyada.

Birinci Büyük Savaşta Hristiyan topluluğu etkisini yitirdi. Kültür ve toplum yaşamında çağdaşlaşma kendini gösterdi. Sovyet Rusya Avrupa'ya, Asya'ya uzandı. Nazi Almanyası kiliseye düşman oldu. Hristiyanları izlemeye başladı. Eski Hristiyan ülkelerinde yeni öldürümler başladı. Danimarka papazı **Kay Munk** öldürüldü (1944). Macar kardinali **Mindszenty** ve **Luther biskopu Lajos Ordass** tutuklandı (1948-50). Hitler Almanyası'nda, bir bölüm Alman Hristiyanları, Hristiyanlıkla rejimin ideolojisini birleştirmeye çalıştılar. 1967'de Arnavutluk'ta bütün dinler yasaklandı.

İsa'nın zamanında Filistin Haritası

İslamlık

Arap Yarımadası yaşamaya elverişli olmayan topraklardan oluşmuştur. Bu toprakların büyük bir bölümü çöle dönüşür. Su bulmak da kolay değil, insan eliyle yapılmış yapıların bulunduğu yerlerden başka. Tarih boyunca göçebe yaşamını sürdürdü Araplar. Bu çeşit yaşam bugün de güncel Arap Yarımadası'nda.

Muhammed'in tanrıelçisi olduğu dönemlerde; Arap yarımadası ekimsel ve dinsel olarak iki bölgeye ayrılmıştı: Göçebe olmayan Güney Arabistan'la, çiftçilik ve tecimle uğraşan ekinsel etkinliklerin oldukça yoğunlaştığı Kuzey Arabistan. Daha doğrusu yarımadanın orta bölümüyle kuzey bölümüne -küçük kentler bir yana- göçebe (bedevi) kültürü egemendi. Kuzeye kadar da kervan yolları uzanıyordu.

Güney Arabistan ekininin başlangıcı karanlıklara gömülü. Kimi küçük devletler kuruldu yer yer. Bunların başlıcaları: **Saba, Main, Hadramut, Katabain**. İÖ VIII. yüzyıldan beri **Saba Devleti** biliniyor. Ma'in'deki Minoik devleti ele geçirdi bunu da. İS VI. yüzyılın başında Habeş İmparatorluğu vardı. Habeşler 575'te İran'a başgemek zorunda kaldı. Sonra buraları İslam orduları aldı.

Güney Arabistan'da birçok tanrılar vardı. **Ay tanrısı, Güneş tanrıçası...** Üçüncü ünlü bir tanrı da **Venüs** gezegeniydi. Kur'an'da Venüs'ten **Târik yıldızı** diye söz edilir. Muhammed bu "yıldız" adına "Allah"ı yemin etmeye zorlar; sanki bir insan gibi:

"...Gökyüzüne ve Tarık (Venüs gezegeni)'a yemin ederim. Tarık'ın ne olduğunu nereden bileceksin? O karanlığı delen yıldızdır..."

(Allah -Kur'an: Târik, 1-5).

O dönemde "yıldız" diye bilinen **Venüs gezegeni** gözhacı parlaklığı nedeniyle halk arasında **"Tanrı"** diye algılanıyordu. Tanrı sanıyorlardı Venüs gezegenini!

Çeşitli devletler arasında Arabistan'da **Ay tanrısı** büyük bir rol oynuyor, gümüş rengi parlaklığıyla geceleri. Hattâ **Muhammed**, bu gözhacı gümüş tepsi parlaklığındaki Ay'ı, bir gece kılıcıyla iki parçaya ayırır.*

Kur'an'da Ay'ın ikiye ayrılma olayı da var. Şöyle:

"...Kıyamet yaklaştı ve Ay ayrıldı.. "

(Allah-Kur'an: Kamer 1)

Diyanetçiler, Ay'ın ikiye ayrılması olayını, Kamer 1 tümcesinden sonra şöyle açıklıyorlar:

"...Muhammed'i görmüş olanların anlatılarına göre Mekkeliler tanrıelçisinden tansık istemişler. O da parmağıyla işaret etmiş ve Ay ikiye ayrılmış, sonra birleşmiş..."

(*) Bu anlatı doğruysa, Muhammed'in gözlerinde **astigmat** denilen saynılık vardı belki de... Çünkü bir nesneye bakarken, nesneden (Ay'dan) gelen ışınlar gözün odak noktasında birleşmezse, bu nedenle nesne (Ay) bir yerine iki görünür.

Çocukluğumda Avanos'ta, Alaaddin Mahallesinde, **Ay ışığının olduğu gecelerde** oyun arkadaşlarımla **Saklanbaç** oynarken gözlerimizin bir köşesine parmağımızı bastırınca, iki parçaya ayrılırdı Ay, iki parça gözükürdü Ay. böylece arkadaşlarımla saklanbaç oynarken **"Ay parçalaşama oyunu"** da oynardık... A.R.E.

Ay tanrısı, uygulamada büyük bir rol oynuyordu Araplar arasında. Ay, bir çeşit ulusal tanrıydı. Halkın babası, atasıydı. Ona yalvarılıyor, tapılıyordu yana yakıla. Ay tanrısı özdeş zamanda koruyucu tanrıydı.

Üçüncü tanrısal ad **Ath**'tar. Bunun **İshtar** ve **Astarte**'yle kimlikleri birdi. Erkek tanrı! Güneş, kadın tanrıydı. Babil'de de erkek tanrı! Venüs, en eski gök tanrısı. Güçlü, koruyucu ve sulama işlerinde yardımcı bir tanrı. Tapınaklarda hayvan kurbanları, içki ve tütsüler de söz konusuydu.

Eski yazmaların tanıklığına göre, Güney Arabistan'da Yahudilikle Hristiyanlığın büyük etkileri var: "**Tanrı göğün ve Yerin Efendisi**"dir. Gerçekte bu deyim Kur'an'da da var.

İslam öncesi şiir, özellikle oldukça yalındı. Gerçeği pek yansıtmıyordu. Suriye'de, Palmyra kentinde; Akdenizle Mezopotamya arasında yüksek bir kültüre rastlarız. Elen ekini etkili II. yüzyılda! Dinler birbirine karışmış durumdaydı: **Araplar, Batı Samileri, Babil ve Yunan-Roma öğeleri...**

Bedeviler arasında oymak, soy geleneği temel gerçeği oluştuyordu. Oymağın dışında normal bir yaşam düşünülemezdi. Her biri de bu oymağın üyesiydi. Oymağın içinde insanın bir değeri, bir onuru vardı. Onun dışında her şey anlamsızlaşır. İnsan yardımsız kalır, yalnız hisseder kendini. Oymak üyesi olarak, oymak çerçevesinde kimi haklarına da sahip olur. Bu arada kan davaları da sürer giderdi, kutsal bir görev gibi. Düzenlenmiş bir toplum yoktu. Oymağın başı, başkanı karar verirdi. Yaşamın içinden gelmesi nedeniyle de, o yaşamın koşullarına göre "pratık zekalı" biriydi, varlıklı biriydi de belki!

Şiir ne de olsa Bedeviler üzerine idealleştirilmiş bir durumu yansıtır: Gözüpeklik, dayanıklılık, konukseverlik, yumuşaklık. Şiirde alını yazısı inancı en önemli yeri alıyordu.

Herkesce bilinen tanrısalılık; İbranice **Elohim**, Tanrı. Sami halkı için de **El**. Bilinen bir ad. İslam inancına göre **Allah**, göktedir. O, yağmur verir. Yaşam ve ölüm üzerine O karar verir. İnsanın

alinyazısını O çizer. İnsanları gökten Yer'e doğru O gözetler. Us-
lanmayanları cezalandırır.

Kur'an, Allah'ın üç kızından sözeder: **Alla't** (tanrıça, Herodot zamanında Alilat diye tanınır) gök tanrıçası, **Mana't**, alinyazısı tanrıçası (yazılarda da anılır). "**Tarık yıldızı**" diye anılır, Venüs Kur'an'da.

Bundan başka, daha birçok tanrılara tapılıyordu. **Wadd**, Güney ve Kuzey Arap Yarımadası'nda biliniyordu. Güneş, şems diye geçer. Mekke'de Tanrı **Hubál'a** tapılıyordu. Adı belki de "yaşlı" anlamına gelir. Büyük bir olasılıkla "**Allah**" kimliğiyle bir, "Rahman, bağışlayıcı" anlamında.

Tanrı simgesinin çevresinde (çoğu zaman bir taş) varılamaz tapınç (kült) bölgeleri vardı; haram (yasak). Dinsel bir biçimdi alışkanlıkla yerleşen bir tanrı simgesinin çevresinde önce dönmek (tavaf), sonra da bunu öpmek... Mekke'deki **Kâbe** dört köşeli bir yapı. Bir duvar, kara bir göktaşı, volkanik bir taş! Bir meteor! İçinde kutsal **zemzem** olduğu söylenir.

Prestlerden oluşan birlik yoktu. Dinsel biçimin sorununu, oymağın başı yükleniyordu. Kutsal yerde bir de bekçi vardı, arasıra tansıklar gösteren oklarla. Gelecek üzerine kestirmelerde bulunan kişiye kâhin deniyordu. Ozan da esinli kişiydi geleneğe göre. Övgülü sözleriyle oymağa güç veriyordu, ya da düşmanı kınayıp aşağılamakla. Falcının da, ozanın da cinle ya da tinle ilişki kurduğuna inanılıyordu.

Eski din bir yandan çözülüne uğrarken, öbür yandan da kimi etkinlikleri seziliyordu. Hristiyanlık Suriye'den Kuzey Arabistan'a sızıyordu. Birkaç ozan Hristiyandı. Birçok yerde Yahudiler vardı: Daha sonra **Medine** diye adlandırılan **Yesrib**'te, biraz da Mekke'de. Yahudilerin ve Hristiyanların bulunduğu Güney Arabistan'dan da etkilendiği biliniyordu. İslam geleneklerine göre, tapmayı bırakan ama Hristiyan ve Yahudi olmayan insanlar da vardı. Bu geleneklerin ardında ne var, ne yok bilinmiyor. **Umayya ibn Abişsalt** adında bir ozanın Yahudi-Hristiyan biçimli şiirleri olduğu biliniyor. Ama onun şiirleri ne Muhammed'in, ne de

Kur'an'ın etkisini taşıyordu. Toplumsal bir dönüşüm, dinsel bir değişim çalkantısı açıkça belli oluyordu. Mekke bir tecim kenti olarak gittikçe büyüyordu. Bu durum eski oymak toplumunda sarsıntılara neden oldu. Eski değerler bir bir yıkılıyordu. Yeni birşey başgösterip duruyordu. Muhammed 570 ya da 571'de küçük bir kent olan **Mekke**'de doğdu. Bu kent, Batı Arap Yarımadası'nın verimsiz dağlık ovasında kurulmuştu. Babası **Abdullah**, Kureyş oymağının varsıl bir ailesindendi. Belki bu durum iyi bilinmiyor (**Helmer Ringgren, agy**). Çünkü Kur'an'da varlıklı bir aileden olmadığı yazılı. Hangisi doğru? Kesinlikle bilinmiyor. Erken yaşta öksüz kalınca Muhammed dedesinin yanında kaldı. O da ölünce amcası **Ebu Talib**'in yanında büyüdü. Sonra çok varsıl ve tecimle uğraşan bir kadın olan **Hatice**'yle evlendi. Muhammed 25, Hatice de 40 yaşındaydı. Kur'an'da şöyle yazılı:

“...O, seni bir yetim olarak bulup da barındırmadı mı? Seni hidayetten habersiz bir halde bulup da ve seni yoksul bulup da varsıl etmedi mi?..”

(Allah-Kur'an: Duha, 6-8)

Muhammed'in çocukluğu, gençliği üzerine çeşitli söylentiler var. Bu söylentilerden biri de, meleklerin onu yere nasıl yıkmış olduğu konusunda. Melekler göğsünü açmışlar, yüreğinden kara birşey çıkarmışlar:

“...Biz senin göğsünü açmadık mı? Üzerinden yükünü almadık mı? Ki o senin belini bük müştü.”

(Allah Kur'an: İnşirah, 1-3)

Daha başka söylentiler de var. Suriye yolculuğunda dindar bir papaz onun Allah'ın peygamberi olacağını söyler. Bunun ne denli doğru, ne denli uydurma olduğunu kimse bilmiyor.

Kırk yaşında tanrıelçisi olur. Bu konuda yaşamöyküleri ve Kur'an ayrımlı bilgiler verir. Kur'an şöyle açıklıyor:

**“...Battığı zaman yıldız andolsun ki,
arkadaşınız sapmadı da, azmadı da.**

O kendi tutkusundan da konuşmuyor.
O (kendine) vahyedilen bir vahiyden
başka birşey değildir.
Onu çetin kuvvetleri olan (Cibril) öğretti.
O çarpıcı bir güzelliğe sahiptir. Hemen doğruldu.
O en yüksek ufuktaydı.
Sonra yaklaştı ve sarktı.
Böylece iki yay boyuna da daha yakın oldu.”

(Allah-Kur'an: 53, 1-10)

Başka bir kez Muhammed onu apaçık bir ufukta gördüğünü söyler:

“...Andolsun ki O, onu apaçık bir ufukta görmüştür...”

(Allah-Kuran: 81: 23)

Bütün bunların imge olduğu besbelli. Yaşamöyküsünde de böyle bir mağara esini Mekke yakınındaki Hira dağında. Burada, düşünde biri “oku” der. “Okuyamam” der Muhammed. Düşündeki birinin “Cebrail” olduğunu söyler. Üçüncü kez okuması için direnince Muhammed yanıt verir: “Nasıl okuyacağım?” Yanıt şöyle:

“...Yaratan Rabbinin adıyla oku, O, insanı bir alakadan (aşılanmış yumurtadan=Diyanet çevirisi) yarattı. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. Ki o kalemle (yazmayı) öğretti...”

(Allah-Kur'an: 96, 1-4)

Anlatıya (söylenceye) göre Muhammed uyanınca mağaradan çıktı. Cebrail'i ufukta görür, bir çağrı duyar Allah'ın habercisinden ya da Allah'tan. Bu konuda çeşitli, birbirine karşıt yorumlar var.

Bu anda Muhammed kuşkuya düşer. Bir yandan da onun Allah, kendisinin de halkı için tanrıelçisi olduğuna inanır. Bu konuda karısı Hatice, Muhammed'i destekler. İlk inananlar Ebubekir'le Ali'dir. Kendi oymağı olan Kureyş içindi bütün konuşmaları Allah'ın.

Muhammed ne söyledi, kendisi de bilmiyordu. Geleneğe göre bir esin (vahiy) gelmişti. Ama Muhammed o anda kendinden geçmiş (extatique) durumdaydı. Ama onun konuşmaları daha önceki dönemlerin kâhinlerini andırıyordu. İlk esinleri bir yaratıcıdan söz eder. Bu yaratıcı insanları eylemlerine göre cezalandırır ya da ödüllendirir. Toplanma günü yakındır:

**“...Güneş durulduğu zaman
Yıldızlar kararıp döküldüğü zaman
Dağlar yürütüldüğü zaman,
On aylık gebe develer
başboş salıverildiği zaman,
Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman,
denizler tutuşturulduğu zaman,
Canlar birleştirildiği zaman,
Diri diri gömülen kıza sorulduğu zaman,
“Hangi günahtan dolayı öldürüldü?” diye
Sahifeler açıldığı zaman,
Gök sıyrılıp açıldığı zaman,
Cehennem alevlendirildiği zaman,
Cennet yaklaştırıldığı zaman
(Her) can (önceden) ne hazırlandığını bilir.”**

(Allah-Kur'an: 81, 1-4)

Cennetin güzellikleri, Cehennemin acıları, işkencesi anlatılır. İnsanların Allah'a teslim olmalarını, onların şükranlarını sunmaları istenir. Bütün böylesi yansımalar tıpatıp çağdaş Suriye Hristiyan “misyon” dinsel konuşmalarını andırmaktadır.

Muhammed'in oymağından çokları bu dinsel konuşmalara kuşkuyla baktılar. Kimileri düşman kesildiler. Özgürlüğüne kavuşan kölelerle, yoksul halk arasında bütün bu dinsel konuşmalara inanlar oldu. Puta, çoktanrıya tapıcılığa karşı konuşmalarını ağırlaştırıp tektanrıcılığı yaymaya başladı **Muhammed:**

“...De ki: O Allah tektir.

Allah sameddir.

Doğurmamıştır ve doğurulmamıştır.

Hiçbir şey O’nun dengi değildir.”

(Allah-Kur’an: 112-, 1-4)

Atalarının önceki inançlarını tümünden kırmaya çalışır:

“De ki “Ey kâfirler.

Ben sizin taptıklarınıza tapmam.

Siz de benim taptığına tapıyor değilsiniz.

Ben sizin taptıklarınıza tapacak da değilim.

Siz de benim taptığına tapacak değilsiniz.

Sizin dininiz size, benim dinim banadır.

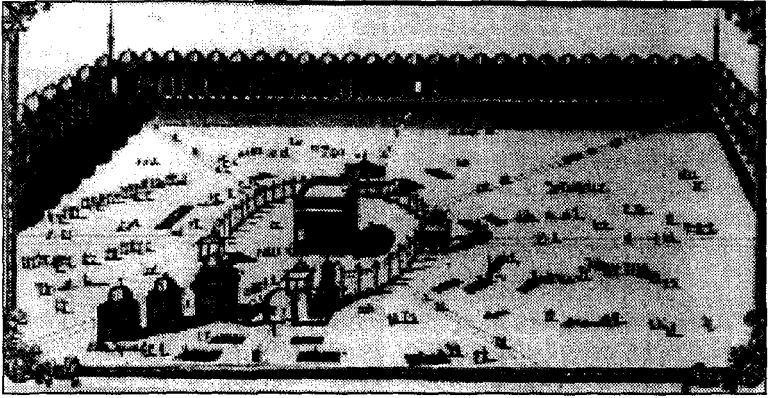
(Allah-Kur’an: 109, 1-6)

Bu durumlarda Muhammed altmış kadar yandaş buldu. Onlar Habeşistan’a gidip Hristiyanlarla ilişki kuracaklardı. Kendisi gitmedi. Kendisinden önceki **Nuh, İbrahim, Musa, İsa** vb. tanrıelçileri gibi inanmayanlar, karşı duranlarla karşılaştı. Muhammed’in konuşmalarına, Yahudi ve Hristiyan inançlarından kimi esinler sığırar, onları tümcelerine katar.

Taif kentinde Muhammed’in öğretileri etkisini göstermedi. Mekke’nin kuzeyinde 3000 kişilik Yesrib denilen küçük bir kent vardı. Bu kent, birbirine düşman oymaklar arasında iç savaşlarla ikiye ayrılmıştı. Kendisinin buraya göçmesini istediler. Öyle de oldu. 60 kadar yandaşıyla 622 Eylülünde, sonradan “tanrıelçisinin kenti” diye adlandırılan Medine’ye göç etti. Buna Arapçada Hicr (göç) denir. İslam takvimi bu tarihle başlar.

Bu göçle İslam tarihi yeni bir döneme girmiş olur. Böylece Muhammed’c inananlar eski oymak örgütleriyle ilişkiyi kestiler. Bunlarla Mekkelilerin arası da açıldı. Bu da “kutsal” diye adlandırılan savaşlara yol açtı.

Bedr savaşı kazanıldı, ama **Uhud** savaşı da yenilgiyle sonuçlandı. Özdeş zamanda Muhammed’le Medine’deki Yahudiler ara-

Mekke'de büyük camide bulunan dört köşeli Kâbe. 1719'da yeniden onarıldı.

sında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bu arada Yahudileri yatıştırmak için Kudüs'ü **Kible** yaptı. Baktı ki Yahudiler ilgi göstermiyor, bu kez Kible'yi Mekke'ye çevirdi!

İşte bu dönemlerde Muhammed'in konuşmaları, bildirileri, öğretileri "karakter" değiştirdi. Bu konuşmaların içeriği durumlara, olgulara göre biçimleniyordu. Böylesi toplumsal gerçekler de tanrısal düşlemleri açığa vurup, durumun içyüzünü ortaya koyuyordu. Bundan da kolayca anlaşılıyor: Olaylar, olgular, toplumsal durumlar insana değgin olması nedeniyle; konuşmalar da bu açıdan değişiyordu. Çünkü doğa, doğada yaşayan insan ister istemez toplumsal gerçeklere uymak zorundadır. Nitekim böylesi doğal, toplumsal gerçeklerdi. Muhammed'i Mekkedden Medine'ye göçe zorlayan, yaşam gerekleriydi!

Örneğin doğada olup biten su taşmaları, depremler, yakımlar yıkımlar... Son yıllardaki "El nino" yıkımları tanrıların gerçekliğini değil; insan kafasında düşlemlere yamalı olarak **imgesel olduğunu** kanıtlamıştır. **Tanrı, insan kafasının imgesidir.**

Muhammed'in bu dönemdeki konuşmaları, kalıt ve evlilik üzerine, hem de kendi evliliğini ön planda tutarak! Bakın, toplumsal olgular dinsel öğütleri nasıl yarıp geçiyor?

Hatice, ticareti elinde bulunduran ve deneyimli, kırk yaşında bir kadındı. Hatice, Muhammed'le evlenince, durum öyle gösteriyor, Muhammed'i sıkı sıkıya yönetimine almıştır. gözünü açtırmamıştır! Bunu da Hatice'nin ölümünden sonra Muhammed'in gerçek yaşamından çıkarıyoruz. Muhammed altı yaşındaki Ayşe'yi yanına, evine almış, yanında büyütmüş, dokuz yaşında da evlenmiş..

Muhammed'den yana olmaya başladı oymaklar yavaş yavaş. Güçlendiğini anlayınca, **Mekke**'ye doğru ilerlemenin zamanı geldiğine karar verdi. Kenti kuşattı, savaşı kazanmış olarak Mekke'ye girdi 630 yılının başında. İki yıl sonra, son olarak hacılık törenini gerçekleştirdi. Medine'ye dönüşünden biraz sonra, 8 Haziran 632'de öldü. O anda bütün Arabistan Yarımadası'na egemendi.

Muhammed'in esinleri, öğretilerinde ne de olsa Yahudi ve Hristiyanlığın etkisi vardı. Öyle de olsa, bildiriler Medine'deki durumlara göre değişikliklere bürünüyordu. Biraz önce değindiğimiz gibi, onu toplumsal ve siyasal durumlar etkiliyordu. Öyleydi... Tümceleri ne denli dinsel havaya bürünmüş olsa da. Tarih sahnesindeki işlevi dinsel olsa da, yaşamın gerçekleri onun eylemlerinde kendini gösteriyordu. Mekke, oymak toplumundan ticaret kentine dönüştü. Bu yeni bir çalkalanmaktaydı toplum katlarında.

Muhammed'in esinleri Kur'an'da toplanmıştır. Kur'an, "okuma" anlamında Suriye dilinden aktarma bir sözcük. Muhammed'in ölümünden sonra Osman zamanında kitap durumuna getirildi. Kimi tahta parçalarına, ağaç kabuklarına, taşlara, kemiklere yazılmıştı. Kimileri de çağın "hafız"larından dinlenerek elde edildi. Osman döneminde Kur'an toplanıp kitap durumuna getirilirken, üçte ikisinden çoğu yakılmıştır. 114 bölümden oluşmuştur. Bugünkü Kur'an, Muhammed zamanındaki Kur'an değildir. Muhammed'in bütün esinlerini içermez.

İlke olarak Kur'an dili "**başka bir dile benzemez, çevrilemez**" denir. Ama İran ve Suudi Arabistan elçilikleri Kur'an'ın İngilizce çevirilerini dünyaya yayıyorlar.

Kur'an'ın ilk bölümlerinin biçemi (uslûbu), kâhinlerin uyaklı düzyazılarını andırıyor. Kur'an'ın bu eski, ilk parçaları daha da ozansal güçte. Kur'an'ın içeriği daha çok "Allah" üzerine: "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Muhammed de O'nun elçisidir." İşte bu anlam Kur'an öğretisinin özünü oluşturur. Çoktanrıcılık sık sık saldırıya uğrar. Hristiyanlığın üçlü öğretisi İslamlıkla bağdaşmaz. Bundan başka melekler, cinler, şeytan ya da iblis Kur'an'da yer alır:

"...Şeytana uymayın, ona uyarsanız Cehenneme atarım..."

Kur'an'daki yüzlerce örnekten ikisini aşağıya alıyorum:

"...İblis dedi ki, öyle ise beni azdırmama karşılık olarak: and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım..."

(Allah-Kur'an: 7, 16)

"...Allah buyurdu: Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi Cehenneme dolduracağım..."

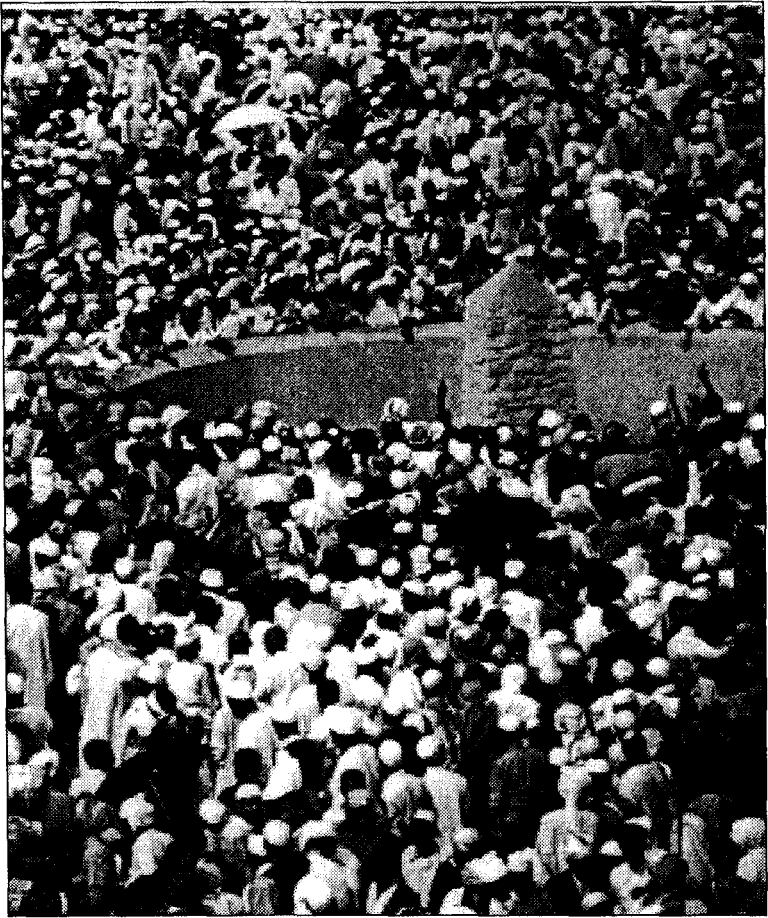
(Allah-Kur'an: 7, 18)

Allah da, İblis de özdeş kalıba bürünüyor: İkisi de birbirini inandırmak için "and içerim ki" diyor! Allah da buna karşılık "andolsun ki" diyor. Demek açıkçası şu: Allah da, İblis de insanın kalıbına, kılığına giriyor. Allah yemin eder mi, yaratmış olduğu kullarını inandırmak için!

İslam'da Allah, ayrımlı durumlar gösterir. Allah efendi (rabb) dir, insan da onun kölesi (abd). O her şeye egemendir. Her şeyi bilir, istediğini de yapar:

"...Allah, kendinden başka ilah olmayan (ilah)'dır. O, sürekli diridir ve yaratıklarını sürekli koruyup gözetendir. Onu ne bir uyuklama ne de uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun katında kendisinin izni olmadan kim şefaath edebilir? O, onların önlerindeki, arkalarındakini de bilir. Onlar, onun ilminden, dilediği kadarından fazla birşeyi kuşatamazlar. O'nun Kürsi'si gökleri ve yeri kaplamıştır. Bunları korumak ona güç gelmez. O, çok yüce, çok büyüktür..."

(Allah-Kur'an: 2, 255)

İslamcı inanışa göre İbrahim (Abraham, İblis'le resimde taşın bulunduğu yerde karşılaşmış! Her hacı bu dikilen taşa 49 taş atacamış. Ne için? Ortalama 3700 yıl önce Abraham'la karşılaşan, onu: 'Allah'a inanma" diyen şeytanı öldürmek için... 1400 yıldan beri şeytan taşlanır ama bir türlü öldürülemez. Böylece "şeytan taşlama" diye ünlenen bu dipsiz kuyu sürer gider!

Muhammed'in VII. yüzyılda, gök dediği gök de çıplak gözlerimizle görebildiğimiz 6000 yıldızı olan gök!.. Biz **Samanyolu**'na baktığımız zaman Samanyolu'nun yalnız onbir'de birini'ni görebiliyoruz. Yalnız Samanyolu'nda, günümüz bilgilerine göre 400 milyar yıldız, güneş vardır. **Kur'an Allah**'ı, bütün bunlardan söz edemediği gibi, kendisinin yerden 500 yıl (VII. yüzyıl ölçülerine göre) uzakta olduğunu, işlerini gördürmek için 1000 yıl gerektiğini söyler.

“...De ki: ‘Ey mülkün sahibi olan Allah’ım: Sen mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden de mülkü alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. İyilik senin elindedir. Sen her şeye güç verirsin..”

(Allah-Kur'an: 3, 26)

“...Geceyi gündüzün, gündüzü gecenin içine sokarsın. Ölüden diri, diriden de ölü çıkarırsın. Dilediğini de hesapsız bir şekilde rızıklandırırırsın...”

(Allah-Kur'an: 3, 27)

İyilerin Cennet'e gideceği belirlenir. Durum, Kur'an'da şöyle açıklanır:

“...Mücevherlerle özenle işlenmiş tahtlar üzerindedirler. Onların üzerine karşılıklı olarak yaslanırlar. Etraflarında ölümsüz hayata kavuşturulmuş gençler dolaşırlar, (şarap) kaynağından doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle. Ondan dolayı ne başları ağrıtılır ne de akılları giderilir. Bir de beğenip seçtikleri meyvalar. Ve canlarının çektiği kuş eti (ile de dolaşırlar). (Orada) iri gözlü huriler (vardır). Saklı inciler benzeri. Yaptıklarına karşılık olarak. Orada ne boş bir söz, ne de günaha götürücü söz duyarlar. Sadece: “Selam, selam” sözü duyarlar...”

(Allah-Kur'an: 56, 15-26)

Böylece, tanrıelçisinin soyundan olan ve sayıları 2000 ile 3000'i geçmeyen **Kureyş** oynağına, çölde olmayan ya da yoksul halkın kolay kolay elde edemeyeceği ne varsa "öteyer"e göçürülür!.. Bu bir özendirme, kılıçla Müslüman olmaya zorlanan halk alır yürür! Kureyş Arabı, daha sonra da yazıklı öbür Araplar böylece "imgesel Cennet"nin düşleriyle kendilerinden geçerler. Haram (yasak) edilen şarap bile "öteyer"de "haram" olmadan içilecektir; testiler, ibrikler, kadehlerle... Önce yasak edilen şarap, cennette en güzel, baş ağrıtmayan, "kaliteli" şaraba dönüşür.

Evreni yaratmış olduğu söylenen "Allah" kötülerini iyileştiremiyor!.. Cehenneme atıyor. Kötüler Cehennem ateşinde yanarlar. Ama hangi kötüler? Tanrı'nın "adaleti"ni eleştirenler de kötü oluyor:

"...Orada ne bir serinlik, ne de bir içecek tadarlar. Sadece kaynar su ve irin..."

(Allah-Kur'an: 78, 24-25)

"...Kuşkusuz o (ateş) saray gibi kıvılcımlar atar. O (kıvılcım) sanki sarı develer gibidir..."

(Kur'an-Allah: 77, 32-33)

Dikkat edilirse, **bilinmeyen Cehennem ateşi**, yeryüzünün **bilinenine göre sergileniyor**. Cehennem ateşi, "saray kıvılcımları"na, kıvılcımın rengi de çölde, Arap Yarımadası'nda çok rastlanan "sarı develere" benzetiliyor. Saray ve deve, çölde imrenilen nesnelerdi. **İnan**, bildirinin odağı olur. İnan, bütün ağırlığıyla Kur'an'da sık sık yinelenir. Allah'tan korkmalıdır. İnsanın, kendisini yaratan Allah'tan korkması gerekir. Bu "korku" sözcüğü de Kur'an'da sık sık anılır. Tanrı sevisinden çok, Kur'an'da **şükür ve bağlılık** vurgulanır.

Ahlâk gerekliliği sık sık yinelenir genellikle. Daha nesnel olarak yetimler, köleler ve zekât, sabır konuları vurgulanır:

"...İyilik, yüzlerinizi doğuya ya da batıya çevirmeniz değildir. Ancak iyilik, Allah'a ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve tanrıelçilerine inanan, O'nun sevgisiyle malt yakınlarla, yetimlere, düşkünlere, yolda kalmış olana, dilenenlere ve kölelere veren,

namazı kılan, zekâtı veren, söz verdiklerinde sözleri yerine getiren, darlıkta, sıyrılıkta ve savaşın kızıştığı anda sabreden kimselerin yaptıklarıdır. İşte bunlar doğru olanlardır. Takva sahibi olanlar da bunlardır...

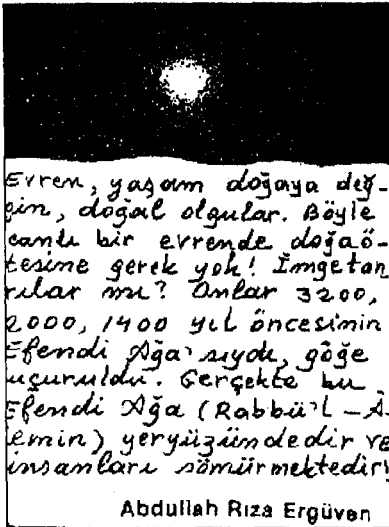
(Allah-Kur'an: 2, 177)

“Savaşın kızıştığı” deyiimiyle özellikle din savaşları amaçlanmaktadır. Ama Muhammed’in Allah’ı bir yandan her şeye “kadir olduğunu” söylerken, dinin savaşa neden olmadan yayılabilme yöntemini gerçekleştiremez.

Muhammed’in ölümü, onun yandaşları arasında şaşkınlıklara neden oldu. Tanrıçesinin oğlu yoktu. Onun ölümünden sonra İslam’ın lideri kim olacaktı? Bu konu oldukça karışıktı. Kimi anlaşmazlıklar vardı Mekkelilerle Medineliler arasında. Bir çeşit tepeden inme bir kararla Ayşe’nin

babası Ebubekir halife seçildi, Muhammed’in özümleyicisi olarak. Onun ilk görevi Arap oymakları arasındaki başkaldırımı bastırmak oldu. Başkaldırımı bastırma ,durumları da İslam’ın yayılmasına neden oldu biraz da. Bu da İslam ülkelerinin genişlemesiyle sonuçlandı. Suriye, Filistin, Irak, İran ve Mısır Müslümanların eline geçti.

Ebubekir’den sonra Ömer (634-644) halife oldu. Ondan sonra Osman geldi. Onun döneminde kimi parçalanmalar

Abdullah Rıza Ergüven

Bu Ortaçağ elyazmasında Muhammed, ölümünden önce Mekke'yi son ziyaretinde (632) görülüyor.

başgösterdi. Osman öldürüldü. Muhammed'in kızı olan **Fatma**'yla evli olan **Ali**, halife oldu. Böylece yeni bir yarışma durumu ortaya çıktı Muaviye'yle. Ali, 657'de Fırat ırmağı kıyısında **Siffin**'de onunla karşılaştı. Durum belirsizdi. Kimin kazandığı belli olmadı. Köktendinciler **Ali**'den ayrılıp ayrı bir parti kurdular. Onlardan biri **Ali**'yi öldürdü.*

*İslamcılığın işte bu köktendincileri, bu bağnazlar Türkiye'de gericiliğe saptılar. 1400 yıl öncesinin düşlemlerine kendilerini veren köktendinciler, Türkiye'de **Atatürk devrimlerine** düşman oldular. Bunda, kara politikacıların suçları bağışlanamaz!

Türkiye'de, Cumhuriyet Devrimlerini, ilericiliği savunanlar, bütün bir Türkiye'nin ülkemizin akyüzlü Alevileriyle, usu başında insanlarımız... Din konuları üzerinde dururken onlara ayrıca saygı duyuyor, sevgi besliyorum.

Daha birkaç yıl önce; ülkemizin yüzkarası köktendinci düşlemciler, kimliklerini unutarak, Sivas'ta ilerici 37 sanatçımızı acımasızca öldürdüler! "**Sivas katliamı**" tarihimizin kara sayfaları arasında yerini bulmuştur.

Acımasızca öldürülenlerden büyük bir rastlantıyla kurtulanlar arasında değerli yazar ve sanatçılarımızdan **AZİZ NESİN**'le **ZERRİN TAŞPINAR** da var.

Bu değerli kadın sanatçımızı 37 yıldan beri tanırım. Aziz Nesin gibi, o da ülkemizin onurlu savaşçılarından. **Zerrin**, olaylara, olgulara ağırlığını koyan az bulunur kadın sanatçılarımızdan. O, olayları uzaktan seyretmez, olayların üstüne yürür. Olaylara sanatçı kişiliğini perçinler. Korku, ölüm onu ırgalamaz. Ama o ölümü de korkuyu da

Böylece **Muaviye** kolayca halife oldu. **Ali** yandaşları **Muaviye**'yi onaylamadılar. **Ali**'nin küçük oğlu da öldürüldü **Kerbela** (580)'da. Onların partisi **Şia** (Parti) gelecekte **İslam**'ın bir kolu olacaktı.

Muhammed'in amcası **Abbas** soyundan gelen **Abbasiler**, 750 yılında yeni bir karşıt küme oluşturdular. Bunların başkenti **Bağdat**'tı. Bu dönemde din bilgisiyle bilim gelişti. **Abbasiler** tanrısalıktan çok dinerkil (teokratik) bir devlet oldu (**Renggren, agy**).

Moğollar 1258'de **Bağdat**'ı alınca, halife önemini yitirdi. Bu dönemde **İspanya**'da, **Sicilya**'da **İslam** ekini gelişti XV. yüzyıla dek.

Türkler, **Moğolları** durdurdular ve **Türk** erleri, **Memlûklar** 1250'de **Mısır** egemenliğini ele geçirdiler. **Memlûkları** da 1517'de **Osmanlılar** ortadan kaldırdılar. Böylece, **Suriye**'yi, **Arap Yarımadası**'nın büyük bir bölümünü ele geçirdiler. 1453'te **İstanbul** alındı. **Doğu Roma** **İmparatorluğu** son buldu. **Osmanlılar** **Batı**'ya doğru ilerlerken, **Viyana** önlerinde durduruldular (1683). **Osmanlı sultanları** halifeliği ele geçirdiler. Bu da 1924'e kadar sürdü.

Muhammed kendi döneminde hem dinsel, hem de hukuksal sorunların sorumlusuydu. Onun ölümünden sonra da **Kur'an'a** göre davranıldı.

yenmesini bilir. Toprak ana'nın koinundan gelen **Zerrin**; yaşamı, doğayı, ülkesel evrensel acıları sergiler dizelerinde. Onda bir **Apollinaire**, bir **Paul Eluard** gücü var. Anne, anadoğa konuşur dizelerinde, şiirlerinde; acılı yaralar dillenir:

*Dalgın bir kırlangıçtı annem
uçmayı öğretmedi bize
yaz bitti*

.....

*Her sabah nar ağacında öten bülbülü anlattım ona
sözcüklerimi sorgulayan kül rengi kuşunu akşamüstlerinin
asmanın bu yıl üzüm vermediğini anlattım
dalgaları dinlediğim geceleri, herkesten gizli*

*O bana ne ölüm oruçlarında kalan ömrümü sordu, ne kirli savaşı
ne de askere alınan oğluma getirdi sözünü*

*Erken inen bir yaz gibisin dedi yalnızca
sıcak saçlarındaki siyahı solduracak
ve tututuğun yas yakışacak yüzüne...*

Kur'an bir yandan **her şeyin önceden kararlaştırıldığını** belirlerken; öte yandan insanın özgür isteminden söz eder. Bu ikisini bağdaştırmak da olanaksız. Çünkü önceden bir şeye karar vermişse Allah, özgür istek işlemez, uygulanamaz. İnsanın özgür isteğini kullanması için, daha önceden Allah'ın kararından vazgeçmesi gerekir! Kısaca, "önceden karar"la "özgür istek" yanyana gitmediği gibi, kargaşalı bir durum ortaya çıkar. Muhammed çileci (dünya eğlencelerinden el çeken) de değildi, gizemci de! Ama Hristiyanlıktan etkilendiği besbelli! Örneğin Muhammed'in "Allah" görüşü **kişisel, ulu bir Allah, Efendi!..**

Tutuşturucu Allah sevisi, gizemcinin dinsel yaşamında dürtücü bir güç. **Cehennem korkusu, Cennet özlemi** "Allah'ı kazanmak için önem taşımaz. Allah sevisi ve onun özlemi tek değerdir. Olur ki, çoklukla gizemci yeryuvarsal sevi alanından esinler ödünç alır. Örneğin şarap, içki şarkılarının dili gizemciyi oldukça etkiler. Gizemci kendi bireyciliğinin yıkıldığını anlar, yıkıma uğrar. Tanrı'ya ulaşmak için -damlanın denizde kaybolduğu gibi- içinde yaşamış olduğu gerçeklikle bir olur. Örneğin; **Hallac-ı Mansur, "Enel-hak"** der. Bu yüzden de zındık suçlamasıyla öldürülür.

Yaz bitti, dedi, az önce yaktığı ateşte ısıttı ekmeikleri
bir çağ kapandı sanki... ürperen akşam
suskunluk olup kondu dudaklarına
yaz bitti, dedi, kalbim s eninle çarparken bitti yaz..

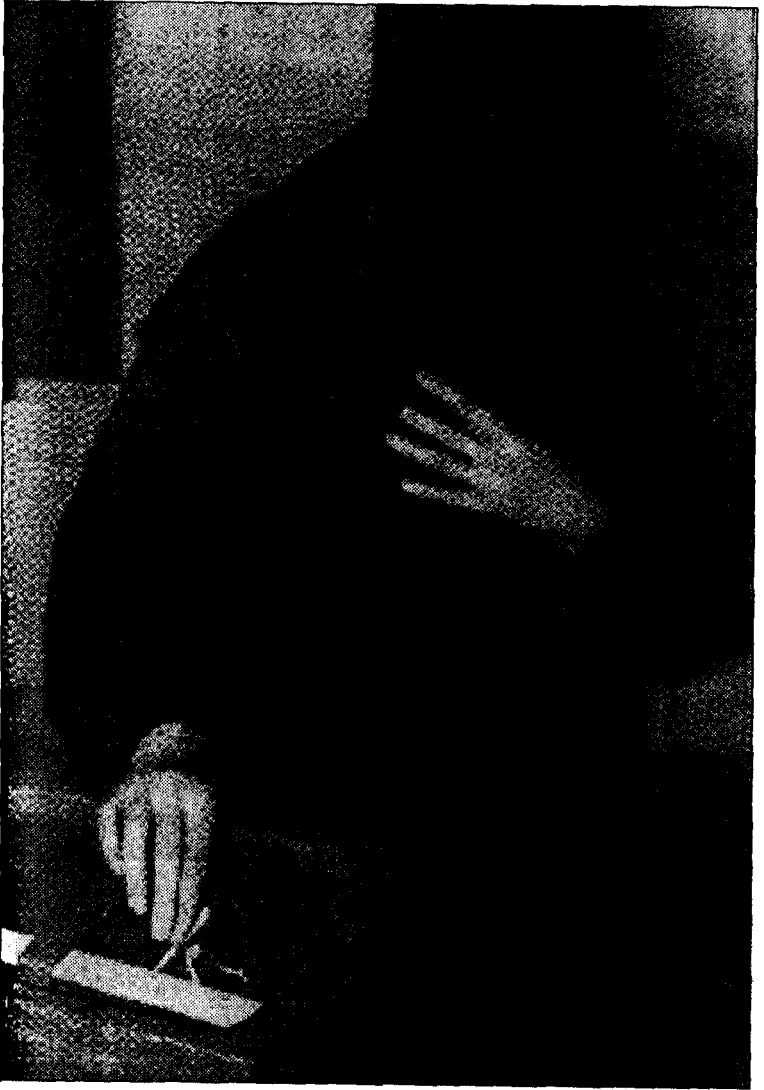
.....
Çıkıp geldi Homeros, yorgun
ak bir ihtiyar, dayanmış esasına
"aşkı ne yaptınız?" diye sordu
"hangi küle kardınız günlük kokulu aşkı?"

.....

(Zerrin Taşpınar: Yaz bitti, Ocak-Şub 97)

Türkiye'nin ilerlemesi, uygar dünyada yerini alması uğruna canlarını verenlerle sağ kalan sanatçılarımızı burada onurla anıyorum.

Kimliğini unutmuş, sokak ağzı konuşmalarıyla ne düzeyde olduğunu gösteren, Basında Amerikan ajanı olduğu iddia edilen Çiller "Bütün suç Aziz Nesin'de, o da Sivas'a gitmeseydi" demiş utanmadan! Çiller ve onun gibileri, Amerika'dan düşman güçlerin ülkemize pompaladığı yazıklı yaratıklar!.. A.R.E.

Cezayir'de bir Müslüman kadın oy veriyor.

İslamcılar genel olarak ikiye ayrıldılar: **Sünniler, Şiiiler**. Sünniler daha **ortodoks** bir doğrultuya bağlı kaldılar. **Şiiilerse, Muhammed'in** ölümünden sonra **Ali'ye bağlı kalanlar**. Sünniler daha çok, **esinlere, Kur'an'a, dinsel bildirilere bağlı olanlar**.

Ali'ye bağlı olanlar daha başlangıçta **ikiye ayrıldı**. Bunlardan biri, oymağa bağlı geleneği sürdürmek isteyenler. Liderin, Muhammed oymağından gelmesini öngörenler. Öbürü, Ali'ye bağlı kalmayı yeğleyenler, Aleviler. Alevilerin Sünnilerden ayrımı; bilime, gelişime, çağdaşlaşmaya önem vermeleri. Sünniler gibi İslam'ın bir koluna bağlı olmuş olsalar da, **Türkiye'de aydın kesimin, ülke sevgisinin yüzakı olmuşlardır Aleviler...**

İmam İsmail'in büyük oğlu kendinden sonra kalıt bırakmamış olsa da, X. yüzyılda Kuzey Afrika'da bir egemenlik kuruldu. **Muhammed'in kızı Fatma adına**, bunlara **Fatımiler** denildi. Fatma (Fatıma) **Ali'nin eşi Fatıma**. 974 yılında **Mısır'da** bir devlet kuruldu. Egemenlikleri 1171 yılına dek sürdü. Sonra Ortodoks iktidarı Salahaddin'le başa geldi. İsmailililer doğuda, Hindistan'da kök saldı.

Başka bir mezhep de **Dürziler**. Bunlar **Suriye, Lübnan ve Filistin'de** Fatımilerin egemeni **El-Hâkim** (ölm. 1021)'e bağlandılar. Sonra da o gizemsel biçimde yitiklere karışır. Ama öte yandan bugün geleceğine de inanılır, Hristiyanların Mesih'in bir gün geleceğine inandıkları gibi!

Suriye Alevileri Ali'yi tanrılığın özü diye onaylar, öyle görürler. Hristiyanlar da İsa'yı Tanrı yerine koyarlar. Tanrılık aşırıları yeryüzü insanına. Yazıklı insan, umutları için bütün girişimlerini kullanır.

Bir çeşit tin göçümü. Çeşitli Şii doğrultuları da öğretilerde birbirinden ayrımlı. Sünnilere karşı en kesin ayırım, imama inanmadır. "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur. Muhammed onun elçisidir" inancı **"Ali Allah'ın inandığı kişi"** olarak bütünlenir.

İran Müslümanları imamı tanrısal ışığın aydınlığı olarak yorumlar. Onlara göre, tanrıelçisi bildirmiştir: "Ali, esindeki en derin anlam'dır. Bu görüş de imamlarla daha sonrakilere ulaştırılır.

İsmaililer, Ortodoks İslamlığından en çok ayrılık gösterenlerdir. Bir çeşit Gnostik-Yeni Platoncu düşünbilim.

Bütün olarak İsmailici bir öğreti yok gibidir. Zaman, onlara göre yedi döneme bölünmüştür. Bunlardan her biri tanrılığın gösterisidir. Konuşan yedi tanrıelçisi var: **Adem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed** ve **İmam İsmail**. Her biri evren bilincinin göçümü, dönüşümüdür. Dilsiz yardımcı da var: **Aron, Musa, Petrus Kristi** ve **Ali Muhammed**. Kur'an eğretilmeli (alegorik) olarak yorumlanacaktır. Çünkü, kutsanmayanlar için doğru olan gerçek, gizlenmelidir.

İmamlar, savunulduğuna göre saydam bir öneri; tanrılık, yerini görünen imamda buldu. Öğretiye göre, imam gerçeğin yöneticisi! Ali'nin oğlu Hüseyin'in ölüm günü 10 Muharrem. O gün, on günlük yas çekme bayramı. Çoklayın kanlı yas! Ali'nin ölümünü simgelemek için olsa gerek. Gerçekte dinlerdeki böylesi törenler çok eski çağlardan, örneğin Sumerlerden kalmış olsa gerek. "**Tammuz yası**"ndan kalıt olarak günümüze dek gelip yerleşmiştir. (Bkz. **A.R. Ergüven: Sumer-Huluppu Ağacı; Tevrat İncil, Kur'an. Kaynak Y. İst**)

İslam'ın 1400 yıl önceki taşlaşmış kalıplarına sığınanlar "şeriat boyunduruğu"ndan bir türlü kurtulamıyorlar! İslam'ın başta gelen kara delikleri'nden biri de bu! Kimi İslam ülkelerinde kadını eve kapayan, örtügiysilere bürüyen davranışlara rastlanmaktadır! Bu taşıl gelenekler, kimi ülkelerdebaştacı edilmektedir!

İslamlığın bu tür görünümülerinden bütün kadınları suçlamak doğru değil! Erkekler bağnazlıkların kölesi, bencilliğin tutsağı. Bunlar; örtünmezsen seni boşarım, senden ayrılırım! diye karılarını tehdit ediyorlar!

İlimli, dingin, işinde gücünde, kendini bilen Müslümanlar bir yana; bağnazlık, köktendincilik bugün İslam dininin kirli karanlığı, karadeliği. Gericiliği körükleyen, bilimsel gelişmelere düşman gözüyle bakan, bilimi aşağılayan, kadına özgürlük tanımayan, onu ezen bir din öğretisi neye yarar? Şimdiye kadar neye yaramıştır?

İran

İran oymaklarının **Hintlilerden** ne zaman ayrıldığını saptamak zor. Belki de bu ayrılış İÖ 1500 ya da biraz daha önce oldu. Dil bakımından İran'ı anımsatan **Mitanniler** vardı daha önce.

İran, genel bir sergilemeyle üç bölümde incelenebilir:

1) **Kuzey İranlılar:** İÖ VI. yüzyılda Güney Rusya'da yaşayan İskitler güneye doğru gelerek Yunan dünyasında birtakım kuşklara neden oldular.

2) **Doğu İranlılar:** Bugünkü Afganistan'da **Aral Gölü** çevresindeki ovalarda yaşıyorlardı. Doğu İran oymakları arasında **Zarathustra** egemendi. **Avesta** doğu İran diyalektiyle yazılmıştır. Yaklaşık olarak İsa döneminde başka bir dil dalından **Sogdca** vardı. Tecim dili de kullanılıyordu büyük bir bölümünde Asya'nın. Bu dilde yazılmış Budist, **Maniheist** metinler vardır.

3) **Batı İranlılar:** İÖ XI. yüzyılda bugünkü İran'da oturuyorlardı. Kuzeybatıda önemli halklardan **Medlerle** birlikte **Babilliler Asurluları** yıkıp İÖ 612'de **Ninova'yı** aldılar. **Persler** de Güneybatıda eski **Elam'ı** aldı. Böylece Perslerle İran halkı dünya tarihine girmiş oldu.

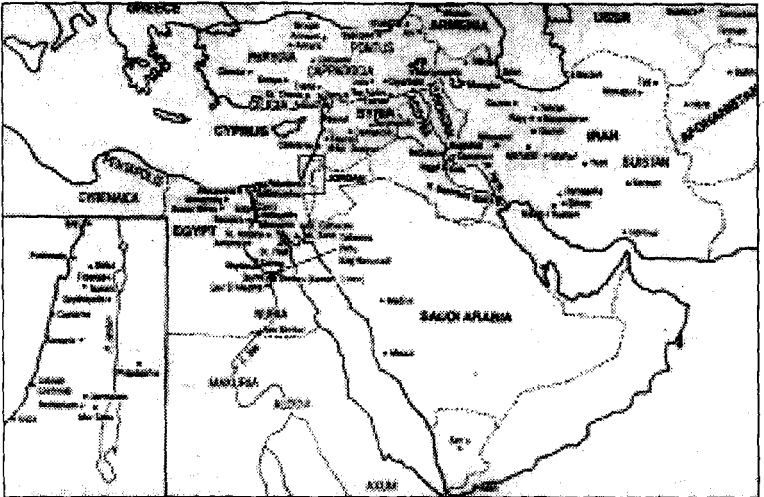
Darius, Akamenidlerin, İskender (331)'e yenik düşmesinden önce Yunanlılarla savaşa girdi. Bunların **metinleri**yse eski Pers dili.

Sasaniler (İS 226-650)'in dili eski Pers diliydi (Pehlevi). Bu dil X. yüzyılda yeni İran dilini oluşturdu. İranlıların dini üzerine bilgiler yetersiz. Ama kimi kaynaklara başvuruluyor:

- 1) Yunan, Roma, Ermeni ve Arap yazarlarına,
- 2) Akamenid ve Sasani dönemlerinin yazmalarına,
- 3) 1750'den beri Batı'da tanınmaya başlayan yazılı metinlerin en ünlüsü Avesta'ya...

Dinsel geleneklere göre Avesta, kapsamlı bir yapıt. 21 bölümden oluşmuştur. Anlatılar arasında İskender'in kutsal kitapları tümünden yakmış olması da var! Bu yakılan kitapların pek azı korunabilmiştir. Bu Avesta metnlerinin bir bölümü de ağızdan anlatılanları içerir; **Sasaniler** döneminde III. yüzyıldan. Son düzeltimler, yazılar VII. yüzyıla dek uzar. Avesta'da **Yaratı, Evrendoğum, Evrenbilim** konuları da ayrıntılarıyla işlenir.

İran'ın din tarihi oldukça karışık. Bu konudaki görüş ve anlayışlar birbirine ters düşmektedir.

Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail

Ohrumzd ve Ahriman birbirine karşıt güçler oluşturur; iyi ve kötü gibi. Ortadaki tanrı Zervan, yaratıdan önce de vardı. Ona tapmak, İran Zarathustra dinine aykırı sayılır.

En eski İran tanrıları, ortak **Hint-İran** tapmıcından az da olsa ayrılmıştı. **Tanrılar insan benzeriydi ve doğa güçleri** ağır basıyordu daha çok. İran tanrı inancında ikici durum, ikicilik (dualizm) oldukça belirli. Ta başlangıçta, en küçük tanrıda bile **ikicilik** var.

Ahura Mazda (Bilge Efendi) Hintlilerin **Varuna** karşılığı. O, **her şeyi bilir (Muhammed'in Allah'ı gibi)** göktanrısıdır. **Mazda'nın** gündüz ışığıyla, yıldızlarla ilişkisi vardır. Çok eski çağlarda çoktanrıci bir anlayışa kayıyordu. Yeryüzündeki bütün öğelerde o vardır. Öğelerin özünde de o var. Avesta'da en yüksek yaratıcı olarak geçer. Akamenid kralları onun koruyuculuğundadır. Krallığı, krala işte bu tanrı bağışlamıştır. İşte bu Tanrı, güneş değirmili simgesiyle kralı özümser. Onun yapısında hem **kutsal din**, hem de

“kötü tin”vardır. **Spenta Mainyu-Ahura Mainyu** her iki yanı da içerir, özümser.

Ahura Mazda’nın en zorlu yarışmacısı **Mithra**, öbür egemen güçlerin tanrısı. Bu da göktanrısı, gece göğüne ilişkin. Yıldızlar da **Mithra**’nın gözleri. Yıldızlar, **Mithra** dedikleri tanrının gözleri oluyor. Daha sonraları da gündüz gözüyle güneşin özümsemesi. Adı “birlik” anlamında yasaları, hukuk durumlarını inceler. Bu tanrı, toplumun insan kümelerini bir arada tutar. Toplumsal düzenin tanrısıdır.

Vayu rüzgâr ve hava tanrısı gökle ilişiğı olan! Hem iyiliğın hem de kötülüğün tanrısı, hem de ikicil! Rüzgâr, inanca göre Yer’in soluğı. Soluk, yaşamı özümser. Böylece yaşamın, ölümün tanrısı olur. Özdeş zamanda ise savaş tanrısı.

Anahita, bolluk tanrıçası suyla, ırmaklarla ilişkili. Su insanlara yaşamı bağışlar.

Zarathustra, İran dininde büyük yaratıcı. Onun yaşamı üzerine kesin bilgiler bulmak oldukça zor. Doğı İran oymaklarından birine değgin. İÖ 1000-600 yılları arasında yaşadığı sanılıyor. Papaz olarak çalışmış. Söylencelere göre coşkusal bir tip. Onun tını gök yolculuğı yapmış. **Zarathustra**, tanrısal gizlilikleri görmüş. Onun dinsel yaşamına değgin, kanlı boğa tapıncı (kültü) da var.

Zarathustra’nın öğretisi şöyle özetlenebilir:

Ahura Mazda’nın yanında yaşlı melekler duruyor (**melek simgesi İslamhıkta da var**). Büyük tanrının çeşitli işlevlerini dile getiriyor.

İkicilik: **Ahura Mazda**’nın iyi, kutsal tinine karşı, **Spenta Mainyu**; kötü tine karşı da **Anera Mainyu**. Bu karşıtların kökeni çok eski çağlara gider. Bütün varlığı kaplar.

Zarathustra’nın öğretisi İran halkı arasında yaygınlık kazandı. Bu öğreti değışince bu kez kurtarıcı olarak onun dönüşü beklendi. Böylece **Zarathustra**, evrensel olarak insanın ilk özümleyicisi oldu. Daha sonra onun kişiliğine birçok söylenceler eklendi. Dinin oluşumunda boğa öldürümü büyük bir önem taşıyordu.

Zerdüştcülük, Sasaniler döneminde devlet dini oldu. Bunun

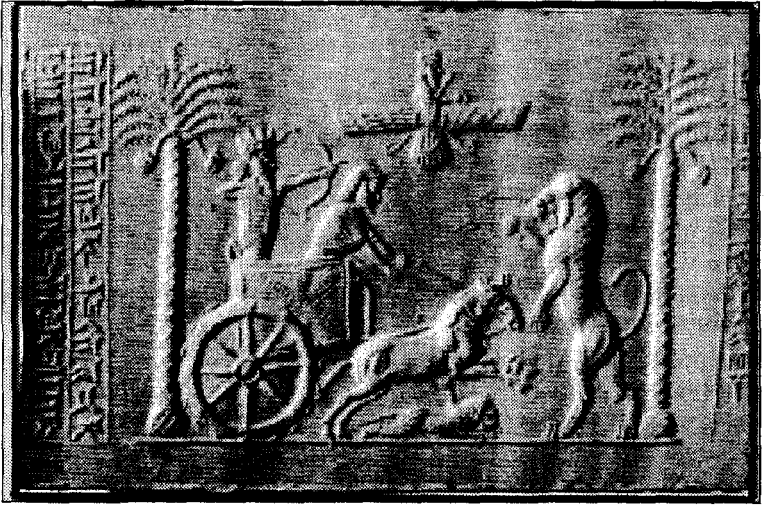
dışında, çeşitli düşüncede olanlar gözetlenip izlendi.

Zerdüştlük IX. yüzyılda bir çeşit düzeltme uğradı. Dinsel birçok Pehlevi yazıları eklendi. En eski İran haklının ne tapınağı ne de tanrı resimleri vardı. Bunun sözü edilmiyor **Avesta**'da. Akamenidlerde ateş tapınağına da, **Ahura Mazda** resimlerine de rastlanır. Bu alışkanlık, **Asur-Babil** dinlerinden geçti Medler aracılığıyla. Böylece Zerdüştlük de Ateş tapınağına kavuşmuş oldu.

Zerdüşť tapınağında ateşler yanarken, orada sürekli olarak Prestler bulunurdu. Her biri, yüzünü kapatıp ateşe yaklaşırdı soluğu kirlletmesin diye. **Zarathustra** kanlı kurbanları yasak etti. Bunun yerine **ekmek ve süt** kurban olarak sunuldu.

Her gün, her ay özel bir tanrıyla korunuyordu. En ünlü olan da yeni yıl eğlencesiydi: **Nevruz**. Bugün de İran'da bu gelenek güncel. **Mithra** eğlenceleri yazın yapıliyordu. O gün ölülerin tinleri yeryüzüne dönüyordu geleneğe göre. Her iki geleneğin kaynakları, eski İran yeni yıl eğlencelerinden kalıt olarak geçmiştir. Biri ölünce, ölü bedeninin lekelenmesine dikkat ediliyordu. Ağlama, yas tutma sıkı sıkıya yasaktı (**İslamlıkta da öyle: Ölülere ağlamak, acınmak iyi sayılmaz. Canı Allah vermiştir, Allah almıştır. Acımanın bir anlamı yoktur**).

“**Suskunluk kulesi**”nde beden çürüyüp giderken, tin de **Cinvat** köprüsünden geçer. (**İslam'daki Sırat köprüsünü anımsayınız. Kıldan ince, kılıçtan keskindir İslam'ın köprüsü.**) Kötüler için Cinvat köprüsü çok incedir, uçuruma yuvarlanır... İslamlıkta da öyle! Günahı ağır olanlar **Sırat köprüsünden** kolay kolay geçemezler. İyiler köprüyü kolayca geçerler. Demek İslam'ın “kıldan ince, kılıçtan keskin” köprüsü” eski çağ dinlerinden sızıp gelmiş...

Silindir biçimi bir sicilden alınan bu resimde, Pers kralı Darius (İÖ 521-486)'le Ahura Mazda'nın bir imi görülüyor.

Bir dağ yamacındaki bu kabartma resimde, Zarathustracılığın en iyi, en ulu tanrısı Ahura Mazda'nın suçlu Ahriman'ı nasıl çiğnediği görülüyor (Yaklaşık İÖ 250).

İyiler Cennet'e gider, "Şarkı evine". Orada Işıl Işıl Işılar ve altın mücevherlerle donanırlar. Kötüler de karanlık, pis kokulu uçuruma atılır.

Zarathustra, ölümünden sonra, bir gölde gömülü olan "**sperma=tohum**"uyla -inanca göre- bugün yeryüzünde gizlice vardır **Zarathustra**, bir gün kurtarıcı olarak gelecektir.

Zarathustra, sonsuz yaşamı yeryüzüne aktarıyor. İmgesel de olsa güçlü bir işi başarıyor. Göksel dinler (Musa, İsa, Muhammed) sonsuz yaşamı "Öteyer'e göçürüyor.

Mandeizm, gnostik (bilinirci) dinbiçimi günümüze dek yaşayan. Güney Irak'la İran'da bugün binlerce yanlısı var. Nereden kaynaklandığı pek bilinmiyor.

Mandeizmin özelliği **ikicil** olması. Bir yanda **ışık evreni**, öbür yanda **karanlık ülke!** İnsan bedeni yedi gezegenle yaratıldı. Ama insan yaşamını, soluğunu (tin) ışık evreninden aldı. Dünya **iyi güçlerle kötü güçler** arasında bir savaşımdır. Ölüm, her insan için tinnin kurtuluşu ve ışık evrenine dönmesidir...

İran dinlerinden Manicilik (Maniheizm), eskiçağın sonuyla Ortaçağın başında önemli bir gelişime, yayılıma erişti. İranlı **Mani**'nin (216-276) kurmuş olduğu Hristiyan-Zerdüşt karması bir din. Eski Babil inançlarından, Yeni Platonculuktan öğeler almıştır.

Gerçekte Manicilik Zerdüştlüğün düzeltimi. Bu din eskiçağ bilgelliğini bir tek dinde özümsemek istiyordu. Mani düşüncesi ilkin düşünbilimsel nitelikte oluşturuldu. Daha sonra da dinsel bir nitelik kazandırıldı.

Mani, fizikselle tinsel arasında bir ayırım tanımaz. İkisinin de özdeş olduğunu vurgular. Bu da bilimselliğe uygun doğa düşünbilimi. Bu düşünce biçimine göre evrendeki tüm varlıkların yapısı **iyilik-kötülük, ışık-karanlık** karşıtlığıyla oluşmuştur. Diyalektik bilimselliğe bir yaklaşım bu! Bir yandan da doğa yasalarını sezdirip yansıtıyor!..

Her dinin aydınının Mani'de kendi düşüncelerine ışık bulmaları Maniciliğe ilgi uyandırmıştır.

Hintliler

Bütün Ari halkı daha sonra Hindu diye adlandırıldı. Bütün yerli din biçimleri Hinduların kökleşik dininde yer almıştır. Ari olmayan halkların yazısız dinleri vardı.

İndus ekininin dini, kazıbilimin tanığı olabilir ancak. Metinlerin okunması, bunların ne anlama gelmiş olduğunu bilmek de güç. Tapınak denebilecek bir yapıya rastlanmamıştır. Mezar da bulunamadı uzun zaman. Çünkü ölünün külü İndüs'e atılıyordu. Daha sonraları yanmış iskeletler bulunmuştur. Bunlardan başka küçük yonutlar bulundu. Bunlar tanrıları özömsüyordu. Bu yonutların yarısı kapalı gözleri, boğazlarındaki süsler; Kiş ya da Ur'un Sumer tanrılarını anımsatıyor. Oruran Tanrı, doğanın efendisi, başında büyük bir boynuz, ağaçlar, filler, kaplanlarla çevrili. Büyük ana, öne doğru kabaran göğüslü, süslü çıplak bir kadın.

Hem Hint ekininde, hem de çağdaş Sumer buluntularında iki tip var Arilerde bulunmayan: Boynuzlu tanrılar ve boğainsan.

Hint'teki kökleşik metinler Sanskritçe yazılı: Veda yazını. (Veda=bilim). Bütün bu yazılar özdeş döneme değgin, çeşitli bölümleri ayrı ayrı dönemlerden kaynaklanmış olsa da. Bütün bu yazılar derlemi (kolleksiyonu) İÖ 1500 ile 800 arasında.

Rigveda, 10 kitaptan oluşmuştur. İçinde 1026 ilahi vardır. Bunlar kurban sırasında yinelenir.

Upanişadlar, gizli doğanın bildirisi. Bunlar daha çok düşünbilimsel.

Mahabharata, dünya yazınının en büyük epik yapıtı, 100 bin çift dize. Geleneğe göre bunları ozan **Vyasa** yazmış.

Ramayana, yaklaşık 24 bin çift dize. Bunların çoğunu ozan **Valmiki** yazmış.

Varuna, gök tanrısı: Özellikle gece göğü tanrısı. Yerin ve Güneşin yaratıcısı. Kutsal krallığın koruyucusu. O, Samuray diye adlanır. Bütünün egemeni. Gözleri Güneş, giysileri evren! Ay ile de ilişkisi var.

Mithra, gündüz ışığı tanrısı. Her zaman yakındadır. Doğruluğu özüm-ler. Yalnız olarak çoğalmaz, **Varuna**'yla birlikte çoğalır. Bunların her ikisi de "krallar" diye anılır. Evrensel düzenin koruyucusudur.

Dumézil, kendisi **Aryaman** (üçüncü kral) evlilik tanrısıdır.

İndra, kişisel ve bedensel **Veda** tanrılarından.

Agni, resmi dinsel tapınakla evren arasında birleşme halkasıdır.

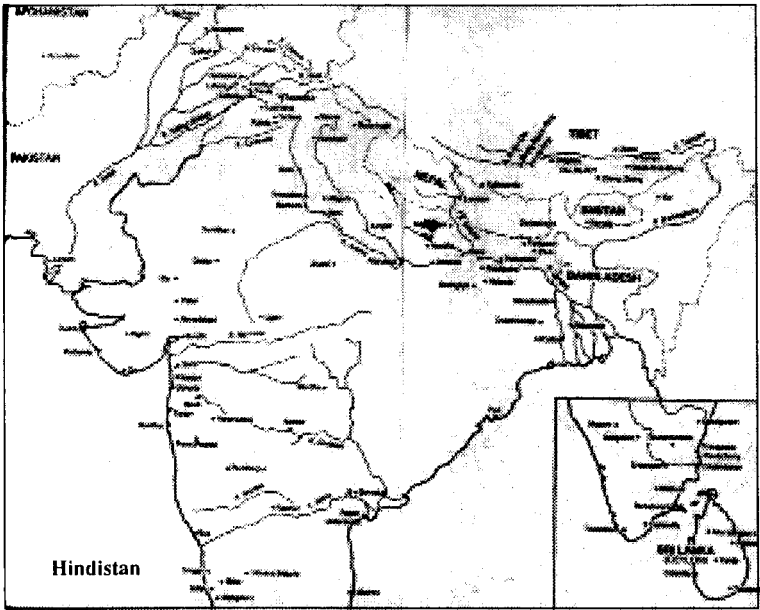
Surya, güneş tanrıçası. Bunun karşılığı güneş tanrısı da var (erkek).

Dhişana, Yer ve bolluk tanrıçası.

Uşas, sabahı düzenleyen tanrıça;

Ganga, Hint söylencesinde kutsal Ganj ırmağını kişileştirir. Kırmızı kumtaşından bir yonut (İS X. yüzyıl).

genç ıslıl ıslıl parlayan bir kız. Işık saçan bir arabanın içindedir, göğsünü gösterir. Gölgele kovalar (Kur'an: Tarık, geceyi delen yıldızdır), insanları çalışmalarını için uyandırır. **Sarasvati**, Veda'da bir ırmak, tanrıça diye tapılan. Ama sonra her şeyin tanrısı **Brahman**'ın karısı ya da kızı olur; dilin, yazının, bilginin koruyucusu.

Vedik tanrı inancı eski Hintlilerin dünya görüşünde ve yaratıya bakışında önemli rol oynamadı. Ünlü ilk dinsel şarkılardan, dinsel-düşünbilimsel bir şiir:

*O zaman varlık yoktu, yok olan da
hava da yoktu, boşluk da, gökler de
Neydi kaplayan tümü? Nerde, hangisi
Su ve dipsiz ilk derinlik?*

(Rigveda, 10:129-1)

Ena, “kendi kendine soludu”. İlk öge olsa olsa **Su** olabilirdi. “Her şey suydur” (Thales’i anımsayınız). Ena’nın içinde bir istek oldu (kama) -İslam’da Allah’ın bilinmek isteğini anımsayınız- varla yok arasındaki ayrıma neden olur. Bundan da Evren (Kosmos), biraz da tanrılar oluştu (Doğa, kendini ve tanrıları yaratmış oluyor). Bilinemezci bir Evrendoğum:

Kim bilebilir, kim söyleyebilir

nasıl oldu da yaratı oldu?

Çünkü tanrılar ondan çıktı,

Kim bilebilir bunu, o neden geldi?

(Rgv 10:129-6)

Daha sonra Brahman yazını betimler, yapay söylencelerin yardımıyla, sözcüklerin bir araya getirilmesiyle. **Prayapati**’nin sudan nasıl oluştuğunu. Büyür, sonra tanrıları, şeytanları yaratır. (Kur’an’daki Şeytan örgesi çok daha önceleri, dinlere ekli olarak vardı).

Başlangıçta insan biçimli kendiliğindenlik (âtman) vardı. Atman çok büyüktü. Sonra iki parçaya ayrıldı. Herbirinden erkek ve kadın oluştu.

Brahman adı verilen Hintli din adamları İÖ VIII. yüzyılda **Vedizm**’i, **Brahmanizm**’e dönüştürdüler. Brahmanizm gerçekte, Hindistan’da köleci toplumun dini! **Vedizm** Hindistan’ın ilk dinlerinden. Köleci toplumun isteklerini de yeteriyle karşılayamadı. Kölelerin baskı altında tutulması gerekti! Böylece hükümdarları tanrılaştırma zorunluğu çıktı! Halkın bu tanrılara inandırılmasına çalışıldı! Brahmanlar yeni gizli bilgileri içeren **Upanişadları** yayımladılar. İç varsıllıkla dış varsıllık arasında bir ayrım yok dediler. Kölelerin iç varsıllıkla yetinmelerini öngördüler, dış varsıllığı da güçlülere yönetici sömürücülere bıraktılar.

En eski Ari ve özellikle Vedizm’de, **insan yaşamının sonsuz olduğu** belirtilir. Bir bölümü de, kendinden sonra gelen kuşaklarla yaşamını sürdürmüş olur. Ama yaşayıp ölen insanın kendisi değil.

Brahmanizm’de **karma**, eylem demektir. Bu da alınyazısı ola-

rak gerçekleşiyor. **Atman** (evrenin özü), **Samsara** (tin göçü), karma'yla birlikte üç temel kavram. **Karma** öğretisine göre **eylem ve devim**; herbiri evrensel **neden-etki** yasasıdır.

Yaşamla ölüm arasındaki belirli karşıtlık, ölümsüz tanrılarla ölümlü insanlar arasında tam bir aykırılık yaratmıştır! Tanrılar, ölümden kurtulmak için, insanlar kurban sunmak zorunluğunda. Ölen insan da, ikinci kez ölüyor yeryüzüne dönmenden önce. Yeniden ölüm, bu inanca göre doğal bir dolaşım ve yeryüzüne yenisinden doğum. Bu dolaşıma **Samsara** deniyor. **Upanişad** metinleri doğaötesel, düşünbilimsel sorunları, onların çözümlerini konu edinir. Birçok düşünce doğrultuları bulunmasına karşın; töresel bir evren düzeni olduğuna inanılır. **Maya**; imge, yaratıcı güç demektir..

Hint söylencesinde korku salan tanrıça Durga'nun resmi (XIX. yüzyıl). Durga, Shiva'nın karısı.

Dört başlı yaratıcı tanrı Brahma. Hint üçlü birliği: Brahma, Vishnu, Shiva.

Hinduculuk

Bugün Hindistan bir milyar. Bunun 120 milyonu Pakistan'la Bangladeş'te oturuyor. Her yıl ortalama 8 milyon artıyor. Hinduculuk/Hinduizm 500, Budacılık 1.5, Jinizm ise 2.5 milyondur.

Nedir Hinduizm? **Pandit Nehru**, "The Discovery Of India" (1946) adlı yapıtında şöyle diyor: "İnanç olarak Hinduculuk karışık, kararsız çok yanlı vb. görülür. Şu ya da bu olduğunu deyimlemek olanaksız, ya da kesin olarak söylemek. Bir din midir yoksa değil midir? Gerçekte Hinduizmin özü yaşamak..."

Hinduizm çok tanrılı bir din. Gizemci Hint dini ve düşünbilimi. Gerçekte Hint dinleri birbirinden oluşup türemişlerdir. Vedicilik (Vedizm) Brahmançılığa dönüşmüş. Brahmançılık da İsa'nın doğumuna yakın yıllarda Hinduculuğa dönüşmüştür.

Halkı elde tutabilmek için dinsel boş inançlara yönelmiş egemen sınıf, sonra da güçlendirip yaymıştır. Dünyadan el etek çeker, çile doldurur. İnsan bedeninin bir imgeden başka birşey olmadığını vb. söyler. Ölümünden sonra tinlerin daha iyi bir bedene girebilmeleri için ölümler yakılır, Ganj Irmağı'na atılır. Sınıf ayrılıklarına karşı hiçbir önlem almadığı gibi, bu ayrılıklar (kast sınıfı) sürdürülür.

İnsan-Aslan Narasimha, Hind tanrısı Vishnu'nun somutlaşması. Bir şeytanın iç örgenlerini parçalıyor. (Taş yonut, VI. yüzyıl).

Brahmancılığın kutsal metinleri olan Vedalara, Brahmanlara, Upanişadlara, **Mahabharata**, **Ramayana** öyküleri de eklendi. Hinduculuk, halkı sıkı sıkıya kendilerine bağlamak için Hint dininin boş inançlarla doldurulup güçlendirilen yeni bir biçimi...

Kimi metinlerde Vişnu'nun 25 kez nesnelleşip (cisimleşip) yeryüzüne geldiği yazılı. (Şimdi de **Dalai Lama** aynı düzmeciliği yapıyor!) **Dalai Lama** da halkı aldatmak için 17 kez Dünyaya yenden geldiğini söyleyip durdu TV'de. Böylece din adına, halkı aldatıp soymak için zamanlar boyunca aslı astarı olmayan yalanlar yutturulmuş, varsıl kesim, yönetici burjuva halkı soyup soğana çevirmiştir. **Dalai Lama** ve yandaşları çalışmaz, yazıklı halk besler onları! Din adamlarının sayısı 5000'nin üstünde, belki daha da çok!

Vişnu'nun nesnelleşip 25 kez yeryüzüne gelmiş olması yalanı, daha sonraki dinlere de bulaşmış tır.

Dinlerin, özellikle düşünceden yoksun halklar arasında yapılanma durumları; eski çağlardan, Sumerlerden günümüze dek gelmiş, insanlar dinleriyle birlikte tanrılarını da yaratma ustası olmuşlardır. Yaratmış olduğumuz -hem de adları belli- tanrılarının sayısı 300 milyon aşkın! İnsanın olduğu yerde imgetanrılar da var, olmadığı yerde ise yok!..

Bhagavatapurana, 12 kitaptan oluşup 18 bin dörtlüğü içerir.

Hinduculuğun evren düşüncesi:

Evren her zaman vardır. Başlangıcı olmadığı gibi, evrene herhangi bir son da yok. Bir tanrı yaratmadı evreni! Bu konuda söylenenlerin bir anlamı yok! Bir şeyin "hiç"ten oluşumu Batı'nın deyimi! Yaratı denilen olay, enerjinin ada, biçime dönüşümü! Sharma'ya göre bütün toplum yaşamı, evrensel oluşun görünmeleridir.

Tanrı, evrendir.

Hinduculuk inancında kişisel tanrı, aşağı bir tanrılık kavramı. Hindu görüşüne göre, örneğin Hristiyanlık ve İslam'da tanrılar kişiseldir.

Bütün canlılarda tin "âtman" değişmez. Buda'nın karşıtı olarak bir Hindu, tini, sonsuz ve değişmez olarak algılar. İnsan gibi hayvanın da tini vardır.

Vivekanan da “yalnız insanın tını vardır, demek anlamsızdır. Hayvandan daha kötü insan gördüm, insanlar da var...”

“Kötülük, insanda”, diyor **Nikhilananda**, kötülüğün başlıca kaynağı insandır...” Hristiyanlık da insanı böyle betimleyip deyimler.

Hinduculuğa göre bilgisizlik, özdekselle tinselin karışımı insandır. İnsan; tanrıyla, tanrı olmayanın çatışması. Bilgisizliği sonucu insan; Irk, eşeyssel durumu, sınıf, ulus sınırları engelle-riyle kapanıp kaldı. Günah olan erkek ya da kadın olmak değildir. Ya da kast sınıfına değgin olmak. Suç olan, kimi sınırlamalara önemli diye bakmak. “Ben ve benim” anlayışı, yeryüzünde bütün kötülüklerin kaynağı, köküdür!..

Tingöçü (samsara), bu suçla temelleşir, bu bilgisizlikle. Budistik bir örnek: Eski Hint anlaşıma aykırı düşen **Sharma**’ya göre; **neden ve sonuç** yasası törede olduğu gibi, fizikte de oldukça sıkı. Er ya da geç, bu dönüşümden herkes kurtulur, Tanrı’da erir. Hiç kimsenin yitireceği bir şey yoktur. (Gerçek yaşamda yitirilen için bir şey söylemiyor, özellikle yoksullar için.) Bütün yaratıklar en sonunda kişisel olmayan tanrılığa erişir. İslam’ın Cennet’i gibi bu da ileriye yığılan, atılan belirsiz bir savsama! Daha da karışır durum, şöyle denir: Ama bilgisizliğin yolu uzundur. Kendini oluşturan bir tin, böylece kutsal bir inek olabilir...

Nikhilananda şöyle diyor: “İnsan kendi dar çerçevesini kırabilmeli. Bu çerçeve işte insanı dar bir hapisaneye sokan! İnsan kendi sınırsız, evrensel doğasını bulgulayabilir...”

Hind tanrısı Yama, (Kalig-hat’dan, XIX. yüzyıl)

İnsan yaşamla birdir.

Vivekananda, şunu söylüyor: “Tümden özgür durum, istenecek bir şey değildir. Tanrı hiçbir şey istemez, istekte bulunmaz. Eğer Tanrı ister, bir şeyi özlerse, O, Tanrı olamaz. O zaman O, yetersizdir. Tam değildir. Tanrı’nın bir şeyi istemesi, bir şey için istekte bulunması, özlemesi gibi durumlar çocuksu gevezelikler, başka değil. Bütün bilgelik şöyle der: “İsteme hiçbir şey, bütün isteklerden geri dur. Ve tam olmakla hoşnut ol...”

Radhakrishnan, eski **tat tvam asi**’yi şöyle yorumlar, Vedanta ataştırmacısı **Paul Deussen**’in bir konuşmasına uygun olarak: “... **Senden sonrakini, kendin gibi seveceksin.** Çünkü sen O sonraki!” Buna inanmak bir imge! Çünkü senden sonraki, senin kendinden başka... Bir Hindu bütün insanlarda kişisel olmayan bir tanrının yansımасы görür.

Din, insandaki tanrılığa inanmayı deyimler Hinduculukta; tanrı, insanın kendinde belirlenir. Din, kısaca tüm yaşam ve deneyimdir. Hinduculuğun ilk temel savı “Tanrı varlığının en son tanığı yaşamdır: Bütünde birlik duygusu. Bu duygu, bu yaşamdır”.

Bu resimde, Hind güneş tanrısı **Surya**’nın arabasında yedi başlı atla nasıl yolculuk ettiği görülüyor, (Bundi, 1170).

Budacılık

Hıristiyanlıktan sonra, çoğunluğun inancını taşıyor Budizm: Ortalama 500 milyon. Çin dışında da 200 milyon yanlısı varmış. Budacılık üç doğrultudan oluşuyor: **Mahayana, Hinayana, Theravada**.

Kimileri Buda'yı, söylencelerin özdekleşmiş simgesi sayarlar. Genel bir görüş ve araştırmaya göre İÖ 557'de **Benares** yakınlarında doğduğu onaylanır. 477'de öldü. Onun Saka Türklerinden olduğunu söyleyenler de var. Annesinin adı **Maya**, aile adı **Siddharta**.

Buda sözcüğü "**aydınlanmış ve bilen**" anlamında. Asıl adı Gotama. Varsıl bir yaşamı onaylamayıp her şeyini bırakarak yola çıkar. Onun üzerine bir metinde şöyle yazılı:

"...Evde geçen yaşam dar bir kölelik yaşamıdır. Evi bırakmakta özgürlük vardı. Bunu böyle düşünen Gotama evini bırakıp gitti..."

Yedi yıl tek başına dolaşır. Birçok din adamıyla tanışır. Onlar kendisine "esenliğin en yüksek durumu olan Nirvana'ya kavuşmak" umudunu verdiler. O da, Doğu dervişlerinde olduğu gibi **"kendi içinde yok olma"**yı öğrendi. Bununla da yetinmedi.

Budist Gandha sanatı, Kuzey Pakistan'a Gandha'ya İÖ 200 ile İS 500'de yayıldı.

Bir ormana çekildi. Doğüstü bir güçten esin almak umuduyla yemedi, içmedi. Bunun tutar bir yol olmadığını anlayınca -doğaya uygun yaşamayan ölür- yemek yemek zorunda kaldı.

Bir Bilge Ağacının altına oturup kişiliğini soyutlamaya çalışır. Bir takım tinsel durumlar geçirir. Kendisindeki değişimleri Buda şöyle anlatıyor:

“...Kendi içime daldığım zaman, tinim her çeşit tutkulara, yeryüzüne değgin işleri yanılma ve bilgisizliğe bağlamaktan kurtulmuştu. Bu durumda kurtuluş bilgisi uyandı bende. Yeniden doğmak üzere sona erdi. Kutsallığa ulaşıldı. Ödev yapıldı. Bu dünyaya bir daha dönmeyeceğim. İşte benim öğrendiğim şeyler...”

Buda bu içe kapanma dönemlerinde 28 gün **“kurtuluş mutluluğunu tadarak”** oruç tuttu. Gözlemlerine göre, Buda; **“bilgisizlikten oluşum, oluşumlardan bilgi ortaya çıktığını”** anladı. Oluştan doğum, doğumdan yaşlılık ve ölüm, acı, sızlanma, sıkıntı, üzgü ve umutsuzluk” doğduğunu öğrendi.

Buda'nın inancına beş rahip katıldı. 80 yaşına-dek yaşadı. Kimilerinin sayrılığını iyileştirdi. (Kendisinden ortalama 500 yıl sonra gelen İsa da sayrılarını iyileştiriyordu!)

Buda şöyle diyordu:

“...Ey Ananda! İzdeşler (müritler) benden ne istiyorlar? Ey Ananda! İnanç birliğini kurdum ben. İçle dış arasında hiçbir ayrım gözetmedim(...) Ey Ananda! Başka bir yardım aramayınız. Gerçek sizin yalınız ve yardımcınız olsun! Başka bir yardım aramayınız!...”

Ölmeden önce:

“...Varlığım sona eriyor. Yaşamımın sonu yakın. Ben gideceğim, siz kalınız. Gevşemeksizin çalışınız. Sürekli kutsallık içinde yaşayınız...”

Bir ara Ananda'ya:

“...Bir ikiz ağaç arasına yatağımı yapın. Başı kuzeye doğru olsun. Sayrırım orada yatmak istiyorum” dedi. Sonra da:

“...Her şey yok olmaya yargılıdır. Gevşemeksizin çalışınız...” deyip öldü.

Ölüsünü kentin kapısında görkemli bir törenle yaktılar (İÖ 477).

Buda, acının kaynağını, varlık susuzluğu diye deyimledi. Bu acıyı gidermek için **isteklerin tümünden yok edilmesi** gerekir.

Bu arada **Buda**, bir gerçeği de söylemekten çekinmez:

“...Doğum, yaşlılık ve ölüm olmasaydı, kutsal gerçekleri öğrenmek için insanın dünyaya gelmesine gerek yoktu(...) İnsan, sağlam bir kazığa ya da direğe bağlanmış bir köpek gibi, bu dünyadan ayrılamamasına karşın; mutluluğun imgesine haykırır durur(...) İnsanlığın döktüğü gözyaşları dört okyanusu dolduran sudan daha çoktur. Bütün sevilerin ölümünü görüyoruz ve yüzyıllardan beri insanlık bunu deniyor ve deneyecektir.”

“...Nasıl sevinebilirsiniz, eğlencelere kendinizi nasıl bırakabilirsiniz? Karanlıklar sizi kaplamaktadır...”

Buda'ya göre varlığın altı ögesi vardır: **Toprak, su, ateş, hava, esir ve bilgi öğeleri**. Bilgi; gösterilmeyen, sonsuz ve tümünden ışıklı bir öge.

Acının kaynağını **Buda**, bilgisizlikte bulur: “Acıyı, acının kaynağını acıdan kurtuluşu ve bu işin yolunu bilmemek...”

Buda'ya göre, ölüm bilginin sona ermesidir:

“...Öldükten sonra özlemeyeceğim. Ben, vaktin gelmesini bekliyorum, bir hizmetçinin ödentisini beklediği gibi. Ben öldükten sonra, yaşamdan sonra özlemeyeceğim. Uyanık ve bilinçli bir tinle vaktin gelmesini bekliyorum...”

“...Okyanusun öte yanındaki toprakları yöneten kral, doymak bilmez bir tutkuyla denizin beri yanındaki toprakları kendine katmak istiyor. Oysa bu eğlenceye doymak bilmeyen kral ve daha birçok insanlar ölümün avı olacaklardır. Ne ana, ne baba, ne dost, ne yoldaş... Ölmekte olanı kurtaramaz! Kahtçıları malını, kendisi de eylemlerinin tutarını alır! Ölmekte olan ne mal, ne kadın, ne çocuk, ne varıllık ve ne de saltanat arkadaşlık edebilir.”

Buda, bir **“imgetanrı”** ve **“Öteyer”**i savunmamıştır! Onun bütün düşüncesi, iyilikle, ölüm sevgisi... **Buda**, şunları da söylemiştir:

“...Yaşam için sonsuzluk yoktur(...) Yer, gök ve bütün dünyalar (evren), bir eksen üzerinde dönerler. Bunu durdurmak olanaksızdır. Siz tapınmalarınızı düşününüz. Karanlıklar aydınlanacaktır. Ama kurbanlar, armağanlar vererek güçsüz tanrıların korunmalığını aramaya kalkışmayınız. Kardeşlerim, kurtuluşu ancak kendi istemlerinizde arayınız. Çünkü insanı tutsaklayan şeyler kendi içinizdedir(...) Evren, durup dinlenmeden doğumunu sürdürüyor. Düşenler çıkabilir, çıkanlar düşebilir. Sizleri bu dönüp duran evrende, durağan bir noktaya bağlı kalmaya zorlayan yoktur...”

“...Özgürlüğün var olduğunu ve istemin acılardan daha üstün ve güçlü olduğunu biliyorum(...) İşte benim inanç birliğim (mezhebim), “karma inanç birliği” buradan başlar...”

Görüldüğü gibi **Buda**, dört gerçekle altı erdemi savunmuştur. Varlığın ilk nedeni imgedir. Bu da bizi nesnelerin niteliklerini aramaya götürür. Bundan da “inanç” doğar. Duyarlık; kaygı ve acı yalarının ürünüdür. İnanç, imge gücünü aynasıdır. İnanç nesnelerin biçimlerinden, bunlar da duyulardan doğar. Duyarlık, istek ve tutkularımızdan gelir. Varlık devinir. Bu devinim, doğumun nedenidir. Doğumdan ölüm ortaya çıkar. Kendinden geçen her varlık, dalınca Tanrı’ya dönüşmeyi ister. Tin için Nirvana’ya ulaşmak zorunlu olmasaydı, tükenmez bir tin göçümüne uğrayıp sonsuza dek cezalanmış olurdu.

Nirvana’ya nasıl ulaşmalıdır? Acı veren istek ve tutkuları yok edip istekleri kırma, suçlardan sakınmayla, ölmekle olur! Kötülüğün yok edilmesi için varlığı yok etmek gerektiğini söylemiştir.

Bütün kötülükler bilgisizlikten doğar. Bilim, tini temizler yalın bir duruma getirir. Yanılmaları anlayıp, iyiyi kötüden ayırdetmek ancak bilimle olur. Herkes kendi kendinin Brahmanıdır. Kötülük Nirvana’ya ulaşmanın en büyük engeli. Gerçek Brahman hiçbir isteğe, tutkuya eğilmeyen, yenilgiye uğramayan düşüncedir.

Buda’nın Nirvana’yla amaçladığı da şu: Acıdan, saçma inançlardan çekinmek, düşünbilimsel kuşkuculuktan korunmak için, insanın kendisini, her çeşit özdeksel ilişkilerden kurtarmasıdır. Nir-

1. yüzyılda ilk Buda yonutu.

vana sevinç ve mutluluktan oluşan tin durumu, sıkıntılardan kurtulma, sonsuz barış ve dinginlik durumudur.

Derviş olmak için eşeysel birleşme yasaklanır. Oysa eşeysel birleşme; insana, bütün canlılara değgin doğal bir durum!. Dirim-bilimsel dürtü, canlı olarak varoluşun sonucu!

Buda'nın buyurularında, kendinden sonraki dinlere geçen (Hristiyanlık, İslamlık) genel buyurular da var:

- a) Adam öldürmemek,
- b) Hırsızlık yapmamak,
- c) Zinadan, yalancılıktan sakınmak,
- d) Esrikleştiren öğeleri kullanmamak vb.

Budacılığın kurucusu prens Siddharta Gautama; Nepal'de varıl bir aileden doğdu. Onun ilk yaşamı Budist sanatında sık sık görülür. Resimde, prens Siddharta, iki koçun çekmiş olduğu bir arabada okula giderken görülüyor. Kabartmalar Roma-Budist biçemi (İS II. ve IV. yüzyıllar...)

Budacılık, tanrısız düşünce birliği. Ama bunun yanında çileci bir görüşü de savunur. Gizemciliğin de kurucusu olur!

Buda, **“her şeyin yok olmaya, bozulmaya tutsak olduğunu onaylıyor”** savunusunda bulunan düşmanlarla karşılaştı. Oysa Buda’nın bu düşüncesi günümüz biliminin ulaştığı sağlam sonuçlardan biri. Bana öyle geliyor ki Buda, iyi bir doğa gözlemcisi. Buda, böylesi sağlam düşünceleriyle, hiçbir şeyin durağan olmadığını; her şeyin devinim durumunda bulunduğunu söylüyor. **“Bozulmaya tutsak olma”** deymi ile evrenin değişgen olduğunu, durağan olmadığını sezmiştir. Bu sağlam sezgisini de deyimlemiştir. Bundan da kolayca anlaşılıyor ki, Buda çağına oranla kimi düşünceleriyle bir bilimci gibi konuşuyor.

Budacılık, tanrıtanımazlık diye suçlandırıldı. Hint’in en eski söylencelerinden olan Ramayana’da şöyle yazılı:

“...Bir hırsızın belirmesi gibi, Buda ortaya çıktı.

Tanrıtanımazlığın onunla geldiğini bil...”

Oysa, Buda böylesi sözleri, konuşmalarıyla insanoğluna sağlam düşüncenin ne olduğunu öğretmiştir. Böylesi olumlu konuşmalarıyla da bilimselliğe yönelmiştir. Buda’yı inceleyen kimileri de onun, tanrıtanımaz değil; **“varlığı tanımaz”** olduğunu savundular.

Ne olursa olsun, bizim bütün çalışmalarımızda açıkca belirlediğimiz gibi, insanın bütün gücünü yine insana bırakması, çağına göre eşi bulunmaz bir devrimdir. Bütün çalışmalarımızda vurguladığımız gibi, Buda, ne de olsa insanın güçlü bir varlık, yaratık olduğunu belirlemiştir. Buda yandaşları da evreni yaratan bir varlığı onaylamamıştır. Gerçekte Buda, hiçbir zaman **“evreni yaratan biri vardır”** dememiştir.

Orhan Hançerlioğlu Budacılık üzerine kısaca şöyle diyor (Felsefe Ansiklopedisi, c.1, s.197-198, Remzi K. 1976 İst):

“...Budizm İÖ VI. yüzyılda, Brahmancılığa bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Brahmanizmin tanrıları ve kast ayrılıkları, açlık ve yoksulluk içinde acı çeken milyonlarca insanı büsbütün tedirgin etmeye başlamıştır. Buda, bu insanlara, dünyadan vazgeçme (Nirvana) yoluyla acıdan kurtulmayı öğütlüyordu.

Yaşam acısız kılınmayınca, acı yaşamlılıkla giderilecekti. Buda, Tanrı'nın sözünü etmiyor, kurtuluşu törebilimsel arınmaya bağlıyordu. Bununla birlikte Vedizm'in -ki Brahmanizmin temelidir- ruhgöçü (samsara) ve günah (karma) inançlarını olduğu gibi benimsemişti. İnsan ruhunun yeniden bedenleşmesi ni, tanrılara yalvarıp kurban keserek değil, günahsız iyi davranışlarıyla sağlayabilirdi...”

“...Buda'ya göre evrende insanın bağlanabileceği hiçbir şey yoktur. Ne özdekte, ne de tinde hiçbir şey sürekli değildir. Ne biçim ne de öz vardır. Her şey gelip geçicidir. Evrende ancak olaylar vardır. Bunlar da geçici olarak biraraya gelip yalan ve boş bir ben'le yalan ve boş bir dünya yaratırlar. Budizm, İS tü-müyle yeni bir anlayışa dönüşmüş ve Buda tanrılaşmıştır...”*

(*) Buda'ya bir bakıma **Doğu'nun Herakleitos'u** diyebiliriz. Buda, hiçbir konuşmasında “**tanrı olduğunu**” söylememiştir. Ama yandaşları ille de onu “tanrı” yapmak hevesine kapılmışlardır. Bu da gösteriyor ki, İstanbul yargılığında söylediğim gibi “**Tanrıları biz insanlar yarattık.**” A.R.E

Yunan

Kökleşik dönemin yazarlarından da anlaşıldığı gibi, Yunan dini birleşik bir olay değil. İlk Yunanlıların diniyle, göçmen olarak yerleşen Yunan oymaklarının inancı karışmış olduğundan bunları birbirinden ayırmanın olanağı yok. Hint Avrupa ögeleri Yunanlıların dininde pek az görülür.

İÖ 3000 yılında Ege denizi çevresinde gelişen bir bronz ekini buluyoruz: Ege ekini. En önemli buluntular Ezine'nin kuzeyinde, Truva'da. Sonra Girit'te, Miken'de. Girit-Miken ekini diye de adlandırılır.

Birçok Yunan oymakları İÖ 2000 yılında Yunanistan'a göç ettiler. Kesin bir tarih verilemiyor bu konuda. İlk göçmenler İyon yalıları (Tevrat), daha sonra da Akayeler (bu ad İÖ XIV. ve XIII. yüzyıl Hitit belgelerinde geçen **Achchiyava** adıyla özdeş kimliği taşıyor (H. Ringgren ve A. Ström, agy). Sonra Dorlar...

İÖ 1025-700 yılları arasında (sanatta geometrik örgelerinin egemen olduğu dönem) Yunan ekini kendine özgü bir yol tutar. Truva kuşatımının anlatıları yaygınlaşır. Bunların en önemlisi Homer'in şiirleri. Bu dönemde İyonyalılar Ege kıyılarına yerleştiler. Kent devletleri kuruldu. Her kenti bir kral yönetiyordu.

İÖ 700-500 döneminde İyonya kentleri kuruldu Küçük Asya kıyılarında: **Argos, Korint, Sparta ve Aten-Atina** yeni bir demokrasiye -siyasal ve ekonomik- kavuşur. Birçok sömürgeler kurulur Karadeniz kıyılarında, Sicilya'da, Güney İtalya'da. Böylece doğuyla ilişki kurulur.

İÖ 500-323 döneminde Küçük Asya'da İyonya bölgelerinde İran'la anlaşmazlık baş gösterir. Makedonya Kralı İskender, İran kuşatmasını kırar.*

Yunanistan ve Batı Türkiye.

*Batı tarihçileri Batılı tarihçiler, yazarlar çoklayın bu konuyu işlerken, "Yunanlılar Büyük İskender yönetiminde İran kuşatmasını durdurdular" deyimini kullanmaktadır. Böylece umulmadık yanlışlar yapılıyor! Oysa İskender Makedonya Kralı! 20-30 bin erle tek başına İran kuşatmasını yaptı, Hindistan'a dek toprakları aldı. Bu erler ne yedi, ne içti: bundan hiç söz edilmiyor. Bu konuda **Bertolt Brecht**'in "Okumuş Bir İşçinin Soruları" adlı şiirini buraya alıyorum (Çev. A.R. Ergüven).

İÖ 323-31, Helenik dönem: Makedonya Kralı İskender'in do-
ğuya doğru ordularıyla saldırması. Bu da karma bir ekinin ortaya
çıkmasına neden oldu.*

Roma dönemi (İÖ 31): Augustus, ülkeyi Roma eyaleti yapar.
Ama Yunanistan siyasal özgürlüğünü yitirir. Helen-Roma karışımı
bir ekin oluşur.

*Yedi kapılı Thebe'i kim yaptı?
Kitaplarda kralların adı yalnız.
Krallar mı taşıdı kocaman taşları?
Yıkılıp durmuş Babil,
kim yapmış Babil'i her kez?
Hangi evinde oturmuş işçiler
altınlara boğulan Lima'nın?
N'olmuş duvarcılar Çin Seddi bitince?
Yüce Roma'da hep utku anıtları?
Kim dikmiş ola bunları?
Kimleri yenmiş de Sezar kazanmış utkuları?
Yok muymuş oturacak yer saraydan başka
dillere destan koskoca Bizans'ta?
Atlantis'de , masallar ülkesinde hatta,
boğulurken insanlar geceleyn kudurgan denizde.
İmdat istemişlerdi hani kölelerinden.
Genç İskender almış Hindistan'ı
Tek başına mı almış?
Sezar yenmiş Galyalıları?
Bir aşçısı da mı yoktu yanında?
Ağlamış İspanyali Filip
batınca Armada.
Ağlayan olmadı mı başka?
Kazanmış Büyük Frederik Yediyıl Savaşı'nı
Bir o mu kazanmış?*

*Her yanda bir utku
Kim pişirdi utku aşını?
Her on yılda bir büyük adam
Borcu kim ödedi?*

*Öykü öykü üstüne
Soru soru üstüne .*

Ege ekinine değgin halkın dini nedir? Bütün ayrıntılarıyla bilinemiyor henüz. Bu da yeraltı kazılarının buluntularına bağlı birşey.

Minos uygarlığının erken dönemlerine değgin (İÖ 3000-1500) kimi buluntular dinsel anlamlar taşıyor. Ama bu konuda hiçbir tapınak bulunamadı. Tapınak yokluğu bütün Minos uygarlığı boyunca sürer gider. **Tanrılar saraylara geliyor. İnsanların konuğu oluyor.** En eski dinsel sekiye (altare) **Knossos** (İÖ 1750-1600) yakınında Psychro mağarasında rastlandı. Kadın tanrı resimleri de bulundu ayrıca:

1) **Doğanın Sultanı:** Ya bir ağaca dayalı ya da hayvanlarla çevrelenmiş durumda. **Potnia theran**, hayvan sultanı; yılanlar, kuşlarla birlikte.

2) **Büyük Ana:** Çıplak ya da yarı çıplak kadın biçimli.

Girit'te erkek tanrı resimleri pek yok. Boğa resimleri, yonutları bulunmaktadır. Girit boğa tanrısı.

1980'de yapılan kazılar sonucu İÖ XVII. yüzyılda insan kurban etme oldukça olağan: Mezar ve ölüm tapıncı (kültü) gibi.

Yunan dininin kendine özgü kutsal yazmaları, yazıları yok. Bu yüzden de bilgimiz ozanların, düşünbilimcilerin, tarihçilerin tanıklığına bağlı. Bunlardan **Homer**'in **Hesiodos** var. **Homer**'in kökleşik şiir yapıtı **İlyada ve Odise**, İÖ VIII. yüzyıla değgin büyük bir olasılıkla. Bu yapıtta kimi dinsel eğilimlere rastlıyoruz.

Yazar, yukardaki deyiimiyle İskender'i; "Makedonya Kralı" değil de, sanki Yunan Kralı"ymış gibi gösteriyor. Gözlemlediğimiz bu durum; Yunanlıların Batı yazarlarını etkilediğini açıklıyor. Ya da bunun tam tersi! Batılı yazarlar Hristiyan dünyasına kör gözlerle bakıyor. Gerçekte Batılı yazarlar ne de olsa, eskiçağ Grek ekininin ezilginliğini duyumsuyor. Bu ezilginliğin etkisiyle sözkonusu Türkiye-Yunanistan oldu mu; Türkiye ne denli haklı olursa olsun, Yunan yanını tutuyor. Batılı yazarlar, halkın çoğunluğu da, ne denli "demokratik" görünürlerse görünsünler-kafaları dine saplanmış durumda: Hristiyan olmaları nedeniyle hep Yunan yanını tutuyorlar. Onların bu durumu yadsı-malarının hiçbir değeri yok. Batılı ayaküstü binbir yalanı kolayca söyler! Bu yalanı nedeniyle de hiç sıkıntı çekmez! Batılı, öyle olmasaydı Afrika'yı, Avustralya'yı, Doğu'yu tümüyle sömürgeleştirebilir miydi? Batının teknik gelişiminden yararlanalım, ama kimi "kültür" dedikleri de boyamalı bir "kültür"! Onlara bakılırsa, "**narkotika kültürü**" bile var. Bu denli bozulmuşlar sömürgecilikle. Bu denli dejenere" olmuşlar...

Vazo resmi: Dionysos Tapıncı (Kültü).

Dionysos

Bunlar arasında Olimp tanrıları oldukça ünlü... İnsanın yaratmış olduğu ünlü tanrılardan! Ama Homer'in şiirleri din tarihçilerini çözümünü güç sorunlarla karşı karşıya bırakır. Bu yazınsal yapıt canlı dini ne denli yansıtabiliyor, bunu bilmek oldukça zor!

Özellikle **Hesiodos** (yaklaşık İÖ VIII. yüzyıl), şiirlerinde hep dinsel konuları **işledi**. **Teogoni** adlı yapıtında; evren yaratışına, tanrılara değgin söylenceleri toplayıp düzenledi. Onun **Yapıt ve Günler**'inde çiftçiliğe değgin kurallara, töresel ve dinsel "tabu" kurallara raslarız. **Zeus**, hukukun bekçisi tanrı...

Homer'in yazmış olduğu dinsel şarkılar önemli bir kaynak oluşturur.

Pausanias'ın Yunanistan üzerine betimlemeleri de önemli bir kaynağı oluşturur. Tapınak yerleri üzerine çeşitli bilgiler verir.

Plutarkos, birçok yazılarında önemli açıklamalar yapar. **Kazı-bilimsel bulgular** da önemli belgeleri içerir.

Yunan tanrıları insanlaştırılmış tanrılardır. Başka bir deyişle **insanbiçimcilik** (antropomorfizm). Sanatçılar, ressamalar, yonutcular tanrıları "**idealize**" insan olarak işlemişlerdir; yazılarında, şiirlerinde. Gerçekte de öyle! Tanrı diye konuşturulup sunulanın altında koskocaman insan varlığı yatmaktadır. Öbür gezegenlerde insan olmaması nedeniyle **imgesel ya da idealize tanrılar** da yoktur. Bütün bunlar, **tanrıların insan yapıtı, insel düşüncenin yansımasından** başka birşey olmadığını kanıtlamaktadır.

Özellikle ozanlar bu tanrıları, insel yanlışları, zayıflıklarıyla betimlediler. Ama tanrıyla insan arasındaki sınırlar büsbütün yok edilmemiştir. Tanrılar, insanlardan daha güçlü, daha hoş ve güzel, ölümsüz olarak anlatır yapıtlarında ozanlar, yazarlar...

Yunanlıların, iki çeşit tanrısı var. **Kuzey Yunanistan**'da, tanrılar dağı **Olympos**'ta oturan **göksel tanrılar**. Öbürleri de üretkenliği sürdüren **yersel tanrılar**...

Tanrı Zeus, Vediciliğin göktanrısı **Dyaus**'la özdeş kimliği taşır. Doğa olaylarıyla da ilişkisi var. **Theokritos**, onu şöyle anlatıyor: Zeus, kimi zaman ısrır, kimi zaman da yağmur olup yağar. Olympus dağında oturur! Yasaların, hukukun koruyucusu. O, tanrılarla insanların atası.

Parthenon, "Artemis"

Tanrı **Théos** çocuklukla **Zeus**'u amaçlamaktadır. Böyle bir sunuda tektanrıci eğilimi de var. Çoktanrıci düşünceler de Zeus'a bağlı:

Zeus eter, Zeus yer'dir. Zeus gök;

Dahası, her şey Zeus ve ulu her şeyden

(Achile, parça 70)

Zeus, alinyazısı tanrısı. İnsanların "**kader**"'ine bu tanrı karar verir. **Homer**, çoklayın Zeus adını anmadan "**kader**" üzerinde konuşur. İnsan görüşünü yansıtır daha çok, insanların başına bir şeyin nereden geldiğini anmadan! **Hesiodos**, evrenin bir çeşit düzen yasalarından söz eder. Ama Zeus'un durumu değişmez; "**kader**" düzenleyicisi olarak **Homeros**'la **Hesiodos**'ta:

"Zeus güçlü tanrı, ölümlü insanlara karar veren."

Athena ya da **Pallas Athena**'ya, Zeus'un kızı gözüyle bakılır. Bu kadın, kılıçlı savaş tanrıçası. Düşmana karşı devleti korur. Gerçekte o, Aten'in koruyucu tanrıçası. El işlerinin, sanatın da koruyucu tanrıçası. Baykuş onun kuşu.

Apollon, daha çok Yunan öbür tanrılardan. Ama o özdeş zamanda Yunan değil, olasılıkla biraz Asyalıdır. Çok yanlı bir tanrı. Bunun gerçekten ne olduğunu söylemek de zor. O, ulu şarkıların

gücü olarak da algılanır. Onda güneş tanrısı niteliği de var. Bütün kötülükleri yok edicidir. Onun okları sayrılık, ölümleri de getirir. O, ölümün tatlı, serin uykusu. Fal sanatının da tanrısı. Gizliyi, başa gelecek olanı açıklayır. Müziğin tanrısallığı onun yapısının ürünü, uyumu.

Poseidon, tam bir Yunan tanrısı. Adının anlamı: **Yer'in Efendisi**. Poseidon, tarihsel olarak suyun, denizin, ırmakların egemeni, deprem, selin tanrısı. Kimi söylencelerde at olarak ortaya çıkar.

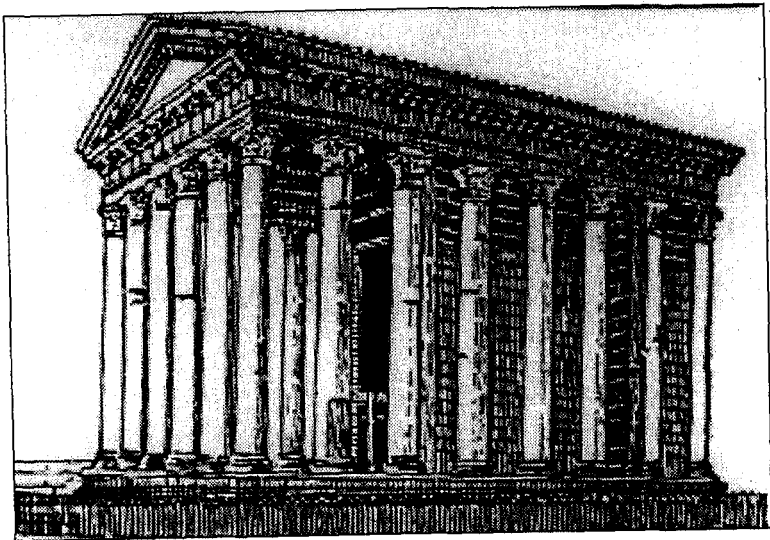
Afrodit, güzelliğin, tutkusal sevinin tanrıçası. Gerçekte doğu kökenlidir. Onun sanlığı (sıfatı) Ourania "göksel", gök tanrıçası olarak İhtar-Astarte'yi anımsatır. Onun Adonis'le sevi serüveni ilginçtir, adı ise Samicedir. İhtar gibi o da savaş niteliğini kapsar. Söylencelere göre, Kıbrıs denizinden çıkmış. Korint'te onun kültü **kutsal fahişeliği** kapsıyordu. Çokları bunun Yunan'a değgin olmadığı kanısında. Güvercin, mersin ağacı ve nar ona değgin. O denizin ve çiçeklenen doğanın da tanrıçası. Periler onun ardından gider. Onun zamanı gecedir. O zaman ay ışıır. Ay tanrıçası olarak ona tapılır. Onun Roma "Diana"sıyla benzerlikleri var. Demek Hint-Avrupa kaynaklı! Ama öte yandan eski çağ Greklerinden nitelikler edinmiştir. Hem de hayvanların sultanı olarak!

Homeros'ta **Hermes**, tanrıların habercisi! Söylencelerin anlatılarına göre kardeşi Apollon'un davarlarını çalmış. Böylece bütün hırsızların koruyucu patronu olmuş.

Demeter, ana ve bolluk tanrıçası. Olympliler arasında yaşamış. Demeter'e **Eleusis**'te tohum ve yeraltı tanrıçası diye tapılıyordu. Söylencelere göre, onun kızı Kore ya da **Persefon**'u yeraltı tanrısı **Hades** (Pluton) kaçırmış. Yaslı anası boşu boşuna çok aramış onu, en sonunda ne olduğunu Helios'tan öğrenmiş. Zeus aracılık etmiş de, yardımını esirgememiş de; Kore yılın üçte ikisini yeryüzünde, üçte birini de yeraltında geçirecekmiş, Pluton'un karısı ve gölgeler ülkesinin kraliçesi olarak! Ekin biçiminden sonra, Temmuz ayında tarla bomboştur ve tohumlar yeraltına serpilir. Kore, yeraltında oturur. (**Sumer söylencelerindeki Kral çoban Tammuz'u düşünün...** Sumer söylenceleri Yunan söylencelerinden çok daha eski).

Yunan tanrıçası Afrodit'in mermer yonutu: İdeal bir seviyle birlikte, istek dolu bir tutkuyu yansıtıyor.

Templum

Apollo

Ceres

Dionysos, Olympliler arasında sayılmaz ama, Yunan dinindeki rolü de az değildir. Temelde o, Trakya tanrılarından! O, Yunanistan'da İÖ XIII. yüzyıldan beri tanınır. Ama onun Trakya ile ilişkisini açıklamak zor.

Dionysos, bolluğun, ağaçların, meyvelerin ve özellikle şarap tanrısı! Erkekliğin en ulu ilkesi! Boğa biçimli olarak sergilenir. Coşkunun, kendinden geçişin tanrısı. Kurban hayvanı olarak bir koç ya da boğayla simgelenir ve tanrı nesnelleşir. Ârilerin şarap tanrısını da anımsatır.

Helios, güneş tanrısı. Güneş arabasını göğün çatısında sürer. **Eos**, sabah kırmızılığının tanrıçası. **Ailos**, rüzgâr tanrısı! **Pan**, çoban tanrı, hayvanların koruyucusu! Böylece doğaüstü imgesel yaratıklar doğayı doldurur her yanda!..

Yunan yazını insan usunun, imgesinin yaratmış olduğu tanrılarla, bu tanrılara ilişkin anlatılarla dolup taşıyor. Bu tanrılar, tanrıçalar; yine insanın usgücünün tasarımlarıyla imgesel eylemlerde bulunuyor. Bu imgesel eylemler, Sumer tanrılarında olduğu gibi, kendilerinden sonra gelen tektanrılı dinlerin, göğe uçurulan tanrılarına kaynaklık etmiştir! Eskiçağların imgesel tanrıları ne denli imgesel ya da ne denli gerçek sayılıyorsa, tektanrılı dinlerin tanrıları da öyle! Eskiçağ insanları da tanrılarını kendileri konuşturmuşlar! Göğe uçurulan tanrıları da insan konuşturdu!.. Sumer'de gök tanrıları yok muydu? Hititlerde gök tanrıları yok muydu? Sumer'in, Mısır'ın, Hititlerin, Keltlerin, Vikinglerin vb. tanrıları ne denli imgeler üstüne kurulmuşsa; tektanrılı dinlerin tanrıları da o denli imgelerle cilalanmıştır! İnsan düşünceli tanrıları yaratanlar, yine insanlardır. Değilse tanrıların sayısı yeryüzünde -hem de adları belli- üçyüz milyonu aşar mıydı?..

Söylenceler arasında evrenin varlaşımı, tanrılarının doğumu da var. **Hesiodos**'un **Teogoni** yapıtında! Yazar kimi öğeler alır çeşitli evrendoğum öğretilerinden... Sonra da bu öğeleri bir bir uzlaşma bağlar.

Hesiodos'a göre başlangıçta kargaşa (kaos) vardı. Boş hiçlikten, Yer (Gaia) oldu. Bu da **Ouranus** (gök)'ü doğurdu. Daha sonra **Eros**, oluştu: Sevi. Kargaşadan, yerine ve sırasına göre; **karanlık**, **gece**, **eter** (gök ışığı) ve **gündüz** oluştu.

Titanlardan sonra, **Ouranus** ile Gaia doğdu. Ögesel doğa güçleri oluştu. Okeanus (ilk deniz), **Hyperion** (göksel ateş) ve güneşin babası vb.

Kronos, babası **Ouranus**'u hadım ederek babasının yerini aldı.

Eski çağlarda kentin kralı dini yönetiyordu. Daha sonraları bu görevliye **basileus** denildi, dinsel durumları gözetmek için! Sparta'da krallar devlet adına kurban sunuyorlardı.

Kimi dinsel durumlar da ailece korunuyor. Bu gelenek de kuşaktan kuşağa kalıt olarak geçti. Prestler, kadın prestleri de vardı. Bunların sınırlı tanrılıkları da onaylanıyordu!

Daha eski çağlarda tapınaklar pek yoktu. **Homeros**, birkaç kez anar bunları yapıtlarında. Tapınaklar daha sonraları yapılmaya başlandı. Tapınak her zaman dikdörtgen bir oda olarak yapılıyordu. Tanrı resmi odanın içerisindeydi, giriş kapısının karşısında. Tapınak tanrının oturma yeri idi. Tapınağın dışında yapılıyordu dinsel görevler. Tapınaklar yılın birkaç gününde açıldı.

Kurban kanlı olabilirdi, kansız da! Süt, bal ve daha sonraları da şarap sunuluyordu. Kimi hayvanlar, kurban edilerek yakılıyordu. Homer'in şiirlerinde yalvarılardan da söz edilir. Eller havaya kaldırılarak yalvarılıyordu tanrılara. **Hesiodos**, sabah ve akşam duasından söz eder.

Her evin dinsel görevleri vardı ve **Zeus**'a kurbanlar sunuluyordu.

Afrodit

Hermes

Athena

Parnassos dağı eteklerinde **Apollon**'un **Delfi**'deki önbilici (kâhin) tapınağı Yunan dini için büyük bir önem taşıyordu. **Apollon** tapınağının içindeki göbekteşı (omfalos), dünyanın ortası sayılıyordu. İç odada önbilici yeri vardı. **Apollon**'un önbilici kadını **Pythia**, orada oturuyordu. Tanrıya sunulan sorulara şiirsel, dizesel yanıtlar veriyordu. Böyle bir gelenek, çok eski çağlardan beri İS V. yüzyıla değin oldukça yaygındı.

Atina dışında **Eleusis** gizemleri de başka bir çeşit dinsel eğlenceydi. Çoklayın güz ayları (Eylül-Ekim) kutlanıyordu, **Demeter**'le **Kore**'nin onuruna! Dinsel eğlenceye katılanlar Atina'da toplanıyordu. En önde tanrı **İachos** (**Dionysos-Bakcos**)'un resmi, şarkılar söyleyerek yavaş yavaş kurbanlara doğru ilerliyordu kalabalık.

Yunan dini, tanrılarla insan arasındaki uzaklığı önem verir.

Truva savaşına neden, **Paris**'in, **Menelos**'un karısı **Helena**'yı kaçırmasıdır. Resimde **Helena** görülüyor.

Tanrılar insan yaşamına yardımcı olur ama gerçekte onlar yer yaşamının kaygılarından, üzüntülerinden uzaktır. Tektanlı dinlerde de öyle...

En iyisi, insan için ölçülü olmak:

*Sakin birşey söyleme
kasılıp bir söz tanrılara.*

(Sofokles, Aias, şiirler 127)

*İki şey en iyisi yaşamın
bunu veren başarı ve onur
Her şey var, Zeus olmaya bakma
iyi şeyler veren alınyazında.
Ölümlülere şansı bir ölümlünün.*

(Pindaros, Beşinci Şarkı 12-16)

Delfi tapınağındaki bir söz, oldukça ilginç dini açıdan: “**Kendini tanı**”. Sınırını anla. Aşırılığa kapılma. Apollon dininde yüreğini “temiz tutmak” deyişi bu görüşlerle uzlaşır.

Bedenini, tinini temizle, sun kurbanı tanrılara.

(Hesiodos)

Hesiodos, bu düşünce doğrultusunun örneksel özümleyicisi. Onun **İşler ve Günler**’inden birkaç dize, bu ayinsel-tabusal arınma gerekliliğini aydınlatıyor:

*Yürüyüp geçme ırmağın sürekli dalgalarını
Temizlemeden önce ellerini, ıııklı, yumuşak suda*

*Ve baktın O’na, yalvardın tanrılığına,
ırmağı geçip giden ve günahını temizlemeyenden
Öcünü alacak tanrılar, en ağır acılarla.*

(Şiirler, 736-741)

İlk Yunan halkı ölülerini toprağa gömüyordu. Homeros'ta ölünün yakılması doğaldı. Daha sonra ölüler hem mezara gömüldü hem de yakıldı. Kazibilim çalışmaları bunu kanıtladı.

İnsan ölünce tin (Psyche) bedeni bırakır. Homer'e göre, beden yokedilince tin serbest kalır. Su üzerinden, uzun bir yolculuktan sonra tin yeraltına Hades'e ulaşır. Karanlık bir yer burası. Orada ölülerin tinleri soluktur, bedeni de gölge! Daha derinde ölüler ülkesi vardır: Tartaros (İlyada, 8:13). Orada suçlular cezalandırılır (Odise, 11:576-600). Seçilen azınlık **Elysion** (Odise, 4:561-569)'a gelir. Ya da dünyanın batısında bir yere. Orada sonsuz bahar sürüp gider. Kimi ölülerin tinleri kötülüklere neden olur.

Ölümden sonra o daha iyi bir yaşam düşüncesi, Elusis gizemcileriyle bütünlenip yayıldı. Özellikle düşünbilimsel düşüncelerle tinin ölümsüzlüğü konusunda. Ölümsüzlük düşüncesini bu doğrultuda özellikle Orfisizm'de buluyoruz.

Orfisizm, daha çok **sekt** olarak tanınır. Kaynaklar, söylencelere göre şarkıcı ve ozan olan Orfeus'e kadar uzanır. Bu görüşün kendine özgü bir evrendoğumu var. **Zeus** bedeni gibi evren söylencesi de Hint-İran etkili. **Zaman** (chronos) ilk ilkesinden alınmıştır. Bu ilk ilke "**evren yumurtası**" olarak konumlanır. Bu ilkten evren yaratıcısı Eros ile Fanes doğdu. Zeus'un öcalıcı şimşegi Titanlara rastladı, onları kül etti. Bu külden insan biçimlenip oluştu. Dionysos'tan gelen insanın tanrılığına inanılır. Titanik birşey insan, tanrı düşmanı! Bu yüzden de iki yapılıdır. Hem iyilik yanı olan, hem de kötülük!

Orfisizme, Dionysos dinindedüzeltim yanlısı olarak bakılır. Hayvan kurban etmek onaylanır. Çok eski çağlarda insan kurban etme geleneğinin yeni biçimi! Düşünbilimci **Platon**'la ozan **Pindaros**'ta Orfisizmin etkisini görüyoruz.

Bu görüşle yakınlığı olan Pitagorculuk da var. İÖ VI. yüzyılda Güney İtalya'da etkinliğini sürdürdü. Bu düşünürün öğretisine göre; insan, günahı nedeniyle tin bedenden sıyrılınca, bir süre gezindikten sonra hayvan ve insan bedeninde kurtuluşa erer. Asketik bir yaşam biçimini, hayvan eti yememeyi salık verir.

Yukarıdan beri açıklayıp tanıtmaya çalıştığımız eski çağın kökleşik dini, ilk Yunan diniyle karıştı. Daha çok Olymp dini yaygınlaştı. Helen dönemine kadar yapılan din, pek değişmedi. Ama düşünbilimde, yazında türlü düşünce akımları insanların dine olan durumlarını değiştirdi. Yeni birşey hazırladı. En büyük sorun da alınyazısı düşüncesiydi.

Homer'le **Hesiodos**'ta gördüğümüz gibi, insanın alınyazısına, durumuna Zeus karar veriyordu! **Aischylos** (İÖ 525-456)'ta da öyleydi durum! Onun yapıtlarında Zeus, tanrı olarak gösteriliyordu. Mutlulukla mutsuzluğu insanlara **Zeus** bağışlıyordu. O, her şeyin egemeniydi ama Hukuk ve hak sorunuyla sınırlıydı yetkisi. **Homer**'le **Heiodos**'ta ahlâk ilkelerine göre davranıyordu tanrılar.

Sofokles (İÖ 496-406), genellikle onaylıyordu geleneksel dini. Ama, O, daha çok insanın kendinde olanlara ilgi duyuyordu. Onda da insanın geleceğini **Zeus** yönetiyordu. **Zeus**'un yanında da kızı **Dike** kişileştiriyordu hakkı hukuku. Sofokhles insanın alınyazısını zaman zaman **tyche** (rastlantı)'yla açıklıyordu. Bu rastlantı kendi kendine özgür bir şeydi.

Euripides (İÖ 480-406)'in, dine karşı durumu daha çok eleştirildi. İnsanın alınyazısına inancı, tanrıların her şeye üstün niteliğiyle uzlaşmazdı.

Tarihçi **Herodot** (İÖ 490-425)'a göre, olup bitenlerin bir yasa ya bağlı olduğu gerçektir. İnsanın geleceğine karar veren tanrısal bir güce inanıyordu. Ama tanrılar hep olayların arkasındadır, kişisel olmayan tanrısal bir güçtür.

Zeus'un isteği düşüncelerde değişiklik gösteriyordu. İnsanın alınyazısı, geleceği sakınılmaz bir iktidara bağlanıyordu. Oysa bu sakınılmaz gücü tanrılar da onaylamıyordu!

Ksenofanes (İÖ ölm. 485), özellikle insan biçimciliğe saldırdı:

Elleri olsaydı bizim gibi öküzler, atlar, aslanların onlar da yaput verecek, resim yapacaktı insan gibi

Ksenofanes, tanrısallığı onaylar. Zaman zaman bu ilkeye tanrı der. Birçok düşünbilimci de doğal bir evren açıklaması yapar. Bu

açıklamalarda bir tanrıyı gözönünde bulundurmazlar. Bunun yerine daha bilimsel olarak evrendoğumcuların “tanrı gücü” yerine bir ilk öge ya da “ilk ilke” yerleştirilir. Kimileri de bu “ilk ilkeye” gerçek tanrılık diye baktılar. Ama sonuç, herşeye karşın tümünden soyut bir tanrı kavramı olmuştur.

İyonya doğa düşünbilimi eski evren görüşüne ölüm desteği verir. Bunu, Atina’da Perikles’in dostu Anaksagoras (İÖ ölm. 428) işledi. Ne güneş, ne de Ay birer tanrı değildir. Güneş tutuşan taş kütlesi, Ay da başka birşey. Kül ve yağmur tanrı yapıtı değil, yasalara bağlı doğa süreçleridir. Evrenin işleyişi kendi kendine neden ilişkisi. Böylece Anaksagoras, olup biteni açıklıyor; güçlüklerin içinden az çok sıyrılıyordu.

Portagoras (İÖ 480-410) da bu dolambaçlı duruma, “insan her şeyin ölçüsü” önermesiyle açıklamasını yaptı. Bu özlü tümcenin, önerinin anlamı şu: Herhangi bir ölçü yok, herkesin anlayabileceği. Ama insanın durumu kesindir. İnsandır ancak, neyin ne olduğunu bilecek olan! Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilmek yine de edilgen insana kalıyor.

Böylece din, döne dolaşa insanın bir buluşu, uyudurudur, düşüncesine (gerçeğine) saplanıp kalıyor!*

Öbür yandan kimi yazarların, din çevrelerinin kışkırtmasıyla din; resmi dirimini güçlendirdi. Din, eski çağlarda da varsılların durumunu koruyan bir araç olmuştur. Bu alışkanlık günümüze kadar sürüp geldi.

İran’ın yenilmesiyle sonuçlanan savaşın coşkunuyla insan gücüne, insanın nesnel eylemine tanrılar bulaştırılıyor ve tanrılara bağlanıyordu insanın eylemleri!..

V. yüzyılın başında İran’a karşı kazanılan savaş, Themistokles şöyle yorumluyordu: “Biz değil bunu yapan; tanrılar ve kahramanlar.”

(*) Yargılıkta (İst 2. As. Ceza Mah: 24 Nisan 1996). “300 milyon tanrıyı kim yarattı? Elbette biz insanlar!” dedim. “Anadolu insanını uyandırıyor” suçlamasıyla da, yaklaşık iki yıl hapis cezası aldım. Yüksek Yargılık da bu cezayı bir süre sonra (Kasım 1997) olduğu gibi onayladı!

Böylece İran'a karşı kazanılan utku "şükür"le kutlandı! "Özgürlük eğlencesi" günü kutlandı. Yeni tapınaklar yapıldı. Din, devlet yönetimyle desteklendi ve "dinin biçimlenmesine" yurtseverlik karıştırıldı!

Halk coşkunluğu kahramanlara yöneltildi. Sağlık tanrısı **Asklepios** bu dönemde utku yürüyüşle Atina'ya geldi. Onunla Atina'ya din eğilimi de yerleşti (İÖ 420).

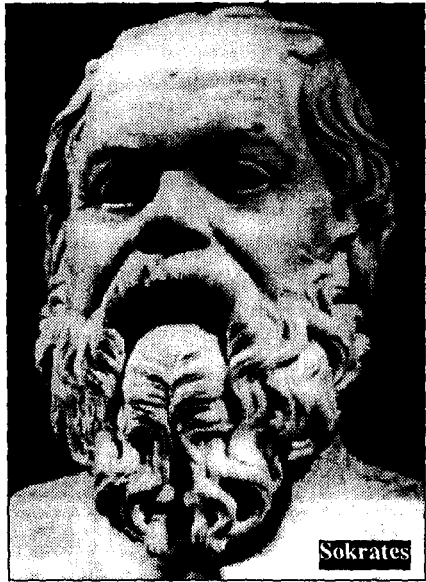
V. yüzyıl, din süreçlerinin dönemi! Devlet resmi dinin hem koruyucusu oldu, hem de gözdağı vericisi! **Anaksagoras**, tanrı yadsıyıcısı diye ülkeden sürüldü!

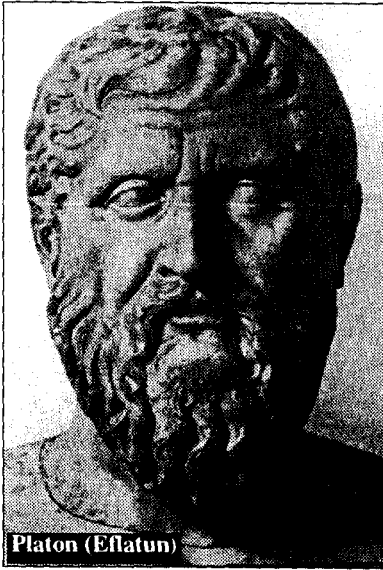
Sokrates (İÖ 470-399)'in ağılatısal (trajik) ölümünü bilmeyen var mı? "**Atina tanrılarına inanmıyor**" diye suçlanmasını; ölümüne çarptırılmasını, baldıran otu ağısıyla? Suçlarından biri de gençliği baştan çıkarmasıydı!.. Yöneticilere göre gençliği saptırıyordu **Sokrat**, Atina sokaklarındaki konuşmasıyla!

Oysa **Sokrat**, tam anlamıyla tanrı yadsıyıcısı değildi. Din doğrultusu gereğince görevlerini yapıyor, geleneksel biçimiyle sık sık tanrıları anıyor, onlar üzerine konuşuyordu.

Bununla birlikte **Sokrates**, doğru bir davranışla doğru bilgiye ulaşır. Önemli olan da buydu!

Platon (Eflatun, İÖ 427-347), **Sokrat**'ın öğrencisi. Onun özgün düşüncelerini işledi, gelecek kuşaklara iletti. Orfeus öğretisinin etkilerini taşır. Tinin dolaşması inancı onu çekiyordu. Onun tanrı kavramı geleneksel tanrı kavramının arınmışı!

Platon (Eflatun)

Yasalar adlı yapıtında, dinini yaklaşık olarak şöyle özetler:

“...Tanrılar bizim üzerimize karar vermezler. Kurbanlar ya da yalvarılarla karar vermezler. Böylesi kararlar doğruluğa karşıdır...”

Sokrat’la **Platon**, düşünbilimle din arasında bireşim (sentez) aradı. Ama çoğunluk yazıklı insan, gizlerle yerel kült arasında avuntuya baş eğdi! Böylece doğu din eğilimleri, dinsel gelenekler yayılmaya başladı halk arasında! Bu gelişim Helen döneminde de sürüp gitti. **Makedonya Kralı İskender**’le de egemen tapınç, yayılımını buldu! Böylece eskiçağın devlet dini, yerini egemen sınıfın dinine bıraktı.

Pafos'tan bir Kıbrıs mozaïği. İS III. yüzyıl. Kökleşik söylence de Pan; ormanlar, tarlalar, çobanlar ve onların hayvanlarının tanrısı.

Romalılar

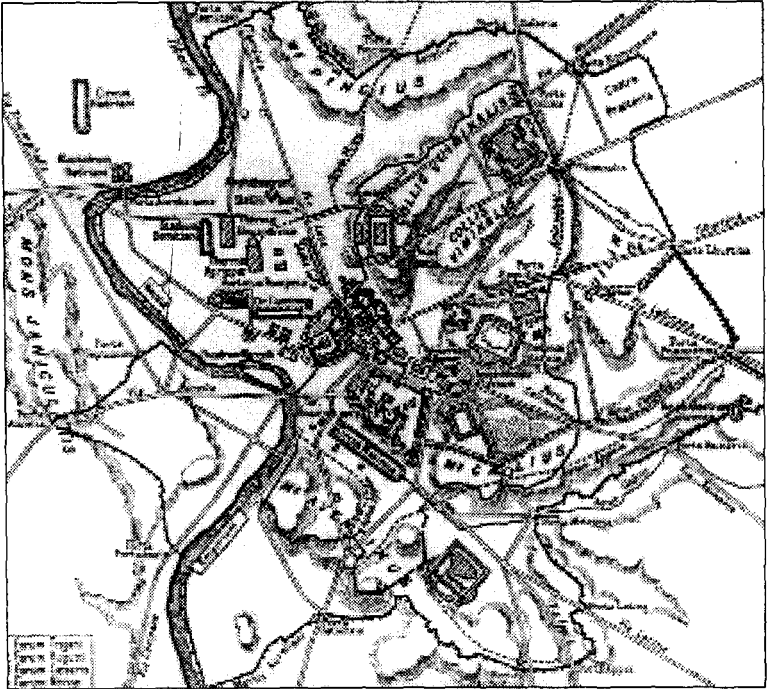
Hint-Avrupa **İtal** oymaklarının İtalya'yı ne zaman aldıkları kesinlikle bilinmiyor. Kimi araştırmacılar bunların doğu Donau yöresinden İÖ 1500'de İtalya'ya geldiklerini yazıyor. Kimileri de kazı-bilim verilerine dayanarak, bunların demir çağı başlangıcında buralara yerleştiklerini söylüyor. İÖ yaklaşık 1000 yılında Etrüsklerin, sonradan Toscana diye adlandırdıkları bölgeye yerleştiklerini anlıyoruz. **Lidyalı Herodot**'a göre bunlar doğudan gelmişler. Sonra da bu durum kuşkuyla karşılandı. Etrüsk kültürünün, ülkenin içinde fizlendiği açıklandı. Etrüskler en parlak dönemlerinde kuzey Alplerinden güneyde **Latium**'a kadar yayıldılar. Etrüsk olan **Tarkiniler**, Roma (Etrüskçe adı Ruma'yı da ele geçirdiler (İÖ 474).

Syracusalı Hieron, 396 yılında da **Romalılar**, **Etrüskleri** yendiler. Kral **Augustus**'la ülke, tümünden Roma'nın eline geçti. İÖ 500'de Etrüsk ekini Yunan ekiniyle oranlanabilecek düzeydeydi kimi bakımlardan. 9000 parça yazılar okunamıyor, pek anlaşılmıyordu. 1964'te **Santa Severa**'da bulunan tanrıça **Unis** tapınağından birkaç altın parça da, **Etrüsk ve Fenike** yazılarını içeriyordu.

Roma geleneğine göre, **Roma kenti** İÖ 753'te kuruldu ve kralarla yönetiliyordu. Kimi söylencelere göre Roma, VI. yüzyılda **Etrüsklerin** etkisini taşıyordu. Etrüsklerden sonra Cumhuriyetçi kent yönetimi kuruldu. (İÖ 450).

Çok eski çağlarda Etrüsklerin oldukça dinci bir halk olduğu söylenir. Bunların esin belgelerine Romalılar **Libri Tage**'tici di-yordu. Tanrılardan, onların tanrıelçilerinden söz ediyordu. **Li bri fulsulares** "şimşek kitapları", peri **Vegoia**'nın öğretisi... Etrüskler şimşekten esin, bildiri alıyorlardı (**dinsel eğilimlere doğanın etki-si!**). **Libri rituales** kitabı da, kent ve tapınaklar üzerine kurallar.

Evrensel ve tanrısal olaylar, olgularda her şey düşünülüyor ve bunların yeryüzünde karşılığı olduğuna inanılıyordu: Doğa-İnsan-

Roma

Yer koşutu (paraleli). Şimşek olayının, kurban hayvanı karaciğerinde yaşam merkezi olduğuna inanılıyordu!

Tinia, göksel ulu tanrı. **Veyovis**, gecenin ve yeraltının tanrısı. **Velkhas**, hem yeraltının hem de şimşek çaktırma tanrısı. **Vertumnus**, tanrıça Voltumna ile özdeş kimliği taşır.

Etrüskler daha çok söylencelere, soyut kurgulara ilgi duyuyorlardı. Tanrıların isteğiyle insanların alinyazılarını anlamaya çalışıyorlardı. Bu yüzden takvime, yıldız falcılığına değer veriyorlardı. Ölü gömme ayinlerine de...

Çeşitli diyalektler vardı. Bunlardan Latince zamanla Batı ekininin temel dili oldu. Abeceleri VII. yüzyılda Etrüsk-Grekçe. Vurgular son hecenin bir öncesine yapılıyordu, uzun sesli bir harfle.

Yunan'da olduğu gibi, Roma'da da kutsal yazılar yok. Dinsel metinler de yaygın değil! Yaşlı **M Porcius Cato** (ölm. İÖ 149), **De agri cultura** adlı yapıtında eski yalvarıları anar. Yaşlı **C. Plinius**'un, *Historia Naturalis* (Doğa Tarih)'inde önemli notlara rastlanır. **M. Terentius Varro**'nun bir yapıtı, çiftçi dini üzerine önemli bilgileri içerir. Ünlü ozan **Ovidius Naso**'nun şiir yapıtı **Fasti**, ayrıntılı bilgileri içerir eğlenceler üstüne. **Vergilius** la Horatius, krallık dönemlerin düşünce biçimini inceler. **Augustinus** da konuşmalarında önemli bilgiler verir.

Romalılar eski çağlardan beri "tanrı" anlamına gelen **deus** sözcüğünü kullanıyorlardı. Başka bir sözcük de **numen**: Kişisel olmayan yarı tanrısal güç anlamında. **Mana** ile benzerliği var. **Numen**, kendisi güç değil ama, istekli bir durum, bir tanrı. Eski çağlarda **numen dei**, **numino deorum** deyimi kullanılıyordu. İlk olarak **Çiceron**'da "tanrısal güç, "tanrı" anlamı geçer.

Eskiçağ Roma tanrılarının bireyselliği aşınmıştır. Onların yapısı kararsız ve karışık, silik durumda. Bu tanrılar, Yunan tanrılarında olduğu gibi tanrı aileleri oluşturmazlar. Çocukları yoktur. Bu konuda söylenceleri de yok! **Numa**, tanrıların insan ya da hayvan biçimli gösterilmesini yasak etmiştir. Ama tanrılara seslenme biçimleri var. "**Sen bir tanrı ya da tanrıça isen...**" benzeri. Ama kökleşik Latin yazını başka bir biçimleme verir bu konuda. Çünkü Yunan tanrılarının görüşleri buralara yayılıp, Roma dinine dönüşmüştür.

Roma, Forum.

Livius gök, yer, yeraltı tanrılarından söz eder: **Di coeleste, terrestres inferni**. Eski Roma tanrıları bir üçlü oluşturur. Üç büyük prest, **flamines majores**, doğrudan doğruya **Jupiter, Merih** ve **Quirinus**'la bağıntılı. Bunlar üçü birlikte anılır. Tanrılara seslenince ilk olarak **Janus** anılır.

Janus, giriş kapısının yanına yerleştirilir. Roma'nın gizemli tanrısı! O, "**tarıların tanrısı**" diye anılır. "**Tanrıların kökeni**"dir. Daha doğrusu halka öyle onaylatılıp şırınga edilir. **Forum**'un kuzeydoğu köşesinde, ünlü tapınakta, "**iki yüzlü**" olarak özümlenir. İran tanrısı **Vayu** da böyle çift yüzlüdür. Vayu da, Janus'un çift yüzünü anımsatır, ona benzer!

Jupiter, Hint-Avrupa göktanrısı. Onun yeri göğün altıdır. O da Zeus gibi dağ tepelerinde oturur. Jupiter hava olaylarının efendi'sidir. Şimşegin, yağmurun efendisi. Güneş de onun gözüdür. Bu doğa-tanrı yaklaşımı, doğanın tanrılaşması, eşsiz bir deyim inceliğiyle **Yunus**'ta da var (Bkz. A.R. Ergüven: **Yunus Emre, Bütün Yönleriyle, Yaba Y. 1982 İst**).

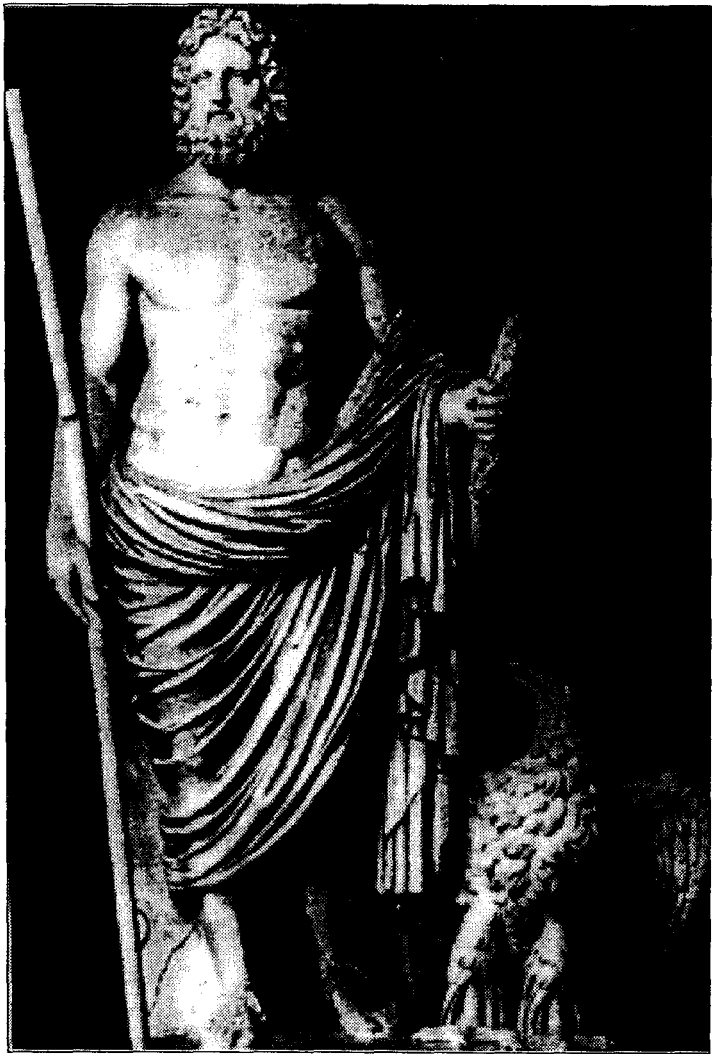
Böylece o, ürünün, bolluğun tanrısı (**iyi ve sıkıntısız yaşam isteğiyle tanrıları kendileri biçimliyor**). Eğlencelerde şarap verilir. Bu tanrı koruyucudur, düşmanı durdurur. Işık ve gökışığı tanrısıdır hem de... **Idus** (dolunay) Jupiter günüdür. Alinyazısının, doğruluğun tanrısı, gözetir her şeyi.

Jupiter'in bir adı da **Dius Fidius**. Tanrı Jupiter hukuk yasalarını özümliyordu.

Büyüyen Roma devletinin ulusal tanrısı daha başlangıçta **Optimus Maximus** sanlarını da aldı. "Tümünden iyi, tümünden ulu".

Jupiter, daha sonra yayılan Yunan etkisiyle **Juno**, kadınların koruyucusu olarak belirir **Bu Juno**'nun daha önce **Janus**'la ilişkisi var!

Merih, her şeyden önce savaş tanrısı. Onun adına yapılan eğlenceler savaş karakterini taşır. On iki kalkanla (ki bunlardan biri gökten düşmüştür) dans ediliyordu Tanrı Merih, düşmana karşı kenti korumaz yalnız. Ekinlerin, hayvanların, sağlığın vb. de koruyucusu olur.

Jupiter: Roma tanrıları arasında Jupiter çok önemliydi, Göktanrısıydı, Roma devleti'nin tanrısıydı. Yanındaki kuş Jupiter'i simgeler.

Quirinus, Vergilius yorumcularına göre, barış Merih'i. Halkın, vatandaşların tanrısı. Ekimle, toprağın verimliliğiyle uğraşır. **Tellus** (yeryuvarı) Terra mater, Yer ana; büyüme ve bitkiselik tanrıçası. Bütün canlıların sultanı: Yaşam verir, öleni alır. **Venüs**, meyvelerin tanrıçası (Kur'an'a göre geceyi delen yıldız). Bahçelerin koruyucusu da **Anna Perenna**. Onun onuruna yeni yıl eğlenceleri yapılır. **Vesta**, önemli bir rol oynar. Forum'da, onun yuvarlak tapınağında yanan ateşleri sürekli olarak altı kadın prest (vestaller) gözetler.

Tanrılara her yalvarı, **Janus**'un bir yakarmasıyla başlar; **Vesta**'nın çağrısıyla da sona erer diyor **Çiçeron**. Öbür tanrılar arasında, **Faunus**, çoban tanrı da var. **Neptunus**, başlangıçta tatlı suların, kaynakların tanrısıydı. **Volcanus**, (Etrüsklerde de) ateşler, ırmakların tanrısı. **Diana**, başlangıçta Roma tanrıçası değil, tersine İtali tanrıçasıydı. Ama Ay tanrıçası olarak Roma'da çok yaygındı. Yabanıl doğanın, kadınların koruyucusu. **Agustinus, De civitate Dei** adlı yapıtında, daha birçok özel tanrılardan söz eder. Yunanlıların ustalikle geliştirmiş olduğu söylenceler gibi, Roma dininin söylenceleri yoktu.

Romulus ve Romus: Merih'in ikiz oğulları. Roma'nın kurucusu, dişi kurt olan anasını emiyor. Taş kabartma II. yüzyıl.

Bütün Roma dini, tapıncı ortak bir görüşte birleştirir. İnsanlarla tanrılar arasında bu durum. Dualar, yalvarılar biçimlenmiştir. Bir sözcüğün bile değiştirilmesi, serüvene sürükler. Yalvarı açık ve seçik olacak. Tanrı, doğru adıyla çağırılıp anılacak! Değilse, yalvarı büyü olur. İnsan tanrının isteğiyle seslenir. Ama onu kimse zorlayamaz.

Romalılarda kısa bir dua örneği:

"...Baba Merih, sana yalvarıyor ve sesleniyorum. Bana iyi davran, bana karşı bağışlayıcı ol..."

(Cato, De agri culte; 141)

Önce bir kurban adar, iyiliğin karşılığı olarak. Sonra da yalvarır. Belki de böyle bir kurban, **tarih öncesi insan kurban etme** durumunun değişik biçimi.

Eski bir çağda kurban (**hostia**); Roma-Katolik kilisesinin kullanmış olduğu kutsal ayin ekmeği en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar kurala bağlandı! Kanlı kurban (hayvan kurbanı) ile kansız kurban (ekmek, meyve, süt, bal şarapvb.) ayırt etti. Önce bir hayvan, tanrı için kutsanır, kutsallaştırılır, başına tuzlandırılmış un sürülür. Sonra da hayvanın bir sayrılığı olup olmadığını araştırmak için de, bedenini, kimi bölümleri yakılarak kurban edilir.

Yarışlar, oyunlar eski çağlarda tanrıların "**lütü**"nu kazanmak için yapılan törenlerdi. Örneğin at yarışları, Merih onuruna yapılıyordu (27 Şubat-14 Mart). Boyu uzun olan at kurban ediliyordu.

Daha birçok dinsel eğlenceler de yapılıyordu **Tellus, Ceres** için. Karnında yavrusu olan bir inek, yeryuvarı Tellus için kurban ediliyordu. Buna koştur bir gelenek Hint törenlerinde de var. Karnaval eğlencelerinde insanlar birbirine hediyeler veriyor, yeni yıl **kutlanıyordu. Larentalia** (bahçe Noel ayini, 23 Aralık) Hristiyanların **Noel Kutlama, Noel geleneğine** kaynak olmuştur.

Eskiçağ Roma döneminde kralın kutsal işlevleri vardı. Cumhuriyet kurulunca bu kutsal işlevler birçok prestlere bölüştürüldü. Bunlardan biri kral adını korudu. Böylece bir prest **Janus**, din inancının koruyucusu oldu. Sonra sırayla **Jüpiter, Mars, Quirinus** perstleri gelir. **Vesta** kadın prestleri de, Vestalar diye anılır.

Varro'ya göre en eski Roma dininin ne tanrı heykelleri vardı, ne de tapınakları. Tanrılara özgürce tapılıyordu kutsal bir çalılıkta (lucus). Sekiye konuluyordu kurban. Sonra tapınak kullanılmaya başlandı. **Templum** (tapınak) sözcüğü "dörtgen" demek, kuşlara bakmak için kullanılan. Böylece tapınaklar hep dörtgen biçimli yapıldı. Roma tapınak yonutcusu, Etrüsk-Grek etkisiyle yetiştirildi. Tapınak tanrının evi, yeri de tanrısaldı. **Çiçeron**, Roma halkının bütün öbür haklardan üstün olduğunu söyler, övünür. "Görüyor, anlıyoruz ki, yeryüzü tanrıların isteğiyle yönetiliyor. Roma dini, mutluluk duygusuyla bir üstün güce bağlı." (**W. Warde Fowler**).

Sık sık şöyle bir deyimde rastlanır Roma'ya komşu hakların dinlerinde; **Dis Juvantibus** (tanrıların yardımıyla) **dis faventibus** (tanrıların bağışlamasıyla), **dis volentibus** (tanrıların isteğiyle). Böylece insan, tanrıların yardımını beklemek zorunda. Onların isteğiyle olur her şey...*

Demek Roma dini görev duygusuyla, tanrılarla uyum sağlamayı yeğliyor. İnsan görevini yaparsa -Roma dinine göre- tanrıları da hoşnut etmiş olur. Bu görev duygusu nedeniyle devletle, onun tanrıları bir olur. İşte bu inanca dayanarak Roma İmapartorluğu kurulmuş oldu (H. Ringgren, Ake Ström. agy).

Yapmaya borçlu olduklarını yapınca, Romalılar gereklilik durumunda tanrılara yardım ediyor, onların iyiliklerine karşı da şükretmekten geri kalmıyorlardı. **Plautus**'la **Terentius**'un yapıtlarında bu konuya değgin belirlemeler var. Dine girmek temizliği gerektiriyordu:

*Size başeğiyorum uzaklardan, dolup taşıtığım
aşk sevinciyle bu gece, sunaktan uzakta!*

*Tanrılar sever arınmışlığı, geldim temiz giysiler, sularla
kaynağından getirilmiş, tertemiz iki ellerim.*

(Tribullus, Elejiler II: I, 11-14)

(*) İslamîlikta da böyle! Yalnız iki örnek vermekle yetineceğim:

"... Andolsun ki Allah, birçok yerde ve Huneyn savaşında size yardım etmişti..."
(Allah-Kur'an; 9, 25)

"...Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit..."

(Allah-Kur'an: 110, 1-2)

Orfeus'le, yabani hayvanlarla bezenmiş, Tarsus'tan bir Roma mozayığı. Onun gücü evcilleştirilmeyen doğaya baskın çıkar. Yer altındaki Euridike'yi kurtarmaya çalışır.

Roma, İngiliz taş kabartması. Solda, Romalıların Hercules'le kimlikli, Ogmios görülüyor.

En eski mezarlara ölümler için konulan mezar hediyeleri, ölümden sonra yaşamın sürüp gideceği inancında olduklarına tanıklık eder. Demek, ölümlerin varlığını korumak, onlardan sonra arkalarında kalanların bakımlarına bağılı birşeydi. Mezarlara gömme geleneği, ölü bedenini yakılması da buna tanıklık ediyor.

Ölümlerin tinleri de gözönünde bulunduruluyor. **Macrobius**, eski bir görüşü yeniden diriltir. Ona göre tinler Jupiter'den gelmekte, öldükten sonra yine ona dönmektedir. Daha sonra da tinlerin serbestçe dolaştığına inanmaya başladılar. Onlar **di manes** "iyi tanrılar" diye adlandırıldı.

İyicildiler, koruyuculdular. Bir kimse ölümlüne iyi bir ölü gömmede bulunmaz, kurban vermezse; yaşayanları sakatlayabilirdi!

Yeraltı ölümlerine ya da ölümden sonra yaşama, mutluluk adalarına inanç, **Roma**'ya, **Grek** ve **Doğu** söylencelerinin etkisiyle geldi.

Roma dini **Numa Pompilius** (Roma'nın ikinci kralı)'dan **Augustus**'e kadar sıkı bir ulusal dindi. Ama hiçbir zaman başka bir halkı dine zorlamadı.

Roma dini hep alıcı durumdaydı. En eski yabancı etkiler, Etrüsklerden geldi. Birçok Roma tanrıları başlangıçta Etrüsk kökenliydi; **Saturnus**, **Vulcanus** vb. Kurban, kurban hayvanının iç örgenlerinin tanrı isteklerine göre kullanılması, Etrüsk gelenekleriydi.

Bu Etrüsk etkisi yanıbaşında, eskiçağ Grek etkisi de vardı. Greklerle ilişki Güney İtalya'da başladı. Grek kültürü de ayrıca Etrüskleri etkiledi. Böylece Grek tanrıları Roma **Panteon** (tüm tapı-

Mithra'nın, boğayı öldürme yolculuğu örgesine; Roma İmparatorluğu'nun birçok yerlerinde rastlanır. Romalıların Eski İran'dan aldıkları Mithra kültü birçok yapılara işlenmiştir.

Bakire avcı Diana, Roma Tanrıçası; Yunan Tanrıçası Artemis gibi.

naklara özgü ad)'una girmiş oldu. Bunlar arasında **Castor** ve **Pollux**, **Herakles** (Lat. Hercules), koruyucu, savunucu önemli bir tanrı, Apollon (Lat. Apollo), Hermes (Lat. Mercurius), alımsatım tanrısı. **Demeter**, **Dionysos** ve **Kore** (özdeş kimlikte **Ceres**, **Liber** ve **Libera**). **Poseidon** (Neptunus kimlikli), **Asklepios** (Lat. Aesculapius).

Böylece V. yüzyılda Grek-Romen panteonu kurulur. Tanrılara tapınçta da kimi değişiklikler oldu.

Örneğin **Livius**'un anlattığına göre, İÖ 399 yılında kurban yemeği (Lectisternium) tanrı resmiyle masaya konuyordu.

Panteon, özdeş zamanda yeni bir durum edindi soyut tanrılar, tanrılıkla. Örneğin büyük tanrılar nitelik ve özelliklerini kişileştiriyorlardı, victoria "utku", Fi des (inan) vb.

İkinci Kartaca Savaşı'nda **Anibal**, "Roma kapılarının dışında kaldı". Bu eskidine karış bir inanç bunalımıydı. Bu durumda yeni tanrısal güçler aramaya başlandı. Bu da sakıncalı durumlara neden olabilecekti. Böylece **Romen** adıyla on iki tanrı yapıp, yaratıldı! Gerçekte insanlık ne zaman darda kaldıysa tanrı üretti birbiri ardısıra. Hem de sayıya gelmez tanrılar: 300 milyon! Daha önce de yinelediğimiz gibi, **insanlık tarihi -demek gerekse- baştan sona tanrılar yaratma tarihidir**.

Roma'nın bu döneminde üretilen belli başlı tanrılar şunlar: **Jupiter** ve **Juno** (**Zeus** ve **Hera**, **Neptunus** ile **Minerva** (Poseidon, Athena), **Mars** ile **Venüs** (Ares, Afrodite), **Apollo** ile **Diana** (Apollon, Artemis), **Vulcanus** ile **Vesta** (Hefaistos, Hestia), **Mercurius** ve **Ceres** (Hermes, Demeter). Böylece bütün Grek söylenesi Roma dinine girmiş oldu.

Bu durum İÖ 204 yılına kadar sürdü. Yontulmuş kara bir taş getirildi Roma'ya. Küçük Asya'nın anası, bolluk tanrıçası **Cybele** (Kybele)'i özömlüyordu. Roma'da bu tanrıçaya "Magna Mater" denildi, **Büyük Ana** anlamına. Böylece Palatina tapınağı kuruldu.

Roma Cumhuriyeti'nin son iki yüz yılında, yabancı ekinle geleneğini koruma çabası sürüp gitti.

Daha sonra **Pythagorculuk** yayılmaya başladıysa da, yöneticilerce durduruldu. Bundan sonra da başka bir akım; kuşkuculukla düşünbilimsel tanrıtanımazlık geldi. **Ozan Ennius** (ölm. İÖ 169) **Euhemerizmi** övüyor, şöyle diyordu: Tanrılar varolsa bile, onların insanlar üzerine hiçbir kaygıları yok. Böylece Stoacılıkla Epikürçülük birçok yandaş kazandı. Ünlü Romalı ozan **Lucretius Carus** (İÖ ölm. 55) halk dini eleştirdi, Çiçeron'sa kuşkucuydu.

Roma'da Augustus döneminde "düzeltim" yapıldı. Yeni tapınaklar kurulup eski din biçimleri korunacaktı. İÖ 17 yılında yeni bir dönem başladı. Bilinçle din ve geleneklerini tekrar kurmaya girişildi. Yazın **Vergilius**, **Horatius**, **Ovidius**'la yeni uyanan ilgiyi yansıttı. Vergilius'un Eneid'i örnek bir roman. Bir çeşit söylence-ler tarihi.

Ülkeler almakla ünlenen, büyüklüğe erişen **İskender**; doğuyla batı arasında ilişkilerin sıklaşmasına neden oldu. Böylece **Makedonya** kralı **İskender** sayesinde, Yunan kültürü Doğu Akdeniz ül-

Kartaca Kraliçesi Dido'yu gösteren bir mozayik, IV yüzyıl, (solda). Ve (sağda) Aeneas, Vergilius'a göre.

kelerine yayıldığı gibi; **Mısır, Mezopotamya, İran** ve biraz da **Hint kültürüyle** karışmış oldu. İşte buna **Helencilik** (Helenisme) deniyor.

İÖ 200 yılından, İS. 400'e kadar **bütün Akdeniz ülkelerinde** Helencilik yayıldı. Din açısından Helencilik karışık bir duruma düştü. Eskiçağ **Yunan** ve **Roma** ulusal dinleri değişmiş biçimde birçok noktalarıyla yaşıyordu. Düşünbilim de dini birçok noktalarda etkilemişti. Böylece Doğu düşüncüsü de yeniden biçimleniyordu Yunan inanç ve düşüncesi de... Yeni dinsel bir topluluk büyüyerek gizlerle karıştı. Bir çeşit din karışımı.

İskender'in doğuya yürüyüşü ve ülkeleri bir bir alışı; dinlerin, inançların doğrultusunu şu ya da bu biçimde etkilemiştir.

Bireycilik eğilimi, **İskender**'den önce başlamış, onun savaşlarıyla daha da keskinleşmiştir. Eski ulusal, yurtsever görüş kozmopolitliğe ve dinlere yönelmiştir.

Bunalımlı, kuruntulu, sarsıntılı dönemlerde kötümser alınyazıcılık ortaya çıkmış, filiz vermiştir. Tyche (rastlantı) alınyazısına vb. güç "iktidar" gözüyle bakılmış ivedinsel inançta Tyche, mutluluk tanrıçası olarak kişileştirilmiştir (Tektanrılı dinlerin kişisel tanrıları gibi). Böylece kentlerin koruma tanrıları (imgesel olarak) ortaya çıkmıştır. **Ptolemaeus**, Mısır (İÖ 305-283)'da yarı Yunan, yarı Mısır Tanrısı **Serapis** (gerçekte Osiris-İpis)'i yaratmış; **Osiris**'le **İsis**'e Mısır dışında da tapılmıştır. **Sabazies** Frikya bolluk tanrısı; **Dionysos** ve **Zeus**'la özdeş kimliği taşır.

Bundan sonra, tektanrıcılığa bir eğilim başladı. Yalnız **bir tek tanrı gücü vardır** diye düşünölmeye başladı. Örneğin **Zeus**'un çoğu durumlarda **tektanrı** niteliği vardı. **İsis** de ayrıca evrensel bir tanrı niteliği görünümündeydi.

Ünlü birçok konuşmalarda tanrıça kendini şöyle tanıtır, sunar:

Ben İsis tüm ölkelerin sultanı

İnsanlara yasaları verdim, kimsenin değıştiremediğı

Ben Kronos'un büyük kızıyım.

Ben Kral Osiris'in karısı, bacısıyım...

Göğü yerden ayırdım.*

Yıldızlara gösterdim yollarını.**

Güneşin, Ay'ın dönüşünü ben düzenledim***

Bunu sapasağlam yaptım

Erkekle kadını ben birleştirdim

Ben yasladım anababaların çocuklarınınca sevilmesini

Ben öğrettim gizleri insanlara

Ben öğrettim tanrıların resimlerine tapmayı

Ben kurdum tanrıların tapınak yerlerini

Ben yasladım gerçeğin iyi olduğunu

Ben alınyazısına üstünüm

Alınyazısı baş eğer bana.

Tektanrıci düşünceler Güneş tanrısına bağlandı. Bu düşünce ve görüşler de düşünbilimcilerce iyi karşılandı. Yıldızlar gerçek tanrı-lardı! Yıldız falcısı da Güneşi, almyazısına karar veren gök nesnesi diye onaylandı... Güneş'e, herşeyin sultanı gözüyle baktılar. Artık Roma sultanları Güneş resimli olarak biçimlendirildi. Suriye'de

(*), (**), (***) İsis'ten yaklaşık 1000 yıl sonra Kur'an Allah'ı da özdeş savunma-larda bulunur. İsis'in ikinci dizede söylediği gibi "benim yarattığımı kimse değiştire-mez" der Allah. İsis, gizleri insanlara verdiğini söyler. Kur'an Allah'tı da, "Bilgiyi (il-mi) ben verdim size" der. İki örnek veriyorum yalnız:

"...Kuşkusuz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa dayayan; geceyi durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten, Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları buyruğuna almış durumda yaratan Allah'tır..."

(Allah-Kur'an: 7, 54)

"...Güneş, kendisi için belirlene yerde akar (...) Ay için birtakım menziller ta-yin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi olurda geri döner..."

(Allah-Kur'an: 36, 38-39)

Muhammed'den, yaklaşık 1000 yıl önce İsis: Göğü yerden ayırdığını, yıldızlara yo-larını gösterdiğini: Güneş'in, Ay'ın dönüşünü düzenlediğini söylüyor. Böyle bir bildiri-yi İsis (bu da imgesel) Muhammed'den, Muhammed'in Allah'ından 1000 yıl önce dü-zenliyor. Kur'an'da Allah'ın "Güneş'in belirlenen yerde aktığını, Ay için birtakım uzaklıklar" düzenlediğini söylemesi, 1000 yıl önce imge İsis konuşmalarını yineleme-sinden başka birşey değil!.

Güneş tapıncı önemli bir rol oynadı. Suriye oymaklarından **Helio-gabalis** (218-222) bir göktaşını (meteorit, Mekke'deki Hacer-i Esvet "Karataş" gibi) Güneş tapımında kullanılmak üzere simgeleştirmek istiyordu, **Sol invictus Elagabal** adıyla. Resmi din olarak, ama başaramadı. Sultan **Aurelianus** 274'te Güneş için görmek bir tapınak yaptırdı Roma'da Mars alanında. Böylece **Güneş dini, devlet din** yaptı!.

Yıldız falcılığı (astroloji), eski çağlardan kalıt bir alışkanlık... Yıldızların durumu ve gezegenlerin dönüşünün yeryüzünde olup bitenleri etkilediğine inanılıyordu. Pek doğal olarak belirleyici bir **kader** inancına sürüklenme...*

Kader yönetir her şeyi dünyamızda
Her şey sert yasalara boyun eğer

(Manilius, Astronomica IV, 14)

İnan ve **büyük** usun üstünde büyük bir güç oluşturunca. Belirli bir yaşam görüşüne ulaşabilmek için düşünbilime yöneldi gözler. Düşünbilimle din birbirine karıştı. Toplum düşüncesine uygun okullar kuruldu.

Zenon (ölm. İÖ 270), Stoacılığı kurdu. Onun öğretisine göre sonsuz, tanrısal bir ilke var bütün evreni kapsayan! bu ilke ateştir. Biraz da us (logos), insanda sergilenir onur tını olarak. Tüm evrene egemen bir düzen ve yasalara bağlılık! İnsanın görevi usuna göre yaşamak. Bu da evren usu azçok. Başka bir deyişle insan doğanın kendi düzenine göre bir yaşam, uyum... Stoacı bir dinginlikle yaşamak. Bu da insanın kendi tutkularına egemen olmayı gerektirir. Birçok Stoacılar da evren düzeni tanrısal bir karaktere büründü. Ataların dinine de uygun düşünüyordu böyle bir görüş. Gizler yeniden yorumlandı. Öyle ki, bunlar düşünbilimin öğretisiyle de birleşebiliyordu.

(*) **İsveç**'te kimi mini etekli kadınların da kitaplıklarda "astroloji" kitaplarına baktıklarını, satın aldıklarını gözlerimle gördüm! İnsan okumuş da, modern de olsa -eğitimi iyi almanışa- falcılıktan "medet" umuyor! Yıldız falcılığı ilk çağlardan günümüze kalıt olarak gelmiş şizofrenik bir alışkanlık, bu bir umut bağlama, mutlu olabilmek için...

Ünlü Stoacı **Seneca**, kral **Neron**'un (ölm. İS 65) öğretmeni. **Epiktet** (yaklaşık 50-125) Frikyalı köle, El kitabı'nda önceden karar verilmiş durumlara baş eğmeyi öğütler. Stoacılık biraz olsun kuralcı-düşünbilimci durumunu Güneş tektanrıcılığına bıraktı. Bu öğretilerde Güneş, evren ilkesinin gösterisi olur.

Platon düşüncesini geliştirmiş olduğu Yeni Platonculuk, gizemci-dinci bir yaşam. Bunun bulucusu **Plotinos** (204-270), Mısır'da doğmuş, 40 yaşından beri de Roma'da çalışmalarını sürdürmüştür. Dinin öğretisine göre, yüksek bir gerçeklik vardır. Bu bizim kavramımız üstündedir. O buna Ender, varolan anlamına. Bu **Ena**, Güneş gibidir, ışığını saçıp yayar hiçbir şey yitirmeden. İlk ışımada ide dünyası, us. Sonrası evren tini.

Işımada ve tin tutuklanma düşüncesinde; kurtuluş ve yeniden yükselişi Yeni Platonculuğun gnosisizmle sıkı benzerliği vardır. Dinsel açıdan gizem olarak betimlenir.

İskender'le tekerklik (monarşi) yönetimi yeniden geldi. Gerçi ülkeler aşan imparatorluğu parçalandı. Ama onu **Suriye**'de Helen oymağı Seleukidler, **Mısır**'da Ptolemieciler izledi.

Kral İskender ülkeler olarak Hindistan'a değin uzanınca, doğuda-batıda tanrısal kişi olarak karşılandı. İskender ordusunda görevli bilge biri "**İskender sen Tanrı değilsin**" deyince, adamcağızı kılıcıyla öldürdü. Sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Demek İskender kendinde olmayan biri olup çıkmış... Böylece **İskender**, tanrısal tapınç geleneğini yeniden kurmuş oldu.

Şarap ve esriklik tanrısı **Bacchus**. Roma'da, Yunan Tanrısı **Dionysos**'un karşıtı **Herculaneum**'dan bir yonut. **Bacchus**, genç bir erkek.

Etrusci

Kimi düşünbilimsel yazılar kral ailesini tanrısal göstererek, krallarla birlikte kendi durumların güçlendirdiler. Böylece kral yeryüzünde tanrısalılığı özümleyen kişi olup çıktı! Bugün bile, hem de uzay çağında İngiltere’de, İskandinav ülkelerinde krala, kraliçeye tanrısal diyenler var. Neden? Çünkü halkın kafası ilk çağlardan beri kralla, kraliçeye şıngılganmış durumda! İnsanlık tarihi tanrısalılığın değil yalnız; düzmeciliğin, yutturmacılığın da tarihi!.

Pek doğal olarak halka ege-men olma tutkusunu, **kral kültürünü** destekleyen başka nedenler de var. Örneğin düşünbilimci **Aristo**’ya, kimi zaman tanrı, kimi zaman insan gözüyle bakıldı. Eski çağda ona tanrı dendi. Oysa bir insandı yalnızca!

Kimi **Stoacılar**, insanın tanrısal kalıtı olduğunu belirledi. Knik-Stoacılar daha ileri giderek, kralın, sultanın tanrısal olduğunu vurguladılar. Siyasal nedenler de monarşinin yerleşmesine neden olmuştur. Yönetici kral, tanrısal oldu mu (daha doğrusu halk öyle şıngılgandı mı), onun yetkesi de güçleniyordu.

Tanrı gibi, tapma geleneği de daha **Jule Sezar** döneminde yayılmaya başladı. **Augustus** döneminde bu durum bir **enstitü**’ye dönüştü. Daha başta, krala, sultana tapma söz konusuydu Roma’da! bunlar ölümlerinden sonra da tanrılar arasına karışıp gidiyordu. Kentlerde **Augustus** daha başlangıçta **“Kurtarıcı”** ve **“Tanrı”** olarak alkışlandı. **Neron** ve öbürleri, Güneş tanrısının ışık tacıyla resimlendi. **Domitianus** kendini, **Dominus** ve **Deus**; **“Efendi ve Tanrı”** diye adlandırdı. Böylesine sanlar (Efendi ve Tanrı), tektanrıci değil, daha önceki çoktanrıci dinlerin bulgusudur.

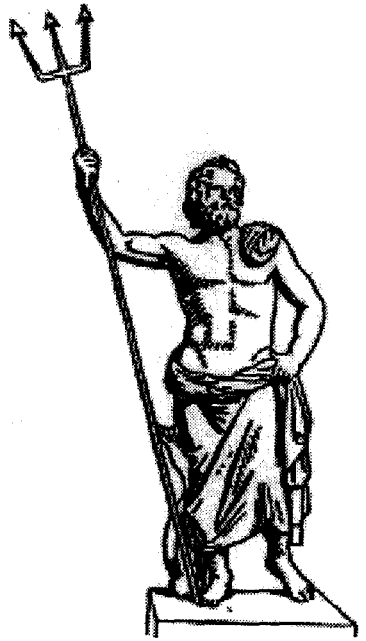
Halk kralı şöyle düşünecekti: Kral tanrının (Jupiter, Apollo) oğlu ya da tanrının yeryüzündeki bildirisi, esini: **Praesens divus praesens et conspicuus deus.** Kral, Jupiter'in özümleyicisi! Bu yüzden de yeryüzünün kralı, dediler! Dünya, onun belirtileri.. Onun eylemleri doğayı, doğanın üretimini de kapsar. **Seneca**'ya göre kral, yeryüzünde tanrıların rolünü yerine getirmek için seçilmiştir.

Kral Konstantin döneminde Hıristiyanlığın devlet dini olarak onaylanmasıyla durum değişikliğe uğrar. Kral, Tanrı'nın, İsa'nın özümleyicisi ve kilise savunucusu olur. Böylece krallık, Tanrı yardımının krallığı olur!

Helen döneminde, **öldükten sonra yaşama inan** da söz konusu olur. Eski çağ dünya görüşüne göre Yer dümdüzdü (Din kitaplarına Yer'in dümdüz olma yanı sıra işte böylece giriyor. Böylece insan, dünyayı, evrenin ortasında, gezegen ve yıldızlarla çevrili bir yuvar olarak düşünmeye başladı.

Stoacılar göre tin, tanrısal ateşin bir kıvılcıymdı. Ölümle birlikte kendi ögesine dönüyordu. **Epikürcülere** göre ölümden sonraki yaşam usa aykırı, usla uyuşmuyordu. Ama yeraltı inancı -ki bu inanç Sumerlerden beri var- sürüp gidiyordu.

Dionysos dini resmi biçimiyle dingin bir deymi olsa da, **orgie** din inancı giz karakterine bürünüyor kapalı çevrelerde. Dionysos gizliliğinin öz ülkesi Küçük Asya (Türkiye) idi. Sonra birçok ülkelere, bu arada Roma'ya da yayıldı. Yazar Livius'un anlatısına

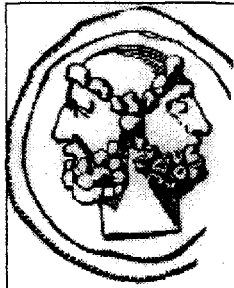
Neptunus

göre, resmi oyunlar bakanlıkları (Bacchus-Dionysos tapıncı) arıyorlardı (İÖ 186).

Bunlar arasında en eskisi, **İsis** din inancı. Daha önce de belirtildiği gibi; **İsis** tektanrıca niteliği taşıyordu. **İsis** dini İÖ 300'de Yunanistan (Pircus)'a yerleşti. III. yüzyılda birçok **İsis** tapınakları kuruldu. Örneğin İÖ 100 yılında **Pompei** **İsis** tapınağını biliyoruz.

Attis gizi, **Küçük Asya**'da vardı.* Oradan **Tanrı Ana, Kybele, Roma**'ya götürüldü. Oğlu **Attis** onunla birlikte gitti. **Attis** de bolluk tanrısıydı; ölüyor, yeniden yaşama dönüyordu. **Tıpkı Sumerlerin Çoban Kral Tammuz'u** gibi.

Roma, her yıl bahar gündönümünü, **Attis Bahar Törenleri**'ni kutluyordu. Bir boğa kesiliyor, tahtanın deliğinden, aşağıda oturan adamın giysilerine, yüzüne kanı akıyordu. Adam da bu kanları yalamaya çalışıyor, kan, tanrısal gücü simgeliyordu. Adam da **renatus**, "yeniden doğan" diye adlanırdı.

Janus

Matrona

(*) Çocukluğumda (7-8 yaşlarımda) **Avanos** (Kızılırmak eğriminde, eski adı **Vanessa**, **Hititlerden** kalıt)'ta **Alaaddin Mahalesi**'nde bayramlarda **akşamüstleri**, **ayışığında** geceleri kesilen öküzlerin, ineklerin kanlı kafaları, iki yüksek direğe gerili iplerin (urgan) üstünde (10-15 metre yüksekliğinde) asılırdı.

Anadolu. **Büyük Ana: Kybele**'nin, oğlu **Attis**'in yurdu olduğuna göre; Böylesi şenlikler, törenler (Günümüzde Binnik denilen bağbozumu şenlikleri de) Anadolu'da yaşayan gelenekler (**Avanos Çanakçılığı**) **Hititlerden**, **Büyük Ana (Kybele)** dönemlerinden kalıt olarak yaşamaktadır.

Mithra gizi, **İran** kökenli olup Hristiyanlığın ilk yüzyılında bütün Roma İmparatorluğu'na yayılmıştı. İran geleneğinde kanla değil de, Güneş'le simgelenir. Zervan'ı özümlesin.

Söylenceye göre, **Mithra**'nın doğumu, mağarada bulunan bir kayada oldu. Söylence boğayı avlayıp öldürme durumunda, bundan da tüm yararlı bitkiler, hayvanlar oluştu. Boğa öldürme durumu, **Mithra**'nın kurtarıcı eylemini özümlemektedir. Ayrıca, sonsuz yaşam da belirlenir bununla.

Gizemci din, Roma kralları döneminde oldukça yaygındı. Çeşitli gizler de vardı. Her gizemci topluluk, ortaklama **Gizem teolojisi** oluşturdu. Bütün böylesi çabalar; ölüm ve ölümden sonra mutlu bir yaşam umudunu pekiştiriyordu. **Mithra** gizemcileri daha sonra sektlerin (mezheplerin) oluşumuna kaynaklık etti. **İsis**'le **Attis** gizemciliği böylesi topluluklara değgin.

Gnostisizm, ikicil görüşlü bir kümenin din oluşumu. Bu ikicil görüşe göre, insanın kurtuluşu kendisinin sevgi ve bilgisine bağlı. **Gnostisizmin** iki örneği var: Biri tektanrıcılığı özümlesin; **İran** örneği. Bir de **Suriye-Mısır** örneği: Yumuşak, ikicil bir görüş.

Gnostisizmin dilimizde karşılığı **bilinircilik**. Bu deyim, saltık bilginin (tanrısal bilginin) bilinebileceğini ileri süren bütün öğeleri kapsar. Kimi din ve düşünbilim tarihçileri **Mandeizm**, **Hermetizm** vb. gizemsel inanç ve öğretileri de bilinircilik olarak nitelerler. **Kabbala**'yı Yahudi gnostisizmi, **Batıniliği** de Müslüman gnostisizmi saydılar. Bu anlayışta gnostisizm deyiminin din sapkınlığı sayılmasının da etkisi vardır. **Bertrand Russel**'a göre Müslümanlık da bir çeşit Hristiyan Gnostisizmidir! (O. Hançerlioğlu, agy. s. 240).

İS I. ve II. yüzyıllarda **Valentin**, **Simon**, vb. kimi düşünürler gizemsel-dinsel bir düşünbilim oluşturdular. Bu düşünbilim eskiçağ

Victoria 2

Vestalis

Yunan düşünbilimini, özellikle **Platonculuğu, Pythagorascılığı**, ilkçağın gizemsel dinlerini, **Yahudiliği, Hıristiyanlığı** seçme-ci bir tutumla kaynaştırarak biçimlenmiştir. Bilinirciler (Gnostikler), tüm dinleri, saltık bilginin sağlanmasında yetersiz bulurlar. Onlara göre saltık bilgi, dinsel bilgilerin çok üstünde kurgusal bilgilerdir. Hıristiyan dogmalarını yadsırlar. İsa'nın "Tanrı'nın oğlu" olduğu savını da!..

İngiliz düşünürü **Bertrand Russel**, İsa'yı insan sayması bakımından (çünkü Hıristiyanlar İsa'yı **Tanrı sayarlar**), **Muhammed**'in de bu bakımından **gnostik** olduğunu söyler.

Bilinircilerde, insanın doğası ve alınyazısı; geleceği ayakta resimler ve kararlı biçimlerle deyimlenir: Bilinirci sanat dili! İnsan, ışık evreninden düşmüştür. Bu yüzden o, yeryüzünde yabancıdır. Yabancılaşmıştır yeryüzüne. Onun bedeni tin için bir hapisane! İnsan **uyuyan** ya da **esriktir**. Ona "uyan!" demek gerektir:

Uyan ey yareli Şir-jiyan bu hab-ı gafletten!

Kökeni, gök ülkesini anlaması, sezmesi gerekir. İnsan, bundan başka-denildiği gibi; düşen bir Tanrı! Göğü anımsayan, düşen bir Tanrı!

İnsan durumunun bilinirci anlayışına **Hippolytos**'un "Tine İlahiler" şiiri güzel bir örnek:

*Açıklamak istiyorum bütün gizleri
bir bir göstermek Tanrı biçimlerini
ve gizini, gizlerini kutsal yolun
bilgi (gnosis) denen, bildirmek istiyorum.*

Keltler

Don ve **Ren** ırmaklarını çevreleyen ülkeler, **Kelt** oymaklarının ortasal yöreleri. Gerçekte **Keltler**; **İrlanda**'dan, **İspanya**'dan, **Küçük Asya** (Galatia: **Ankara, Yozgat, Kırşehir, Avanos, Kayseri** bg)'ya uzanan bölgelerde oturdular. Çoktanrıçı olan **Keltler** **İÖ VII.** yüzyıldan, **İS V.** yüzyıla kadar söylencelerde de geçer. **İÖ III. yüzyılda Yunanistan**'da görüldüler. Oradan da **Küçük Asya**'ya, **Kızılırmak** eğrimini içerisine alan bölgelere, (**Avanos** ve çevresine) geldiler **İÖ 235**'te ve buralarda yaşamaya başladılar.

İÖ 390'da **Keltler**, Etrurien'i alıp Roma'yı yağmaladılar (güneyde Sicilya'ya kadar) Romalılar, Keltlere **Galler** diyorlardı.

İÖ 192'de Romalılar güçlendiler, eski Etrüsk topraklarına girdiler, Gallia Cisalpina'yı almak için. **İÖ I.** yüzyılda Romalılar Akdeniz kıyılarına uzandılar. **İÖ 58-49**'da Sezar (100-44) Galya'nın artakalan bölümlerini de aldı. Bugün **İrlanda** da, **İskoçya**'da bu **Gaele** dili konuşulmaktadır. Keltleri daha sonra **Bretonlar, Kymerler** izlediler. Bunların bugün **Britanya** ve **Wales** de izleri var. Daha sonra **Cermenler** onları batıya doğru sürdüler. Sezar savaşıyla birlikte, Keltler Latinleştirildi.

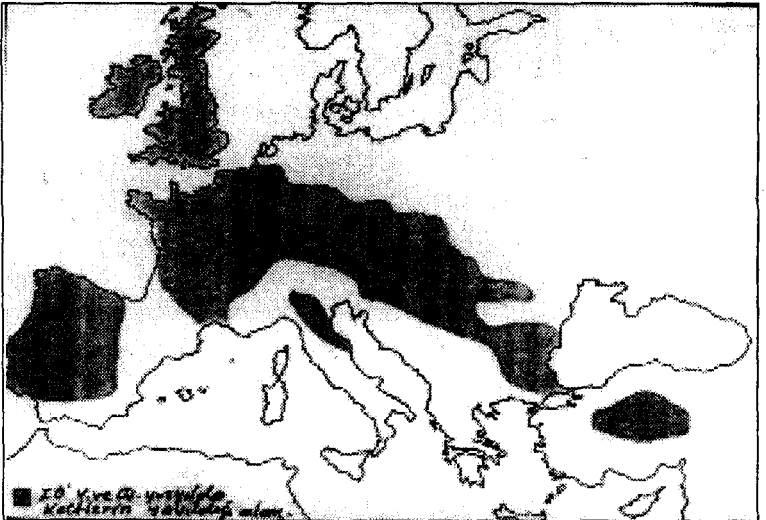
Britanya'nın uzak adalarında **Kelt dili** ve **ekini** daha uzun yaşamış oldu. Bugün de bu Kelt dili konuşulmaktadır.

Kelt toplumuna krallık yerleşince, Prestlerin de katıldığı bir üst sınıf erki ele geçirmiş oldu. Aşağı sınıf da köylülerdi. Büyük aile kümeleri, çevresi kapalı bahçelerde yaşıyorlardı. Kadınlar bir tek parçadan oluşan uzun giysiler giyiniyorlardı. Pantolon giyimi geleliğini Batı Avrupa'ya sokan, **Keltlerdir**.

Daha doğudaki Keltler madencilik ediyorlar, göçebe durumunda kalıyorlardı.

Sezar'ın verdiği bilgiye göre, Kelt Prestleri, kutsal geleneklerinin yazılmasına karşıydılar. Birkaç dinsel metin bize kadar ulaşmış değil. Kelt dinine değgin bilgilerimiz şu kaynaklara dayanır:

- a) Kökleşik yazarların notları (**Caesar** ve birçoğu),
- b) Roma illerinde bulunan kısa, Latince yazılar,
- c) Kazıbilimsel bulgular,
- d) Hıristiyanlık döneminde yazılan, not edilen ve sık sık değişen İrlanda gelenekleri.

Kelt dünyası

Keltçe “tanrı” sözcüğü, genel Hint-Avrupa dilince “**devo, dia**”. Yazılı belgelerin açıkladığına göre, Keltlerde bilinen 400 tanrı adı var şimdilik! **Caesar**’ın verdiği bilgiye göre **Keltler** (lat Galler) özellikle **Mercurius**’a tapıyorlardı. Sonra da **Jupiter, Apollon, Mars ve Minerva**’ya.

Daha sonra ozan **Lucanus**, **Kelt** oymağının üç tanrısını belirler: **Esus, Taranis ve Teustates**... Bunlar da yazılı belgelerde var. Ama şu tanrıların Kelt tanrıları olduğu daha güvenli:

Lug, bütün Kelt ülkelerinde görülen bir tek tanrı. Kelt ülkesinde on beş bölge var. **Lugu-dunum** (bunlar arasında Lyon ve Leiden), İrlanda’da **Lugnasad**. **Cesar** buna **Mercurius** diyor. **Mercurius** sanatların bulucusu, el işlerinin ve tecimin korucuyusu. **Taranis** şimşek ve gök tanrısı (**Jupiter**). **Teutates**, savaş karakterini özümler.

Kelt eskiçağ söylencelerine göre; bir kahraman, kutsal Gral’ı bulur. İnsan nerede olursa olsun, bir umutla dinsel aldanışlara bırakıveriyor kendini....

Sucellos, “iyi döğüşen”, büyük bir olasılıkla Yeraltı tanrısı. **Caesar**, onu Keltlerin atası olarak görür. İrlanda’da bunun bir karşılığı var: **Dagda** “İyi Tanrı”, “herşeyin atası” olarak onaylanır. **Ollat-hair**: Yaşamın, ölümün efendisi, bolluk sunucudur.

Kadın tanrılar da oldukça önemli Ketlerde. **Matras** ya da **Matronae** diye adlandırılır: Ana ve bolluk tanrıçaları (ürün). Kimi zaman da hayvan biçiminde gösterilir. Öbür tanrıçaların savaş işlemleri var. Çoklukla kuş biçimli. Bundan başka, ırmak tanrıçaları ve kaynaklarla, ağaçla ilişkili olan başka tanrıçalar...

Kelt at tanrıçası Epona. Gal-Romen taş kabartması.

Keltlerde tanrılar insanüstü kahramanlardı. Onlardan çoğu tanrısız yöneticilerdi. Elleri gümüşlendi, çünkü savaşlarda ellerini yitirmişlerdi. Keltlerin kendileri gibi tanrıları da savaşla, elişleriyle, çiftçilikle uğraşıyorlardı.

Üç sayısının çok önemli bir durumu var Kelt tanrılar dünyasında! Örneğin üç başlı ya da üç yüzlü (yüzü üç olan) tanrı resimlerine rastlanır. Büyük bir olasılıkla bunlar **İlk Keltlerden** kalıt olarak geçmiştir.

Romano- Kelt kabartması. Epona bolluk tanrısı.

Keltlerin kutsal bir krallığı vardı. Kral ana, tanrı kraliçeyle ve dinsel bir evlilik yoluyla "iktidar"ını pekiştirirdi. Bu ana tanrı kraliçe, ülkeyi, kral iktidarını özümser.

Dinsel geleneklerin koruyucusu **Kelt Prestleri** (Druidler: Çokbilgen)'ydi. Bunlar daha önceleri gençlerin yetiştiricisi, yargıcı ve prestleriydi. Onlar kurbanda hazır bulunur, dinin gizli yanlarını açıklar ve falcılık, büyücülük ederlerdi. (Dinler falcılık ve büyücülükle birlikte gidiyor!).

Tapınak ve tanrı resimlerinin kullanılması, Grek-Romen etkisiyle oldu.

Kurbandan sık sık söz edilir. İnsanın da kurban edildiği anlaşıyor. Her yıl dört kez dinsel törenler yapıldı. Daha çok bu törenler, gündönümüyle ilgili olarak düzenlenirdi. Yeni yıl şenliği (samain), 1 Ekim'de yapılıyordu. Çünkü ölümlerin tinleri, bu tarihte törene katılıyordu inanca göre...

Kelt tanrıçası Brigantia (Bir Roma yonutu).

Cermenler

Günümüzden 14 bin yıl önce İskandinav ülkelerinde, Kuzey Almaya'da buzlar erimeye başladı. Danimarka'da 12 bin, İsveç'te de 10 000 yıl önce eridi buzlar. İsveç'te, Skane'de bulunan eski taşçağına değgin iskeletler, İsveç halkının İÖ 8000-5000 yılları İskandinav ırkından olduğunu (W. Ho Imqvist).

Kuzey Cermen ekininin kökeninin kuzeybatı Almanya olduğuna inanılıyor.

- a) Eski taşçağı İÖ 8000-5000 yılları: avcılık, balıkçılık.
- b) Yeni taşçağı İÖ 300-15000
- c) Bronz çağı İÖ 1500-500
- d) Eski Demir çağı İÖ 500- İS 400
- e) Yeni Demir Çağı İS 400- 1050, Vandallar dönemi 400-500, Viking dönemi 800-1050.

Yazılı belgeler ilk olarak demir çağından geliyor. Başlıca kaynak C Tacitus Germania, İS 98.

İskandinav ülkeleri dininin kaynakları:

- a) Ozanların şiirleri, ilk Hıristiyanlık (IX. ve X. yüzyıllar) dönemi.

b) **Eddan**, tanrıya şarkıları içerir.

c) **Snorre**'nin Edda'sı. Düz yazılar (yaklaşık 1220). Kuzey söylencesinde ozanlar için el kitabı.

d) Öyküler, tarihsel betimlemeler, kral öyküleri.

e) Yasalar, Hristiyanlık için dolaylı bilgiler verir.

f) Run yazıları. Özellikle taşlarda.

g) Yazınsal olmayan kaynaklar:

1) Yer adları

2) Halk anıları. İlk Hristiyanlık üzerine bilgiler.

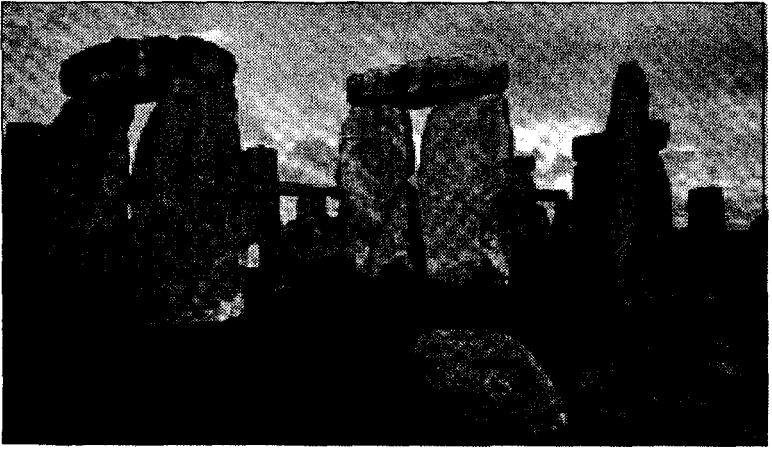
3) Kazıbilimsel bulgular. Mezarlar, kurban depoları. Gotland'da resimli yazılar (V-XI. yüzyıl).

Yerli kaynakların bir bölümü **Norveç**'te ve **İzlanda**'da. **İsveç**'te de din yazını yaygın. Kimi masal dörtlükleri, Run şiirleri korunmuştur.

Taşçağı dini üzerine bilgimiz yeterli değil. Hollanda, Kuzey Almanya, İngiltere ve güney İskandinavya'da **dinsel-toplumsal** örgütlere tanıklık kimi kazıbilimsel buluntular.

İngiltere'deki **Stonehenge**'nin ortaçağda gözlemevi olarak kul-

Stonehenge (Salisbury-İngiltere), hem gözlemevi, hem de kutsal yer.

lanıldığı sanılıyor. Bronz çağı kaya çizgi resimleri, eskiçağ dinsel ve büyüsel olaylara, geleneklere tanıklık ediyor (C.A. Boberg). Kaya resimleri arasında örneğin Güneş tekerleği, ağaç, gemi...

Eddan, Rigveda'nın güneş atı karşılığı olarak konuşur:

**Adı Skinfaxe
o gündüzün
insanlara çekip getirir
En iyi atı**

Skane (İsveç)'de bronz çağından kalma, şunlar da var: Yarış atları, Güneş tekerleği, pulluk ve balta, kutsal giysiler, insan kurban...

İskandinavya tanrılarına, yer adları belgelerinde de rastlıyoruz: Tor, Ull, Njord, Tyr, Oden, Frej ve Freja .

Norveç, İsveç, İzlanda'da yer adları, insan adları, yol adları, kentler, tanrı adlarıyla anıldı.

Tanrılar	Yer adları
Ull	Ulltuna, Ullskog (soyadı)
Njord	Njardar
Tyr	Tyresö
Tor	Torsken, Torsten (soyadı)
Oden	Odenplan (alan adı)
Frej	Frejgatan (caddenin adı)

Böylece nesnel olarak bulunmayan, ama imgelerde varolan, var sayılan **TANRILARIN ADLARI** kentlere, yollara, insanlara ad olarak verilmiş. Tanrılar doğrudan doğruya doğaya eklenmiş! Neden? Çünkü insan ne denli “Allah” dese de, onu göremediği, bulamadığı gibi; üstelik doğayla birlikte, doğayla başbaşa! Bulunamayan ve gerçekte olmayan, varolmayan tanrılar hiç değilse iğreti olarak doğada, gözler önünde yaşatılmaya çalışılmıştır. Gözlemler de bunu kanıtlıyor.

Oden (İzlandaca: Ödinn) çok eski bir Tanrı. **Wuotan**’la özdeş kimlikli. Evrenin, insanların yöneticisi! Seçkinler, soylular, iyiler, savaşıma katılanlar öldükten sonra Oden’e kavuşurlar. “**Hepiniz Oden’e kavuşacak...**” Kur’an da öyle der: “**Kulluk edenler Allah’a kavuşurlar...**”

Tanrı Oden de Hint-Avrupa biçimiyle savaşa katılır...

Ulu, en yüksek Tanrı Oden’in büyüsel, gizemsel yönü de var. **Oden**’in yalnız bir gözü var. Tek gözlüdür. Çünkü bilgelik karşılığı gözünün birini dev **Mimes**’in kuyusuna bırakmıştır. İskandinav harflerini, demek **Run** harflerini o bulgulayıp bağışladı...*

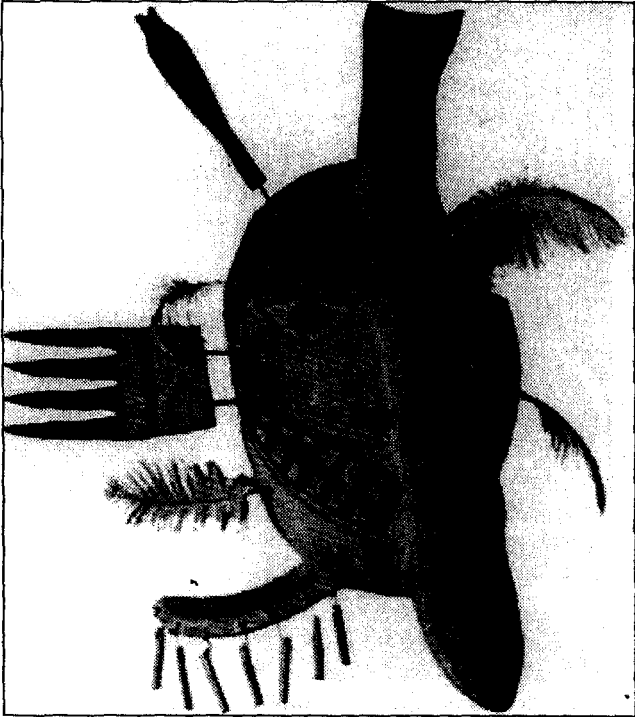
(*) Allah’ın **Muhammed**’e: “**Oku Allah’ın izniyle**” deyince “okuması” gibi! Birbirinden haberi olmayan insan kümelerinin gereksinimler karşısında özdeş örgelere, durumlarına başvurma çabaları!..

Tanrı **Oden** eylemleri, davranışlarıyla insana benzer; insan davranışlı! Bunlar gerçek bir Tanrı gibi değil de; insanmış gibi insel eylemlerle belirleniyor. **Oden**’in gözleri vardır ama bir gözünü **Mimes**’e bağışlamıştır bilgelik karşılığı! Allah da insanları uslanmadı diye Cehennem’e atar. Bütün bunlar gösteriyor ki; insan ister kuzeyin soğuk bölgelerinde olsun, ister çöl sıcaklığında; gereklerini doyurmak zorunda! İnsan duygusal varlık. Gerçekleri ortaya koyar ama, öte yandan da varlığı olmayan güçleri imgesel olarak canlandırır. İnsan yalnız nesnel değil, imgesel olarak da yaratabilen bir güç evrende.. A.R.E.

Njord, İskandinavya'nın erkek tanrısı. **Kendi kızkardeşiyle evli**. Birlikte yaşarlar. **Njord**, yaz mevsimi ve denizcilik tanrısı. Güzel ayakları var. (Bakınız, tanrıların insanlar gibi ayakları da var!)

Freja, çok değer verilen İskandinav tanrıçası. Ona **Vanadis** de denir. Hem de sevi tanrıçası! **Oden**'in karısı da, **Frig**. **Oden** uzaklarda olduğu zaman **Frig**, Tanrı **Oden**'in kardeşi **Vile**'yle ilişki kurar.

Bir söylenceye göre **Freja**, devler ülkesine kaçarılır... Bu da doğanın ölümü diye yorumlanır.

Deniz ve deniz hayvanları tanrıçası korkunç Sedna, Eskimo'lar gibi ritleri tatlılaştırıyor. Burada insanları, güneydoğu Alaska'daki gibi maske taşıyor.

İskandinav söylencesinde Oden, Sleipner adlı atında. Bu sekiz ayaklı atla denizler ve karalar üstünde kolayca yolculuk yapılır (XVIII. yüzyıl elyazması)

Tanrı Oden destekler **Sejd'i**, Şaman sanatını! Böylece kadınlar geleceğin alinyazısını yaratır. **Oden'in**, kendisi için kendi kendini kurban etmesi göz alıcı bir benzerlik:

*Biliyorum astım
rüzgârlı ağaca
bütün dokuz gecemi,
okla yaralı
ve Oden'e kurban
ben kendim kendimi
şu ağaca
kimsenin bilmediği
neyin nesi olduğunu...*

(Hâv, 138)

Oden'in hayvanı sekiz ayaklı sleipner, Gotland taşlarına resimlendi. **Tanrı Tor'un** ilk ilişkisi şimşekle. Onun silahı çekiç (**Mjölner**). Bu da **İndra'nın**, Vajra'sının karşılığı. **Tor'un** arabasını kutsal hayvan iki koç çekiyor. Tor, her şeyi anlatır, **savaş tanrısının kargaşa (kaos) güçlerini nasıl yıkıma uğratmış olduğunu** da!..

Loke'nin yabanıl, kendine özgü bir huyu, karakteri var. Tanrıların hizmetinde, yardımındadır. Özdeş zamanda oldukça kurnaz. **Tanrı Oden'in** kardeşi olduğu sanılıyor.

Balder (Efendi) ışık tanrısı. **Balder**, karanlığın özümleyicisi **Hoder'in** ikizkardeşi. **Balder** ak, solgun tanrı.

Honer, her zaman **Tanrı Oden'le** birlikte. Yeni doğan çocuklara konuşma yeteneği verir. **Brage**, **Oden'in** birçok rolünü yüklenir. Ölülerini kabul eder, "**ozanların en iyisi**" diye adlanır. Bu **Tanrı Brage**, Hindistan'da karşılığı **Brahma'yı** anımsatır.

Hiristiyanlıktan önceki din eğilimleri üzerine İskandinav ülkelerinin (**Norveç, İsveç, İrlanda vb**) kutsal yazıları yok. Daha çok masallara, öykülere başvurulur bu konuda bilgi edinmek için...

Kimi söylenceler Evrenin yaratışını işler:

*Ymer'in etinden
yaratıldı Yer
ve kandan deniz,
dağ bacadan
ağaç saçtan
ve kafatasından gök*

(Grimnismal 40)

Böylece tanrılar değil yalnız, **İskandinav halkları** evreni bile insandan yaratıyorlar. Demek Kuzey insanlarına göre, evrenden önce insan varmış!

Ari ilk insanı; **Yama-Yima'yı**, **Ymer'de** buluyoruz. **Yama-Yima'nın** bedeni, görünen dünyanın kökeniydi.

Evrenin bu yaratı öyküsü, bu yaratının ilk durumu; Hintlilerin **Rigveda'sını** anımsatır:

*Taa eski çağlarda
Ymer yaratınca,
Kum yok, deniz yoktu
Zayıf dalgalar yok.
Dünya yoktu
ya da gök.
yalnız Ginnungagap
ama yoktu çayır.*

Frö ya da Frej, İskandinav hava ve bolluk tanrısı. Bronz yonut, İsveç 100. yüzyıl.

(Dörtlük 3)

Tacitus'un güney **Cermenler** için söylemiş olduğu gibi, Kuzey insanların o eski çağlarda tapınakları yoktu. Dinsel törenler çalılık, fundalıklarda, ya da kutsal yerlerde yapılıyordu. Daha sonraları tapınak kullanımına başlandı. Tapınağın büyük bölümünde kurban yemeği yeniyordu. Daha küçük bölümünde de tanrıların resimleri vardı (Eskiçağ Kuzey insanları göremedikleri tanrıyı görmek için imgesel olarak onların resimlerini yapıyorlardı).

Uppsala tapınağında **Oden**, **Tor**, ve **Frö**'nün resimleri var. Eski çağlarda kurban olarak değerli şeyler sunuluyordu tapınağa: **Hayvan, madenler, amber...** Vikinglerin döneminde atlar, tırnaklı hayvanlar, domuz ve keçiler kesiliyordu.

Kimi belgelere göre, kurban kanı içiliyordu. Ama kan akmadan önce sunu taşları, kral sarayının duvarları kırmızıya boyanıyordu. Kırmızıya boyama deyimi, kanla kırmızıya boyama anlamına geliyordu.

Günlük yaşamlarında Kuzey İnsanları hem inandılar tanrılara, hem de onlardan korktular! kimi zaman da insan; devlerin ya da kötü güçlerin saldırısına uğruyorlardı. Öyle algılıyorlardı korkularını... **Run** abeceli taşlar, **Rum** harfleri büyücülükte, büyüsel imlerde kullanılıyordu.

Ölüm inancına gelince: Güçlü, sağlıklı bir yaşamın çok değeri vardı. Ölümden sonra yaşam oldukça ayrımlıydı...

Çin ve Kore

Çin'de bulunan en eski insan 1 milyon 200 bin yıl öncesine değgin. Ama yeni insan Homo sapiens yaklaşık 30 bin yıl önce yaşad.

Çin'in geleneksel, tarihsel soyları:

1) **Hsia Soyu**, **Yü'nün** kurduğu (İÖ yaklaşık 2000-1500). Çin taşçağı.

2) **Shang Soyu**, **Tang'ın** kurduğu soy (İÖ 1500-1028). Çin Bronz çağı.

3) **Chou Soyu** (İÖ 1028-256). Çin'in İÖ 841 yılından bugüne, belirli bir süredizini (kronoloji) var. **Shen-hsi** kutsal krallığı gerçekleşir. Bu soyla büyük dinsel kitaplar yazılmaya başlar. İÖ 600'lerden sonra büyük düşünbilimciler yetişt.

4) **Chin Soyu** (İÖ 231-210). **Tsin Shi Hiagti'nle** başladı. İÖ 213'te **Konfüçyus'un** bütün kitaplarını yaktı. Ölür ölmez de bu soy sona erdi.

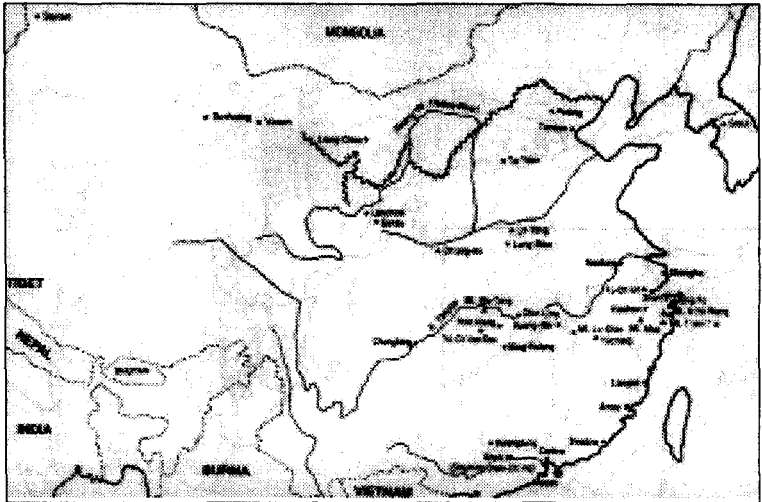
5) **Han Soyu** (İÖ 206- İS 220), okumayı sever. **Konfüçyus** yanlı. Geleneksel inanca göre Budizme, Çin'e İS 61 yılında girdi, kral **Ming-ti'nin** görmüş olduğu bir düşle.

6) Sonraki soylar arasında şunlar da var: **Tang** (618-906), bu arada İslam Çin'e girer. **Sung** (960-1279) , **Yüan** (1295-1368), **Ming** (1368-1643) ve **Ching** ya da **Manchu** (1644-1912). 1911-1912'de **Çin Devrimi** oldu. Devrimle birlikte Cumhuriyet... 1930'la 1940'lı yıllarda ulusalcılarla komünistler çarpıştılar. **Mao Zedung**, 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurdu. **Ma-o**'nun 1976'da ölümünden sonra yönetimin başkanı **Hua Kua-Feng** oldu.

Çin dilinde, Çince'de bütün sözcükler bir harfli... Ses bireşimlerinde sessiz harfler kullanılır birbiri yanısıra.

Çince yazı, imli düşünce yazınıdır. Her anlam için bir im kullanılır. Yazının ilk ilkel biçimine yaklaşık İÖ 1200 yılında rastlanır. Normal Çince yaklaşık olarak İS 100 yılında başlar.

Eski Çin kaynakları birçok esin sorularını, yanıtlarını içerir, **Shang Soyu** kralına değgin. Bu yazılar kaplumbağa kabuğuna, kemik parçalarına yazılıyordu, İÖ 1300 ve daha önceleri. Bunların birkaçı, **Stockholm Doğuasya Müzesi**'nde bulunmaktadır.

Çin

Shang soyundan esin soruları birçok tanrı dünyasını içerir. Bu arada birçok adlar da var. **Ti** kral, **Shang-ti** “Üstteki kral”. Onun yanında da **Yer**’i buluruz.

Shang-ti’deki **Tien**, “gök” anlamına gelir. Büyük bir tanrı diye onaylanır: Her şeyin kökeni ve başlangıç, **Efendisi** doğa düzenin! İnsan eylemlerinin bekçisi. Bu eylemlere göre cezalandırır ya da ödüllendirir. Görünen gök kubbesinin imidir o.

Yer, çok eski çağlardan beri kadınsal bir tanrılığı simgeler. Öyle algılanır. Her şeyin anası. Ama **Chou-Soyu**’nun resmi dini Houtu (En yüce egemen Yer), bir erkek tanrı. Bütün ülkenin tanrısı, o iyiliği verir. Doğruluğun koruyucusu. “Ülkenin savunuculuğu” görevi hemen hemen bütün dinlerde ortak konu. Daha başka birçok doğa tanrıları, bolluk tanrıları da var...

Söylenceye göre Yer, başlangıçta yılan bedenli ve insan yüzü bir yabancı egemendi, **Ckung-kung**. **Chang-ti**’nin buyurusuyla tanrı **Chang-hui** onu yendi. Kızgınlıkla Yer’i yıkmaya kalktı bir ucundan. Ama onun oğlu araya girip Yer’i ekilip biçilecek bir duruma getirdi.

Kökü eskiçağlara dayanan düşünce, iki temel ilkeden oluşan yaşam: **Yang** ve **Yin**. Bu iki temel ilkeden **Yang**, erkeği özüm. Aydınlik ve sıcak bireysellik. **Yin** kadınlığı, kara ve soğuğu; canlı yaşamı özüm. İkisi arasındaki etkileşim **tien-ta o** “gökyol”. Bu da, **insanın yolu** anlamına gelir. **Jen-to** ile uzlaşmalıdır. İki eşey arasındaki iş bölümünü de açıklamış olur bu iki temel ilke. Yaz, erkek uğraşları zamanı; çiftte, tarlada. Kış da kadının köyde, evdeki uğraşları. Her ikisi de baharda, günde karşılaşır. Yılın büyük törenleri yapılır. Böylece **Yang** ile **Yin** arasında etkileşimle gökyoluna ulaşılır.

Bu eskiçağ **Çin Halk dini**, halk yaşamı bugün de güncel.

Bir insanın üç tını olduğuna inanılıyor: Biri ölüyü mezara kadar izler. Öbürü de atalarının izini. Diğeri de **huang-huo** (sarı kaynağ)’ya sürülür. Orada yer altında **kuei** (aç tin) olarak kalır. Yılda bir gece aç tin yeryüzüne döner, yemek için.

Kurban hediyeleri, yemek ve kumaşlar, resimler, gerçek olmayan kağıt paralar... Çin geleneğine göre bunlar tin dünyasında madden paralar gibi geçerlidir.

Eskiçağ Çin halk dininin çeşitli tanrıları vardı. Örneğin “Mut-fak tanrısı”. Yılbaşında Çin’de bu tanrı aile bakımını, nasıl yapıl-ması gerektiğini bildiriyordu. Böylece tinler, şeytanlar, büyüsel öğelerle karışık bir din. Bütün yapılar, yeni evler, **feng-shuei** (rüz-gâr ve su)’ye göre yapılmalıydı. Demek çeşitli doğa güçleri gözö-nünde bulundurulmalıydı. Çatı, tepeli olmalıydı. Şeytanlar çatıya düşünce, yeniden havaya uçup gitmeleri kolaylaşacaktı.

Tien-tao’ya göre, Çin toplumu eski çağlarda öncelge (hiyerar-şi)’ye göre yönetiliyordu. En üstte krallar, prensler vardı. Bunlar iç güçle donatılmıştı. Daha sonra kent prensleri, soylular geliyordu sırasınca. Bunlar kurban sunularıyla bağımlıydı. En çok da gök kurbanlarına! Kung döneminde yalnız hayvan kurbanı değil, insan da kurban olarak sunuluyordu. İÖ 1108 yılında **Cho-soyunun** kur-ucusu **Weng Wang** döneminde bir kurban şarkısı şöyle:

*Temiz tapınak, o denli dingin tören
Yardımcılar bakım dolu
Yüksek görevliler yığın yığın
Büyük Wen erdem dolu
onunlayız, gökte oturan
geliniz hemencecik bu topluluğa
İşte o, ıslıl ıslıl onurlanan
unutulmaz o, insanlar arasında.*

(Shi -Cihing 4: I, 1)

Kurban dini de geliştirildi düşüncelerde. Kurban düşüncesi Çin’de ussal bir temele dayanır:

“...Kurban düşüncesi insana dışardan gelmedi, içerden geldi. O, insanı yüreğinde oluştu. İnsanın iç davranışlarıyla oluştu. Yürekteki o kımıldanışlar törenler biçiminde ortaya çıktı. Bu yüzden bu bilgelik tam bir deyim verdi kurban düşüncesine...”

(Li-chi 21:1)

Çin kralı eskiçağda “Göğün oğlu” (Tien-tsi), biricik İnsan diye adlandırılır (Yi-yen). Her iki san da kralın tanrı olmadığını, ama tanrının insan özümlemesi olduğunu belirler. O, göğün isteğidir. Doğrulukla görevini yürütür. O, doğada ve toplumda uyumun güvencesidir. Ölümden sonra da tanrısal aşamaya ulaşır.

Çoğu söylencelerde anahk ve üretimlilik, doğurganlık, olağan bir konu. Besleyici, Yer’le kimlikli kadın biçimi tanrısallığa örnek. Çocuklu ana örgesi de yeryüzünde birçok yerlerde olağan. Solda, resimde Mısır tanrıçası İSİS, çocuğu Horus’le birlikte. 18. soy. İÖ 1380. Sağda: Çin gök yardımcı kadın Guan Yin, insanlara pirinci sağlar, analık göreviyle.

Shu-ching'e göre kralın işlevleri şunlar: Gök, yerdeki insanları korur (İslam'da Allah, gökten yere insanları yönetir). Onlara liderlerini verir. Lider tanrının yardımcısıdır.

Kralın başa geçmesi, krallığına son verilmesi; onun niteliğine bağlı birşey. Gök, birinin kral olması için bütün yeryüzünü, her köşesini arar, araştırır. (Demek Çin'de kral "göğün seçimine göre saptanıyor!"). Bu gökle ilgili örneği Muhammed de kullanır: **Tanrı, gökten yere doğru yönetir yeryüzünü.** "Allah'ı da **Muhammed; Merih**'le Yer arasına, göğün Yer'e yakın bölümüne bir yere yerleştirir (Bkz. Sumer-Huluppu Ağacı, Kaynak Y. İst).

"Kendi görevlerini yapmayan birini gök, hiçbir zaman onaylamaz. Gök isteği halk içindir."

Seçim ve kralın görevinden ayrılması, göğün isteğiyle olur. Kral, yalnız olarak halkın kurbanını getirir. Ve yine yalnızca göğün isteklerini anlar. Daha sonraları kurbanın siyasal dayanağı olsa da; halkın dinsel yaşamıyla hiçbir ilgisi yoktur. Kral hiçbir zaman en büyük Prest olmaya özenmedi.

Taoculuk (Taoizm) diye adlandırılan Çin'deki dinsel eylem son zamanlarda oldukça değişik görüşlere neden oldu. Geleneğe göre, bu dinin yaratıcısı **Lao-tsi** "Yaşlı usta). Son zamanlarda, sanıldığına göre, belki de böyle bir düşünbilimci yaşamadı.

Söylencelere göre **Lao-tsi**, İÖ 604'te doğdu. 70 yaşında bir köylü çocuğu. 35 yaşındaki karısı, Lo-yang krallığında çalıştı.

Tarihsel olarak **Chuang-tsi** (İÖ 350-300) Çin'in en büyük gizemcisi. Onun coşkusal durumu şu:

"...O ayağını sarı kaynağa dayar (Yeraltı suyu) ve sonra göğe çıkar. Onun için ne güney, ne de kuzey vardır. Özgür olarak dört yöne birden uçar. Ölçülemeyeni algılar. Onun için ne doğu ve ne de batı vardır..."

Chuang, düşünbilimine göre bütün varlık bir imge'dir:

"...Bir gün düş gördüm, ben Chuang-chou bir kelebektim. Chou olduğumu bilmiyordum. Birden uyandım, sarsıldım baktım ki, ben Chou'yum. Şimdi bilmiyorum, düşümde ben bir kelebektim. Ben bir kelebek isem, chou olduğumu düşünüyorum." (2:11)

Bilinene göre yaşamın nasıl uzatıldığını bilmek için insanların onu anladığı söylenir. Sonsuz yaşama ulaşmak, Cennetli olmak. Onu arayanların amacı da buydu!

Özel düşünbilimsel bir doğrultu için Taoculuğun kökleşik bir metni de var. **Tao te-ching** “Yöntem kitabı ve onun gücü.” **Lao-tsi** yazmış. Ama çeşitli zamanlarda yazılanların bir araya getirilmesinden oluşmuştur kitap. Anlaşılmayan, güç ve sisli dili, bu kitabın çeşitli yorumlarına yol açmıştır.*

Tao Öğretisi, iki karşıt güç; **yang** ile **yin** aralarındaki bireşim. Her ikisi de, tao, “yol” yönünden özümленir. Karşıtların bireşimi olan bu düşünce bütün olayların, bütün varlığın yönetici ilkesidir. Çirkin, karşıtı olan güzellikle vardır ancak. Güzellik karşıtı olan çirkinle varolduğu gibi. İyi olana karar verildiği zaman, karşıtı kötü olan da var. Bütün bu karşıtlıklar arkasında ilk ilke tao, bir ölçüyle ortaya çıkar. **Tao**, tanrısal yaşam yasası, her şeyi düzenleyen. Temel soru da şu: İnsan nasıl **Tao**’ya ulaşır. Bununla ilişkide bulunan **Te**’ye sahiptir, yani “güc”e. Peki bu güç ne? Bu da **alçakgönüllülük**, **sevi** ve **özgürlük**. **Tao-te-ching**’nin giriş sözleri şöyle:

Aşılabilen yol (tao) , sonsuz yol değil.

Anılan bu ad, sonsuz ad değil.

Adsızlık gökle yerin nedeni

Adla bu herşeyin anası.

(Tao-te)*

Tao öğretisiyle, bireşim olarak **yang** ve **yin** öğretisi de kalkar:

Bir durum var, bir anlaşılmaz;

bu vardır, gökle yer olmadan önce

bu durgunluk ve boşluk, özgür ve değişmez,

sonsuz devinim durmadan,

değer anası olmak her şeyin.

(*) Gerçekte bütün dinsel kitaplar, azçok kapalı, sisli tümcelerle örgülenir. Bilerek bu yola sapılır. Okuyanı **şoke** etmek, onu daha çok dinsel eğilime sıkı sıkıya bağlamak için!..

*Tanımıyorum adlarını: tao diyorum bu yüzden
İnsan yer yasasını izler,
Yer göğün yasasını
göğ Tao yasasını
Tao kendini izler.*

(Tao-te-ching 25)

Tao, gerçekte anlaşılmaz. Anlaşılmaz olduğunca de betimlenemez! Her şeyi etkiler, her şeye yol gösterir. Varlığı durgunluk ve edilgenlik içinde, hiçbir şey olmuyormuş gibi. Bu yüzden insan Tao'ya benzemeye çalışmalı; durgunluk ve alçak gönüllülük, kendiliğindenlik ve doğallıkla:

*En iyisi suya benzeyen.
Su her şeyi serinletir
ama değil kendini
en uzak yere ulaşır, herkesin iğrendiği
Tao orada, yakında.*

.....

(Tao-te-ching 8)

*Ben iyiyim iyi olana.
İyi olmayana da iyiyim,
iyi olsun diye onlar da.*

(Tao-te-ching 49)

Çin ekini ve din tarihinin en büyük adı **Kung fu-tsi** (Usta Kung). Latince **Konfücius**. Gerçekte adı **Kung Chiu**, İÖ 551'de Che-fo kentinde doğdu. Onun ataları Chousoyu (hanedanı) kurucularından **Wen** ve **Wu**'ya değin uzanır. On dokuz yaşında evlendi. Bir oğlu oldu. Ama hemen sonra ayrıldı. **Lu**'da devlet hizmetinde çalıştı. O zaman krallık, kadından müzik korosu edinince görevinden ayrıldı! İÖ 479'da **Shangtung**'da öldü.

Zaishen: Çin Varsılık tanrısı. Tahta yonut, XIX. yüzyıl.

Oğlu **Po-yü**, babası üzerine şunları söyler:

"...Bir gün ayakta yalnız duruyordu. O anda salona geçtim.

O zaman bana şöyle dedi:

-Shi-ching'i okudun mu?

-Hayır, henüz okumadım.

O zaman dedi bana:

-Shi okunmadıysa, insanın düşünmesi için birşeyi yok demektir.

Sonra kapanıp **Shi-ching**'i öğrendim. Başka bir gün ayakta yalnız duruyordu. O anda ivediyle salona geçtim. O sırada sordu bana:

-Li chi'yi okudun mu?

-Hayır, henüz okumadım.

O zaman dedi bana:

-Eğer Li-chi okunmazsa, insanın sağlamca bağlanacağı birşey yoktur..."

Konfüçyus'un öğretisi, iç dünya doğrultusunda idi. Tanrıların, tinlerin, şeytanların varlığını onaylıyordu. Ama bütün kurbanlar, dinsel eğilimlerin öznel bir değeri var. Bu yüzden insan tüm törenleri yerine getirmelidir. Koruyucu tinlere yakınındaymış gibi kurban sundu.*

Kung görüşü **hsiaa** (dindarlık) üzerine kurulmuştur. **Kung**'a göre **Tao**, en yüksek, iyi, kişisel bir gök tanrısı. İnsanın görevi **Tao**'ya göre yaşamaktır. Bu yaşamak da **hsiaa**'yla olur. Bu da atalarla ilişki kurar. **Ölümden sonra yaşamak ya da varolma yoktur!** Ahlâk, dinsel amaçlı değil. En büyük sorun şu: Gök bana bu yaşamı verdiği zaman, bu yaşamı nasıl sürdüreceğim? Bunu da beş ilişkiyle anlatmaya çalışır.

(*) Bana öyle geliyor ki, **Konfüçyus**'un , Muhammed'den 1160 yıl önce söylemiş olduğu bu dinsel eğilimli tümceleri-doğrudan doğruya değil ama dolaylı olarak şu ya da bu yolla (örneğin Tevrat ve İncil etkisiyle Muhammed'in dinsel tümcelerini etkilemiştir. Bütün dinlerin, insan tasarımları, imgeleri, düşüncelerinin karşılıklı etkileşimiyle oluştuğunu yadsımak olası değil!.. A.R.E.

**Kralın iyiliği
babanın sevisi
yaşının iyilikseverliği
erkeğin haklılığı
dostun inancı**

**halkın baş eğmesi
oğulun sevgisi
gencin ona bakımı
kadının başeğmesi
dostun karşılık inancı**

Kung, insandaki iyilik niteliğine inanır. Ok atımıyla uğraşması nedeniyle yaşam deneyiminden örnek verir:

“...Yayı kınamıyorum vuruştan saptığı için, atışı kınıyorum...”

(Chung-yung 14-4)

Aşağıdaki tümceler **Kung**’dan günümüze dek korunmuştur:

Tsi-kung sordu:

“Bir tek sözcük var mı yaşam boyunca doğruluğu sürdüren?”

Usta yanıtladı:

“Karşılıklı olma!”

(Lun-ju 15:23)

Chung chung iyilik üzerine sordu. **Usta** yanıtladı:

“Başkasına, kendine boyun eğmesi için buyuruda bulununca, büyük bir sunuda bulundun mu?”

“Kendine eklemek istemediğini, başkasına ekleme”.

Kung-fu-tsi’den sonra, düşünbilimci **Ming-tsi** (ölm. 289), daha iyimser, daha demokratik devlet öğretisinde. Daha önceleri **Shu-ching** “değersiz bir kralı, ‘hanedanı’ görevinden almak halkın hakkıdır” dedi. Kralın görevi kutsaldır ama, kral bu kutsallığa değer verdiği sürece...

Bu yüzden **Sün-tsi** (ölm. 235) daha kötümser oldu. Çünkü inanmanın kolay olmayacağına, insana güvenilemeyeceğini belirliyordu. Bu yüzden halka kuralları öğretmek zorundayız.

Guan Di: Çin söylencesinde savaş tanrısı.

Kung'un dinsel düşünbilimi daha da dizgeleştirilip yaygınlaştırıldı, **Chu Hsi** (1130-1200)'yle. Ona Çin'in kuralcı, ilkeci öğretmeni, ustası denildi.

Konfüçyusculuk İÖ 200'den beri Devlet Öğretisi oldu. Daha sonra da bu öğreti sürüp gitti.

Çin dinindeki ilginç özellik şu: Bir çeşit din karışımı! Çin halkı **Konfüçyus**, **Taoist** ve **Budist**ler arasında bölünmedi. **Konfüçyus** görüşüyle **Taoist** prestlere de, **Budist** prestlere de inanıldı. Tarihçi **Hu Shi**'ye göre gerçekte Çin'in din kurucusu **Mo Tti** (İÖ 470-390)'dir. Soylu bir aileden geliyor. Onun düşüncesi şu:

I) Her şeye usca karar verilmelidir.

"Bir insanı öldürmenin suç olduğu, ölüm cezası verilmesi gerektiği söyleniyor. On kişi öldürmek on kez daha beter. 100 kişi öldürmek yüz kez daha beter. Saldıran devletin erkekleri

Çin Ay Tanrıçası Heng-O'nun bir yonutu.

böyle yapamaz! Kadınlar da iş göremez... Öyleyse savaş usdışıdır ve yararsızdır...”

2) Herşey karşılıklı sevgiyle yönetilmelidir... Böylece dünya ideal bir yönetime kavuşabilir.

Meng-tsi, şöyle eleştiriyor **Mo Ti**'yi:

“...Benim komşumun anababalarının, benim üzerimde aynı hakları varsa, benim anababamın daha büyük hakkı olamaz, benim üzerimde komşumunkinden. Ayrımlı olmayan yardım, yardımı çok daha aza doğru siler süpürür götürür...”

Mo Ti, din ortaklığı kurarak **Chü-tsi** “Yaşlı Usta” adıyla “pa-pa” oldu. Ölümünden 30 yıl sonra da görevi üçe bölündü, dağıldı.

İnsanların yaşamı için Gök ilginçtir, diyor **Mo Ti**. Gök üzerine, kişisel bir tanrı diye konuşur. Ama duaya, yalvarışlara önem vermez. Çin halkı onu **İsa**'yla bir tutar.

Çin geleneklerine göre, **Budizm Çin**'e İS 61'de geldi. Budist resimleri, kitaplar, Hintten gelen çilecilerle. Kral **Liang Wu-ti** (502-550) yönetiminde, Budacılık devlet diniydi. Çin Budist kitapları 518 yılında kralın buyurusuyla bir araya toplandı.

Budacılığın Çin'de çok değişik bir alını yazısı var. Kimi zaman övülüp değer verildi, kimi zaman da yöneticilerce izlendi; örneğin IX. yüzyılda (840).

Çince Budist yazılarına **Cihng-lü-lun** (Sutra, vinaya, abhidharma)'da rastlanır. 1913'te bütünlünenler 3386 kitabı içerir.

Çarpıcı yanıtlar ve özgün tümce biçimlemeleri seviliyordu en çok. **Hui-neng**'in öğretmenine sorulduğu zaman, izleyicisi şöyle yanıtladı:

“Öğrencilerimin 499'u Budacılığı olağanüstü anlıyor. Ama anlamıyor **Hui-neng**. Çünkü, onun giysisi onu örttü...”

Biri sordu:

“**Buda**'nın temel öğretisi nedir?”

Chan-usta yanıtladı:

“Bu yelpazede yeterince yer var beni serinletmek için.”

Budacılıkta bir düzeltme gidildi, Hristiyanlık örnek alınarak: Savaş, sayrı bakımı, çocuk yuvaları hizmeti, açlık ve sel baskınla-

rına uğrayanlara yardım, giysiler, hapishaneleri ziyaret vb. 1947 **Nanking Budist konferansında** varılan uzlaşma konusu: **Kamu ve toplumsal yardım.**

Çin halkı bugün, Konfüçyusculuğun bir din olmadığı, bir çeşit eğitim olduğu görüşündeler. 1951'de Devlet ve Dışişleri Bakanı **Chuo en-Lai** şöyle dedi: "**Kung** (Konfüçyus) düşünbiliminde değerli bir öz bulunabilir, ama bu 2000 yıl önce biçimlendi, bundan sonra geçerli olamaz..."

Bugün Çin'de okumuş olanlarla, yığınların dinsel davranışı arasında büyük bir ayırım var.

Mao Zedung (1893-1976), **Çin Halk Cumhuriyeti**'ni kurunca din özgürlüğünü getirdi: "Vatandaş, Çin Halk Cumhuriyeti'nde dinsel inancını korumak özgürlüğü vardır (14.06.1953). Ilımlı **Chou-en-Lai**, din liderlerini 1950'de yatıştırdı: "Halk, dinsel inancı üzerine kendisi karar verir."

Mao'nun yaşlılığı döneminde (1966-76) kökten bir düzeltme gidildi. **Mao**'nun eşi **Chiang Ching** ve "Yık dört eskiyi"... Bunlar: Geleneksel düşünceler, kültür öğeleri, alışkanlıklar vb.

Mao'dan sonra **Hua Kuo-Feng** geldi. Düşünce yönü olarak **Chou en-Lai**'ye dönüldü. Ekonomi yeni baştan ele alınacak, endüstri güçlendirilecek (Ake Ström).

Mao, 1950'den beri **Shi-ching** ve **Chou**'dan alıntılar kullandı; eskiçağ söylenceleri ve anlatılarını halkın yararına uyguladı.

Korea, **Kore** adı **Koryo** soyundan gelir. Kore dilinin ne Çince'yle ne de Japon diliyle ilişkisi vardır. **Kore** dili **Ural-Altay** dil topluluğuna (**Türkçe-Moğolca**) değgin. Ama abeceleri Çin yazısı gibi yukardan aşağıya yazılır.

Kore eskiçağ ulusal dini, **Sinkyo** göktanrısından söz eder: **Hananim**. Bunun altında bir çift tanrı var: **Palk** (güneş), **Kud** (karanlık), kaza, günah. Güneş tapıncı şeytanların sapıncıyla ortaya çıkar. Budacılık Kuzeybatı **Kore**'ye İS 372'de Çin'den geldi. Böylece bu tarihsel durum Japonya ile **Kore** arasında önemli bir bağlantı oldu. **Kore** manastırı sıkı bir ahlâk ve tinsel disiplinle yönetilir. Japonların **Kore**'yi almasıyla (1910), Budacılık korunmak istendi.

Uzun yaşam üzerine egemen Tao tanrısı Shoulao. Resimde Pers simgeli olarak, yaşamı ve cinsel ilişkiyi özömsüyor (Ching Soyu, İÖ 1700).

Japonya

Japon dili ne Çince'ye ne de Kore diline benzer. Vurgulaşmalar bütün harflerde özdeştir. Örneğin **mi ka do** gibi. VII. yüzyıldan beri birçok Çince sözcük ödünç alınıp Japonca'ya katıldı.

Japon ulusal dini, Çince'den alınan bir sözcükle **shinto** "tinler" (tanrılar ve ataların yolu)'le bütünlendi.

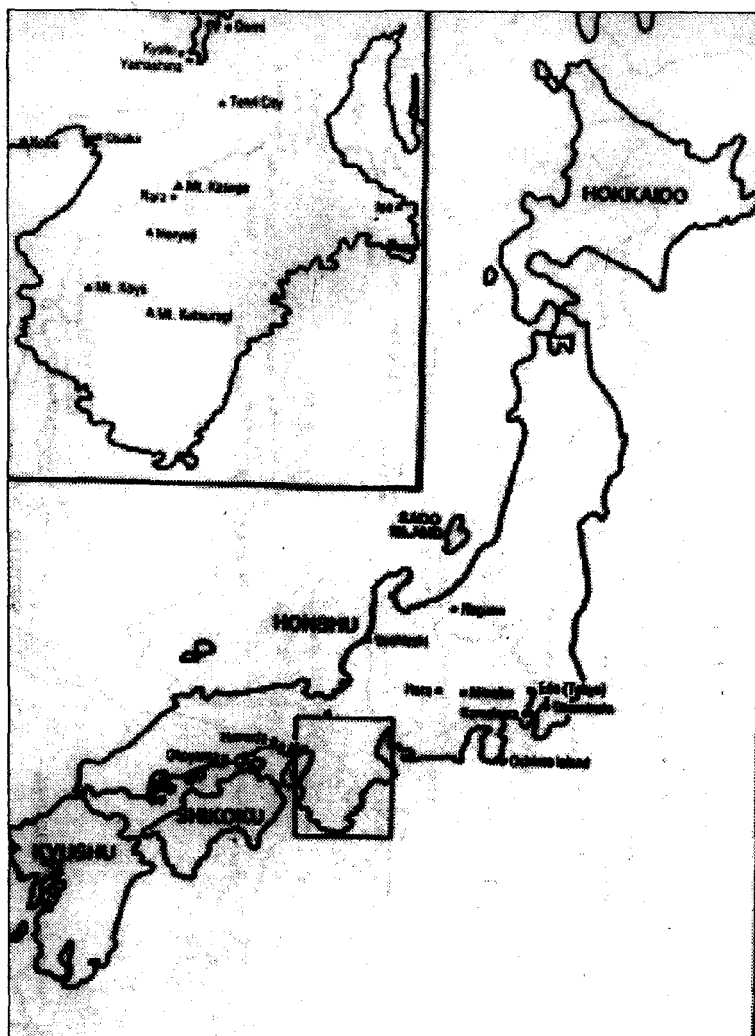
Shinto, Budacılığın Japonya'ya ulaşmasıyla, ölümden sonra bir başka varoluşa, daha varsıl bir din yaşamına; İkinci Büyük Savaş öncesinde de ulusalcılığa, devlet dinine dönüştü.

Çin'in tersine, Japonya'nın pek çok tanrıları vardı. Bir o denli de söylenceleri. Kargaşa (kaos)'dan, üç tanrı oluşuverdi: "**Gök ortasında tanrısal Efendi**", "**Ulu Koruyucu Yaratıcı**" "**Tanrısal Koruyucu Yaratıcı**".

Bu tanrılardan yedinci kuşakta, **izana-gi** "Davet eden erkek" ve **İzana-mi** "Davet eden kadın" kardeşler doğdu.

Kardeş evliliği yaşayan **İzana-gi** ve **İzana-mi**; 80 ülke, 80 ada, ve 8 milyon tanrı doğurdu!*

*İnsanlar, 300 milyon tanrı yaratmıyor yalnız; 8 milyon tanrı da doğuruyor!.
A.R.E.

Japonya

Amaterasu-o-mi-kami; “Gökte yükselen ıslıl ıslıl güneş tanrıçası, Japonya’nın ulsal tanrısı.

Susa-no-wo; “ileriye giden adam” (no iyelik eki), yeğın adam, fırtına tanrısı. Japonların söylence sanatıyla tarihin kuruluşu.

Amaterasan’un oğlunun oğlu **Ninigi**, Yer’e gider, tüm Japon tarihini yöneten imparatorluk hukukunun atası olur. İmparator evrenüstü bir dönüşüm.

Demek Japonlarda insanla tanrısallık arasında belli bir sınırlama yok. Her insan, sıradan insan bile ölümden sonra **kami** oluyor. Bu yüzden Hindistan’da olduğu gibi, Japonya’da da birçok kahramanlar ve ünlü kişilere halk tapar. Demek Japonlar imgesel bir tanrıya değil de nesnel varlığa, tanrısallığa tapıyor.

Hachiman, imparator **Ojinis III.** yüzyıl savaş tanrısıdır. Bugünde çok önemli Japonya’da.

Tenjin ‘göksel tin’ yazıncı **Sugawara Michizane** (845-903)’nin büyük rolü var, Çin yazı ekininin Japonya’ya girmesinde. Japon halkı sağlam, ortak bir birlikte canlı simgesi olur imparatorun. Ona eski çağlarda **Mikado** “Ulu kapı” deniyordu. Bunun yerine şimdi **Tenno** “göğün sultanı” ya da **Tenshisma**, “göğün oğlu” deniyor. **Tenno**, Japon halkının ve dininin orta noktası olarak Tokyo’nun ortasındaki **Gosho** sarayında yaşamaktadır. Şimdiye dek Japonya’da, halk imparatoru ne seçmiş ne de onu yerinden atmıştır. Japon halkı Amerikan işgal güçlerine “sağol” diyor **Tenno**’ya dokunmadığı için. Bütün tarih boyunca Japonya’da yalnız bir soy (hanedan) bulunmuştur. 1946 Şubat’ında imparator **Hirohito**, tanrılığından el çekti. Japon toplumu her zaman bir sınıf birliğı oluşturmıştır. Eski çağlarda **Tenno**’ya en yakın **Kuge** vardı. İmparatorun çocukları, onların karıları. Bütün akrabalar tanrısallık bir küme oluştuyordu.

Shinto, genellikle tanrı resimleri kullanmaz. Bunun yerine tapınakta bir tanrıyı simgeleyen nesne bulundurulur. Törenlerde tanrı gökten yere çağrılınca o **shintari** (tanrı bedeni) olur. Tanrı’nın insan olarak ortaya çıkmasından başka bir şey değil bu durum da!*

*Milyonlarca örnekten yalnız biri bu! Tanrıların, insanlarca nasıl yaratıldığını, böylece imge-tanrılara nasıl imgesel olarak inanıldığını kanıtlıyor böylesi örnekler!..

Tapınak (**torii**)'ın iç geçidinde **tanrı Shintari** korunur (tanrıyı tapınağın iç geçidine yerleştiren de insan!). Japonların kendi elleriyle yerleştirdikleri bu tanrıyla (**Shintari**) karşılaşmaları oranınca, doğada kutsal yerlerle karşılaşmaları da o denli önemli. Kimi doğa biçimleri, özellikle Fuji dağı kutsaldır. Üstelik dağ da Shintari olarak gözüktüyör!

En eski ve ünlü tapınak ulusal kutsal ormanda **İse** tapınağı. İÖ 4 yılında yapıldı. Orada **Amaterasu**'ya yapılır. Şimdi tapınakta **miko** denilen el değmemiş (bâkire) kadınlar tanrı için oynarlar (dans ederler) bunlar coşkusal durumlara da girerek falcılık sanatı da yaparlar.

Ev tapıcında **kami-dana** (tanrıya övgü): Önünde ellerini, yüzlerini yıkar, ağızlarını suyla çalkalar, iki kez ellerini kavuştururlar. Dizleri üzerine çöküp eğilir ve yalvarırlar. Ünlü din bilimcisi **Hirata Atsutane** (ölm. 1843)'den bir sabah yalvarısı:

“...İlkin büyük bir saygıyla **İse** (**Amaterasu**), her iki tapınak tanrılığına yalvarıyorum. Sonra O, 800 binler on binlerce gök-tanrılarına... O, 800 binlerce on binlerce Yer tanrılarına... Bütün illerdeki, adalardaki, 8 adalı büyük ülke (**Japonya**)'nın bütün yerlerindeki büyük ve küçük tapınaklar onlar için yapıldı...”

Ölülere, kurban olarak yiyecek içecek ve yararlı şeyler verilir. Bugün, imparatorun bir özümleyicisi, her yılın baharında pirinç, balık, deniz bitkileri sunar imparatorların atalar mezarlığına... Eski çağlarda mezarlarda insan kurban edilirdi, ölene hizmet etsin diye... İS 297 günlü bir Çin yazısına göre; **Yamatolu Kraliçe Pimiko** ölünce, kendisiyle birlikte mezarına yüzü aşkın erkek ve kadın hizmetçi verildi. Kraliçe **Pimiko**'ya ölümünden sonraki yaşamında hizmet etsin diye yüzü aşkın erkek ve kadın da onunla birlikte öldürüldü. Ne için? İmgetanrılar uğruna, daha doğrusu Kraliçe **Pimiko** uğruna!..

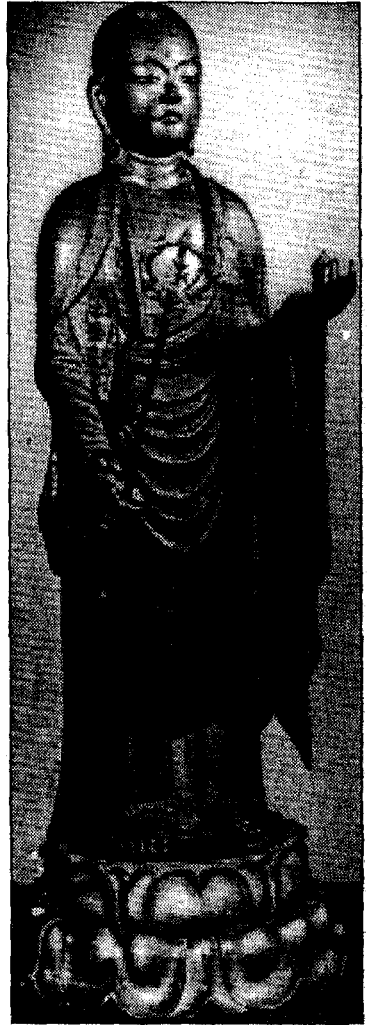
Bu dinsel öldürüm alışkanlığına (geleneğine) İmparator **Suinin** son verdi... Japonya'da ülkeyle, akrabalıkla birliktelik dinsel inancın temelini oluşturur.

Japon dini, inancına göre insan ölünce kami (evrenüstü) olur.

Japonya'da dinsel, töresel görevler şöyle özetlenebilir: “İmparatorun bildirisini izle, doğanın insana vermiş olduğu yürekten eğilimlerini!” Anavatan sevisi, halkla birliktelik ve aile; ahlâkın temel ilkesi. Dai Nippon banzai (Yaşasın büyük Japonya) sık sık kullanılan, çok önemli dinsel biçim (formül).

Japon ahlâkı, özellikle Samurais XVII. yüzyılda **Bushido**'da özetlenir: “Savaşan atının yolu”. Bunun amacı, kendine egemen olmak, görev inancı, ölüm korkusunu yenme. **Bushido**, şunu diyor: “Ölüme efendinle git”. Bütün böylesi öğütler sonucu, kişisel onur lekesiyle; erkekler **hara-kiri**, kadınlar da **jigai** yaparak kendilerini öldürürler.

Budacılık, İS 552'de Kore'den geldi Japonya'ya. Başlangıçta karşı koyulduysa da, **Shotoku Taishi** (595-621) bu yeni dine yakınlık duydu. Prens, ülkesinin kültürünü artırmak amacıyla Çin yazısını, yazını da soktu ülkeye. Bu yeni aşılarmada Konfüçyusculuk da vardı. Böylece Budacılık, Japon tarihinden günümüze dek çıkış yolu oldu.

Japon Budacılığında insanlığı gözetleyen Jizo Bosatsu'nun tahta heykeli.

Nara döneminden kalma ve Nara'da 17 metre yüksekliğindeki Buda yonutu **Daibutsi**, en büyük bronz yonut bütün dünyada. 752'de bu yonutu dikmek için üç yıl çalışıldı. **Kyoto**, bugün de Budacılığın tinsel ortayeri.

Japonya'da tapılan Buda tanrısı, Çin'de tapılanın özdeşi. Özellikle **Amida Butsu** ve tanrıça **Kannon**.

Japonya'da en eski Budist tapınağı Nara'daki **Horjuji**'yi 607'de **Shotoku Taishi** yaptı. Bunlardan en ilginç **Kyoto**'daki **Sanjusangen-dö**. 1132'de yapılmış olup **Kannon**'un 33.333 resmini içerir.

Japonya'daki Budist prestlerin sayısı **Çin**'dekinden daha çok. Budist ölüm fuarının çok daha tanınmış örneğine Hristiyanlıkta rastlanır. Ölünün kafası traş edilir, ölüm onu **munk** (papaz) yapsın diye!

Nara dönemi okulları: Budacılık Kore ve Çin'den geldi Japonya'ya. **Theravada** karakterinde, böylesi doğrultular silinip gitti. **Kegon**'a göre bütün bireyler birbiriyle ve evrensel Buda tiniyle ilişiktir. **Hosso**'nun savına göre herşey ve tüm yaşam bir imge, bir düştən başka birşey değil!

Heian-dönemi okulları: Budacılıkla **Shinto** arasında bir yakınlaşma olur. Ama 981'de Budist okulları arasında silahlı çarpışma başgösterir.

Kamdura-dönemi okulları: Zamanla bozulmalar olur; XII ve XIII. yüzyıllarda bir dize okular ortaya çıkar Japon örneği. **Jodo-Shu** "temiz ülke" 1175'te **Hönen Shonin** (ölm. 1212) tarafından kuruldu. Jodo'nun zamanımıza kadar 8000 tapınağı oldu. 1224'te Honen'in öğrencisi **Shinran Shönin** (ölm. 1263) **Jodo-Shu** "gerçek temiz ülke" diye adlanır.

20 bin tapınağın 10 milyon inananı vardı ama manastırları yoktu. Her şey gibi, inan da Amida Butsi'nin bir hediyesi. **Shinra**'nın aykırı düşüncesi şöyle: **Eğer Amida iyiliği kurtarırsa, ne kadar kurtarabilir kötülüğü!..** Japonların anlatılarına göre; bir Prest bir geisha ile giderse sevinçli, bir gece geçirirse **Jodo-Sihnshi**, **Amida Butsu**'nun bağışını aydınlatır.

Zen okulu (Zen: Meditasyon): 1192'de Japonya'ya girdi. Zen-manastırında bir sorun üzerine düşünülebilir. **Zen**, daha çok savaş

İki önemli imge (biçim), Japon söylencesinde: İzanami ve İzanagi, “Göğün akan köprüsünde.

yapan soyluların dinidir. Ve **Bushido** görüşünü biçimlemiştir. Alkolizme karşı çıktı, onun yerine çay-törenini geliştirdi. 20 bin tapınak ve 10 milyon yandaşı üç okulu bölüştüler.

Zen, Budizmi yaşama soktu. Çalışma yanlısıydı ve özellikle tarımcılığı yeğledi. **Suzuki** şöyle diyor: **Zen, kendisi yaşam, yaşamı içerir, yaşamı tutar: Zen, şiiirdir, düşünbilimdir, ahlâktır. Nerede olursa olsun o yaşam eylemi, o da ordadır.**

Hichiran-Shu: Ulusal tanrıelçisi ve düzeltimcisi **Nichiran** (ölm. 1282) tarafından kuruldu.

Tenrikyo: 1838'de köylü kadım **O miki** (1758-1882) tarafından kuruldu. **O miki**, ünlü yazıları, örneğin **Mi-kagura Uta**'yı yazdı. Bunun metni de, melodisi de tapınma dansını içerir.

Tanrı her şeyi yaratmış olduğundan, insana her şeyi verdi. Haksızlık diye birşeyi de... Ama yaşam tozludur. Bu tozun dinsel törenlerle süpürülmesi gerekir. **Mikagura Uta**'ya 21 kez yalvarılmalı:

**“Süpür tüm eşitsizliği, kurtar bizi,
Sen tanrısal bilgeliğin tanrısı!”**

Bütün insanlar, **O miki** bir yana, **innen** (karman) nedeniyle yeniden doğar. **Miki** dedi: **“Ölüm, eski giysileri çıkarmak, yenilerini giyinmektir. Yalnız insan olarak yeniden doğar. Yeryüzünde bir Messiya zamanı beklenir. İşte o zaman bütün tozlar silinir gider. O ‘tath pembelik’ gökten düşer.”**

15 Ağustos 1945'te Japonya kuşatılınca, **Tenno** ertesi yıl tanrılığı bıraktı. Böylece Japon halkı ve din en büyük vuruşla karşı karşıya geldi. Devletle **Shinto** arasındaki bağ resmen çözüldü. 1978'de **Tenno**'nun tanrılığı yeniden verildi.

1939'da Japonya'da yeni dinler yasaklandı. Amerikan Yüksek Komutanlığı'nın kararıyla ulusal **Shinto** 1945 yılında kaldırıldı. Bütün din biçimleri serbest bırakılıp Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.

Japonya'nın kuşatıldığı gün şöyle bildirildi:

“Bütün Japonlar ağlayıp yalvardı Tenno'nun bağışlanması için...”

Böylece bir halk lideri ya da diktatörün prestiji, bir yenilgiyle düştü.

Afrika

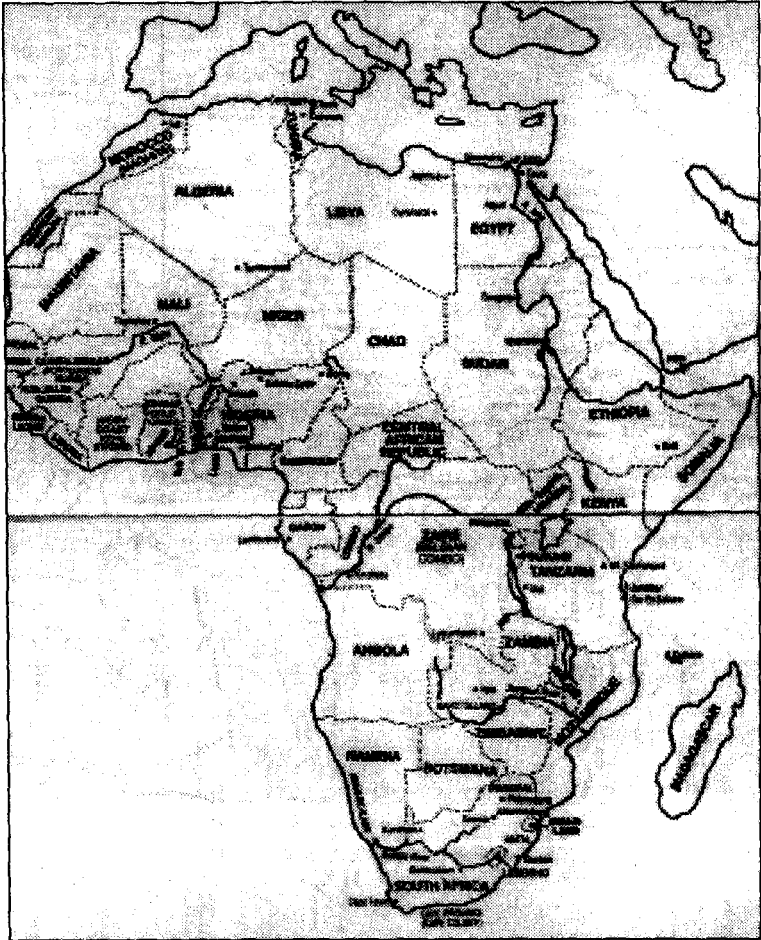
Ekvatorun yağmurlu orman bölgelerinde yaşayan **Pigmeler**, kültür bakımından eskiçağ insanlarını anımsatır. Geri kalan bir bölümü de Afrika'nın avcılıkla geçinen en eski halk kümeleridir, Güney ve Doğu Afrika'da yayılan.

Kongo ya da Batı Afrika kültüründe atalara tapınç ve eski zenci kültürünün (Sudan ve sınır bölgeleri) ve ata dinlerinin büyük bir önemi var. Genç Sudan kültürü (Rodezya ve kuzeyi). Daha güneye doğru Akdeniz ülkelerinin etkisi görülür. Çoğu oymaklar çeşitli kültürlerin karışımı.

Afrika'da Afrika içi kültürü, İslam ve Hristiyanlığın etkisiyle kimi dinsel ve kültürel değişimlere de neden oldu.

Bütün Afrika halkı en yüksek tanrıyı, tanrı kavramını tanır. Bu kavram da kimliğini **"gök kubbesi"**nde bulur. Çoklayın **gök**, **"güneş"**, **"tanrı"** birbirinin özdeşidir. Tanrı sözcüğü çoğul olarak geçmez. Eski çağlarda tanrının olaylara karıştığı, sonra dünyadan el çektiği inancını taşırlar. Böylece tanrı doğrudan doğruya bir amaç değil!

Doğu Afrika **Bantu oymakları** arasında **Mulungu** (yaşlı) olan tanrı adı. **Mulungu**, her şeyi yaratandır. O, gökte oturur ve ölülerin tinlerini, doğa güçlerini üstten gözetler. İnsanlarla pek ilgilenmez. Kenya'da Kikuya'da **Mulungu** her şeyin yaratıcısıdır. Güneş'le, Ay'la, yıldızlarla, fırtına ve yağmurla gücünü gösterir.

Batı Orta Afrika'da **Nzambi** çok yaygın bir Tanrı adı. **Nzambi** sözcüğü **ışık** anlamında; "**ışık saçan**". Kongo'da Nzambi, dünyayı, insanları yaratan olarak algılanır. Ölüm de ondan gelir. O iyidir, ondan korkulmaz. Bu yüzden sık sık yalvarmaya da gerek yoktur. Batı Kamerun'da, Yer'i yaratmıştır. Kimileri O'nun Yeraltında, ölümlerin yanında oturduğuna inanır ve ona "ölüm" derler. O, insanlara işkence eder. Kimileri O'nun Ay'dan ötelelerde, gökte oturduğuna inanır. Batı Kamerun Allah'ının yanına kimse ulaşamaz. O, her şeyi görür.

Kaffa (Etopya)'da Güneş **alinyazısı gücünü** özümles. En yüksek tanrıdır. Doğu Afrika'nın öbür oymaklarında da **Güneş** en yüksek tanrı!

Busch insanların yaratan tanrı üzerine karışık görüşleri var. O sandallarını (takunyalarını) göğe attı ve Ay yaratıldı! Ondan sonra tanrı kendi sessizliğine çekildi. Güney Afrika oymaklarında **Gamab**, büyük bir avcıdır. Yıldızların ötelelerinde oturur, orada ölümler de var. Orada büyük bir ağacın altında otururlar.

Afrika'da böylesi tanrılar pek çok. Belki yüzlerce, binlerce, on binlerce... En yüksek tanrı genellikle gökle ilişkilidir.

Pek çok tanrıya Tanzaniya'da, **Bahaja** oymakları arasında rastlanır. **Nyakubaho** yada **Rubaho** "O burada", **İmaragona** ya da **İmara** "O, her şeye sahip; yaşama, güçlere, O en büyük. O, ölüm ülkesinin Efendisi.

Nyamugaba ya da **Rugaba** "veren" demektir. O'na yalvarılır. **İshewahanga** "halkın atası" demektir. **Kikumbi**; "O kilden biçimleyen" (Muhammed'in Allah'ı da çamurdan biçimliyordu insanı). **Kazoba** 'güneş' ya da **Nkya** "şafak".

En yüksek tanrıyla birlikte birçok doğa tanrıları da var. **Guinea** kıyılarında gökgürültüsü tanrısı (doğa olaylarıyla ilişkili), savaş tanrısı. Yere, toprağa da tapılır.

Kultur, yaratıda bir evre! O hep yüksek tanrının yanındadır! Yukarı **Nil**'de oymaklar arasında. O, yüksek tanrının bildiricisi, oymağın kurucusu, öğütçüsü. O, gökgürültülü bir havada yitip gitmiştir. Şimdi yerinde (tahtında) oturuyor. Oymak başkanı ya da kral olarak tanrının canlı özümleyicisi.

Zuluların Unkulunkul'u "büyük büyük" ya da "yaşlı yaşlı" büyük tanrı. Yaratıcı, özellikle insanları! İnsanlara yasaları da o verdi. (Musa'ya yasaların verilişi gibi!..)

Yüksek tanrı **İnkosi Yezulu** "gök Efendisi'dir. (İslam'da **Rabbü'l Alemin "göğün ve Yer'in Efendisi"** anlamında). Gök Efendisi, gerek duyulunca çağrılır.

Afrika dinlerinde hiçbir şeyle oranlanamayan önemli etken, **ataların tinlerine tapmadır**. Böyle bir tapım geleneği bütün Afrika karaparçasında yaygın... Afrika dinlerinde önemli bir durum da, **ulaşılmaz etken** insan daha sonra da yaşar. Ölüler, yaşayan insandan ayırılmaz. Onlar da oymaktan sayılır. İnsan, ölülerden korkar. Özdeş zamanda onlardan yardım bekler. Özellikle **Bantu** oymaklarında **atalar** hem vericidir, hem de alıcıdır! Tinlere bira, kuş, öbür hayvanlar kurban olarak verilir. Zaman zaman da insan kurban edilir. Örneğin kral gömme törenlerinde!..

Kentlerde, oymaklardan uzak yerlerde **atalar tapımı** (kültü) önemli değildir. Afrika halklarının çoğunluğuna söylencelerle desteklik edecek durumu var. Yaratı ve ölüm vazgeçilmez ilişkinin amaçları.

Yaratı konusu çok çeşitli. Önce üzerinde yaşadığımız Yer, nasıl oldu da varoldu? Bu konu bütün Afrika haklarını düşündürmüştür. Ya yaratının üzerinde düşünülür ya da en yüksek tanrı "**her şeyi yarattı**" denilerek bütün yaratı görüşleri birden geçersiz olur!.. Şurada burada kimi düşünce kırıntılarına rastlanır yaratı konusunda: Yer, Güneş, Ay ve yıldızlar da toprak ya da kilden oluşmuştur...

Ölümün ortaya çıkışı, ölüm üzerine çeşitli görüşler vardır. Ama bütün insanlar gibi Afrikalılar da ölümün normal birşey olmadığını anlayacaklardır. İnsanın iki seçenektan birini seçmesi gerekti: **Yaşam ve ölüm**. Ama insan yanlışlıkla ölümü seçti. Tanrı insanlara sürekli yaşayacaklarını bildirdi. Ama bildiri ulaşmadı ya da değişime uğradı. Öte yandan insanın baş eğmezliğine karşılık; ölüm, onlara ceza olarak verildi.

Ekinsel olarak gelişen oymaklarda, örneğin **Ashanti, Dogon ve Ambo** tapınakları vardır dinler için. Kulübeler ataların tini için

olağan yerler. **Kikuya**, çalılarda, kutsal ağacın altında büyük tanrıya tapar. Daha yalın ekinse oymaklarda kurbanlar ormanda ya da yerde sunulur.

Daha karışık din törenleri, dinsel danslarda törene katılanlar yüzlerine maske takarlar. Dinsel törenlerin yalın amaçları da var. Dünyanın ve yaşam gücünün yenileşmesi; yağmur, bolluk ya da tanrılar ve onların korunmasını kazanmak...

Afrika'da, Ekvator'da Pigmeler yağmurlu dönemlerden sonra yıllık, dinsel eğlence yaparlar. Oymağın başı "üç adım dansı" yapar ateşin çevresinde. İki gün önce tutulan **İguana** kertenkelesi kırtılır. Oymağın başı şarkı söyler:

*Ey Güneş, ey Güneş!
Ölüm geliyor, son yaklaşıyor,
ağaç devrilip ölüyor.
Ey Güneş, ey Güneş.*

*Çocuk doğdu karnından anasının.
Ölü yaşıyor, insan yaşıyor, Güneş yaşıyor
Ey Güneş, Ey Güneş!*

Oyun (dans), güneşin günlük devimini (doğuşunu batışını) simgeler. Dinsel tören güneş gücünün yenileşmesini amaçlar, yağmurlu günlerden sonra. **İguana** kertenkelesi yenir. Güneş eğlencesi de sonra erer.

Yağmur törenleri birçok yerlerde en önemli dinsel eğlencelerdir. Bu dinsel törenler benzeşim ilişkileri kurar. Yağmurcu ağzını suyla doldurur, sonra suyu dışarı fışkırtır, dudaklarının arasından yağmurun yağması için... Bu dinsel törenler duayı işler. Güney Afrika'da bir yağmur töreni şöyle: Bir boğa su içer, sonra kurban kırtılıp yenir törene katılanlarca... Atalara, oymağın başkamına

Bir tahta yonut: Kongo'da Bushango halkının kralı Shamba Bolongonga. Onun atalarının doğrudan Woto'dan geldiği söylenir.

şöyle denir: Biz yağmur duası için bu öküzle geldik, buraya ey başkan, atamız. Sonra yağmur türküsü söylenir:

*Yağmur, yağmur, yağmur,
Başkan biz ölüleriz,
Biz senin halkınız,
Bırakın yağmur yağsın...*

Böylece bu törenlerde bir yandan dinsel durum pekiştirilirken, oymağın başkanı da durumunu pekiştirmiş olur halkın gözünde... (İşte dünyada krallıklar böylece kuruldu... İsveç'te, Norveç'te, Danimarka'da, İngiltere'de krallıklar ilkel çağların kalıtı olarak sürüp gitmektedir..)

Afrika'nın büyük bir bölümünde (**Sudan, Guinea, Doğu Afrika**) kutsal krallıklar vardır.

Dinsel törenle kralın tacı izlenir. Bu dinsel tören, kralın ölümünü ve yeniden doğumunu simgeler. Yeni giysiler giyinir. Kralın görevi ürünü iyileştirmektir. Ay ile birlikte kral. Kral Ay'dan iner, üzerinde mücevherler taşır. Kral halkının arasında bedenleşir. Her yıl **Swazi** oymağının **İne-wala** dinsel eğlencelerinde şarkılar söylenir:

*İşte sen-açıklanmayan,
Bağımsız Aslan, aşağı in!
Aşağı in, göksel yaratık,
sen yenilmezsin.
Oyna gelgitler gibi,
Sen açıklanmayan, büyük Dağ!*

Kral ölünce, gücü azalmaya başlayınca; ülke zarar görmesin diye, kralın ölüsü bir sine (mezara) gizlenir. Halka açıklanmaz! Ya da kraldan hiç söz edilmez. Kimi zaman ona ölümünden sonra bile tapılır!

Birçok oymakların özel prestleri var, özellikle Batı Afrika'da. Buralarda tanrıların dinsel törenleri yetiştirilmiş uzmanlarca yönetilir. Dinsel törenler kimi zaman da kadınlarca yönetilir. Prestler (papazlar) sık sık özel giysiler giyinirler, görkemli olabilmek amacıyla. Atalar tapıncı çok önemli. Köyün en yaşlısı ya da başkan sunar kurbanı.

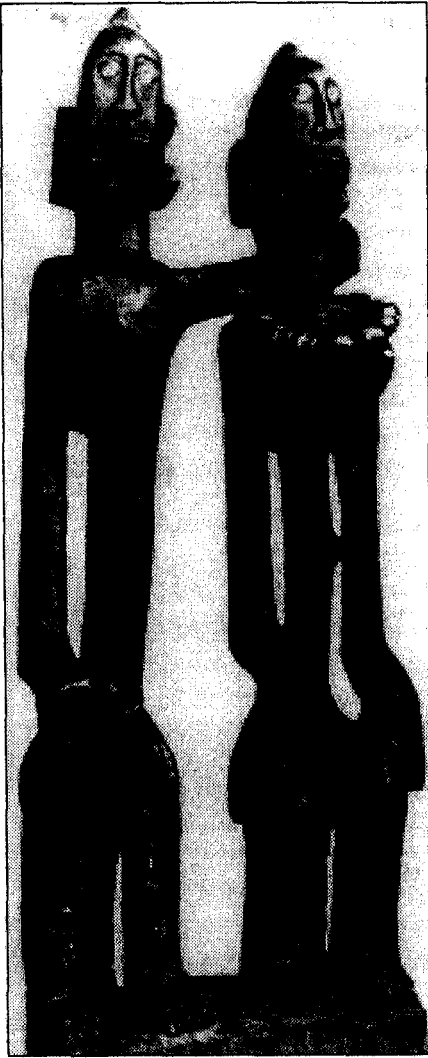
Önbilici (kâhin) dinsel törenlere çeşitli durumlarda, her yerde rastlanır. Bu dinsel törenler uzmanlarca yönetilir. Düş yorumlamaları, kurban edilen bir tavuğun ölümcül durumları ya da bir örümcek böceğinin örümcek ağına düşen yaprağa karşı davranışları vb. gözlemlenir. Daha böylesi falcılık Afrika'da yaygın...

Oymağın dinsel birliği, yazısız dinler, ulusal dinleri oluştururlar. Oymağın dışında, ataların tiniyle normal bir yaşam olanağı bulunamaz. Oymağa, oymağın birlikteliğine herkes törenle alınır. Bu ortak dinsel alınma, yaşlılar sınıfında birlikteliği oluşturur.

Özdeş zamanda oymağın içinde özel gizli dernek de var, kendi tapınçları çerçevesinde. Bu durum derneğin dışında kalanlara açıklanmaz.

Kimi bölgeler **leopar** derneğiyle yıldırғанlığа uğratılır. Derneğin üyeleri **leopar** kılığına bürünürler. Birçok derneklerde yamamlık (kanibalizm-insan eti yeme) uygulanır! Ya da ölü eti yenir!.

Özellikle Kamerun'da gizli dernekler pek çok. Her derneğin belli bir bölgede bir kulübesi var! Orada her birinin maskeleri, giy-

Lebé, çok sayıda ataların tini. Batı Afrika
Dogon oymağı bunlara tapar.

sileri bulunur. Onlar gizli dil kullanırlar. **Bandjun** oymağında, üyeler yılan kılığında. Bunlar ısırma ile öldürdüklerine inanırlar. Bu derneğe girenlerin çok ödemesi gerekir. Dernek “gerçeği” tanır, kendilerini hakkın ve geleneğin bekçisi olarak algırlar!. **Kadınlarla çocuklar bu derneğe giremezler!..**

Birçok bölgede totem betimlemeleri toplumsal örgütleri etkiler. Oymak birçok klan bölünmüştür. Klanların, herbirinin kendi totemi vardır. Klan üyeleri totem olarak kullandıkları hayvanları, totem hayvanlarını yemelerinin ya da onları öldürmelerini yasaktır. Çünkü totem hayvanı doğrudan doğruya ataların özümleyicisi. Böylesine gelenekler **Mali’de, Gana’da, Nil kaynaklarında, Botswana’da** uygulanır.

Afrika’nın yazısız halkı arasında ortak yaşam oldukça karışık. Dinsel ve çoktanrılı ortak biçimler, birbirinin içine girmiştir baş döndürücü biçimde.

Bir tahta yonut. Havai: Ku i kailau.

Bütün bunlardan kolayca anlaşıldığına göre, Afrika dinlerinin yeryüzüne değgin amaçları var. Bütün yaşam değerlerinin çekirdeği düşünce de, insan düşüncesinden filizleniyor. Böyle bir dinsel düşüncede bütün Afrika halklarına uygulanabilir. Afrika dinleri nedenini yaşamdan alıyor, yaşamı daha da güçlendirmek amacıyla.

Yüksek tanrı **Mbamba** için yapılan bir yağmur yalvarısı:

**Mbamba! Yağmur vermedin bize,
yağmur yağdır da ölmeyelim!
Kutlıktan kurtar bizi
Sen bizim babamızsın, biz çocuğunuz,
Ve sen yarattın bizi
neden istiyorsun ölmemizi?
Mısır, muz ve bakla ver bize
Sen verdin bacağımızı koşmak için
kollarımızı çalışmak için
Yağmur ver bize, ürünlerimizi toplayalım.**

Kuzey Afrika'da, Etopya'da göktanrısı **Wag** için şöyle yalvarılıyor:

**Ey Tanrı, bugünü bana verdin sağlıklı,
izin ver gecemi de böyle geçireyim,
Ey Efendim, senden üstün Efendi yok!
Senin üstünde başka bir güç yok!
ve hiç kimseye de borçlu değilsin.
Senin elinde günümü geçiriyorum.
Senin elinde gecemi geçiriyorum.
Sen benim anam, sen benim babamsın!**

Şöyle yalvarılar da yapılır tanrılar (Thonga, Güney Afrika)a:

**Siz yararsızsınız, siz tanrılar!
Bize kaygı verirsiniz ancak.
Size sunular veririz, iştmiyor musunuz?
Soyulup soğana çevrildik
Sunu (kurban) taşına gelin de
yiyin, bölüşün öküzümüzü...**

Afrika halkları arasında sayrılık, tanrıların cezası diye algılanır. İslam'da sağlık da, sayrılık da Allah'tandır. Bir çok oymaklarda bir güce inanılır. Bu bütün yaşamı kapsar. Fransız araştırmacıları buna "yaşam gücü" diyor. Söylen-diğine göre böyle bir güç bütün doğaya yayılmıştır. İşte bu güçten büyüyle yararlanılır (Ringgren, Ström agy.). Yüksek tanrı **Amma**'nın insana tin, güç ve enerji verdiğine inanılır. Bireysel yetenek kimi şeyleri başarır. Öldükten sonra tinler ataların tinlerine gider. Ataların tini **Njama** insanlar dünyasındadır ve akrabadan akrabaya geçer. **Pigmelerin** inancına göre **Megbe**, tinin durumunu ve iç düzenini yapar. insanda bu bir çeşit gölge tindir.

Büyü, hemen hemen her yerde önemli bir rol oynar. Bir sayrılık, bir tin nedeniyle olmuşsa; bu tin ya kovulur ya da öldürülür! Tinin kovulması karışık birtakım dinsel törenleri gerektirir. Bu da özel uzmanlarla yapılır. Kimi büyüsel inançlar kullanılır. Arasına tinler bira, et, kumaş parçala-

Madenlerin tanrısı olarak tapınılan Batı Afrika tanrısı Gu'nun bir yonutu.

rı ile yatıştırılır. Büyüsel gereçler de kullanılır kimi zaman. Örneğin; meyvelerle dolu ağaç dalları kullanılır, böylece avcı avını kolaylıkla avlamış olur. Kimi zaman da insan tırnakları, saçları, ağılar (zehirler) kullanılır.

Kimi oymaklar insanda beş çeşit tinsel güç olduğuna inanır. Batı Afrika'da olduğu gibi:

- 1) **Yaşam tini:** Yüksek tanrılardan gelir ve ona döner.
- 2) **Bireysel tin:** Düşlerle ortaya çıkar ve başkalarının düşlerine girer.
- 3) **Akraba tini:** Babadan kalıt olarak geçer.
- 4) **Güç tini:** Kimi şeyleri yapma yeteneği, örneğin büyü.
- 5) **Yaşam yeteneği:** Solukla özdeş kimliktedir, yüksek tanrıca verilmiştir.

Tinle solukun birbiriyle yakın ilişkileri var. Yaşam boyunca birbirlerine eşlik ederler. Bunların ağızda ya da burunda olduğu sanılır. Ölümle uzaklaşırlar. **Yürek** de yaşamla ilişkili. Kimi halklarda yürek ve tin için özdeş sözcük kullanılır. **Gölge** de tin ilkesiyle ilişkili. Ölümle sona erer. Solukla gölge, ölüm anında kaybolur. Ölümünden sonra aileye kalan yeni doğan çocuktur. Böyle bir inan birçok Afrika halklarında genel bir görüş.

Tinler ölümünden sonra ölüm ülkesinde yaşar, çocuklukla yer altında. Orası karanlık ve soğuk. Batı Afrika'da Yer kraliçesi inancına rastlanır... O insanı kucağına alır. Kimi oymaklarda ölümler ülkesine kavuşmak için tinin suyun üstünden geçmesi gerek.. Kimi oymaklar ölümler ülkesinin gökte olduğuna inanır. Ölümler ülkesinde atalar vardır. Ölü orada onlara kavuşur.

Ölümler insanlara canlı olarak düşlerinde gözüktür, çocuklukla geceleysin. Ve onlara bildiri getirir. Afrika'da kimi halklar ölü tinlerinin **Mawu**'ya döndüğüne, orada eylemlerinin hesabını vereceğine inanırlar (İslam'da da böyle). Kur'an'da böyle söyler: **Dünya bir deneme alanıdır!..**

Kimi inançlara göre, ilk çağlar gelecek ve kaybolan Cennet yeniden açılacak.

Son yüzyılda Afrika halklarının dinlerinde büyük değişiklikler oldu. Hristiyanlık, Müslümanlık ve Batı ekininin yayılması bu değişikliğin başta gelen nedenleri. İster Hristiyanlık, ister Müslümanlık olsun, oymaklar eski inançlarını korumaktadır.

Nijerya Yoruba oymağının aldatıcı tini Eshu'nun tahta yonutu.

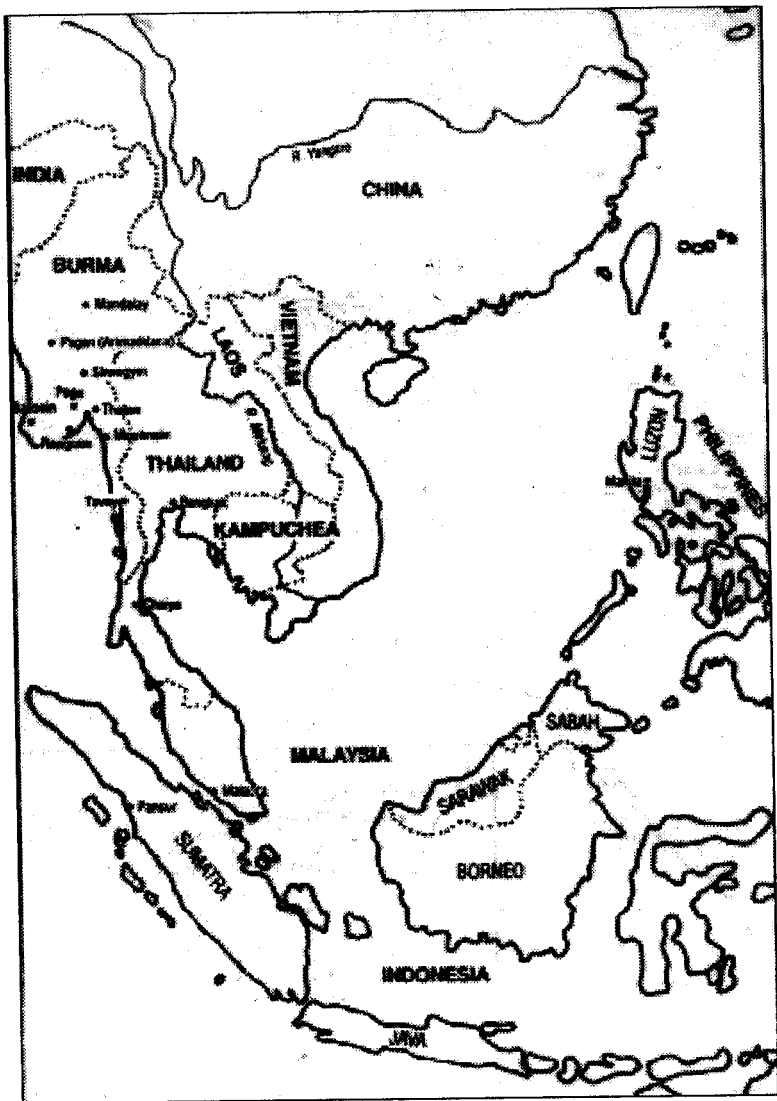
Asya

Asya halklarının çoğu yazılı dinlere daha çok önem veriyor: **İslam, Hinduculuk, Budacılık, Doğu Asya dinleri**; biraz da **Yahudilik** ve **Hristiyanlık**. Ama **Sibirya**'da, **Güney Doğu**'da, **Endonezya** adalarında doğu halklarında yerli dinler yaşamını sürdürüyor. Büyük kentlerden uzakta eski çağ ekinine bağlı halklar bugün de var. Büyük kentlerden uzakta Kuzey Batı Asya'da **Fin-Uygur** oymakları Avrupa'daki akraba halklarıyla bir arada. Bunların eski dinleri Asya oymaklarıyla birlikte ele alınır.

Uzun zaman dini olmadan yaşayan **Andamanlar** yüksek bir tanrıya, **Pulugu**'ya inanır. Arasına birkaç tanrıya da yer veriliyor.

Tanrı **Pulugu**, gökte büyük bir taş evde oturur. Onun öfkesi şimşekte gökgürültüsüyle belirir. Ateş yakmayı insanlara **Pulugu** öğretmiştir, Ana Güneş'in yardımıyla. Bu inançta korkutucu tinler de var.

Malacka'da **Semang**, her şeyi gören, yaratıcı bir tanrı var (Kur'an: **Yaratan Allah**'tır. **Allah her şeyi görür!**). **Ta-Pedn** gökte, karısı yeryüzünde oturur. Filipin'de **Aeta**, gökte en yüksek tanrıdır.

Güney Asya

Sayıları 16 bin olan ve Kuzey Japonya'da yaşayan **Ainu-halkı'nın**, canlılık (animizm) inanışında, her canlı ya da nesnenin tini vardır. Bu büyük tanrının bildiricisi bir ayı! Yılın en büyük dinsel eğlencesi ayı eğlencesi. Bu eğlencede ayı yavrusu dinsel törenlerde öldürülür. Ayı yavrusunun kafatası evin belli bir yerine konur. Bir Japon araştırmacısına göre, ayı tanrısaldır. **Hayvanların Efendisi** ayıdır. Ayı öldürülünce tanrı bir konuk olarak eve gelir. Özdeş zamanda da ayı, tanrıların oturduğu eve döner. Buna benzer geleneksel din, Fin-Uygur halklarında da var!

Endonezya'da halkın %90'ı İslam. **Borneo, Celebes** adalarında; **Sumatra'da** yerli dinler Hint ve İslam dinlerinin etkisini taşır.

En büyük gök tanrı, genel bir tanrı. Yer onun eşi. Bunlar birlikte evreni özümler. Üst dünya ile alt dünya arasındaki savaşım düşüncesi, yaratı söylencelerini oluşturur. İki arasında insanlar dünyası vardır. Gökle Yer arasındaki evlenme görüşü tanrılarla insanları da kapsar. Böylece evren düzeni bir yandan evrensel, öte yandan toplumsal nitelikli.

Bu tanrı çiftleri yanısıra daha aşağı derecede tanrılar da var. Kadın tanrı biçimleri de! Yaşama inan tinlerle, atalara tapımlarla pekiştirilir.

Borneo'da Batara tini bütün öbürlerinden çok daha önemli. Bu tin her şeyi gözetir ve yönetir.

Celebes'de Toradjo gök tanrısını **Alatala** diye adlandırır. Arapça bir sözcük "**Allah taala**", "Yukardaki Tanrı". Bu tanrı yağmur verir, insanın yaşamına, geleceğine karar verir (Kur'an'ın etkileri). Mutluluğa, mutsuzluğa da... Günlük yaşamda daha aşağı dereceden tanrılara, tinlere de başvurulur. Böylece **Alatala** (Allah taala) dinsel törenlerin nesnesi olur. (Kurban vb.)

Borneo'da bir gök tanrıya inanılır. Yer ve Yeraltı tanrıları da var. Bir kuş, bir yılan gibi düşünülür bu tanrılar. Söylencelere göre bunların birleşmesiyle yaşam ağacı oluşur. Sonra kesilir ağaç, tanrılar ve insanlar oluşur!. Bu çok eski çağlardan kalma inançlar dinsel eğlencelerde yinelenir. Kuşlar ve yılanlar zaman zaman Yer ve Yeraltı tanrıçaları olarak düşünülür!..

Kimi **Sumatra** oymaklarında bir büyük tanrının üç görünümü var: Herbiri bir bölüm evreni; göğü, insan dünyasını ve Yeraltını betimler. Söylencelerde ağaçtan söz edilir sık sık. Ağaç yeraltından göğe doğru yayılır. Kimi zaman bu durum büyük tanrıyla, bütün evrenle özdeş kimliktedir. Bu, evrensel yaşam ağacıdır.

Sibirya'da ortasal (merkezi) Asya ovalarında, genellikle üç halk kümesi oturur. Kuzeydoğu da eski Sibirya halkı Altay halkları; (Türk halkları, Moğollar, Tanguzlar) ve Fin-Uygur halk toplulukları. Bu halkların eski, yerli dininin yerini İslam, Budizm ve Yunan-Ortodos Hristiyanlık almıştır. Ama daha kuzeyde, kuzeydoğuda eski din görüşleri bozulmadan yaşamını sürdürüyor. Tanguzlar, eski Sibirya halkları avcılık yapıyorlar. Güney halkları göçmen çobanlar.

Moğollarda, birçok Türk halklarında gök örgesini buluruz. Gök (Tengri, Tanrı) en büyük Tanrı olarak simgelenir. Tanrı varlığı doğadan ayrılmış olarak "mavi" Tengri'dir. İnsanın alinyazısına, geleceğine karar verir. Doğumu da, ölümü de o düzenler. Yakutlar'da da Gök tanrısı yaratıcıdır. Yaşamı veren, simgeleyen Gök düşüncesi daha genel. Nitekim yazılarında **Türkçe sözcükler geçen Sumerler**'de de Gök örgesi çok önemli! Türklerde olduğu gibi, **Sumerler**'de de evren üç bölümlüdür. Eskiçağ Türklerinin evren ve tanrı görüşü şöyledir:

"...Tanrı, bütün evrende varlıkların yaratıcısı büyük bir güç. Önce evreni, sonra dünyayı yaratır. Yukarıda mavi Gök, aşağıda Yağız Yer ve ikisinin ortasında Yeryüzü olmak üzere **üç bölüme ayrılır evren**. Yeryüzünü yöneten tanrılarla perilere **Yersuplar** denir. Büyük törenlerde Bayülken Han'a ak, Erik Han'a da yağız atlar kurban edilir. Eski Türkler dünyanın iyi ve kötü tinlerle dolu olduğuna inanırlar..."

Daha Kuzeye doğru gidildikçe **Tunguzlarda, Samoyedlerde** vb. Gök Tanrısı arka plana atılır. Hiçbir tapınmada bulunmazlar. Dünya direği göğü yukarıda tutar. Özdeş zamanda dünya eksen, onun çevresinde yıldızları döndürür, bir ucunda kutup yıldızı. Bunun değişik biçimi, dünya ağacı, (Dünyanın ortasında ya da göğün) dağın tepesinde büyür. Bu ağaç üzerine bir Tatar şarkısı:

*Karşıda bir düzine gök
Yukarda, dağ tepesinde büyür.
Sisli havada bir kayın ağacı.
Altın sarısı kayın ağacı yaprakları
kabukları da sapsarı.
Ve yerde dibinde ağaçların...*

Kuzey (Nordik) söylencelerinde Tor adı sık sık anılır. Tor, Oden'in oğlu. Bol-
luluk gökgürültüsü ve şimşek tanrısı. Arabasını iki koç çeker. Ekiciyle (Mjölner)
savaşımını sürdürür. Tanrı Tor, Siv'le evlidir (Veryüzünde, her yerde tanrılar in-
sana benzer. Onlar da evlenir, davranışları insana benzer .

Sibiryâ dinlerine özgün bir eğilim. Bu da Şamancılığı yansıtır. Bu, bütün bölgeye yayılmış durumda. Ama eski Sibiryâ halklarında daha yalın biçimleri var. **Şaman, Tunguzca bir sözcük**, bir kişiye özgü. Bu kişinin kendinden geçme durumunda bir tansık gösterme yeteneği vardır. Ya da öyle onaylanır! Örneğin şaman böyle bir durumda tinini serbest bırakabilir. Serbest kalan tin uzak yerlere gider. Orada bir dünyaya ulaşır. Orada tanrılar ve tinler oturur. Şaman bir Presttir, bir hekim. Hangi kurbanı alacağına o karar verir. O, tinleri uzaklaştırıp sayıyı iyileştirir. Gelecekte ne olacağını kestirebilir.

Şamanlık geleneğe göre kalıt olarak da geçebilir. Ama bir Şamanın çoklayın tinbilimsel donanımı olduğuna inanılır. Şaman olabilmek uzun bir öğrenimi, kendinden geçme gücünü (beyin oksijen yoksunluğuyla başbaşa kaldı mı, insan kendinden geçer! Açıkçası bayılır, bilinçsizleşir), gizli şeyleri görebilme yeteneğini de gerektirir!

Dinsel gösterilerde üzerinde simgeler bulunan özel bir giysi giyilir. Kimi zaman da Şaman kuş kimliğine bürünür, tinin kuş gibi uçabilmesi için! Halk buna da inanır! Kimi zaman da Şamanın bir hayvanla özdeş kimliği vardır. Bu hayvana, Şamanın koruyucu tini diye inanılır! Şamanın en önemli araçlarından biri de büyü davulu!.. Bununla şarkılar, türküler söylenir, oynanır. Artık Şamanın bedeni yaşamsız gibi gözükür. Batı Afrika'da, Güney Denizi adalarında buna benzer gelenekler var. Ama şamanizmin örneksel biçimleri Sibiryâ'dadır.

Finliler çok daha önceleri Hristiyan dinine girdiler. Bu yüzden onların çoktanrılı dinlerine değgin bilgimiz yok. Fin-Uygur halk dinleri üzerine bir karşılaştırma ilginç, değerli ipuçları verir. Örneğin; kimi halk toplulukları az çok eski dinlerini günümüze dek korumuşlardır.

Finlerin dinine değgin en eski belgeler **Mikal Agrikola**'nın İncil çevirisinden (1551) önce **Karelen**'in tanrı resimlerine değgin. XVIII. yüzyıldaki bulgular bu belgelerin eksiklerini bütünleyici nitelikte.

Elias Lönnrot (1802-1884)'un bütün olarak çıkarmış olduğu Fin ulusal destanı **Kalevala** din araştırması olarak kullanılabilir. Ama **Agricola**'nın tanrı listesi başka adları içeriyor **Tavastland** ve **Karelen**'den. Öyle ki bu tanrı adları da ikinci aşama tanrılara değgin.

İki Fin tanrı adının **Gök**'le ilişkisi var: **Jumala** ve **İlmarinen**. İlki Fince, tanrı demektir genellikle. Ama **Çeremisler**'de Jumo "gök" anlamına gelir. İlmarinen, İlma ile ilişkili "hava", "gök" anlamında. Birçok Fin-Uygur halklarında **Göktanrısı** demektir. Bütün bunlardan anlaşıldığına göre, **Jumala** göğün, **İlmarinen** de hava olaylarının tanrısı. Gökgürültüsü tanrısı **Ukko**, "yaşlı". İskandinav tanrılarında **Tor**'la ayrımlı yanları var.

Kelevala söylencelerinin baş kişilerinden **Lemminkeinen**, başlangıçta bir tanrı biçimi.

Tanrı sözcüğü **Laponlarda İbmel** ya da **Jup mel**. Belki de Fince'den alınma bir sözcük. Son zamanlarda Hristiyan düşünceler bu öykülere karıştı. Gökgürültüsü tanrısı **Tiermes Horagalles** (Yaşlı Tor). Bütün Laponlar bu tanrıya tapıyorlardı. Bu tanrının insanların sağlığı, ölümü üzerine de büyük bir etkisi vardı. Söylencelere, anlatılara göre, gökgürültüsü tanrısının başı kaynağacı kökleri, gövdesi de kaynağacı gövdesiydi.

XVIII. yüzyıl belgelerinin anlattığına göre; "bir direk dikeyiyorlar" "dünya egemeni"ne tapıyorlardı. Tanrı'nın adı İskandinav-ya'dan ödünç alınma: **Frej** adı İzlandaca, **Veraldargod** "dünyanın tanrısı" anlamında.

Ayı'ya büyük bir saygı gösteriyorlar. Bir ayı öldürülünce eti üç günde yenilmeliydi!..

Lapon dininde en özel olan, göze çarpan; Şamanizm.! Şaman adı, Nojd. Büyü davulu, simgesel imler vb... Bunlarla **Lapon şamanları** ilerde (gelecekte) ne olacağı üzerine bilgiler alıyordu. Şaman coşkusal anlarında yere yıkılır. İki üç saat yerde kalır. Kendine gelip uyanınca uzak yerlere, başka bir dünyaya gittiğini söyler... Ölüler ülkesinin sayrı insanın tinleriyle savaştığını, sayrı insanı kurtardığını söyler.

Amerika

Onaylanmış bir görüşe göre, **Behring** boğazıyla Asya'dan **Amerika**'ya göçmenler geldi. Son Buzçağı sonunda başladı göç. Amerika'nın çeşitli yerlerinde ekin sel gelişim oldukça ayrımlı. En yalın en eski ekinlere (ilk ekinler), çok güneyde; ateş ülkelerinde, **Kaliforniya**'da, kimi kı zıl derili oymaklarda rastlayabiliyoruz. Sonra **Kuzey Amerika**'da, **Eskimolarda**, öbür yerlerde gerçek kültürler gelişti. **Meksika**'da, **Maya** ve **Azteklerde**, **Peru**'da **İnkalar**'da. Bu ekinler (kültürler) XVI. yüzyılda İspanya kuşatımıyla karşılaşınca sona erdi.

Kızı l der il iler'de yerli dinlerin büyük bir bölümü ö l ü p gitti. Kentlerden uzak kalmış, kimi soyutlanmış yerlerde eski çağ dinleri yaşamını sürdürmektedir. Bununla birlikte birçok yerlerde dinler ö lmektedir!..

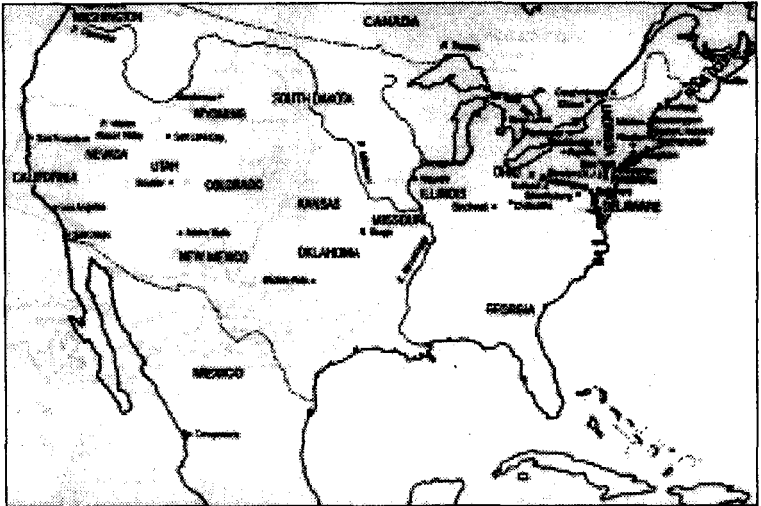
Çiğ et yiyen **Eskimolar** Kuzey Amerika'nın kuzeyinde Alaska'dan Labrador'a uzanan kıyılarda, Grönland'da, Asya'nın kuzey bölümlerinde yaşamaktadırlar. Bütün **Eskimoların** sayısı 43 bin. Bunun 19 bini **Alaska**'da, 17 bini de **Grönland**'da.

Eskimoların dini, canlılık (animizm). Hayvanlar, tüm doğa olaylarının tini vardır. **İnua**, gerçekte insan, kişi anlamına gelir. Bütün bu tinler arasında en az üç tanesi tanrısaldir. Hava Efendisi, **Sila**. Su tanrısı **Sedna** deniz dibinde oturur. Denizi bol olan yerlerde tanrılar denizde oturuyor, göğü bol alan yerlerde de gökte oturuyor. Çölün göğü bol olduğu için, daha doğrusu çölden başka gözüken yalnız göktür.

Deniz dibinde oturan bu **Eskimoların** su tanrısının saçları, insanların günahlarıyla kirlenir.

Şaman'ın bu kirlenmeye karşı önlemi de var. Şaman, saçlarını tarayıp güzelleştirir! Ay tanrısının eskiçağlarda Güneş'le evlenmesi bir söylenceye konu oluyor. Labrador'da çok büyük bir rengineyiği vardır. Bu, tüm rengineyiklerinin **Efendisi'**dir.

Kuzey Amerika'nın birçok yerlerinde Büyük Tin'e inanılır: **Witshi Manitu**, **Wakan Tanka**. O, yaratıcıdır. O'nun gücü, her yere ulaşır. O'nun kişiliği çoklukla belirsiz, kararsızdır. Ama ona

ABD

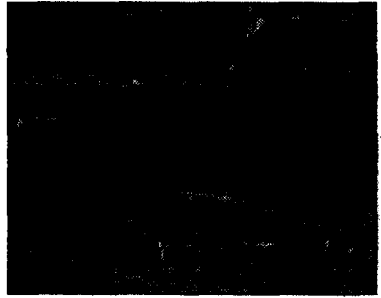
seslenilebilir. İnsan ona yalvarabilir, kutsal pipo'dan çıkan tütün dumanıyla (Pipo'nun kutsal olması gerek; tanrıyı inandırması, insanları kendisine güvendirebilmesi için).

Çayır kızilderililerinde Gök, en büyük tanrı! Baba Gök, herşeyi yapıp yaratan! O, herşeydir ve herşeydedir.

Özellikle Meksika körfezi çevresindekiler güneş'i en yüksek tanrı diye onaylarlar. Gerçekte, Güneş'in tarım ürünlerindeki önemi yadsınamaz.

Manabozho, büyük tavşan bir çeşit oymak kahramanı, baş kişisi. İlk dünya yıkıldı mı bir tufanla, onun yerine yeni bir dünya yaratır! Onun en büyük suçu, insanlara baskı yapan, onların çoğunu yutan kötü bir yılan ya da balıkla öldürüm! O, ateşi Güneş tanrısından çalıp insanlara verdi.

Çeşitli oymaklarda, çeşitli aşağı dereceden daha birçok tanrılar var. Örneğin; **Navaho**, gerçek bir tanrı. Tapınma yerleri de var. Ay'a gerçek bir varlık olarak bakılır. Ana Yer, **Pawne**'de öbür oymaklarda tapınılıyordu. Gökle Yer'in birleşmesini özümleyen bir dinsel törende ağlatıl (Trajik) yalvarılarda bulunuluyordu: Yaşam, çocuk ve sağlık üzerine...

İnkaların birbirine bitişik taş yapıları. Belki de yapıların bu taşları, henüz bilmediğimiz bitkilerle birbirine yamandı (İ. Vetenskap, Mars 98).

Bir Kachimo taşbebeği. Bu taşbebek Kuzey Amerika'daki Pueblo kıızılderililerin atalarını özümser.

Çayır kızılderililerinde Güneş dansı dinsel biçimlerin en önemlisi. Her sonyazda sekiz günlük bir şenlik yapılyordu. Küçük bir kulübede simgesel eylemlerle başlar. Bu simgesel durumlar dünyanın yaratısını özümler. Dördüncü gün Güneş direği dikilir. Daha büyük yaratı şenlikleri düzenlenir, oynanır. Böylece Güneşle tam bir bileşim sağlanır.

Bir yalvarıyla Güneş dansı yapılarak dilekler bildirilir:

“...Büyük Güneş gücü!.. Halkım için yalvarıyorum. Yazın mutlu ve kışın da soğuğu iyi geçirmek için. Çoğumuz sayrı ve gereksinimlerimiz var. Bize uzun yaşamı ve bolluğu bağışla...”

Kara ayaklı kızılderililerin kunduz şenliği kutsal bir çadırda kutlanır. Dinsel şarkılar söylenir Güneşe. En sonunda kunduzun başka hayvanlara davranışlarına öykünürlü bu şenliklerde. Şenliğe katılanlar hayvanlarla özdeşleşir; onların hoşlanması, çoğalması için! Bu da evrenin dinsel yaratı ağılatısı!..

Böylece dinsel eğlence coşkusal biçimlere dönüşür. Şenliğe katılanlar kendinden geçercesine oynarlar. Dinsel şenlik şarkısı, tinlerin hediyesi. Kuzeybatı oymaklarında ayı dansları yapılır. Yanlış yapanlar birçok tehlikelerle karşılaşır. Her genç bir imgeyle (visi-on) bir esin almak zorunda. Böyle bir imge kimi durumları gerektirir, temizlenme ve yemeden içmekten uzak durmakla.

Böyle bir genç bir çayırılıkta, ormanda, ıssız bir yerde yapayalnız kalır.

Birkaç gün orada kalır, tinlere yalvarır. Sonra tin gelir bir düş görünümüyle, orada o gence ilaç verir. Kimi zaman tin, hayvan biçiminde görünür. Böylece, o kızılderililerin kişisel koruyucu tini olur. Birçok oymaklarda görüntüler önemli bir rol oynar. Günümüz kızılderilileri görüntüleri çağırarak için bir çeşit **narkotika** olan **Kaktüs kökü (Peyote)** çiğnerler ağızlarında.

Böylece tin, hayvan biçiminde gözükmüş oluyor. Buna bir çeşit bireysel totemcilik diyebiliriz!..

Manco Capak, İnka halkının ilk egemeni ve Cuzco kentinin kurucusu. Resim: Guaman Poma de Ayala, 1613.

Kuzeybatı kıızılderililerinde klan totemciliği de var. Ama bu dinsel olmaktan çok, toplumsal. Gizli topluluk, erkekler birliği kanibal din şenlikleri yinelenir.

Amerika'da olduğu gibi, Afrika'da da tıne inan oldukça karışık bir durum. Ölülerin gelmesi inancı, avcılık edilen yerlerde oldukça yaygın! Özellikle avcılıkla geçinen oymaklarda! Bundan başka Samanyolu'nun tinlerin yolu olduğu inancı da var. Kimi oymaklar Yeraltı ölüler ülkesine inanır: Tin göçüne!

Güney Amerika kıızılderililere kadar kaynaklar oldukça sınırlı. Bu halkların dinsel nitelik ve özelliklerini yeterince açıklamak oldukça zor. Canlılık inancı egemen oymaklar arasında.

Büyük bir tanrıya inanma durumu çok değişik.

Araukanlar'da büyük tanrıya **"insanların Efendisi"** denir. **Baba**, hatta **"mavi kral baba"**. Bu sonuncusu, anlaşıldığına göre göktanrısı (İsa da **"göklerdeki babam"** deyimini kullanır). Bu gök tanrısı yaratıcıdır. İnsanın mutlu yaşaması için çalışır. **Uitoto** oymağında (Kolombiya) büyük tanrıya **"baba"** denir. Yaratıcı odur. Dinsel şenlikleri de o düzenlemiştir. Ayrıca bitki tanrısıdır. Ateş ülkelerindeki oymakların büyük tanrısı **Temaugel**, gökte oturur. Görünmez (Muhammed'in Allah'ı gibi), ama O, herşeyi görür ve törenin bekçisidir. Göğü ve Yer'i o yaratmıştır.

Bir bölüm oymaklarda kadın tanrılar vardır, **Cagaba** oymağında olduğu gibi. Eskiçağ Amerika yüksek kültürlerinde bir çeşit yazı geliştirildi. Bu kültürler Guatemala'da **Maya**, Meksika'da **Aztek** ve Peru'da **İnka**...

Meksika Toltek ve Aztek halkının yağmur tanrısı.

Aztek güneş tanrısı İnti ve güneş şenliği (Resim: Guaman Poma de Ayala: 1613).

Savaş tanrısı Huitzilopochtli'nin anası ve korkunç Meksika Aztek tanrıçası Coatlicue. Yonut, Tenochtitlan'da bulundu.

Maya Kültürü: Kazıbilimsel bulgulara göre, İS 300'le XVI. yüzyıla kadar izlenebiliyor. Halk tarımla uğraşıyor. Dini de tarımdan özleniyor. Kültür taşıyan Güneş, ışığın, yaşamın, bilginin tanrısı. Tanrılar iyiyle kötü arasında sürekli olarak birbiriyle kavgalı. Bu da, onların kültürlerinin dinsel şenliklerini yansıtır:

*Zamanın sonunda karar böyledir
tanrılara tapınç sona erecek,
Ne mutlu o günü yaşayana
tedirgin ağlamaklı günahlarına.*

Maya kültürü kurban ve tansıkla Guatemala'da; **Roma-Katolik** etkisiyle yaşamını sürdürüyor bugün.

Aztekler, egemenliklerini başkent olarak seçtikleri "Mexico City"de 1325'te kurdular. İspanyolların 1521'de buraya gelişleriyle sona erdi. Azteklerin oldukça bol tanrıları vardı. Bunlar arasında en büyük tanrı **Tloue Nahuaque**. Günlük uygulamada daha çok işlerine yarayan Güneş Tanrısı **Tonatiuh**.

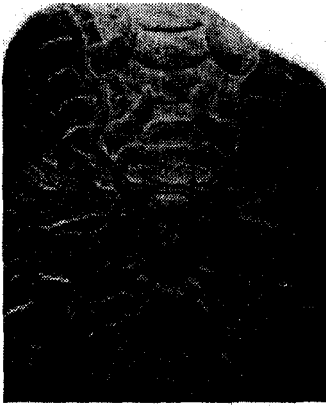
Huitzilopochtli, **Tozcatlipo** savaş tanrıları, **Quetzalcohuatl** da rüzgâr tanrısı. Yağmur tanrısı da **Tlaloc**'du. Bunlardan başka bitki tanrıları da var.

Güneş tanrısının onuruna şenlikler düzenleniyor, kutlanıyordu. Dansla birlikte tanrıya bir tutuklu, kurban olarak sunuluyordu. Bir başka savaş tutuklusu önce taptırılıp sonra da tapınak pramidinin tepesinde kurban edilip, yüreği çıkarılıyordu.

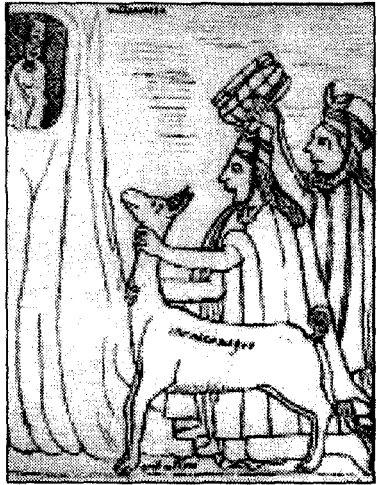
İnkalar: Bunların egemenlikleri 1150-1530 arasında. En önemli tanrıları dünyayı yaratan **Pachacamac**, çoklukla **Viracocha** diye adlandırılır. Bu tanrı Güneş, gökgürültüsü, şimşek ve Ay tanrısıydı. Dinin başlıca amacı tarımı, bolluğu korumaktı. En yüksek Prest yüksek yargı hakkına sahipti. Kanlı ve kansasız kurban sunuları olduğu gibi, insan da kurban olarak sunuluyordu. Ölen kraların bedenleri mumyalanıp, tanrı gibi tapılıyordu büyük tapınak **Cuzco**'da.

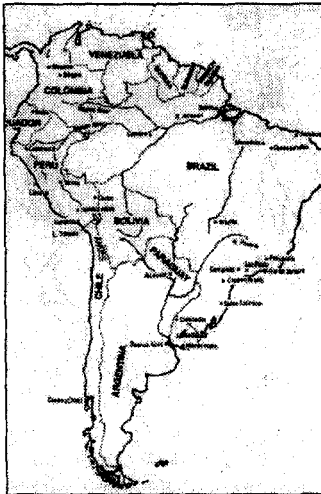
Bolivya (Tiahuanaco)'dan bir taş yonut. İnkâ tanrısı Viracocha.

Eskiçağ Meksika'sında, Quetzalcoatl. Güçlü tanrı ve ataların kahramanı. Resimde "Şaneta Lucia-Taşları"nda biçimlenmiş durumda. Bu taşlarla gökbilimsel olgular ve o anda olanlar not edilir.

Huacas, Peru İnka dini tinsel varlığı. Vilcanota ırmağı tinine bir kurban sunuluyor.

Güney Amerika

Orta Amerika

Avustralya

Avustralya'da eski çağ ekinine değgin yerlileri tanıdıkça; toplumbilimciler, tarihçiler gözlerini ilkel insana çevirdiler. Eski çağlarda gelişimini sürdüren dinler de; bu dinlerin oluşumu, biçimlenmesi de durumu açıklar... Böylece adları belli, sayıları 300 milyonu aşkın tanrıların da, tektanrılı dinlerin de içyüzü ortaya konmuş olur...

Bu halkların, oymakların ekinleri oldukça ilkel olsa da, inan biçimlerinin oluşumu, eskiçağ insanların tanrı arama kaygıları, bu kaygıların nelere dayandığını da öğrenebiliyoruz. Nitekim şimdiye dek Asya, Afrika, Amerika, Avrupa'da yaşayan insanların ilk çağlardan beri günlük yaşamlarından birşeyler öğrendik! Düşünen yaratık olmamız nedeniyle; günlük gereksinimlerimiz, insel çıkarlarımız, ölüm ve korku duygularımızla tanrı arıyor; sonra onları bulamayınca, çamurdan yapıp onları gözlerimizin önüne oturtuyoruz! Çoğu zaman da sahiden varolduğunu sanıyoruz! Bu da yetmiyor, tanrıların sayısını çoğaltıyoruz. Varolduğu düşünülen gerçek diye onaylanan "Tanrı" da bu konularda hiçbir şey söylemiyor! İkel insanların tanrılarını gözlerinin önüne sergilemeleri oldukça ilginç değil midir? Güneşi tanrı olarak düşünmeleri, ona imrenmeleri.

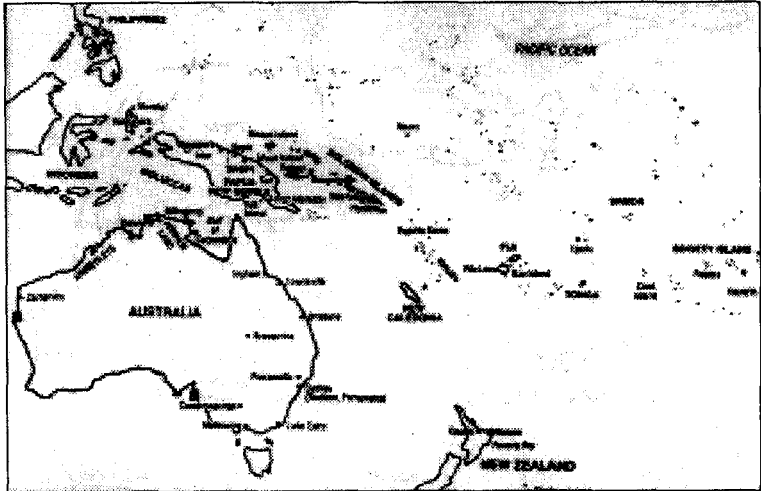
Genellikle Avusturalya'nın her yanında büyük bir tanrıya inanılmaktadır. Bu büyük tanrı gökte oturur. Dünyayı yaratmıştır, oymağın dinini düzenlemiştir. Çoklayın O, "baba" diye anılır. Tanrı adları, oymaktan oymağa değişmektedir!

Tanınmış tanrı adları: **Bajame, Bundjil, Daramukin.**

Bajame'nin bir oğlu var. O da insanların eylemlerini gözetir. Yıldızlar, daha önceki insan kuşakları. Tufanla yok olup, daha sonra da göğe göçtüler. **Kimberley**'deki **Ungarinjin** oymağının kendine özgü bir görüşü var, gizemci ilkçağ ve ona değgin olaylar üzerine.

Çok çok önceleri bir ilk zaman vardı. **Lalan; Wondjina**'da yaşadı (Atalar). Herşey oldu ve her şeyin yasalarını O verdi. Bunlardan biri **Walaganda**, en yüksek varlık. **Wondjina** dönemine "düş zamanı" denir. Çünkü O düşlere, görüntülere döner.

Söylencelere göre **düş zamanı** güzelleştirilip yaşamı, yaşam kaynağına (düş zamanı) dönüştürür. **Wondjina**, tin çocuğunu yaratır, havada yüzer. O evliyse, tin çocuğunu karısına verir, ya da eniştesine.

Avustralya ve Güneybatı Pasifikler.

Kuzeybatı Avustralya'da ağaç kabuğuna yapılmış bir resim. Bu resimde yağmur ve bolluk imi olan tanrı Wandyina görülüyor.

Yeni Gine'de ilkçağ yaratıklarına **Dema** denir. Bunlar arasında bir bölümü, tanrılar. **Dema tanrıları**'nın ölmesiyle, insanlar için önemli olaylar ortaya çıkar dünyada. Öldürülen **dema tanrıları**, yararlı bitkilere dönüşür.

Bütün **Avustralya**'da Totemciliğin büyük bir önemi var. Totem sözcüğünün karşılığı **Kobong**'dur. Her **Kobong** (hayvan ya da bitki)'a dost gözüyle bakılır. Dinsel törenlerde insanların ve **Kobong** hayvanının çoğalmasına dikkat edilir. Bu durum büyüyle değil, tanrıyla yapılır. Totemciliğe göre insan ve **Kobong**, özdeş toplumsal dinbirliği oluşturur. Ortak bir yaşam sağlanmış olduğuna inanılır.

Okyanus adalarındaki halklar (Malenezyalılar) hemen hemen tümünden Hristiyan! Ada yerlilerinin dinleri yok olmuştur.

Malenezya adalarında büyük bir tanrıya inancın izleri kanıtlanmamıştır.

Birçok adalarda bir çeşit yüksek topluluğun gizli dini var. Bu gizli din öymek halklarına bildirilmez. Bir çeşit kardeşlik, çeşitli aşamalı bir dizgede toplumda çeşitli katları oluşturur. Erkeklerin bulunduğu evlerde dinsel törenler olur. Buralara kadınlar gelemmez. Çoklukla maske kullanılır.

Polinezyalılarda büyük bir tanrıya inan belki de gizemli bir öğreti, Preslerin koruduğu. Şimdi Hristiyan olan **Yeni Zelanda** Moorileri arasında durum böyleydi. İÖ yüksek ve yaratıcı bir tanrı. O'na şöyle sesleniliyordu:

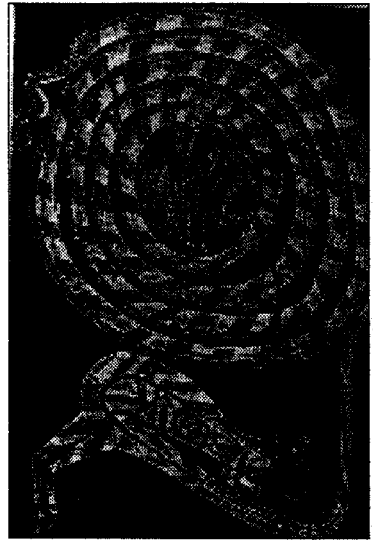
*İo, O büyük
İo, O sonsuz
İo, O değişmez
İo, tüm kutsal ve gizli bilgiler kaynağı,
İo, her şeyin kökeni,
İo, doğurmayan,
İo, gizli yüzlü
İo, yaşam kaynağı,
İo, on iki göğün en yükseği
İo, her doğru şeyi işiten,
İo, O engeller kötünün gelmesini.*

Öbür adalarda **İo**'nun karşıtı **Tangaroa**; okyanusların, göğün tanrısı, dünyanın yaratıcısı. Yüksek ve alçak aşamada daha birçok tanrılar vardır. "Bütün evren, görünmez tanrı varlığıyla karıncalar gibi kaynamaktadır: Tanrı, varlığıyla havada hışırdayan, yaprakta yeşeren..."

Tanrılar sık sık hayvan, özellikle kuş biçiminde ortaya çıkar. Kimi adalarda yaşlılar **Tiki** ya da **Kon-Tiki** (Güneş tanrısı) üzerine anlatırlar.

Heyerdahl, eski çağ Peruluların tapınağını (panteon) bulmak istiyordu (Ring gren, Ström, agy).

Evrenin yaratısı oldukça karışık. İşte bir **Maori metni**; **Tev-rat**'ın, **İncil**'in etkisi açıkça görülüyor:

Avustralya'da kuzeydoğu **Arnhem Land**'da bir ağaç kabuğu resmi. Bu resim, gökkuşağı yılanının **Warnalog** kızkardeşleri için çocuğu nasıl yuttuğunu gösteriyor.

İo bekledi sonsuzluğun tin odasında

karanlıkta herşey, her yerde su

Gündüz ışığı da yok, aydınlık, ılık

ve başladı şu sözleri dedi:

Eylemsizliğe son vermek için

"Karanlık, ılık taşıyan karanlık ol!."

Ve şimdi parlak ılık her yanda.

İo, gördü sonra suyu çepeçevre,

Konuştı dördüncü kez ve dedi:

"Siz, **Tai-kama** suyu, ayrılacaksınız!"

Gök olsun! "O anda gök oluverdi

götür şimdi sen **Tupua-hono-nuku**!"

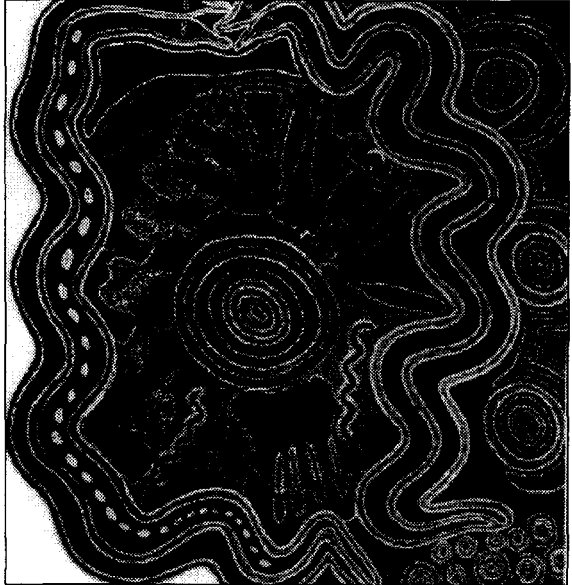
Ve hemen **Yer** orda yerine oturdu.

Evrenin oluşumunu açıklarken; düşünbilimsel, söylencesel, dinsel şarkılara da yer verilir **Maori** metinlerinde:

*Büyüme doğuştan,
büyümekten düşünce,
düşünceden bellek,
bellekten bilinçlilik,
bilinçlilikten istek.
Söz oldu verimli
zayıf ışıkla beklendi
ışık getirdi geceyi,
büyük geceyi, yüksek geceyi...*

Böylece söylencede gökle yer birbiriyle birleşti, sevgililer gibi. Oğul, “ormanların babasından” ayrıldı. Bu ayrılık üzerine gök yas tutar yağmurla, özdeş anda yer buğulanır.

Büyük yılan ya da gökkuşağı yılanı Avustralya yerlileri arasında çok yaygın. Resim Kuzey Avustralya'ya değin.

Tanrıların Ölümü

Işık, kaynağından ufacık nesnelerin koparak göze çarpmasıyla oluşuyorsa, bu durumda ışık hızı sonsuz olamaz.

İbn Sina (980-1037)

Çevremizde her yanda düzensizlik yasasını görürüz. Demir paslanır, ağaç karyola eskiyip yıpranır. Giysiler yırtılır, nesneler aşınır bir bir... Yırtilan, aşınan, eskiyen giysiler hiçbir zaman eski durumuna gelmez. İnsan da öyle! O da bütün canlılar gibi doğar; büyür, ölür. Hiçbir şey, hiçbir güç bu düzensizliğin önüne geçemez! Her yedi yılda bir bedenimizdeki gözenekler değişir. Yerini yeni gözenekler alır. Bu yeni gözenekler, eski gözenekler değil artık. Her yedi yılda bir gözenekler tümünden değişime uğrar: Dirimbilimsel bir aşınma, bir değişim. Evet yaşlanır ve ölürüz. Doğa yasalarının deyimi bu. Düzen durmadan düzensizliğe dönüşür. Düzensizlik yasası tanrılarının ölümü!

Hıristiyanlar şöyle diyor: “**Göklerdeki babamız..**” Hemen düşünürüz ardından: “**Tanrı da insan gibi!**” Başka bir yerinde kutlu kitabın: “**Efendi, Tanrımız, dünyanın kralı...**” O zaman bu tanrının kral olduğu düşünülebilir. Kur’an’da da şöyle deniliyor:

“**...Fitne kalmayınca ve din Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın...**”

(Kur’an: 2, 193)

Tektanrıcı dinlerde **Musa’nın, İsa’nın** dininde ortaya sürülen Tanrı, **Muhammed’in** Kureyş oynağına sunduğu “**Allah**” ise; bu durumda, daha önceki dinler de Allah’ın dini olduğuna göre, yukardaki tümce (ayet)’de “**Fitne**” aşağılaması bir anlama ulaşamaz!.

Bu Tanrı (Allah), **Musa’ya İsa’ya** sunmuş olduğu dinlerden vazgeçtiyse, o zaman “**Fitne**” saldırısı bir anlama ulaşabilir!

Bir “Allah” insan gibi pişman olup önceki dinlerden vazgeçebilir mi? Bu olanaksız! Neden? Çünkü, Allah olduğuna göre; O önceli de, sonrayı da bilmek zorunda.

Tanrı’yı bu denli çekişmeli, çatışmalı durumlara sokan kim?

Üç göksel dini içermiş olduğu savunulan **Allah**:

“**... Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın..**”

Belki birkaç milyon yıl önce yaşayan maymun insan! Tevrat’a, İncil’e, Kur’an’a göre evren 6000 yıl önce yaratılmış!..

Chauvet (Fransa) mağarasında 30 bin yıl önce yaşayan hayvanlar... Tevrat, İncil ve Kur'an'a göre evren (dünya) 6000 yıl önce yaratılmış!..

“Sizinle savaşılanlar” deyiminde amaçlananlar, ya **Hristiyanlar**, ya da **Yahudiler**'dir! Allah nasıl olur da savunulduğuna göre, daha önceki dinlerden vazgeçer?

Dahası var:

İslam inancına göre, İslam'dan önceki Yahudilik de, Hristiyanlık da **“Allah'ın diniydi”**:

Üç göksel dinin “kutsal” diye ünlendirdikleri kitaplarında: başı çeken **“Tanrı”** olur. Kendisi değil yalnızca, eylemleri de zamanın dışına kaydırılır. Zaman dışına kaydırılan eylemler, eylemlerin öznesi Tanrı, zamana bağlı insanı da zamandan soyutlar. Başka bir deyişle söylenceler gerçek bir tarihten yoksundur anlatılarda: Olay ne zaman olmuş, ne zaman geçmiş... Nasıl olmuş da bu duruma gelmiş?.. Bunların tümü de es geçilir... Bunlar üzerinde konuşulmaz.

Dinleyici, olaylarda zamansızlığın vermiş olduğu karanlık bir dehlizde yürüyormuş gibi olur. Kafalar iyice bulanıklaşır. Olaylar anlatılırken Tanrı, imgesel olarak sahneye çıkartılıp konuşurulur.

Tanrıelçisi aracıdır, kutsal kitaplarda olduğu gibi! Bu anlatılar düşlerde olduğu gibi sisli, belirsiz... Hep sürer gider. Sonunda neyin ne olduğu hiç bilinmez. Sokaktaki günlük insanın düşünüyücüsü iyi-den allak bullak olmuştur. Kafalar böylesine doldurulup dondurulur... Anlatılarda, “kutsal” kitaplarda olduğu gibi, neyin olduğu, neyin olmadığı birbirinden pek ayırdedilmez.

Okuyucu bir tarihçi olursa, durum daha da kötüye gider, çetrefilleşir! Tarihsel olaylar, anlatılar, öyküler birbirine karışır... Örneğin **Tekvin**’de (Oluşum) Lût’un karısı birden taş kesilir: Bir tanrı tanıklığı için... Tanrı, böylece okuyucunun imgeleminde imgesel varlığını kazanmış olur, herşeyden soyutlanarak. Ama belirlenmek istenen ya da önümüze sürülenin gerçekten Tanrı olup olmadığı düşünülmez. Durum hemen onaylanır. Gerçekte, anlatılar da öyle bir kalıplaşmayla düzenlenmiştir.

Tanrı gücünü, yetkisini anlatabilmek için; egemen bir kral gibi; “göklerin ve Yer’in iyeliğinin Tanrı’ya değgin olduğu” bütün anlatılarda pekiştirilir. O artık her şeyi “kabullenmeye hazır” durumdadır! Anlatıların ikide bir vurguladığı gibi, **tek güç Tanrı** olduğuna inanmaya başlar!.. İsterse inanmasın, bütün anlayış yetenekleri “bloke” edilmiş durumdadır. Oradan kendini kolay kolay kurtaramaz!..

Kur’an’da, **Tanrı**’dan başka güç olmadığı sık sık vurgulanır:

“...Göklerin ve Yer’in iyeliğinin Allah’a değgin olduğunu bilmez misin? Sizin de Allah’tan başka bir koruyucunuz ve yardımcınız yoktur...”

(Kur’an: 2, 107)

Allah, “**Allah’tan başka koruyucunuz yok**” derken, koruyuculuk görevini yüklenir, ama sözde kalır!.. Bunu hiçbir zaman gerçekleştiremez!. Bir depremde örneğin... Yüzbinlerce; çocuk-çocuk, ana-baba ölür gider!

“...İnsanın üzerinden anılmaya değer birşey olmadan önce uzun dönemden bir süre geçmemişmiydi? Biz insanı karışık bir nutfeden yarattık...”

(Kur’an: 76, I, 2)

Kur'an'da Allah konuşturulurken; kapalı, belirsiz bir anlam kullanılır çoklukla.

“Anılmaya değer birşey olmayan”, “önem verilmeyen” neydi? Burada olaylar arası bir boşluk var; anılmaya değeri olmayan? Bir boşluk var insanın oluşumu üzerine! “Uzun dönem” deyip geçiliyor. Kur'an'a göre, konuşan Tanrı olduğuna, bu tanrı da “her şeyi bildiğine” göre; insanın yarattısı üzerine önemle durması gerek değil miydi?..

Tanrı, bir konuyu anlatmak isterken, kimilerini atlayıp geçiyor. Daha milyonlarca önemli durumlar karanlığa boğuluyor..

Kutsal diye anılan kitaplardaki açıklamalar insanla tanrı arasındaki ayrımı siliyor.. Olayla, olayı dinleyecek insan arasında dinsel anlatıları düzenleyen insan mı olduğu kuşkusuz hiçbir zaman sili-nemiyor.

“...Ben size, muhakkak semavat ve arz'da görülmeyenleri bilirim...”

(Bakara, 33)

Michelangelo (1475-1564): Adem ve Yaratıcı. Kutsal kitaplarda geçen Yaratı öykülerinin resimdeki izlenimleri. Tanrı, parmağıyla, Adem'in parmağına dokunuyor insan gibi!..

“...(Yine) bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümlerliği yalnızca Allah’ındır?

(Bakara, 107)

“...Göklerde ve yerde olanların hepsi O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmiştir...”

(Bakara, 116)

Tanrı tekdüzelik ve değişmezlik içinde yaşamını sürdürür bu metinlere göre; gizemsel, anlaşılmaz... Sanki bir insan gibi bu Tanrı (Allah), Tarık Yıldızına (Venüs gezegeni), Güneş’e, yıldızlara yemin eder (and içer). Oysa böylesi bütün and içmeler, yemin etmeler eskiçağlardan günümüze kadar gelen Güneş tapımlı bir durum! Tanrı da güneş tapımlı olup çıkar! Başka bir söyleyişle Muhammed, Allah’ı Tarık Yıldızı’na yemin etmekle karşı karşıya bırakır.. Yaratan, yaratmış olduğu nesneye yemin ediyor. Olur mu öyle şey diyeceksiniz, oluyor işte! Böylece eskiçağlardan kalma ve insana özgü, güneşe, yıldızlara tapma durumu Kur’an’da da var:

“...Andolsun Güneşe ve onun ışığına, onu izlediği zaman Ay’a, onu açığa çıkardığı zaman gündüze...)

(Kur’an: 86, I, 3)

“Göge ve Tarık (Venüs gezegeni)’a andolsun. Sen Tarık’ın ne olduğunu bilir misin? O, (karanlığı) delen yıldızdır...”

(Kur’an: 86, I, 3)

Eskiçağ İsrail topraklarında tapınılan Tanrı, birçok tanrıların karışımından oluşmuştur. Göçebe halk göç dönemlerinde bu tanrılarla karşılaşmışlar (imgesel olarak)...

Tektanrı, çoktanrıçılıktan çıkmadır! Nitekim **Muhammed Allah**’ının Güneş’e yıldızlara vb. and içmesi de çoktanrı alışkanlığından başka birşey değildir.

Eski çağlarda töreye önem vermeyen bir Tanrı (tanrılar), nasıl oldu da birden 3200-2000-1400 yıl önceleri birdenbire töreden söz

etmeye başladı? Bu Tanrı Sumerlerden bu yana tapınak fahişeliğine nasıl oldu da göz yumdu? Bu Tanrı ya da tanrılar önce töresizdiler de, o yıllarda mı töreci oldular? Milyonlarca yıl neden sustular? Sonra nasıl oldu da birden bir Tanrı yaratıldı?

Bir kaç örnek bir yana, insanlık tarihinde hiç kimse Tanrı'nın ne denli gerçek olup olmadığını anlatmak; açıklamak, ortaya koymak istemedi!.. Buna neden de, çoklarının çıkar kümelerine kepçe tutmalarından ileri geliyordu.

Tanrı içimizde (beynimizde) olandır dediğimiz zaman da, binbir çamurla üstümüze doğru yürüyorlar.

Tevrat, yaratıyı şöyle yansıtıyor:

*“...Başlangıçta Allah, göğü ve yeryüzünü yarattı.
Yeryüzü ıssız ve boştu. Karanlıklar uçurumu
örtüyordu. Ve Allah'ın ruhu suların üzerinde dolanıyordu.
Ve Allah ışığa “gün” adını verdi.
Ve karanlıklara “gece” adını verdi
Ve bir akşam oldu ve bir sabah oldu..”*

İnsan'ın yaratısı da şöyle anlatılır:

*“...Allah insanı kendi suretinde yarattı.
Onu Allah'ın suretinde yarattı.
Onları erkek ve dişi olarak yarattı.
Ve Allah onları kutsadı ve onlara şöyle dedi:
“Verimli olun çoğalın,
ve toprağı doldurun
ve ona egemen olun
Denizin bollukları üzerinde
ve göklerin kuşları üzerinde
ve toprak üstünde sürünen
tüm hayvanlar üzerinde hüküm sürün...”*

Bütün bu anlatılarda **“üçlü bir durum”**la karşı karşıyayız. Okuyucu bir **“üçlü durum”** karşısında:

a) Yaratıcı Allah (Efendi): Yaratı eylemi anlatılarla açıklanır.

b) Yaratılan: **Dünya ve İnsan.**

c) **“Allah’ın yaratı eylemini anlatan gözlemci.**

Bu **“üçlü”** senaryoda, Allah, önce yeryüzünü yaratır. Bu iş bitince de sıra insana gelir. Kim olduğu bilinmeyen bu gözlemci, Allah’ın eylemlerine tanıklık eder doğrudan doğruya. Sanki bu gözlemci, Allah’ın yanbaşıdaymış gibi konuşur. Allah’ın, yaratılanların iyi olduğuna karar verdiğini de gözlemler.

“...Ve Allah, ışığın iyi olduğunu da gördü...”

Yaratan, arada sırada insanla, yılanla konuşur. Bir insan gibi bahçede gezinir. Bunu gören de insan! İnsan, **Efendi Allah’ın** sesi ni işitir:

“...Fakat Efendi Allah insanı çağırdı ve ona;

“Nerdesin?” dedi. O da şöyle yanıtladı:

“...Bahçede sesini işittim, korktum. Çünkü çıplaktım ve gizlendim...”

Ve Allah şöyle dedi:

“Çıplak olduğumu sana kim öğretti?

Yemeni yasaklanmış olduğum ağaçtan mı yedin?

Adem şöyle yanıtladı:

“Benim yanıma koymuş olduğun kadın, ağaçtan bana verdi, ben de yedim.”

Rab Allah kadına:

“Bunu niçin yaptın?” dedi. Kadın yanıtladı:

“Yılan beni aldattı, ben de yedim.”

Bu anlatılardan sonra yılanı, daha sonra da kadını **Efendi Allah** cezalandırır.

Efendi Allah insanı yaratmadan önce, **bu insan, Efendi Allah’ın** yaptıklarına da tanıklık eder:

“Allah: Işık olsun, dedi ve ışık oldu...”

Ve Allah ışığın iyi olduğunu gördü.”

Bu **insan**, Efendi Allah'ın “ışığın iyi olduğu” inancına bile tanıklık edebiliyor. Bu nasıl oluyor?

Metinde “**yarattı, dolanıyordu, dedi, oldu, gördü, ayırdı vb**” gözlemsel edimlerle, **Efendi Allah**'ın yaratı eylemine o anda nasıl tanıklık edebiliyor?

Bu yaratı eylemi Tanrı'nın, insanın usgücünden kalıplaşan “imgeler dizini” olması daha uygun düşüyor usa! Çünkü insanın kendisi varolmadan önce; “Allah” a tanıklık etmesi de insel usa olduğu gibi, doğa yasalarına da aykırı!..

Bu “Allah” karakteri, eyleme tanıklık eden “gözlemci”nin daha açık bir deyişle, “insanın” karakteri olmasın? Anlatı yazarı, ya da yazarları, yaratı düzenlemesinde bir “Tanrı” figürü ortaya koymuş değiller mi? Hiç değilse insanların usgücünde?..

Bu çeşitli Tanrı kişiliklerini yaratan kim? Sonra da bunları mayalaştıran? Yazınsal tanrı kişilikleri, yaratıcı olduğu savunulan “Tanrı”ya yamanıp yapıştırılıyor? Bu dinsel metinlerin zaman zaman başarıya ulaşmış güzel duyusal (estetik) etkisi, dinsel eğilimli kişileri, kimi okuyucuları kendine çekip sürükleyebilir!..

Tevrat'ta, Allah'ın dünya ile insanları yaratma eylemine tanıklık eden gözlemci, “**Muhammed**”e dönüşür. “Allah”ın bütün eylemlerinden, Muhammed'in haberi vardır. Durumu, tersine şöyle de doğrulayabiliriz: Muhammed'in bütün eylemlerinden, isteklerinden, “Allah”ın hemen haberi oluyor! Peki, bu nasıl oluyor diyeceksiniz?

“...O (Allah), Yer'de ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onu yedi kat olarak yaratıp düzenledi..”

(Kur'an: 2, 29)

“...O, göklerin ve Yer'in eşsiz yaratıcısıdır. birşeyi dilediğinde ona sadece “Ol!” der, o da hemen olurverir.

(Kur'an : 2, 117)

“...And olsun ki gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları altı günde yarattık ve biz bir yorgunluk duymadık..”

(Kur'an 50, 38)

Tevrat'ta Allah, Yer'i altı günde yaratmış, **yedinci gün dinlenme gereğini duymuş:**

“...Allah, yapmış olduğu işi yedinci günde sonuçlandırdı. Ve yapmış olduğu tüm işten sonra yedinci gün çalışmadı. Ve Allah yedinci günü kutsadı ve onu kutsal kıldı. Çünkü o gün tüm yaratı işinden sonra, çalışmamıştı...”

(Tekvin: 2, 1-4)

Muhammed, Tevrat'ın yorulan Allah'ının karşısına (yaklaşık 2000 yıl sonra) VII. yüzyılda yorulmayan **Allah**'la çıkar. Özdeş Tanrı olduğu savunulan bu Allah hiç yorulmaz ve bir insan gibi övünür;

“...Ve biz bir yorgunluk duymadık...”

Kur'an Allah'ı bundan başka yemin ederek **çamurdan insan yaratmış olduğunu** kanıtlamaya çalışır:

“...Andolsun, biz insanı çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık...”

(Kur'an : 23, 12)

Eskiçağ Mezopotamyası'nda yaratıcı **Allah** kargaşa (kaos)'nın üstesinden gelmek zorunda kalır. **Böylece birbirleriyle yarışan tanrılar ortaya çıkar!** Deniz ejderleri, ırmak ucubeleri, dev yılanlar vb. Örneğin bir yılan suyla kaplı bir ülkeyi yutar! Söylenceli sahneler yamanır duruma.. **Tevrat'ta olsun, Kur'an'da olsun;** Allah yaratısına şu ya da bu biçimde karışan **yılan, inatçı yılan öyküleri** eskiçağların söylencelerinden arta kalandır:

O zaman **Rab Allah**, yılanı şöyle dedi:

“...Bunu yaptığın için, tüm çiftlik hayvanları ve tüm vahşi hayvanlar arasında lanetli olacaksın. Karnın üzerinde yürüyeceksin ve yaşamın boyunca toprak yiyeceksin...”

Kadına şöyle dedi:

“...Gebeliğinin neden olduğu acıları çok artıracam. Ağrılar içinde çocuklar doğuracaksın. İsteklerin seni kocana doğru itecek, ve sana hakim olacaktır...”

Adem’e şöyle dedi:

“...Karının sesini dinlediğin ve yemeni yasak etmiş olduğum ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli olacaktır...”

(Tekvin: 3, 11, 17)

Tevrat’taki bu yılanlı senaryoya koşut olarak Kur’an’da Allah-İblis çekişmesi oldukça ilginç:

“...Allah buyurdu: Ben sana buyurmuşken, seni secde etmekten alıkoyan nedir?

(İblis): Ben ondan (insandan) daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattı onu çamurdan yarattın, dedi...”

(Kur’an : 7, 12)

“...Allah: Öyleyse “İn oradan!.” Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Çünkü sen aşağılıklardansın! Buyurdu...”

(Kur’an : 7,13)

“İblis: Bana (insanların yeniden dirilecekleri güne kadar zaman ver, dedi...”

(Kur’an: 7,14)

“...Allah: Haydi, sen zaman verilenlerdensin, buyurdu(...) İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmama karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım...”

(Kur’an 7, 15-16)

Satanistlarm i Storbritannien

Världsledande forskare fruktar
våg av häxprocesser i Europa

De senaste åren har mer än 50 människor dömts till långa fängelsestraff i Storbritannien för att ha utnyttjat andras sexuellt i djävulsdyrkande riter.

De sägs ha offrat spädbarn och vuxna människor, och de utnyttjade barnens vittnesmål berättar om alltifrån hur de själva tvingats spränga hamstrar i luften till att de stängts in i burar fyllda med giftormar.

Nu slår Jean la Fontaine, världens kanske främsta forskare på området, larm i en stor rapport. Hon fruktar en våg av häxprocesser i Europa där oskyldiga döms utan skymten av verkliga bevis.

- Det obekvämliga är att i bara

fyra av närmare 100 fall går det att leda i bevis att det förekommit djävulsdyrkan - i de övriga finns inga bevis för någon satanistisk konspiration, säger hon.

1994 utredde la Fontaine på uppdrag av den brittiska regeringen en serie av uppskakande fall där människor ställdes inför rätta för satanism, mord och utnyttjande av barn.

Svårt tro ont om grannen

la Fontaine visade att det inte fanns någon substans i de flesta av anklagelserna och hon har nu utkommit med en utvidgning av rapporten. "Speak of the Devil. Tales of satanic abuse in contemporary England".

Yukarıdaki yazıda bir sekt olan "Satanizm"den söz ediyor! Konuyla ilgili ünlü araştırmacılar bu sekti çok tehlikeli olduğunu söylüyor. Ben konuya başka bir yönden değineceğim: Yeryüzünde büyüklü küçüklü 20 bin din ve sekt (mezhep) var! Usun alacağı şeyler mi bunlar? Dinler tanrısal olsaydı, sektler var olamayacaktı! Batı'nın kimi ünlü yazarları kiliselerce satın alınmış durumda. Türkiye'de de öyle köktendinciler kimi yazarları satın almışlardır para karşılığı!

“Allah: Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım...”

(Kur'an : 7, 18)

Tevrat Allah'ının yılan öyküsüyle oranlanırsa Kur'an Allah'ının İblis'le çekişmesi daha çok ağlatısal..

Tevrat'ta Allah'ın yılanla başı belada, Kur'an'da İblis'le!

Allah, Ateşten yaratılan İblis'i, çamurdan yaratılan insandan üstün olduğunu söyleyip bu üstünlüğünü savunuyor! Buna karşılık, Allah; İblis'i neden ateşten, insanı da çamurdan yaratmış olduğunu ve bunu hangi temele dayandığını açıklayamıyor.

İblis'in kullanmış olduğu insel dille, Allah'ın kullanmış olduğu insel dil birbirinin özdeşi. Bütün bu senaryoları düzenleyenlerin de böylece insan olduğu ortaya çıkıyor..

İblis Allah gibi, Allah da İblis gibi; her ikisi de insan gibi konuşuyorlar. Kanıtları da insel kanıtlar:

“...İblis: And içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunu üstüne oturacağım...”

(Kur'an: 7, 16)

“...(Allah): Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi Cehenneme dolduracağım...”

(Kur'an: 7, 18)

Yaratı anlatıları, 1400 yıl ya da 3200 yıl öncelerinin bilgidен yoksun çöl sayıklamalarından ileri gidemiyor!..

Tanrı'nın insanı kendine benzer yaratma söylencesi Kur'an'dan önce Tevrat'ta yer alıyor! Çıplaklığı **“ayıp ve günah”** saymanın tohumları Tevrat'ta da var! Bu daha ağlatısal olarak **Kur'an'da da var..** Böylece durum daha da karartılarak günümüzün kapalı “ucube” örtügiysilerine gelinir... Çölün Güneşten yanmamak için kullanılan örtügiysileri Türkiye'de gericiliğin, bağnazlığın, köktendinciliğin simgesi olarak kullanılır! İnsanlarımız “ucube” durumuna getirildi!.. İnsanlarımız delirmiş olmalı;

*Yakışmıyor
bırak lahavle çekmeyi
Sen o denli Akdeniz
gözlerin o denli*

.....

*Soyun diyorum
Örtü giysilerinden
İki yıla duruyor hapisliğim*

(Türk Dili Dergisi)

Tekvin 24'te, daha başlangıç dönemlerinde **yüksek tanrı** ya da **göktanrı** birbirinden ayrılıp "şunun, bunun tanrısı" olur.

İbrahim, İsak'a bir eş bulması için çağırdığı zaman -günlük yaşama düzeyinde bir eylem- "**Efendi, Göğün Allah'ı**" (Tekvin 24, 7) diye seslendi. İbrahim'in hizmetçisi de özdeş kimliği kullandı: "**Efendim, işiverenim İbrahim'in Allah'ı**" bu dine değginliği deyimler. Ama bu durum halka yamanınca, birlik biçimiyle (İsrail halkı) işte o zaman Allah ne de olsa savaşıllığa yönelmiş olur!

Daha başka bir deyimle bu Allah "**çoğalın**" diye öğüt verirken; böyle bir bildiride bulunurken, durum savaşa dönüşür! Metnin (Tekvin) yazınsallığı içinde savaş eylemi yuvalanır! Allah'ın karakteri değişir! Yaratıcının karakteri, yaratılanın karakterine yenik düşer:

Bu durum **İncil**'de, **İsa ağılatısı**'nda görülür. Anlatıya göre, İsa'nın çarmıha gerilmesinden **İsa'yı kimse kurtaramaz!** Öyle ki **İsa**:

"Tanrım! Tanrım! Niçin beni yalnız bıraktın"? diye sızlanmış olsa da!.. Böylece herşeyin üstesinden geldiği söylenen, savunulan Allah, Roma valisine yenik düşer!..

Ebu Leheb amcası olur Muhammed'in. Amcası Ebubekir gibi! Ama **Leheb** inanmaz Muhammed'in tümcelerine! Bu durumda, öfkelenen, kin besleyen; Muhammed! Ama Allah da elçisinin öfkesine bürünür!

**“...Ebu Leheb’in iki eli kurusun ve kurudu da.
Mali ve kazandığı ona bir yarar sağlamadı.
O alevli bir ateşe girecektir
Karısı da odun taşıyacak
Boynunda kalınca bükülmüş bir ip olarak...”**

(Kur’an: III, 1-5)

Ortaçağ kültürüyle eğitilen kız öğrenciler, zincirli sahnelerde kimliklerini arıyor.

Bu metinde kullanılan dil herşeyi açıklar! Dil, eylemin aynasıdır! **Ebu Leheb**'i kargışlayan bu tümcelerdeki **“iki eli kurusun”**, **“malı ve kazandığı ona”**, **“alevli bir ateşe girerek”**, **“karısı da odun taşıyacak”**, **“boynunda bir ip”** deyimleri, VII. yüzyıl **Kureyş Emirleri**'nin öfkelenmesini yansıtan tümcelerdir. Böylece **“Allah”** kavramı, bir **“Tanrı”** anlayışı; böylesi deyimlerle, dille kendiliğinden yok olmaktadır!

Gökten yere doğru esin sunduğu savunulan Allah buyuruyor:
“...Ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın...”

Böylece köleliği onaylayıveriyor Tanrı! Kimi köle yapıyor ki-me? Yoksulu varsıla köle ediyor!. Gerçek bir Tanrı böyle mi yapar? Karşılığı da **“onlara iyi davranın”** oluyor..

“Evren yaratıcısı.. Herşeyi bilen Tanrı” savaşçı kişiliğe bürünüyor.

Özdeş Tanrıya inananlara da, **“fitne”** diyor:

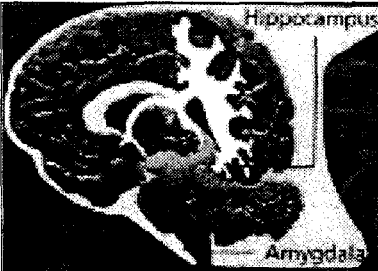
“...Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün(...) Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Onlar size karşı savaş açarlarsa, siz de onları öldürün. İşte kafirlerin cezası böyledir...”

(Kur'an: 2, 191)

“...Fitne tümünden yok edilinceye ve din (kulluk) de yalnız Allah için oluncaya kadar savaşın...”

(Kur'an: 2, 193)

(Size karşı savaşanları) diye tırnak içine alınan tümcenin gerçek anlamı **“kâfirler”** dir. Kim bu kâfirler? Yahudiler ya da Hristiyanlar!. Oysa, İslamcılar (Kur'an'da) bu iki dinin de hak dini olduğunu; Allah'ın özdeş Allah olduğunu söyler. Oysa **Öküz Bölümü**'nün 191 tümcesi, içerdiği anlama karşı **“kâfir”** denmekle özdeş Allah'ı yok sayıyor. Başka bir deyişle **“kâfir”** sözcüğüyle Kur'an'ın Allah'ı; Tevrat'la İncil'in özdeş Allah'ını geri çeviriyor (reddediyor).

TANRI, MELEK, ŐEYTAN... dűşlemlerinin içyűzű

Kanadalı tinbilim, nűroloji Profesűrű **Michael Persinger**, birinin baűına baűlıęı (mięfer) geęirir. Sonra elektromanyetik alanı beynin belirli yerine doęrultunca, tuhaf gűrűntűler ortaya çıkar. Bűylece űzerinde deney yapılan kiűi duygusal, duygusal bir takım durumlarla karűılaűır. **Kanada Laurentian Univ** (Ontario)'de 500 kiűiyle yapılan deneylerde bunlar dinsel olaylar yaűadılar. Bu kiűiler Allah ya da Őeytanla karűılaűık-larını sűylediler, baűka eűit bir deneyde de bedenlerinden dıűına çıktıklarını! Bűylece

Kur'an'da, "**Allah**" adıyla konuşanın, gerçek bir Tanrı olmadığını, konuşanın **Muhammed**'in kendisi olduğunu; Kureyş dilinin yapısı da kanıtlıyor.

Allah, "**Tebbet**" bölümünün bir tümcesinde:

"**...Ebu Leheb'in elleri kırılsın**" derken, Muhammed'in ağzından çıkan Kureyş dilini açıklayıyor."

İsrail'in kişisel tanrısı nasıl savaşçı olmuşsa, İslam'ın tanrısı da savaşçı olmuş; hatta kendinden önceki göksel dinlerin (Yahudilik, Hıristiyanlık) bireyleri için "**inanmayan o kafirleri öldürünüz**" demiştir.

Her tanrıelçisi kendilerinden önceki dinin, dinlerin tanrılarını hiçe saymış, onları yok bilmiştir!

Musa da, **İsa** da, **Muhammed** de kendi dönemlerini tanrıtanı-mazları (ateistleri)...

Birtek tanrıelçisi gösterebilir misiniz bana, kendilerinden önceki tanrılarını yok sayıp öldürmeyen? Öyleyse "**tanrıtanımaz**", "**Anadolu insanını uyandırıyor**" diye suçlamayın beni!

Nasıl tanrıelçisi oldular **MUSA, İSA, MUHAMMED**?

Prof. Persinger, elektrik etkili durumlarda bir takım görüntüler görülebileceğini, yanlış malı tanrı ve melek görüntüleri sanısını kanıtlamış oluyordu. **Persinger** şöyle diyor: Deney odalarında kullandığımız **elektromanyetik alan**, doğada da var! Böyle bir alan; depremlerde, Güneş etkinlikleri dönemleri de de oluşur! Kimileri beyinleri, gözleri aracılığıyla Allah'ı, Şeytanı gördüklerin sanırlar! Tarih boyunca gelmiş geçmiş tanrıelçilerinin-**Musa, İsa, Muhammed** vb. -gördüklerini savundukları işte böylesi yanlışmaların sonucu ! Daha önce de belirlediğimiz gibi, bayılma anlarında- Sar'a (epilepsi) sayrılıklarında da böylesi görüntüler yaşanıyor... Beynin böylesi anlarda (sayrılık, elektromanyetik alan vb.) kişiler yanlış malı görüntüler görüyorlar!

Böylesi yanlış malı görüntülere bir örnek: Bir gün **Persinger**'in arkadaşlarından bir kadın otomobiline binip oturunca, otomobilin dikiz aynasında bir ışığın parladığını görür. Bu ışık arabayı yalayıp geçer. Kadın olduğu yerde yana yıkılır, dışarı bakınca boşluğun içinden bir köpeğin geliverdiğini görür. On beş dakika sonra kadın kendine gelince otomobilin jeneratörünün yanmış olduğunu görür, anlar.. Böylesi olaylar, olgular, havanın gökgürültülü şimşekli anlarında da başa gelebilir! Bütün bu bilimsel sonuçlar; tanrıelçilerinin **TANRI, MELEK, ŞEYTAN**.. düşlemleri, yanlışmalarının ne olduğunu, içyüzünü kanıtlamaktadır!..

(İllustrerat Vetenskap Stockholm, 1997)

Atalarının dinini bırakıp, kendilerinden önceki tanrıları yadsımadılar mı?

MUSA, Musa olmadan önce neydi?

Atalarının dininden değil miydi?

İSA, İsa olmadan önce neydi?

Atalarının dininden değil miydi?

MUHAMMED, tanrıelçisi olmadan önce neydi?

Atalarının dininden değil miydi? Bunların üçü de dinlerini bırakmış, o dinin tanrılarını yok saymış kişiler..

“- Allah’ı elimizden alıyorsunuz ama, bize ne veriyorsunuz O’nun yerine?” diye sordu bana bir kadın okuyucum, TÜYAP’ta!

Şöyle yanıtladım:

...Verilen bir Tanrı yok! Önümüze sürülen tanrıların düzmece olduğunu söylüyorum. Sana, Sen’i veriyorum...

İnsanı kurtaracak, insandan başka bir güç olmadığını söylüyorum BÜTÜN EVRENDE.. Boşınançlara saplanmaktansa, özgürlüğünü tanıyorum... Sana, Senden olanı veriyorum.

Tanrıları kim yarattı?

Tanrıları?..

Adları belli, sayıları 300 milyonu aşkın.

İdris de böyle dedi YASAK TUMCELER’de...

Tapınak fahişeliği (Sumerler ve daha başka halklarda olduğu gibi)’nden eşeyssel ilişkiye; din yüzünden insanları birbiriyle döğüşe, kavgaya, öldürüme sürükleyen, tanrıları çoğaltan kim?

İnsan değil mi? Biz insanlar!..

Muhammed yeni bir dini düşlerken, kendini destekleyebilecek, soyundan geldiği Kureyş oymağını elde etmeyi planladı. “Allah’ın esini” pekiştirmesiyle:

“...Kentlerin anası (olan Mekke’de) ve onun çevresinde bulunanları uyarmam ve asla kuşku duyulmayan toplanma günüyle onları korkutmam için sana böyle Arapça bir Kur’an esinledik...”

(Kur'an: 42, 7) İnsanlar açlıktan, yoksulluktan, acıdan kırılıp geçerken, bu Allah'ın sesi çıkmaz. Binbir acıdan kıvranan yığınlar hiçbir şey yapamaz binlerce yıldan beri... Üstelik, bu Allah Kur'an'a göre, bütün evrenin de yaratıcısı!..

İÖ yaklaşık 2000-1600 yılları arasında yaşayan **Abraham**'dan söz eder Allah. Ama ne zaman yaşadığını bilemez. Temel bir tarih bilgisi yoktur. Yarattır da, tarihi bilmez.! Bilemediği için de, ortalığı boş bulan İrlandalı din adamı **Ussher**, yanlış bir ölçüyle **Tanrı'nın dünyayı İÖ 4004 yılında bir pazar günü sabahleyin saat 9.00 da yarattığını ileri sürer!** Dincilerin bu savına göre Yer (Tellus)'in 6000 yıllık bir geçmişi var! Böylece Adem'le başlayan insanlık tarihinin Allah'ına baskın çıkar!..

Tevrat'ın, İncil'in tarih anlatılarının, gerçekte bir Tanrı anlatısı olduğunu onaylayalım bir an! Öyleyse, milyonlarca yıl önceki olup biten gerçekler üzerine bu evren yaratıcısı neden hiçbir bilgi veremiyor! Böylesine bilgi çöküntüsü tanrılıkla bağdaşabilir mi?

Tektanrıcılık (monos theos) bir karışım! Ama daha önceki tanrıların değil!.. Araştırmacılar Tevrat'ın yazınsal bir yapıt olduğunu söylemekten kaçınmazlar. İncil de, Kur'an da yazınsal yapıdan esinlenir, olayları aktarır. Kur'an, Tevrat ve İncil'in olaylarını aldığı gibi, Muhammed de, Arap Kureyş oymağına uygun düşen tümcelerini düzenlemiştir.

Muhammed'in Allah için, Kur'an tümcelerinde **Rabbü'l-Âlemin** demesinin nedeni, yine varsıl sınıfın çıkarlarına koşut anlam içerir. Buradaki Rabb, "Efendi" anlamında. Dünyanın Efendisi! Es-kiçağ Sami dini tarihinin tanıdığı olduğu Allah'ın imi, **dağ ile ateşti.**

Baal, Kenaneli'nde en önemli tanrılardan biri. İbrahim Ur kentini bırakınca buraya geldi. **Baal**, eski çağlarda savaş, fırtına, bolluk ve dağ, volkan allahıydı.

Baal, İbranice bir sözcük. Sahip anlamında. "Efendi" anlamını da içerir. Baal, **Evrenin Efendisi** anlamına da gelir. **Muhammed** de Kur'an'da Evrenin (dünyanın) Efendisi anlamına karşılık olarak, **Rabbü'l-Alemin** deyimini kullanır. **Baal** gibi, Allah da "**İktidar ve savaş gücü**"nü sağlamıştır. **Rabbü'l Alemin**'in bu savaş gücü de "kâfirler"e karşı, İslam dininden olmayanlara karşı kullanılır.

Tanrı'ya ad vermekle **Allah**, insanlaştırılmış oluyor. Mekke'deki 360 puttan birinin adı olan "allah" adını Muhammed göklerde olduğunu söylediği Tanrı'ya ad olarak veriyor. Bu ad da "Allah" oluyor!

Musa, Tanrı'nın adını sorduğu zaman, Tanrı; "benim adım şudur" demez. "**Ben O, ben olan**" der. Böyle bir yanıt Tanrı kavramı bakımından daha uygun bir durum. Okuyucularım beni yanlış anlamasın. Şu ya da bu yanı tutmak için söylemiyorum. Ben kendimi

Kadını sömürü aracı olarak kullanan baskıcı sınıfın oyunu: Örtügiysiler!

bütün dinlerin dışında tutuyorum. Daha doğrusu böyle bir yapım, böyle bir doğam var. **Yan tutma benim bilimsel, gerçekselsel çalışma yöntemime aykırı düşer!**

Ben ancak usa yatkın ve nesnel bir gerçeği ortaya koymak, sergilemek istiyorum. Eskiçağ halkları gibi, Yunanlılar da tanrılarını adlandırdı! **Tanrı'ya ad vermek, eskiçağ çoktanrıcılığından artakalan bir alışkanlık!**

Çok eskiçağların ilkelleri düşünmeye başlayınca; ilkel de olsa, kendilerinin nasıl varlaştıklarını da düşünmeye başladılar. Bu ilkel, bu çekirdek, öz kuşku, bu kuşkulu düşünce insanı dinsel eğilimli düşlerle sarıp sarmaladı.

İnsanlar en sonunda kuşkulu düşlemlere saplanıp kaldı! Kendi düşlemleriyle kendini aldattı. Hâlâ da aldatıp duruyor!.. Nitekim, diğer canlılarda böylesine kuşkulu aldınışlar yok!.

İnsan düşünmeden, imgelemeden önce hiçbir tanrı aldanişına kapılmamıştır!.. Bir hayvan, örneğin bir öküz; “Ben nasıl oldum?” dediği, düşünüp tasarladığı anda tanrısını da yaratır. Bundan, kimsenin kuşkusu olmasın! Demek biz insanlar özbeöz tanrı yaratıcılarıyız!..

Yukarıdan beri açıklamak istediğim kısaca şuydu:

İnsan, insan olmadan önce tanrısızdı. Ama biraz uslanıp ve usuyla birlikte imgelerine kendini bırakınca, **kuşkulu kurgularla** birinin, bir gücün kendini yaratmış olduğunu sandı!.. Bu sanılar daha sonra, onun aldanişlı gerçeği oldu!.. Nasıl? Kendi imge, düşünüş ve tasarımlarının olurları, evetlemeleriyle...

İmgetanrılar, düşünüş kurgulayan insanda yuvalanıyordu ancak! Bu imgetanrılar; öküzler, eşekler ve atların kafalarında yuvalanamıyordu! Bu yüzden hayvanlar imgetanrısız, insanlar da imgetanrılı oldular!..

İnsanın -milyonlarca yıldan beri demek gerekse-, imgetanrıdan daha üstün aşamada bir tanrısı yok! Sumerler'den, Mısır'dan günümüze yaptığımız bütün araştırmalar da bunu kanıtıyor... İmgetanrıdan üstün, gerçek bir Tanrı olsaydı, insanlara kendini kanıtlardı. Şimdiye dek -milyonlarca yıldır- ispatlamış olması gerekirdi. Böyle bir Tanrı ortaya çıkmış değil! Bu Tanrı'yı da bir gören yok!..

En ilkel Afrika oymaklarında da bugün, çok eski çağların, örneğin 3-5 milyon yıl öncelerinin ilkel tanrı imgesi var! Yağmur gökten yağar, şimşek gökte çakar, gökgürültüsü gökten yere doğru yayılır. Ay göktedir, güneş göktedir, yıldızlar göktedir... Gökyüzünü bir uçtan öbür uca kuşatan gökkuşağı (Samanyolu) göktedir... Öyle ya imgetanrı neden gökte olmasın? Öyle ya, yazıklı ilkel insan ölüm ve doğa yıkımları karşısında onmasız kalarak başını göğe çevirip “beni yaratan göktedir” demesin de ne yapsın? Din sözcüleri, umutları göğe bağlı bu yazıklı yığınları avlıyorlar. Avlamak ne demek; düşlemleriyle kurguladıkları tanrıyla dostluk etmiş gibi bol keseden atarak “**tanrının yardımı sizinle olur**” gibilerden “bedava” bağışlarda bulunuyorlar.

Şeytanlar, melekler, iblisler yetmedi; **Wilhelm Schmidt**’in **Der Ursprung der Gottesidee** (Tanrı Düşüncesinin Kökeni) adlı yapıtında vurguladığı gibi, eski çağlarda geçici **yan tanrılar** da yaratıldı. Oysa başlangıçta bir Tanrı var deniyordu! Başlangıçta ve daha sonraları bir Tanrı gerçekten varolsaydı, var denilen bir Tanrı’nın yanısıra 300 milyon tanrı türeyemezdi imgesel de olsa!..

Nedeni insan olan din, insansız yaşam alanı bulamaz. Nedeni insana bağlı Tanrı (tanrılar) da insansız varolamaz. Biz insanlar ayrı ayrı, tümümüz tanrı yaratıcısıyız!

Romalılar **numina** dedikleri “tinlere” inanıyordu. Kureyş Arapları kendilerini **cinlere** bıraktılar. Onlarla ilişki kurmaya çalıştılar.

Din Tarihçisi **Rudolf Otto**, “Kutsal” adlı yapıtında (1917) bu **numinösa** duygusallığının dine temel olduğunu savunuyor. Böyle bir duyguyla derin bir hoşnutsuluk duyduklarını belirliyor.

Eski çağda İran’da bu dünyanın **getik** karşıtı **kutsal** bir dünya olduğuna inanılıyordu. Eski bir atasözü de; **post coitum omne animal tristis est** (cinsel ilişkiden sonra her hayvan yas tutar). Birşeyi yitirdiğimiz zaman da onun ardından koşarız.

İÖ 4000 yılında **Mezopotamya**’da **Sumer**’de tinlere dayanan din eğilimi kök salmaya başladı. Babil’de kurulan tapınaklar, gök-sel sarayların örneğiydi. Öyle de olsa, “**hiçten yaratı**” inancı eski

çağlarda yoktu. Hiçten yaratı, hiçten yaratma, tektanrıci dinlerin uydurusu!

Düşlemler, varolmayan tanrılarla, dışarda gerçeği olmayan Cen-
neti yaratır! Neden? Çünkü yığınları kandırarak, kendi kişisel çıkar-
larını da koruyup -varsılı kendi yanına çeker- varsılın yararına onla-
rı sömürerek!.. Yazıklı düşlemlı imgetanrılar da suç ortağı olur:

*Yeşil yoktu
sarıyı tırpanladılar habire
ağızlarında keziban
geçmeli bir kazandı
akşam*

*Anasını bellediler allahın
yağlıboya
suluboya
kuruboya*

*Zurna zurna
davul davul
üçe beş kala
Yıldızlar gördü uzak uzak
bakır lalelerden başka
ben gördüm
üçe beş kala*

*körolayım
yalanım varsa körolayım
soydular geceyi eteklerinden*

Din sözcülerinin Tanrısı, düşlemlerin dipsiz kuyusu oldu. Bu
kuyuya bir yığın imgelerle girdiler. Kuyudan bir kova su çıkarma-
dan ölünür! Düşlemlerin dipsiz kuyusu Tanrı, bir kova su çıkarmak
şöyle dursun, o kuyunun kölesi insanlar yığın yığın ölüme gider.

Tanrı, God, Allah... dediğimiz nedir? Sorulduğu zaman “**orada, yukarıda**” denilip varlığı onaylanan belirsiz birşey.. Bu Tanrı’nın varlığı “**orada, yukarıda**” sözcüklerine bağlı!

Bu da onların hiç’le bir olduğunu gösterir. İnsan yüzyıllar boyunca O’nu düşlemiş, O’nu bir tek insan bile görememiştir. Varlığına, insana yakın eylemlerine hiçbir yerde rastlanmamıştır. Aynadaki yansımam, gerçekte nasıl ben değilsem; insanın düzlemleriyle evetlenen, düşlemlenen düşlemler de Tanrı değildir! Elmayı düşlemleyebilirim ama (ki düşlemlediğim elmayı görebilirim daha önceden), düşlemlediğim elma, yediğim elma değildir, elmanın kendisi değildir!

Dinci, kendi olurlarına, evetlemelerine uyarak, hiç görmediğini, göremeyeceğini düşleyip “**var**” diyor! Oysa bu “**var**” aldanmalarına katılan beynin sinir gözeneklerinin düşlem gücüdür. Gözeneksel bu düşlem “**hayal**” gücü, dincinin Allah’ı oluyor, God’ı oluyor!

Sayıları 300 milyonu aşkın tanrıların insansız var olamayacağını, Güneş dizgesindeki insan düşüncesinden yoksun gezegenlerde kanıtlamaktadır!.

İnsanın düşlemsel, imgesel yansıması, izdüşümleri bu tanrılar... Tanrıların tümü...

Örneğin **Venüs** ya da **Uranüs** gezegenlerinde insel yansıma olmaması nedeniyle imgesel tanrı yansımaları da yoktur! Yeryüzü, Sumerlerden günümüze insana bağlı tanrılarla dolup taşmaktadır eski çağlardan beri!..

Canlılar ateş gerçeğini ateşe yaklaşıncaya duyup anlarlar. Ama ne yazık ki dinci, imgesinin olurlarını gerçek diye onaylar, ya da çıkarına uygun düştüğü için düşlemlere bağlanır. Oysa hayvanlarda böylesi eğilimler yaşam gerçekleriyle pekiştirilir.

Bir orman yangınında ceylanlar yaşam gerçeğine uyarak, ölümden kurtulmaya çalışırlar. Hiçbir canlı (hayvan olsun, bitki olsun) tutuşan ormanın yalımlarına “**işte bu Allah**” demez!

Ulaşılmayan, yanaşılmayan, yaklaşılmayan, görülmeyen tanrılar var değildir! Sağlıklı, sağlam düşüncenin babası Karl Marks (1818-1883), yerinde bir kanıtlamayla, din için “**halkın afyonu**”

demıştır. Türkiye’de “halkın bu afyonu”, 1950’den bugüne Türkiye’yi uçuruma sürükledi..

Tektanrıci dinler **hiçten yaratı** (exnihilio)yı da açıklayamadılar. “Ol dedim oldu”yla savunularını örtbas etmeye çalıştılar. İslam da “Allah dünyayı yarattı” der ve orada kalır! Yaratıyı, yaratı eylemini yeteriyle açıklayıp anlatamaz:

“...Kuşkusuz Rabbiniz, Gökleri ve Yeri altı günde yaratan, sonra Arş’a dayayan, geceyi durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; Güneşi, Ay’ı ve yıldızları buyurusuna boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır.

(Kur’an: 7,54)

“...Kuşkusuz Rabbiniz Gökleri ve Yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerinde yöneterek Arş’a dayayan Alah’tır...

(Kur’an: 9, 3)

“...Gökleri ve Yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş’a dayayan Rahman’dır...

(Kur’an: 25, 59)

“...O, Gökleri ve Yeri altı günde yaratan, sonra Arş’ın üzerine dayayandır. Yere gireni ve ondan çıkana, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir...”

(Kur’an: 57,4)

Tarih boyunca insan; Tanrı, tanrı olarak işlemediği zaman düşünmeye başlamıştır yeniden! **Friedrich Nietzsche**, “Tanrı öldü” demıştır.

Batı’da gerçeği böylesine kökten sergileyenler, **Nietzsche** benzeri insanlığa öncü oluyorlardı. Kilise bu öncülere düşman gözüyle baktı. Daha önceleri **Bruno**’yu odun ateşinde yaktılar. Ama görüldü ki **Evren, kendi kendine, kendi doğrultusunda, kendi gerçek-**

Yerin deprem bölgeleri. 4.6 milyar yıldan beri süreduran bir etkinlik. Evren, evrende hiçbir şey durağan değil.

Galileo, kutsal yargılığın önünde. Yazdıkları nedeniyle yaşlı Galile, dizleri üzerine çöküp bir elini İncil'e basarak bulgularını birer birer yadsımaya zorlandı: "Güneş'in yerini değiştirmedigine değinen sav yanlıştır, dinsizliğe götürücüdür! Yer'in, evrenin ortası olmadığını ve devindiğini söyleyen sav yanlıştır! Kutsal Kitab'a açıkça aykırıdır" diye tövbe ettirildi. Dialoghi yasaklandı. İncil'den üç yıl "parçalar" okumasına karar verildi. 1633'den ölünceye dek Arceri kentinde sürgün gibi yaşadı (1642).

lerini izliyordu! Yakım yıkımlarıyla, insel öldürmelerle (savaş vb.) evren yine evrendi. Doğa yıkımlarına karşı bu Tanrının hiçbir işlevi yoktu!

Sokrates, yaklaşık 2500 yıl önce, **“bu kadar tanrılara gerek yok, olsa olsa bir tanrı olabilir”** diyor, inançlarını kökten çürütüyordu.

Gene 2500 yıl önce **Demokrit** de, gerçekleri çevresindeki bağnazların yüzlerine çarpıyordu:

“...Ay’ a Tanrı gözüyle bakılıyor. Şaşarım aklınıza. Ay’daki lekeler mi? Bunlar yüksek dağların gölgeleri, derin koyaklardır. Bir gün gelecek Ay’ın çiçek bozuğu, çöpür yüzü anlaşılacak...”

2500 yıl önce yüze vurulan bu gerçek, XX. yüzyılın ortalarında (1969) Ay yolculuğuyla kanıtlanmış oldu. Tanrılara inanmıyor diye Sokrat’ı Atina Yargılığı ölüm cezasına çarptırdı!..

Galileo, **“Yer Güneş’in çevresinde dönüyor”** gerçeğini savunması nedeniyle (1632), Yargıevine çağrıldı. Yaşlı Galileo (70 yaşında) dizleri üzerine çöküp bir elini İncil’e basarak, uzun yılların ürünü, bulgularını, görüşlerini birer birer yadsımaya zorlandı:

...Yer’in, evrenin ortası olmadığını ve devindiğini söyleyen sav yanlıştır. Kutsal kitaba açıkça aykırıdır...” diye tövbe ettirildi. **Dialoghi** yapıtı yasaklandı. İncil’den üç yıl **“ilahiler”** okumasına karar verildi.

Güneşi incelerken gözlerinin yeterince günışınlarına karşı iyi korunmaması nedeniyle yaşamının sonlarına doğru **Galile**’nin gözleri görmez olmuştu. 1633’ten ölümü 1642’ye kadar, **Arcetri** kentinde tam **dokuz** yıl sürgün yaşadı...

Evrene tanrısal bir bekçinin gerekmediği, bilimsel bulgularla da saptanmış oluyordu. İnsanın sayrılıklar, imgesel uydurular üzerine bilgileri insanın ilerlemesine yardım ediyor, dincileri kızdırıyordu. Çünkü dinciler her zaman, kendilerini düzeltecek yerde düşlemlerinin kölesi oluyorlardı. Bilimin bilinmeyeni açıklaması da çok önemli gerekleri ortaya koyup sergiliyordu. Dinci böbreği-

ni değiştirmek için, işlemeyen yüreğini işletmek için **Tanrıya** değil, bilimciye koşuyordu! Böylece her şeyin koruyucusu **Tanrı** bilim karşısında durmadan iflas ediyor yok oluyordu insan kafasından... (Düşünün! Trafik kazasında yaralanan oğul **Menderes'i** **Al-lah'a** değil, Amerikan doktorlarına gönderdiler!..)

Ortaçağın sonunda yeryuvarlağının dışında başka gezegenlerde de canlı varlıkların bulunabileceği dşnlmeye başlandı. Bütün yeniden doğuş döneminde bile Avrupa'da yıldırların gkyuvarında bulunduğu kanısı yaygındı. O dönemin sanatçısı, Yer'i bu yuvarın içine yerleşmişti. Bu oyma resim XIX. yüz-yılın sonunda Fransız gökbilimcisi *Camille Flammarion* tarafından yapılmış.

Eskiçağ söylencelerinden aktarılan imgeler, düşlemler; evren üzerine tkezmeler, "Kutsal" diye anılan din kitaplarındaki tanrıların yanlış konuşmaları (konuşturanlar din sözcüleri, bu imgetanrıların hiç suçu yok!). Aşağıda adlarını saydığımız düşünür ve bilimciler bu yanlış algılamaları kökünden kazımışlardır:

İbn Haldun (1332-1406), *şeyh Bedreddin* (1359-1420),
Ulug Beg (1394-1449) *Leonardo da Vinci* (1452- 1519),
Kopernik (1473-1543) *Tycho Brahe* (1546-1601),
Giordano Bruno (1548-1600), *Galileo Galilei* (1564-1642),
Johan nes Kepler (1571-1630),
Pierre Gassendi (1592-1655),
Ren Descartes (1596-1650), *Christian Huygens* (1656-1695)
Baruch Spinoza (1632-1677), *İsaac Newton* (1642- 1727) vb.

Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Dedi** adlı yapıtında insanüstünün doğduğunu, bunun Tanrı'nın yerini alacağını bile savundu.

Oysa imgetanrılar hiçbir zaman varolmamışlardır. İmgetanrılar imgesel olarak yaratan biz insanlarız! Yaratıcı, üretici doğanın yaratıcı, üretici tek düşünsel varlığı insandır!

İnsan, insanüstü olarak değil; insan olarak insancıl görevini yüklensin yeter! İnsanın, eylemi olmayan tanrılara gereği yoktur.

Avrupa Birliğini kuranlar kimler? Dünün Avrupalı sömürgeci-leri değil mi? Şimdi onlar artık "Avrupa Birliği" adıyla sömürecek-ler!.. Yüzyıllar boyunca **Afrika'yı, Asya'yı, Güney Amerika'yı, Avustralya'yı** kimler sömürdü? Avrupa Birliği'ni kuranlar kim-ler? Bu sömürgeciler!.. Bu sömürgeciler sonra da pisliklerini ört-bast etmek için "**demokrasi**"den söz ediyorlar, "**demokrasi hava-risi**" kesiliyorlar'...

Kimler oldu kurucu belkemiği **Avrupa Birliği'nin? Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz** vb. Dünün sömürgecileri, demokrasi öldürücüleri bunlar!..

Öyle olmadı mı? Fransızlar 1830'da **Cezayir'i** sömürgeleştirdi, 1839'da da İngilizler **Aden'i**. **Tunus** da böylece elde edildi 1881'de **Mısır** 1882, **Sudan** 1848, **Libya** ile **Fas** 1912. 1920'de de Avrupa bölüşverdi **Ortadoğu'yu**.

Bu arada Türkiye'yi paramparça etmek istediler. Batı'nın sö-mürgeci belkemiği, **Mustafa Kemal Atatürk'le, Türkiye'de** kırıl-dı. Birçok mandalıklar kuruldu **Ortadoğu da**.

İkinci Büyük Savaş'ta, bir gün gestapo bir çocuğu öldürür. Al-manlar binlerce seyircinin gözleri önünde bir çocuğu asmayı akıl-larına koyarlar. Asılacak çocuğun gözleri yas tutmuşa benzer. Ço-cuk suskun, iskelet gibi solgun, darağacına doğru yürüyüp tırma-nır, diye anlatıyor **Wiesel**. Onun arkasındaki bir tutuklu sorar: "**Allah nerede şimdi?**"

Wiesel içindeki sesi dinler, yanıtlar:

"**Nerede O?**"

"**Burada O... Allah çocuğu asıyor...**"

(Karen Armstrong: Historien om Gud, s. 419. Forum, Stock-holm, 1995).

Evet öyle yapar Almanlar! Binlerce kişinin önünde yazıklı bir çocuğu asarlar!.. Dostoyevski, “bir çocuğun ölümü bile Allah’ı kabul edilemez duruma sokar” demiştir.

Tüm tanrı sayıklamaları gerçekte **kişisel tanrı özlemi**’nden başka birşey değildir. Kişisel tanrı ve tanrılar, din sözcüleriyle yandaşlarının çıkarlarına, insanlığın çocukluk dönemlerine değgin bir olgu...

İkinci Büyük Savaş’ta, Auschwitzs insan yakım, yıkım ve öldürümünden sonra çocukları “**Tanrı Auschwitz’te öldü**“ dediler.

Oysa ölen ya da ölecek olan bir Tanrı yoktu... Orada yıkıma giden insandı!..

Din sözcülerinin **bağışlayıcı, koruyucu, sevecen tanrıları** gerçekten varolsaydı, insanlık tarihinde böylesine daha milyonlarca yakımlar, yıkımlar olmazdı... Bu gün de böylesine yakımlar, yıkımlar olup durmaktadır... Örneğin Bosna yıkımı, tanrıların hiçliğini bir daha kanıtlamıştır...

Kimi anlatılara göre, **Auschwitz**’de bulunan, böylesi tüyler ürpertici yıkımlara tanık olan bir küme **Yahudiler Allah’ı yargılığa vererek**, O’nu **acımasızlık** ve **ihamet**’le suçladılar, O’nu bağışlayacak hiçbir neden bulmadılar! Allah her bakımdan suçluydu! Ölümüne mahkûm ettiler Allah’ı!. Rabbin, yargı kararını verirken yukarıya (göğe) baktı, mahkemenin sona erdiğini söyledi.

Oysa değil yeryüzünde yalnız, bütün evrende yargılanacak bir **Tanrı** yok. Doğa yasaları var, kendi doğrultusunu izleyen... Doğa yıkımlarıyla **Auschwitz**’de olduğu gibi, insan toplumunda başa gelen yıkımları imgetanrılara yapıştırma alışkanlığı insanın sünepelemesinden başka birşey değil...

Şu gerçeği söylemek istiyorum kısaca: Bana Venüs’te olmuş bitmiş bir **Auschwitz kıyımı**’ndan söz edebilir misiniz? Değilse, kendi yaratımız olan imgetanrıları boşuna suçlamayalım!..

Geçmişin tanrılarıyla günümüz tanrıları birbirini tutmadığı gibi, bu sayısız tanrılar insana da yabancı!. Bir diyorlar göğün bir ucunda, bir diyorlar her yerde!..

İnsan her şeyden önce sorucul bir yaratık. Yaratıya açılan bir yaratık. Yadsınacak tanrı olmayınca, tanrıtanımazlık yok olur!..

Düşlemlerin imgetanrılarından kurtulmak; özgür olmak, insanlığı bilmek, insanca yaşamak demektir. **Kutsal kitaplar** töreden söz ederler bol bol! İmgetanrılara töreler biçimleten, din sözcüleridir. İnsel töre, bilinmeyenle değil, bilinenle belirlenir. Peki, töreyi insanlara bir Tanrı belirlemişse, eski çağ Sumerlerinde, daha başka haklarda uygulanan **tapmak fahişeliği** nedir? O zaman Tanrı yok muydu? Sonradan mı çıktı? Eski çağlarda olmayan bir Tanrı; **Musa, İsa, Muhammed** dönemlerinde de olmaz? 3200-2000-1400 yıl önceleri bir Tanrı var idiyse 5-10 bin yıl önce, dahası milyonlarca yıl önce neredeydi? Örneğin **Muhammed** döneminde (610-632) tam 23 yıl birbiri ardısıra esinler göndermiş olduğu savunulan bu “Allah”, daha önce neden konuşmadı, daha sonra neden susuverdi? **Muhammed** varsa O da vardı, **Muhammed** yoksa O da yoktu...

Tanrı, tanrılar insana değil yalnız; doğaya da aykırı; doğayla, doğa varlığıyla çelişmeli, çatışmalı...

İnsanın insana acıdığı çok görülmüştür ama, tanrıların yardımı-na -milyonlarca yıldan beri- kimse tanık olmamıştır!

İnsanın kendisine güvenini sürdürebilmesi için, imgetanrıları silkip atması gerekir kafasından! Tanrıtanımazlık bir yadısıma değil, bir kurtuluştur! İçimizin, daha doğru bir deyimle, kafamızın iç-reti kurtlarından kurtulmalıyız. Dinler gerçek olsaydı; sayıları 20 bini aşan sektler (mezhepler) olmazdı!.. Bu dinlerin sahibi bir Tanrı olsaydı, sayıları 20 bini aşkın sektler olamayacağı gibi; imgetanrıların sayısı da kara karıncalar gibi- 300 milyonu aşmazdı...

Genel bir söyleyişle “**Tanrı’ya inanıyorum**” denir. Günlük yaşamda da böyle pekiştirilir. Oysa bu “**inanıyorum**”la pekiştirilen tanrıların yaşam üzerine, insanın arkasından koşmuş olduğu mutluluk üzerine, ölüm korkusuna, doğa yıkımlarına karşı **hiçbir güven-cesi yok!** Ölüm insan için bir **rezalet** ise, varolduğu savunulan **Tanrı ya da Tanrılar için de rezalettir!**.. Bu durumda, ölüme yenik düşen bir Tanrı ile insan arasında hiçbir ayırım yok!.. Dahası, bir Tanrı’ya oranla insan çok daha gerçek; Yer’i, Evren’i çok daha iyi tanımakla...

Kuzey İrlanda da **Katoliklerle Protestanlar** birbirini öldürüyor!.. Bosna'da Müslümanlarla Hristiyanlar birbirini öldürmektedir!.. Ortadoğdu Yahudilerle Müslümanlar birbirini öldürmektedir... **Cezayir, İran, Afganistan'da... Müslümanlar** birbirini öldürmektedir... Din deniyor... Ölüm kol geziyor!..

Eski çağlardan kalma salt inanca bağlı kanıtlar işlemiyor. Düşlemler, düşlemsel kurgular doğa yıkımlarına ters düşmektedir. Melekler, şeytanlar, iblisler; bu yapay yaratıklar insanlar için hiçbir gerçeğin kanıtı olamıyorlar. Yaşamın güvencesi tanrıları değil; insan oluyor, olabildiğince!..

Bilimin, düşünbilimin tanrılara gereksinimi olmadığı gibi, her ussal insanın da O'na gereği yok! Edilgen Tanrı, nesnel gerçeklere kanıt olarak uygulanamaz. Bu tanrılar, bir fizik dizgeye yerleştirilemez evrende. Tüm dinsel düşlemler, Budistlerin nirvanası düzeyinde. Gerçek özgürlüğümüz, içimizin düşlemli tanrılarını öldürmeye bağlı.

Toplumlar, uluslar, devletler arası sürüp giden kargaşa; Allah'ın **herşeye kaadir** gücüyle düpedüz çelişmektedir! Düşlemle yaratılan bir tanrı, düşlemi içeren insanın yaratisıdır. Bu yüzden, gerçekte **“sen”** diye yalvarılan **Allah**, insanın kendisi! Bir Allah düşleminde insan bula bula yine kendini buluyor... Neden? Çünkü onun (insanın) kendi imgesi... Gerçekler gerçekliğini yine insanda buluyor. Bu yüzden **insan her şey** diyoruz. Gerçekler, gerçekliğini insanda buluyor, imgetanrılarda değil!

Kimi düşünbilimciler tanrıyı bölüşemiyorlar. Kimileri tanrı doğadan ayrı bir varlık diyorlar. Kişileri de doğaya ilişkin, doğa süreçlerini yapışık... Ne doğaya yapışık ne de ayrı... En yalın deyişle din sözcülerinin imgetanrıları var değildir! İnsan bile bile olmayanı var gösterir düşlemlerinin aldatmacasıyla... İnsanın kendi aldanişı olmayanı var gösterme çabaları!.. İnsan olmadığı için Merih, Jüpiter, Uranüs vb. gezegenlerde; **tanrı yaratma oyunları** da yok!

İnsan olmayan gezegenlerde, tanrı kurgularını besleyecek olan kim? Din sözcülerinin bol bol tanrı sergilemeleri, daha başlangıçta yanlış bir yol izler. Dinlere göre parçalanıp yaralanan tanrı düşlemsel olarak o dinin sahibi olur.

Dinler, sektler düşlemlerin yarattığı tanrıları kişileştirip putlaştırarak, yandaşları onlara tapmaya başlamışlardır... Bu sesi çıkmaz eylemden yoksun tanrıların eski çağların putlarından ne ayrımı var?... Dinlerin, sektlerin doğuşunda kan var! Döğüşe, öldürüme, kana dayalı bütün dinler. Tanrıların bu korkunç senaryoları tarih boyunca onların imge yansıması olduğunu da ortaya koyar!..

Oymak tanrısı Yahve, kana susamış bir tanrıydı kendi halkı için. Böylece tanrılar, daha başlangıç da kişisel tanrılar oldu tek-tanrıci dinlerde.

Ben, sen, o olduğu için imgetanrılar var? Çünkü onları biz yarattık: Ben, sen, o... Ben olmasaydım, sen olmasaydın, o olmasaydı; imgetanrılar da olmayacaktı. Çünkü onları düşünüp imgeleyen, biziz. Daha kötüsü, gerçek varlıkta, içinde yaşadığım doğa; ben öldükten sonra bana göre var değil! Özdeksel olarak benden sonra var olsa bile!..

Varlığı tanıyacak olan gerçek güç, insanın kendisi...

Öyleyse insan yaşamı boyunca ne olduğunu, ne olmadığını iyi-ce bilmeli, insanca yaşamayı öğrenmelidir. Değilse, insan için bütün değerler yok olmuştur.

Milyonlarca yıldan beri insanı koruyacak, onun yanbaşıda olacak; sıkıntıya, bunalıma uğrayınca ona yardım edecek bir "Tanrı" hiçbir yerde yoktur! Olsaydı, şimdiye dek çoktan gelirdi bu Tanrı!.. Milyonlar, milyonlarca yıl varolmayan; şimdi de varolamaz!

Stockholm'un yerel Türkçe radyosunda şöyle bir tartışmaya tanık oldum kulaklarımla. Tartışma Ankara'da oluyor:

Baykal, bilmem kaç aydan beri **Mesut Yılmaz**'ın olumlu bir iş yapmadığını söylemiş.

Yılmaz da yanıt veriyor kısaca:

"Böyle söyleyeni Allah çarpar!"

Bunlar eylemlerinin ne olduklarını da bilmiyorlar! Biz çocukken “Körebe” oynardık. Onlar doğru dürüst bir körebe oynayamıyorlar! 1400 yıl öncesinin düşlemlerine kafalarını kaptırıyorlar!..

Bu nasıl tartışma? Bir başbakana böyle bir yanıt hiç yakışmıyor!.. Sonradan öğrendim, **Mesut Yılmaz** Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirmiş...

Eski çağ insanları düşünce bakımından modern insandan biraz ayrımlı olsa da, modern insanlar arasında; yüzyılların biriken bilgisine karşın, onlardan çok daha geri düşünceli insanlar vardır. Eski çağın ilkel insanları arasında, günümüz insanından çok daha aydın insanlar vardı! Yeryüzü bugün, modern çağın taşlaşmış insanlarıyla yönetilmektedir. Bu bakımdan da şaşırıp kalıyoruz. Uzaklara gitmeye gerek var mı? 1950’den bu yana başa gelen kimi yöneticiler, Türkiye’yi günümüzün uçurumuna sürüklemediler mi?

İnsan bilinciyle fiziksel evren arasında birbirinden ayırdedilemez, özdeksel bir ilişki var, bağ var. Kısaca, **insel biliçle fiziksel evren** bir ve özdeş şeyler...

Bu yüzden kimi zaman olur ki, çok uzaklarda olan ya da olmakta olan bir olayı, aracıya gerek duymadan sezer ya da anlarız. Böyle bir durumun önbilicilik (kahinlik)’le hiçbir ilgisi yok.

Evren, fiziksel durumuyla canlıyı da özdeği de bir ölçüde tutar. İnsan, evrene değgin bir oluşum. Bedenimiz ne denli özdeksel, evrensel fiziğin konusuysa, duygu ve düşüncelerimiz de evrensel, özdeksel bir oluşum.

Bütün canlılar gibi, evrenle insanda özdeş, özdeğin özü. Ben, örneğin özdeksel, giziksel bir evrenin ürünüyüm! Evrene değginim, ondan soyutlanamam!

Doğa, dolayısıyla evren yoksa; bu yoklukta ben de yoktum! Ben ve evren özdeşim! Bende ki evren, evrendeki benim özüm; birbirinden ayırdedilemez!

Fiziğin incelmış kuvant evreniyle, insanın kuvant düşünce evreni birbiri üstüne kapanabilir. İnsel bilinç, doğa bilincinin, fiziksel evrenin bir yansımasıdır. Bir ve özdeş yapılardır.

Oriyon bulutsusu içindeki gaz bulutu şu anda yeni yıldızlar oluturmaktadır. Evren her an oluşum durumunda. Oluşmakta olan, oluşması süreduran bir evren! Evrende, din sözcülerinin konuştuğu gibi, *ol* deyince oluveren birşey yoktur.

Büyük Patlama (Big Bang), kuramının ilk sözcüsü **Georges Lemaitre** (1894-1966), **bir nesne bir yere doğru gidiyorsa**, orada bir patlama olabileceğini savundu. Böylece evren bir tek patlamaya bağlanıverdi. Böyle, **bir kez durumu** din sözcülerinin “**Ol dedim, oldu**” düşlemlerine uygun düştüğü için; Büyük Patlama var sayımı onaylanıverdi. Parlak kağıtlı, renkli Big Bang, kitaplarının baskısı birbirini kovaladı!.. Evrenin bir patlamayla varlaşması **Tevrat’ın, İncil’in, Kur’an’ın** doğmalarını da okşuyordu. İlk patlama sutası Katolik bir Prest’ti. Gökbilim profesörlüğüyle Prest’liği birlikte sürdürüyordu!

Patlamaya nöbet duran **George Gamow** (1904-1968)’un evreni **10 milyar yıl önce Büyük Patlama**’yla başlıyordu. 1940’lı yıllarda **Gamow**, temel öğelerin oluşumunu açıklamaya çalışarak, İlk Atom yerine **YLEM** adını vermiş olduğu **İlk Gaz**’ın varlığını savundu. Nötrondan oluşuyordu **Ylem**.

Gelişmenin başlangıcında kimi nötronlar protona dönüşerek büyük, yeni kitleler oluştu. Radyoaktif parçalanma birkaç dakika da bütün temel öğelerin oluşumunu sağladı uzayda. **YLEM** demiş olduğu ilk gazın **nereden geldiğini** açıklamıyor Gamow!

Evrenin doğal oluşumuna değil yalnız; evrenin sonsuz büyüklüğüne, evrende sürüp gitmekte olan tüm fizik yasalarına da aykırı bir durum **Büyük Patlama**! Birtek **patlamaya** bağlanmaz evrenin yaratısı...

Zamanı “O” noktasına yerleştirelim. O zaman din sözcülerinin evrendişi gücü kendiliğinden yok olur! Bu (O) noktasından önce, başlangıçtan önce ne vardı diye sorulunca, soru yanıtız kalır!..

Büyük Patlama sözcüleri, “**patlamadan önce zaman yoktu, patladığı anda zaman varlaştı**” diye yanıt veriyorlar. Daha önce zaman da yokmuş, boşluk da yokmuş da; patlamadan önce patlayan özdek nerede bulunuyormuş? Bu konuda hiçbir şey söylemiyorlar. Patlayan özdeğin patlamadan önceki varlığını tümden silip süpürüyorlar. Patlamadan önce özdek varolmalı ki, patlamalı! Bu durumda patlamadan önceki özdeğin varolması, uzayı da zamanı da gerektirir... Patlamadan önce uzay ve zamanın olmaması, patlaya-

cak özdeğin de olmamasını gerektirir! Böylece **Büyük Patlama** daha başlangıçta **“Oldu bitti”**ye getiriliyor **Lemaitre** ile, **Gamou** ile, daha sonraki Big Bang yanlıları **Stephen Hawking**, **Paul Davies** ile...

Zamanı (0) noktasında dondurduğumuz anda T+O matematik denkleminde **evrendışı güce** yer kalmıyor. Bu durumda bile kimi fizikçiler evrendışına göz kırparak gizemsele sarınıyorlar. Din sözcüleri değil yalnız, kimi fizikçiler de kendi kendilerini yadsımış oluyorlar!..

Tanrı'yı bu kez, (0) noktasına yerleştirtince de, T= 0'dan önce ne vardı gibi soruların ardı arası kesilmez (**Güneş Açılmak**, s. 39)

*Peki $T=0$ anladık ama
Ne vardı on milyar yıl önce,
sıcaklığın ölümünden önce*

.....
Ylem'den önce?

Diyelim bir yaratma, yaratı eylemi var da, yaratının amaçları, evrenimizdeki amaçlara uyuyor, evrendeki anlama geliyorsa; bu durumda, **evren ve yaratı durumu bir ve özdeş şeyler** olmuyor mu? Bu durumda da bir **Tanrı amacı** kendiliğinden yiter!.

Varlığı yokluğunu düşünelim bir an. O zaman yaratıyı bir başlangıca yerleştirmek zorundayız. Öte yandan **evreni** -daha önce de söylediğimiz gibi- **insan yaşamının nitelikleri ve özelliklerine göre yorumlayamayız!**

Boşluk diyoruz ama, boşluk da birşey. Boşluğun da kendi özellikleri, nitelikleri vardır. Bütün **fiziksel olaylar, çekim güçleri, manyetik alan** boşluk için de geçerli...

Ne özdeği, ne de özdeğin kapsadığı boşluğu ve bununla birlikte zamanı bir başlangıca yerleştirmek olanaksız. Böylece bunlar, sonsuz geçmişle sonsuz geleceği kapsamış olacağından **evren hem öncesiz, hem de sonrasızdır!** Öncesi ve sonrası olmayan evrene, **evrendışı güç** neden olamaz. **Birbiriyle tümünden çelişik evrenle, evrendışı güç!**

Evrenin deđiřmez olduđu yanlıř bir dűřűnce. Evren deđil yalnız; biz, çevremizdeki her řey, herřeyi ierin dođa, dođayla bir olan varlık, varlıđın kendisi; kısaca bűtűn evren bir deđim içinde geliřimini sűrdűrűyor. Evren hep oluřum içinde! Olmuř bitmiř bir řey yok! Olmakta olan sűrűp gitmektedir... Gűneř, samanyolları, yıldızlar, Bulutsular yer deđiřtirmiyor yalnız; sűrekli olarak deđiřime uđrar:

*Gűkler mi
aydınlık bir yere gidiyorlar
Ağır ağır*

(Seviden Yana)

Edwin Hubble-

XX. yűzyılın űnlű gűkbilimcisi. Samanyolu'na, 2,3 milyon ışıkyılı uzakta olan *Andromeda* samanyolu (400 milyar yıldız "Gűneř" i içerir)'nu bulunca, bűtűn evren bunlar sanılıyordu. Hubble'in daha sonraki gűzlemleri daha ilginç oldu: *Evren geniřlemektedir*. Daha sonra uzayda milyarlarca samanyolu bulgulanadı. Demek gerekse, evrene devim ve deđiřim egemendi... Bűtűn evren, kısaca sűyleyelim: Devim durumunda.

Kendi kendine oluřan, devimini, kendi kendineliliđini sűrdűren: Deđiřen, geniřleyen bir evrende bir Tanrı'ya gerek kalmıyordu. Nitekim evrenin yaratısını 6000 yıl űncesine yerleřtiren bir Tanrı'nın iřlevi ne olabilirdi?..

“...Çağımızın yepyeni, elektronik araçlarıyla yapılan incelemeler; evrenin bilinenden daha yaşlı olduğunu gösterdi. Kimi gökbilimcilerin ileri sürdüğü gibi, evren bir anlık olayların sonucu değil. Gerçekte BİG BANG diye ünlenen BÜYÜK PATLAMA'nın bir yerde, özdeş anda bir kez oluşması; usa değil yalnız, evrensel oluşa da aykırı...”

(A.R. Ergüven, Evrendoğum ve Tanrı Kavramı; 1 NİSAN 1979, Varlık Dergisi).

Bilimcilerin, araştırmacıların uzaydan gelen röntgen ışınlarını inceleyip buldukları sonuç 27 Şubat 1980'de **Svenska Dagbladet** gazetesinde yayımlandı. Varılan sonuç, beş yıl önceki düşündüğüm sonucun özdeşi idi:

Bir dizi patlamalar evreni yarattı (Serie av Explosioner Skapade Univesum, 27 Şubat 1980).

Bu da, yukarıya alıntıladığım metindeki kuramımı destekleyip pekiştiriyor.

Evreni yaratısı, varlaşması konusunda, çocukluğumdan beri düşünüyorum. Büyük Patlama kuramını bir türlü usa uygun bulamıyordum. Bir patlamaya bağlanamazdı evrenin oluşumu!

Oluşan yıldızların (güneşlerin) bir süre sonra patlaması, daha doğrusu evrende patlama olayları olağan! Bu patlamalar evrenin oluşumunu da sürekli kılmaktadır. Her zaman oluşmakta olan, oluşumu süreduran bir evrende yaşıyoruz. **Başlangıç ve son** saplantısı din sözcülerinin buluşu, avuntusu! Dahası, süreduran bir evrende, oluşumda başlangıcı, sonu nereye koyup yerleştireceğiz?

Gökbilimcilerin en yeni görüşlerinden biri de şu:

“Evren, sürekli olarak genişlemektedir.”

Bu genişleme, genişleme durumunun kasılmasına gerek var mı? Belki buna de gerek yok. Evrenin yaratısına başlangıç diye ulanıp yamayan Büyük Patlama, evrende olağan bir olay (Bkz. Evrenbilim ve Tanrı Kavramı).

Oluşumu sürdüren, oluşumu süredurmakta olan bir evrende T=0 saplantı. Büyük Patlama, olağan patlamalar arasında bir patlamadan başka birşey değil...

Rival theories of cosmology, 1960 adlı yapıtında gökbilimci **W.B. Bonner** “Tanrı’yı bilimsel sorunlarımızı çözmekte araç olarak kullanmak uygunsuzluktur” diyor. Evrenin yaratısı, yapısı konusundaki bütün sörular. Bilimin çalışma alanına değgindir. Dinbilimle ilgisi yoktur. Tanrı kanıt konusunda önemli bir rol oynamadığı gibi, matematikten da kapı dışarı edilmiştir.

Bonner, şunu da söylüyor: Bir bilimci oluşum üzerinde konuştuğu zaman, dinleyiciler evrendeki özdeğin nereden geldiğini sorar. **Bu soruya, Tanrı’dan geldiği** yanıtı verilirse, o zaman da Tanrı, dünyayı yaratmadan önce ne yapıyordu sorusuyla karşılaşan **Agustinus** (İÖ 354-430), soruyu soranın gözlerine bakarak, “**Tanrı göğü ve yeri yaratmadan önce, böyle soru soranlar için Cehennem’i yarattı**” demiş...

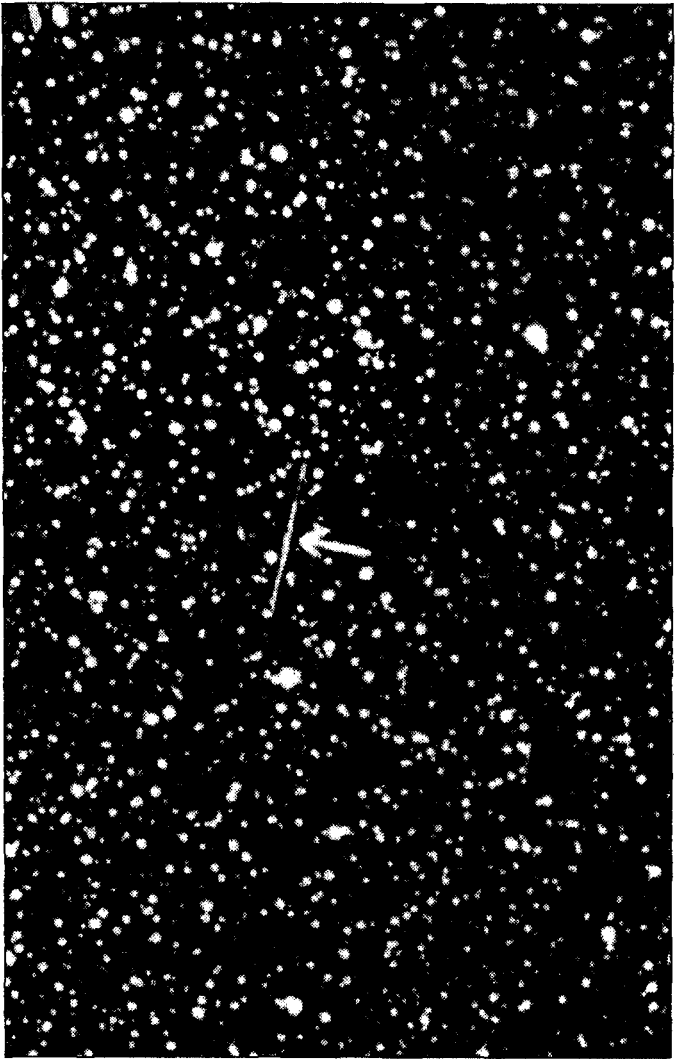
1930’da ilk olarak Kozmik Fizik deyimini kullanan ve uluslararası manyeto dinamiğin babası diye anılan İsveçli Hannes Alfvén (1908-1995, Nob Fizik 1970), **Plazma Fizięi, Güneş Dizgesi, Kuzey Tanı, Alfvén Dalgaları** üzerine önemli çalışmalar yaptı.

Prof. Hannes Alfvén, Büyük Patlama kuramını onaylamaz. **Klein-Alfvén** kuramına göre boş uzay, özdekle karşıt özdekten oluştu. Özdekle karşıt özdeğin bir arada yaşam olanağı yoktu. Bu kurama göre ne denli özdek varsa, o denli de karşıt özdek vardır. bu da **Gamow**’un kuramıyla çatışmaktadır.

Alfvén’e göre uzay boş değil, yoğun olmayan bir çeşit **plazma**’dan oluşmuştur. Palazma uzayın her yerinde var. Kozmik ışınlar atmosferle karşılaşınca gözden yiten karışı parçacıklar oluşturur.

Alfvén böylece **Büyük-Patlama**’yı tümnden silip süpüren yeni bir evren kuramı getirmiştir. Ona göre **evrenin yarısı karşıt özdektir!**

“**Evren nasıl oluştu?**” sorusuna, yeterli yanıt verilebilir mi? İşte bu kertede, diyor **Alfvén**, söylencelerin likenleri bilim ağacını boğar. Fizikçilerin deney odalarında buldukları doğa yasalarına tutunup içe koyulmak en iyisi. Bir Tanrı, çoğu kez olaylara karıştırılır, kendine yalvarıcılarını öęer. Bilsel düşünceyi suçlar. Evrenin

Göğün yıldızlarına oranla İkaros göktaşının (okla gösterilen) ışık çizgisi durumunda geçtiği görülüyor.

bir Tanrı ya da yaratıcı Brahman'la yaratıldığı düşünceleri bilimle uzlaşmazlık doğurur.

Kuvasar enerji kuramını 1960'da ilk olarak **Alfvén** ileri sürdü. Buna göre; **özdek, karşıt özdek büyük bir hızla birleşince enerji** oluşturur. Her kuasar 10 trilyon güneş enerjisiyle ışıır uzayda. Yıldızlar arası uzay boş değil, ağır manyetik plazmayla dolu. Samanyolları arası uzay alçak yoğunlukta plazmayla dolu...

Prof. Alfvén, uzayda diyor, özdekle karşıt özdek birbirilerini sınırlarsa, **ambiplazma** oluşur. Yüksek yoğunlukta ambiplazma birden yıkıma uğrar. Ambiplazmadan oluşan ilkgaz, ilk patlamada yokolur. Birden, nötronla gama ışınlarına dönüşür. Evrenin bu biçimde oluştuğunu (Büyük Patlama) söylemek olanaksızdır!.. Ambiplazma'yı etkileyen tek güç çekimdir.

Doğa bilimlerinden önce, olaylar dinsel temele oturtuluyordu. "Tin Tanrıdan gelir" deniyordu; O'nun yasalarını yönetir. Beden, doğa yasalarının isteklerini yerine getirir. Bu ikircilik (dualisme) onulmaz bir uzlaşmazlık doğurdu. Kendimizi doğayla birlikte anlamak zorundayız. Rastgele atomlar topluluğuyuz!

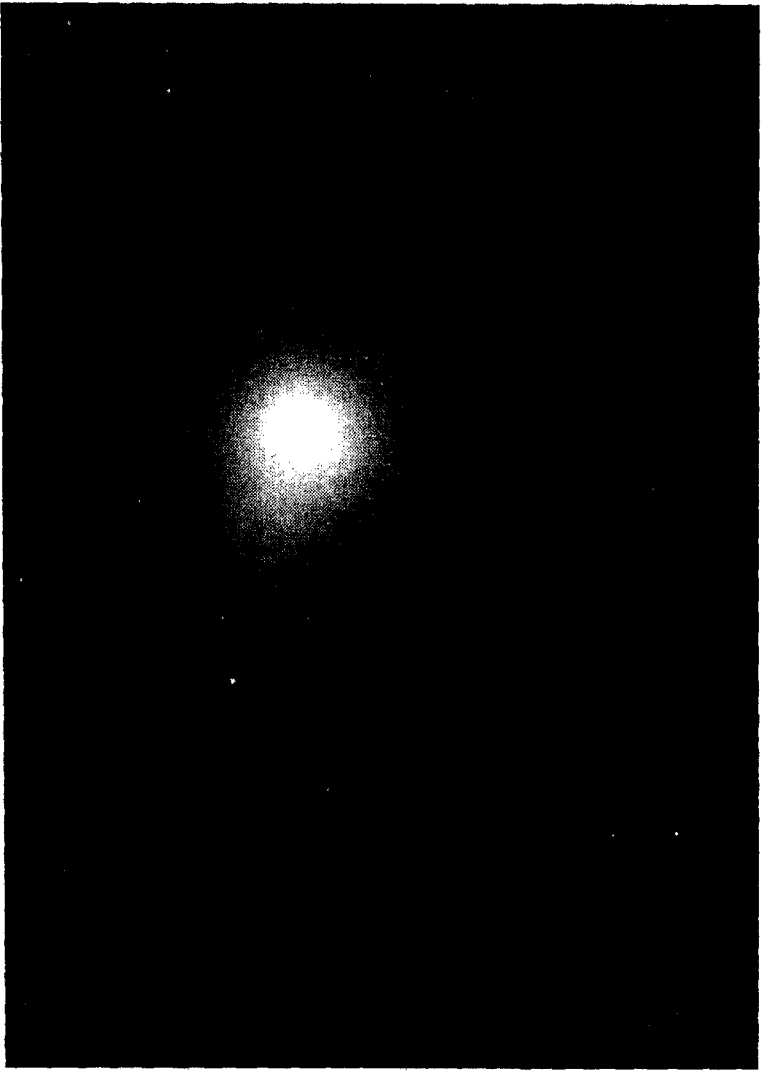
1970'li yıllarda yazıp daha sonra şiir yapıtıma aldığım **Çoğalma** adlı şiirimde bir tek evrenin varlığından kuşkulanan (**Burdan Öte**, s. 42):

***Kuştur
uzaklara gitmeyebilir
Yıldızlar çok da
neden evren bir?***

ve sonra evrenin bölüm bölüm nasıl oluştuğunu betimleyen dize-ler... Bu konuda düşüncelerimi sergiliyor (Toprak ve İnsan, s. 58);

***Bir gün her şeyi göreceğim
gözlerimde***

***Nasıl büyüdüğünü evrenin
balon gibi***

Alpha Centauri dizgesi. Kırmızı renkli *Proxima Centauri*. Bize en yakın yıldız: 4,3 ışık yılı uzakta.

Plazma uzayı doldurur. Plazma, elektrik yüklü gaz, evrendeki özdeğin olağan durumu. Toprak, su, hava, ateş: Eski çağ düşünbilimcisi **Empedokles** böyle belirlemişti özdeği. Yıldızların doğmuş olduğu bulutsular gibi, bütün yıldızlar plazmadan oluştu. Kuzey tanrı, Güneş enerji ürünü, radyo samanyolları enerji taşıdı, hepsi plazma...

Peki plazma neden oluştu?

Şöyle deyimlenebilir: Plazma bir gaz. Elektrik yüklü atomların kendi kendine bölünmesi.

Yıldızlar arası gazlarda bol enerjili ışınlar oldukça olağan. Örneğin morötesi ışınlar atomları iyonlaştırır. Elektronları ayırır eder. Yıldızlarda yoğunluk, ısı öylesine yüksek ki, parçacıklar arasında ki çarpışmalar iyonlaşmayı sağlar.

Yer'in manyetosferinde oldukça yeğni plazmaya rastlarız. Uzayın bu bölümü Yer'in manyetik alanında. Sürekli olarak Güneşten plazma akımı olur. Özellikle Güneş püskürmelerinde.

İlk İsveç araştırma uydusu Viking, 1986'da uzaya gönderildi. Bu uydusu Alfvén Deney odası'nda yapıldı. Bir bölüm kozmik ışınlar manyetosfere gelemiyor. Manyetosfer ışınları bunları engeller. Bu yüzden yeryüzünde yüksek aşamada yaşam gelişebildi.

Yeni bir kurama göre, Güneş atmosferindeki ince manyetize plazma iplikleri, manyetik enerjiyi ısıya dönüştürüyor. Güneş püskürmelerinde, Güneş atmosferinde plazma bulutları oluşur. Plazma bulutları ve bol enerjili parçacıklar güneşten dışarı fırlar. Bu da kuzey tanrına, çeşitli elektromanyetik bozukluklara neden olur yeryüzünde. Güneş rüzgârları doğrudan doğruya Güneşten eser. Bu Güneş rüzgârları iki çeşit rüzgâr: Biri Güneşin ekvator bölgesinden gelir, saniyede 400 km hızla; öbürü iki kat hızlı (saniyede 800 km). Uzayda plazmanın sıcaklığı birkaç milyon derece!

Samanyolumuzdan sonra samanyolları arası uzay ince plazma katlarıyla örülü. Hubble ırakgörüsüyle yapılan gözlemler yeni bilgiler veriyor plazma üzerine. Samanyolları arası, plazma elektronlar, protonlar, bir bölüm iyonlaşmış heliumdan oluşmuştur. Kozmik plazmanın etkin bölümü radyo, röntgen ve gamma ışınları salmaktadır.

Yaşam nasıl başladı yeryuvarında?

Bilimsel sonuçlar yaşamın yeryüzünde en az 350 milyon yıl önce başladığını gösteriyor. Kimi araştırmalar, incelemeler yaşamın yeryüzünde daha erken 385 milyon yıl önce başladığını kanıtlamaktadır.

Gezegenler, bu arada yeryuvarı (Tellus) da, hep birlikte bütün bir kütleli Güneş'ten ayrılıp oluşması 4600 (4, 6 milyar) milyon yıl önce. Yaşamın yeryüzünde oluşum süresi kaç milyon ya da milyar yıl sürdü, bugün kesinlikle bilemiyoruz.

NASA'nın çalışma alanlarından biri de, yaşamın öbür gezegenlerde nasıl oluştuğunu araştırmak! Ünlü kimyacılarla bu önemli alanda çalışmalar sürdürülüyor. Bu önemli tasarıya her yıl, Nasa Uzay Yönetimi'nce milyonlarca dolar kullanılmaktadır.

Ünlü fizikçilerden İsveçli **Svante Arrhenus** (Nob. kimya ödülü 1903) torunu **Gustaf Arrhenus** (1924-), La Jolla (ABD)'da, birçok uzmanlarla birlikte çalışıyor.

Yüzyüzünde en yaşlı **sediment** (tortu) Grönland'da bulundu. Duygun elektronik araçlarla yapılan araştırmalarla Apatit parçacıkların bulunması! Apatit kalsiyum fosfat madeni. Metabolizmanın, yaşamın yanibaşında yer alan bir oluşum.

Bundan daha ilginç, yaşam niteliklerini içeren ve bir izotop bileşimi olan kömür parçacıklarının bulunması.

Evet, yaşam yeryüzünde nasıl varlaştı?

3200, 2000, 1400 yılları öncesinin göğe uçurulan tanrıları (Yehova, God, Allah), bu konuda biz insanlara en ufak bilgi vermedikleri gibi; yaratı adıyla düzenlenmiş olan tümceler de **düşlemler yığını** olmaktan öteye geçemediler!

Ama bilimciler, her zaman olduğu gibi; gerçeği, doğaya bakıp doğayı araştırdılar. Doğa, bütün insanlığın en değerli gömüsü... Doğada incelemek; gerçeğe, bilime ulaşmak demektir. Son 5-6 000 yıllarının yanılgı, imrenmeli, aldatmacalı düşlemleri insanlığa hiçbir şey veremedi! Yaşamın yapıtaşlarını düşlemlerde değil, doğada ol-

duğunu bugün herkes bilmektedir: Bu da fosfat ve aldehidler.. Her ikisi birden fosfat moleküllerini oluşturur: **RNA**. Yaşam için kükürde de gerek var. Bu da göktaşlarıyla uzaydan gelmektedir.

Prof. Gustaf Arrhenius şöyle diyor: “**Papa bile Darwinciliğin Hristiyan inancına karşı olmadığını söyledi. Dinle bilim iki çeşit anlayış yöntemi. Din, inanca bağlı... Bilim öbürü de.. Yaşam, yapılanabilmesi için molekülleri gerektirir, üreyip çoğalır ve değişime uğrar...**”

Yaşam, varolabilmek için değişime uğramak zorunda bütün öğeleriyle. Ama köktendinci kafasını keçeleştirip değişime uğramak istemiyor. Köktendincilerin en büyük sorunu bu işte! Bu yüzden onlar kendi kendilerini yıkıma uğrattıyorlar!

Bilim bütün hızıyla böylesine gelişip ilerlerken, köktendincilerin şizofrenik düşlemleri ABD’den geliyor! Kilise, Ortaçağın kanlı saldırılarını bırakmakla birlikte, tutuculuğunu günümüzde de sürdürüyor; kimi paraya düşkün yazarları paraya boğup satın alıyor...

ABD’de kimi dinsel eğilimli doğa bilimcileri (bunların kişisel çıkarları ağır basmaktadır) körün değneği gibi “God” ın 6000 yıl önce evreni yaratmış olduğu düşlemlerine inanırlar.

Prof. Gustaf Arrhenius’a çalışmış olduğu La Jolla’da Amerikalı köktendincilerden mektuplar geliyormuş... **Prof. Arrhenius** da şöyle yanıtlıyor: “**İncil’le, Kur’an’a simgesel olarak bakın....**”

Türkiye’de köktendinciler birçok yazarları, bilimcileri ABD ve Suudi Arabistan’dan akan dolarla satın almaktadır! 1950’den bu yana: kişisel çıkarlarını Türkiye’nin üstünde tutan kimliksiz, çıkarına düşkün politikacılar Türkiye’yi uçuruma sürüklediler...

Evrenle Ay’ın varoluşu üzerine düşünce ve kuramlarına Varlık dergisinde yayımladıktan sonra, yeğın tepkilerle karşılaştım.* (Ayrıca Bkz. A.R. Ergüven: Sonsuz Değişim, s. 129- 131, Yaba Yayınları, Ankara 1985).

* “...Örneğin Necati Cumalı, Behçet Necatigil gibi yazarlar hemen her sayımızda sizin imzanız bulunmasından şikayetçi oldular kaç kere. Bu durumda ben de güç bir durumda kalıyorum. O yüzden ben de bir süre imzanızın görünmemesini Varlık bakımından gerekli görüyorum. Çok üzülerek selâm ve sevgilerimi sunarım...”

Gerçekte evrenin, özdeğin bir anda patlamasıyla oluşması kuramı sağlam temellere dayanmıyor (**Evrenbilim ve Tanrı Kavramı, Berfin Y. 2. Basım, İst. 2000**). Evrenin böyle bir patlamayla oluşmuş olması, tartışma götürür. Sonsuz denilebilecek evreni kapsayan bütüne, bölgesel bir kuram uygulanamaz.

Birbirine geçmiş çemberler biçiminde **Çokevren**'in varlığı olası değil mi? Şimdiden hiçbir şey bilmiyoruz. Evrenimizin bize yakın bölümünde yaşayan biz insanlar, düşünen insan (homo sapiens) yakın bir gelecekte bir değil, birbirini teğet geçen **Çokevren** varlığını ileri sürerse, hiç şaşmayalım! Bir değil, evrenin oluşumunda belki de **binlerce binlerce** patlamalar söz konusu olabilir...

Evrenin bize yakın bölümündeki uzayın samanyolları, bulutsuları; başka bir evren bölümünün sınırlarını aşabilir ve o bölümde yeğin patlamalara neden olabilir. Milyonlarca yıl sonra -belki de milyarlarca- bölümde yaşayan düşünceli yaratıklar, evrenlerinin oluşumunu saptamaya çalışırken hangi gerçeğe ulaşabilir? Sonsuz gibi görünen; ama belli, sınırlı bir evrenin yaşını saptamış olacak, bütün evrenin değil!..

Bütün evrene, evreni kapsayan uzaya, evren dizgelerine özgü evrensel güçler, başka bir deyişle **evrensel çekim yasaları** egemen. On milyar yıl önce patlamış olduğu savunulan Büyük Patlama kuramı, tüm evreni kapsayamaz. Bir samanyolu nasıl başka bir samanyolunun etkisindeyse, evrenler dizgesinde evren adalarını birbirine yamayan, evrenler arası çekim yasaları etkindir. **Big Bang** olsa olsa, **evrende yerel bir patlamayı özümler**. Oysa milyonlarca yıl böylesi patlamalarla örülü evren. Yaratıyla hiçbir ilgisi yok!

Evrenin, "Büyük Patlama"yla oluştuğu, yaratılmış olduğu kuramına karşı; Ege Üniversitesi gökbilimcisi, **E. Rennan PEKÜNLÜ**, söz konusu kuramın tutmazlığını sağlam kanıtlarla gözler önüne seriyor. Burada yoğun, titiz bir çalışmanın ürünü olan yapıtından bir alıntıyla yetiniyorum (**E. Rennan Pekünlü: Büyük Patlama**, s. 66, Ege Üniv. Yayını, 22 Tem 1994 İzmir) :

"...Büyük Patlama, evrenin popüler bir açıklaması olma ayrıcalığını sürdürürken, bilim adamlarından aldığı destek hızla

azaldı. 1957 yılından sonra evrenbilim örtölmeye girdi. Çünkü o dönemin en ilginç soruları yıldız astrofiziğinden geliyordu. Aynı dönemde, Güneş dizgesi araştırmaları uydularla yapılmaya başlandı. Uzay plazma fiziğı de uydularla birlikte emekleme dönemine giriyordu. Bunun sonucunda evrenbilim alanında yayınlanan yıllık makale sayısı, 1950'li yılların ortasında 40-50 iken, 1958-1960 yılları arasında 12'ye düştü. Ve bunların içinde Büyük Patlamayı geliştirmeye çalışanların sayısı da oldukça azdı. Büyük Patlama evren modelini geliştirmeye yönelik ikinci çaba da başarısızlıkla sonuçlandı..."

Dinsel konuşmalarda, Tanrı'nın kanıtı konusunda şöyle bir soruyla örnek verilir: Güneşi Batı'dan doğdurup, Doğu'dan batırabiliyor musun? Sonra da "Tanrı yarattı" belirlemesine gelinir! Oysa Güneş'in doğudan doğup, batıdan batması bir tansık değil, *yalın bir doğa yasası!*

Oysa Yeryuvarı birkaç milyar yıl sonra kargaşık (kaotik) bir döneme girerek, Yer'in Güneş'e karşı 23° lik açısı 90° lik açığa dönüşebilir. İşte o zaman Yer, tüm-den tersine döner, Kuzey ucu Yer'in Güney ucu olur. Böylece Güneş batıdan doğmaya, doğudan batmaya başlar! Evet, evrende her yerde, her şey değişime uğrar.

Evrende olağanüstü bir özdek yitiminden söz ediliyor, deniliyor ki evrenin % 97'si yitilmiş. Nasıl yitiliyor? Bu arada yakıtını tüketen güneşler de sönüp görünmez özdeği oluşturuyor. Bu da evrende sayısız patlamaların olduğunu kanıtlar.

Bedenimizin kendi kendine işleyen, her çeşit sayrılığa karşı gözetimci durumda nasıl bir savunum dizgesi varsa, evrenin ışımayla özdek yitimini karşılayan evrensel boyutta da sürekli bir özdek oluşumu var. Çünkü herşey özdekten oluşmadır. Ben, sen, o... tümümüz ödekten oluşmayız. Özdeğe özdek dışı yamayan imgetanrılar insel düşlemlerin ürünlerinden başka birşey değil!

Doğanın doğaya özgü bilginci, bilinçliliği; doğanın ürünü özdek olan insana da geçer. Yaşam yeryüzüne özgü değil yalnız, evrensel bir olay!

Yer (Tellus) insan için yaratılmadığı gibi, evrensel boyutta da böyle bir amaç yok. Ama evrensel oluşum sonucu olarak gezegenlerde koşulların bütünlenmesiyle yaşam oluşabilir. Gerçekte oluşumun, doğanın umurunda değil şu ya da bu gezegende yaşam olmuş ya da olmamış! Nitekim güneş dizgesinin yalnız bir gezegeninde de canlılar var...

Özdeğin değişiminden başka birşey değil evrenin oluşumu. Yeni özdek, değişik biçimleri daha önceki özdeğin. Bugün de evrenin her yanında sayısız patlamalar sürüp gitmektedir. Özdek, özdeğin değişimleri, yaratının özünü içerir. **Yaratıyı içeren doğada, başka bir deyişle evrende, doğaötesi güce gerek yoktur. Evren kendi kendine oluşumunu sürdürür.**

Oluşum, biçimlenme sürekli olarak sürüyor bütün evrende:

***Her şey kendiliğinden büyüyor
ağaç yaprak çiçek kuş böcek***

Yıldızlar arası bulutsulardan yeni yıldızlar oluşur. Bulutsular, gelecek yıldızların (güneşlerin) doğum yeri. Dünyalar da böyle oluşur. Yalnız kendi samanyolumuzda değil, başka samanyollarında, uzayın başka bölümlerindeki samanyollarında da yaratı alanları, durumları vardır!..

Evrene doğal güçler egemen! Bütün güçler evrende birbiriyle ilişkin. Gezegenimiz, Güneş'in öbür gezegenleriyle birlikte Samanyolu'nun, Samanyolu bütün yıldızlarıyla (güneşleriyle) birlikte daha güçlü samanyollarının çekimiyle devinmektedir. Böylece samanyolumuz saniyede 650-700 km hızla uzayın sonsuzluğuna sürüklenmektedir.

Tanrı yolları karanlıktır! Tanrı bir imgedir! Bu sonsuz varlık, evren; kendi yapısından gelen zorunlulukla yayılıp açılır. Kendi doğrultusunu izler, kendi doğrultusunda gelişimini sürdürür. Oluşumu, yapısının zorunlu sonucudur.

Evren nesnel bir gerçeklik; devinen bir güç, belli bir kesinlik. Her şey birbirinden hem uzak, hem yakın birbiriyle kaynaşmış durumda (Anamız Ağlamış Bizim s. 47):

***Kaç tohuma kaç dönem
Kaç ışığa kaç yarın
Yeniler kendini doğa
uzaklığı yakınlığı bir***

Ayrıntılar bütünün yanlarını oluşturduğu gibi, bütün de ayrıntıların tümüyle varlaşır. Kargaşa da bir düzen durumu, kendi yapısına uygun. En küçük parçasında kargaşa bir düzeni kapsadığı gibi, düzen de hemen umursamadığımız bir kargaşayı kapsar (A.R. Ergüven: agy s. 37, 109):

***Her şey her şeyin içinde büyüyor
her şey birşeyin***

.....

***Çıkarıp gözlerini bağırdı biri
birşey her şeye, her şey birşeye***

Dirimbilimsel alanda belki bir neden-etki süreci var; kargaşayla birlikte birbirine geçmiş çemberler gibi (Burdan Öte, s. 9);

***Uzar bakışları bir çemberde
bir çizgide varlığın
bölünürlüğünde bölünmezliğinde
uca ulaşımında içle dışın***

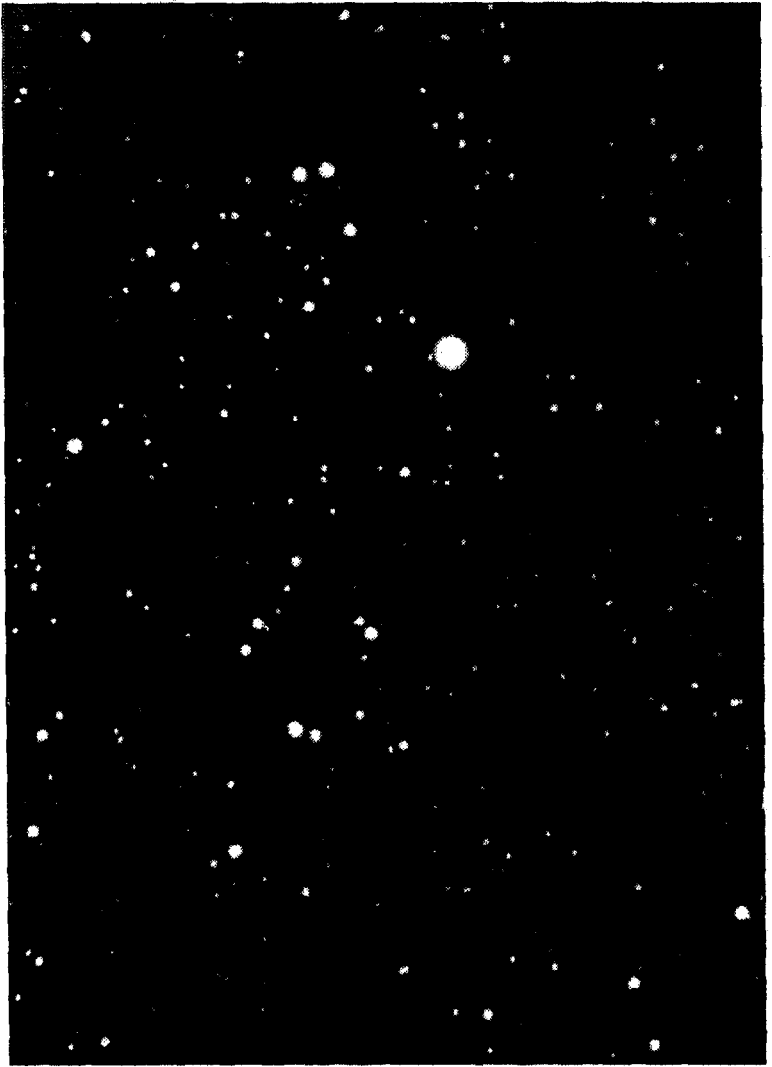
Evren ne yaratılmış, ne de onu yaratan vardır. Din sözcülerinin yaratısı imgeden başka birşey değil. Yaratı sözcüğü yerini değişime, oluşuma, genişleme, dönüşüme, başkalaşıma bırakmak zorunda. Yaratı diye betimlenen durum için kesin bir neden aranıyorsa, evren, kendi kendisinin nedenidir. Kendi kendisinin nedeni olan da doğaötesine gereksinim duymaz.

“Evrenin değişmezliği” yanlış bir düşünce, tutmaz bir imge! Evren değil yalnız; biz, çevremizdeki her şeyi içeren doğa, doğayla bir Olan varlık, varlığın kendisi; kısaca bütün evren gelişimini sürdürmektedir. Bulutsular, samanyolları, güneşler, gezegenler, kuyruklu yıldızlar, göktaşları, kısaca bütün tozanlar (zerreler) yer de değiştirmiyor yalnız, sürekli olarak değişime uğruyor.

“Ben varım, çünkü anam var” benzeri karşı çıkışlar yeryüzünde geçerli bir düşünce, evrene uygulanamaz! Evren, nedenle oluşum gerçeğini birlikte taşır. Bütün zamanlar boyunca **değimi, dönüşüm, gelişim, başkalaşım** süreçleriyle varlaşım içindedir. Bütün canlılar gibi, insan da bu varlaşımın içinde gelip geçen bir görünüm!

Canlılar belli süreler içinde görünümleriyle varlıklarını sürdürür. Nesnelerin belli sürelerdeki durumları sonsuz değil. Doğanın vermiş olduklarıyla varlığımızı sürdürebiliriz. Doğada hiçbir şey kendini olduğu gibi sürdüremiyor. Doğa sürekliliği korumak için kendinden sonraki kuşaklara benzerini iletiyor genlerle! Ama bir canlıyı olduğu gibi yaşatamıyor! Din sözcülerinin Cennet örneği ancak imgelelerde var. Gerçekte yok! Örneğin, gerçekte yedi yıl önceki ben, bugünkü ben değilim. Çünkü yedi yıl önce bende süreçlerini sürdüren gözeneklerim tümünden değişti, yerini yeni gözeneklere bıraktı.

Durağan hiçbir şey yok. Yüreğim sürekli olarak devim durumunda. Değilse kanı kılcal damarlarla bedenimin her köşesine ulaştıramaz! Bulutsular tutuşup yıldız oluyor, sonra tutuşup ışık saçıyor milyarlarca yıl... Sönüyor, kül oluyor. Başka bir yıldız (güneşe) çekilip yakalanırsa, yeniden tutuşuyor. Böylesi kanibalizm evrende sürüp durmaktadır. Büyük samanyolları, komşu küçük samanyollarını yutmaktadır sürekli olarak. Biz insan olarak da enerji -oluşum, yıkım- oluşum düzeninin içindeyiz.

Büyük parlak ışıklı yıldız: *Aldebaran*. Portakal renkli yıldız. Boğa Takımyıldızı (Hyades) doğrultusunda ama o takım yıldızına ait değil.

Bu düzeneğe din sözcüleri kişisel çıkarlarına uygun düşmesi nedeniyle **tanrı** demiş olsalar da; doğa, doğada olup bitenler tanrıya aykırı! Doğa bu aykırılığı yakını yıkımlarıyla kanıtlamaktadır milyonlarca yıldan beri...

Hiç, fizikte kapsamına birşey alamaz. Hiç, boşluğa, oylama açık, varolan birşey değil! Ama boşluk (uzay) uzayan, yayılan, kapsayan, kapsamına birşey alabilen bir şey. Boşluk, varlığın koşulu. Yok'un özdeğe dönüşmesi, usa değil yalnız; doğa yasalarına da aykırı... Durmadan yenileşen, değişen, oluşan, oluşmakta olan bir evrende yaşıyoruz. Olmuş bitmiş birşey yok, olmakta olan var, süreduran var!..

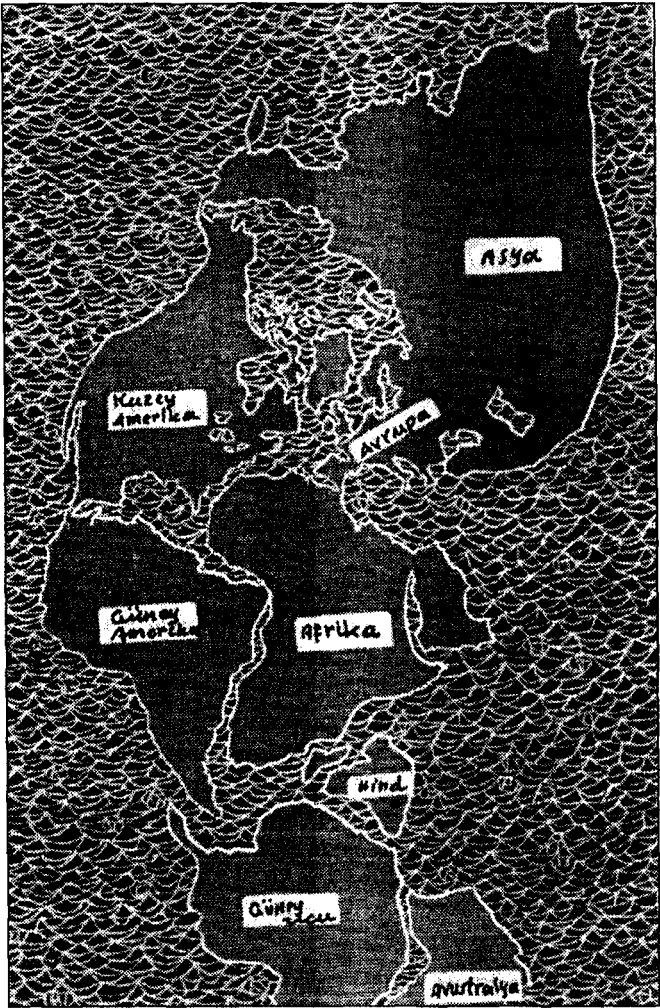
Doğanın, evrenin oluşum yeteneği, kendi kendine örgenleşmesi. Sonsuz uzayda özdeği bulunduğu yere yerleştiren evrensel çekim. Uzayda bütün nesneler birbirlerinin etkisiyle devim ve denge durumunda bulunur... Bu da onların biçimlerini, yuvarsal durumlarını sağlar. **Kendi kendine örgenleşme, evrensel oluşumun özdeksel gerekliliğidir.**

Ateşe atılan saman tutuşur. Doğanın tersinilmez yasası gereği; Özdek; nitelikleri doğrultusunda değişime, dolayısıyla örgenleşmeye uğrar. Oksijenle hidrojen birleşince değişime uğrar, örgenleşip su (H₂O) olur... Özdeğin çoğalımı da böyle genelde evrende!..

...Evren kendi kendine yeter, kendi kendine örgenleşir. Böyle bir evrende din sözcülerinin tanrılarına gerek yoktur.

...Din sözcülerinin tanrıları varolsaydı, çoktan ortaya çıkarıldı; olaylar, olgular tanrısal doğrultuya yöneltilmiş olurdu. Durum hiç de bunu göstermiyor! Doğanın kendi kendine, kendi doğrultusunda akışını gözlemliyoruz.

...Evren, yaşam doğaya değgin, doğal olaylar. Böyle bir evrende doğaötesine gerek yok! İmgetanrılar mı? Onlar 3200, 2000, 1400 yıl öncesinin Efendi Ağasıydı, göğe uçuruldu. Gerçekte bu Efendi Ağa (Rabb'ül-Alemin) Yeryüzündedir. Ve insanları sömürmektedir!

Görüldüğü gibi bir zamanlar kara parçaları birleşikti. Her şeyin, zamanla değişime uğradığını kanıtıyor böylesi durumlar da! Günlük yaşamımızda da bu gerçekleri gözlemliyoruz. Her şey bir oluşum, değişim içinde...

...Tanrıelçilerinin en büyük yanıışı, evrenin yaratıcısı olduğunu savundukları imgetanrıyı; kendi düşlerine, düşlemlerine göre biçemleyip “Tanrı” diye ortaya çıkmaları!..

...Evrende her öge a, ilişkin ögelerle b_1+c_2 ; doğa yasalarının doğrultusunu izler. Bu Evrensel ilke (K_0), t süresince oluşuma açılır:

$$K_0 = a(b_1 + c_2) \cdot t$$

Evrensel güç, evrenin her yanına yayılmıştır. Bu güç; insanın isteklerine göre davranan, insanın gereklerini düşünen türden bir-şey değil!..

Kimi fizikçiler, bilimciler; fizikçi, bilimci olmalarına karşın, içinde yaşadıkları ya da anababa etkisi vb. nedeniyle olsa gerek, doğayı, doğa yasalarını anlamak istemiyorlar. Düşlemlili özenmelerini, karanlıklarını bilime bulaştırıyorlar. Beni şaşkına çeviren, kimi bilimcilerin temel görevlerini unutarak, doğaötesine sürüklenmeleri!

Değerli fizikçi, gökbilici Prof. Carl Sagan, gökbilimci Stephen Hawking’in Kosmos, Kısa Bir Öykü adlı yapıtına yazmış olduğu Giriş’te şöyle diyor:

Einstein’in “Tanrı, evreni yaratmış olduğu anda, O’nun bir seçeneği var mıydı” ünlü sorusuna Hawking, “Tanrı’nın düşüncelerini anlamaya çalıştığı” yanıtını verir.

Böylece soruya, yanıtı da ne olduğu bilinmeyen doğaötesi karıştırılır.

Her ikisi de bir ara tanrıyı fiziğe sokar! Ama buna karşın, sözlerinin hemen ardından beklenmedik başka bir tümceyle yanıtlar soruyu:

“...Zamanda başlangıcı ve sonu olmayan, uzaydan sınırsız bir evren için bir Yaratıcı’nın yapacağı birşey yoktur...”

Yanıt bu olmasına karşın Hawking’in böylesi duraksamalarına zaman zaman Alan Guth ile Paul Davies de katılır.

Düşünce ve görüşlerini sağlam temellere oturtan gökbilimcimiz **E. Renan Pekünlü**, yoğun ve kapsamlı yapıtında (Bkz. **Büyük Patlama**, s.113, **Astronomi Magazin**, 1994, **İzmir**), **Einstein**, **Hajkingi**, **Guth** ve **Davies** gibi Batının gözde fizikçi ve gökbilimcilerinin düşmüş oldukları saplantılara kapılmıyor. **Pekünlü**, üzerine düşen görevi yapıyor bilim dünyasında.

E. Rennan Pekünlü, bir bilimciye yakışan onurla; bilimcilerin yanıldıkları durumları belirleyip onarmaya çalışıyor. Şöyle diyor **Pekünlü**:

“...İlerici zaman kavramını yadsıyan fizikçiler, yalnızca kendi bilinçlerini de yadsımakla kalmıyorlar, evreni, doğaüstü güçlere başvurmadan açıklayabilme olasılığını da yadsımış oluyorlar. Tüm insan deneyiminin temel dayanağı olan insan bilincini yadsıyan fizikçiler, dünyaya bakış açılarıyla çoğu insanın bakış açısı arasına derin bir sınır çizmiş oluyorlar. Bilinci boşlamak, bilincin algıladığı doğanın tüm nitel zenginliklerini boşlamak demektir. Duyular dünyası boşlanmış, geriye, frekans, genlik ve hepsinin üstünde salt sayılardan oluşan, sessiz bir dünya bırakılmıştır. “Duygusallığı olmayan” ölü ve sıkıcı bilim, çoğu kimsenin bilimsel dünyaya yüz çevirmesine neden olmuştur...”

Pakistanlı **Abdus Salam** (1926, Nobel Fizik ödülü 1979), bulgusunu (**Weinberg** ve **Glosgow**’la ortak) -çevresine yaranmak amacıyla olacak- bir konuşmasında, Kur’an’daki **Tevhid**’den çıkardığını söyledi!

Ülkemizde de bir **Prof. Kınıkoğlu** çıkar. Yazısında (**Cumhuriyet**, 17 Aralık 1992); bilimci değil de “**ezberci bir hafız**” gibi, 1400 yıl öncesinin **Kureyş oymağını** yola getirmek amacıyla ve çıkarlara uygun düşen, düşlenen tümceleri bilime sokar:

“...O’nun katında her şey bir ölçüye göredir.”

(Kur’an: Ra’d 8)

“...Her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyen...”

(Kur’an: Furkan, 1,2)

Bu tümcelerin sözcüsü olduğu söylenen, öyle savunulan “Allah” kapalı anlamlara sığınarak kaçamaklı konuşuyor! “Ölçü”nün ne olduğunu söyleyemiyor! Açıklayamıyor diyeceklerini! **Kur’an**’ın düşlenen bu tümcelerini de **Kınikoğlu** son otuz yılda estirilen, yaralı **Büyük Patlama** (Big Bang) kuramına destek olarak kullanıyor; çevresindeki köktendinci kesime yaranmak, varlıklı kesimi doyurup hoşnut etmek amacıyla!.. Oysa Büyük Patlama daha baştan çöküntüye uğradı.

Dahası var: **Büyük Patlama**’ya destek arayan **Prof Kınikoğlu**, ne yazık ki iki olumsuzu yanyana getirerek “olumlu”ya ulaşmak istiyor! Sevgili okuyucularıma soruyorum, cambazlık değil midir bu?.. Hem de bunu, bir bilimciye yakışmayan bir durumla, hem de Profesör sanını kullanarak yapıyor!

Kınikoğlu, **Kur’an**’dan örnek aldığı tümcelerin, **Muhammed**’in **düşlemlerinin tümceleri** olduğunu **Prof.** olarak da bilmezlikten geliyor. Ortaçağ doğmalarına, bu doğmaların ocağı Ortaçağ kiliselerine yardım ediyor... Din eliyle öldürücülere yardım kolu uzatıyor!

Dahası var: “Ol” deyince olan, varlaşan bir evren olsaydı, **Tanrı** böylesine güçsüz olabilir miydi? Güçlü bir Tanrı olsaydı, bir depremde üç beş saniyede yüzbinlerce insan, çoluğu çocuğuyla ölür müydü?

Taşlara, ağaç kabuklarına, kemik parçalarına yazılan **Kur’an** tümceleri kaybolmasın diye, üçüncü halife Osman döneminde **Kur’an**’ın yarısından çoğu (2/3’si), yakılıp atılır! Hani **Kur’an**’ın bir tek tümesi bile değiştirilemezdi!

Durumu çok iyi bilmesi nedeniyle **Muhammed**, ölüm yatağında, başucunda bekleyen Ömer’e (çünkü öbürlerinin hepsi, Muhammed ölecek diye, mal derdine düşmüş, gelmemişlerdi):

“...**Bana kalem ver. Gerçeği yazacağım...**” der. İlerde halife olacak olan Ömer, kalem vermez!

Batılı varsıl kesimin uşaklığını yapan kimi fizikçilerin **Büyük Patlama** kuramına; XX. yüzyılın sonlarına doğru, Prof. **Nihat Kınikoğlu**, VII. yüzyıl Kureyş oymağını yola getirmek amacıyla düzenlenen tümceleri kullanıyor!

Daha başka bir deyimle bilime fırça çekerek, Türkiye'yi Ortaçağ karanlığına sürüklemek isteyen Kınikoğlu; Cumhuriyet gazetesinde (16, 17 Aralık 1992) yayınlamış olduğu yazılarla okuyucularının karşısına ne yüzle çıkıyor?

Daha doğarken ölümüne duran **Büyük Patlama** kuramını desteklememek isterken, Kınikoğlu -ayrımına varmadan- Kur'an'dan aktarmış olduğu tümcelerle batağa saplanır:

“...O, bir şeyin olmasını dilerse, ona “Ol” der ve olur...”

(Bakara 117)

“...Gökler ve Yer yapışıkken, onları ayırdığımızı...”

(Enbiya 30)

“...Her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyen...”

(Furkan 1, 2)

“...And olsun ki, insanı süzme çamurdan yarattık...”

(Mü'minin 12)

“...Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır...”

(Nur 45)

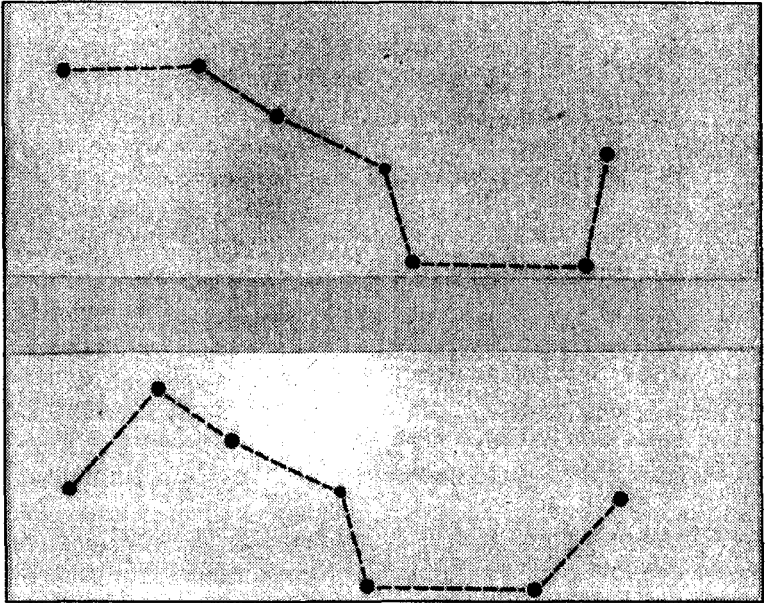
Örneğin ilk tümcede **“dillerse, ona ‘Ol’ der”, o da olurmuş!..** Durum böylesine kolay ve yalınken **yeryüzündeki bu yoksulluklar, bu yakımlar, yıkımlar ne durup duruyor?** Son on yıl içinde suyun, havanın, toprağın kirlenmesiyle yeryüzünü yıkıma uğratmaya başlayan **El Nino yıkımına** neden engel olamıyor! **El Ni-no**'ya sebep olan insana neden egemen olamıyor!

“O, birşeyin olmasını dilerse”, ile başlayan tümceyle konuşan kimdir bu üçüncü; Muhammed mi, Allah mı?

“...Gökler ve Yer yapışıkken...” Bu yetersiz deyim, bu söz, evreni yaratmış olduğu söylenen bir Yaratıcı'nın konuşması olabilir mi? Yaratının nasıl olduğunu anlatamıyor! Bir tanrı, hem de evreni yaratmış olduğu savunulan bir Tanrı? Evrenin yaratıcısı bir güç, yaratı konusunda böyle mi konuşmalı?

“...Bir ölçüye göre düzenleyen...” tümcesinde konuşan yine üçüncü kişi! **Kim bu üçüncü kişi?** Tanrı mı? Bu Tanrı'yı kendi ağzıyla konuşturan, O'nu böyle yetersiz konuşturan kim? Bilme-cemsi bu tümcedeki ölçü nedir?

“...And olsun ki, insanı süzme çamurdan yarattık...” Bu tümce çoğul birinci kişi olduğuna göre; Tanrı melekleriyle vb. yaratmış insanı!.. Tümceden öyle anlaşılıyor! Tümcenin yapısına göre

Yedikardeş, bugün gördüğümüz biçimde görünmeyecek sürekli olarak. Çünkü yıldızlardan kimileri çeşitli doğrultularda deviniyorlar. *Yedikardeş*'in bugünkü görüşünü (üstte). *Yedikardeş*'in 100 bin yıl sonraki görünüşü (altta). Evrende her yerde, her şey değişime uğruyor!..

konuşan Muhammed'in Allah'ı. Neden? Çünkü **"Biz yarattık"** diyor. Muhammed O'nu **yemin etmeye** zorluyor. Tanrı insan gibi yemin eder mi?

Dahası var, bu tümcede:

Muhammed söylencesine göre; Kur'an esinleri 610 ile 632 arasında gelmiş: **"...İnsanı süzme çamurdan yarattık..."**

Muhammed'den yaklaşık 3000 yıl önce, **Mısır Firavunları** çamurdan insan yapıyorlardı, **Avanos** çikrikçi ustalarının çamurdan çanak çömlek yaptıkları gibi! Din tarihinde bu "çamur" örgesi (motifi) Firavunlardan, Sumerlerden gelme.. Tevrat'ın, İncil'in, Kur'an'ın, Tufan söylencelerini Sumerlerden aldıkları gibi!..

"...Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır..."

Anadolulu (Miletli) Thales (İÖ 630-545), yaklaşık 1200 yıl önce:

"...Her şeyin suyun değişik biçimlerinden kalıplandığını, ilk ögenin su olduğunu ..." söyledi.

Thales, daha içerikli tümcelerle karşımıza çıkıyor:

"...Suyun sokulmadığı yer yoktur. Dünya suyun üstünde bir tahta parçası gibi durur".

Prof. Kınikoğlu'nun kutsal kitap söylencelerine çakılıp kaldığı besbelli, yapmış olduğu aktarmalarla!

Prof. Nihat Kınikoğlu, kimi fizikçilerin, gökbilimcilerin yaralı, tutarsız **"Büyük Patlama"** kuramına Kur'an tümcelerini sokar; böylece bilimi bilim olmaktan çıkarır!..

"...Gökler ve Yer yapışırken, onları ayırdığımızı..."

Hiçbir bilgi veremeyen, hiçbir temele, kanıta dayanmayan bu tümcelerin anlatmak istediğini, Sumerler, çok daha kapsamlı olarak konuya eğilmiş; evreni, durumları açıklamaya çalışmışlar..

Kur'an'da; "...Ve min al mai külli şey'in hay..." derken (Bütün varlıkların özü sudur), bu deyim doğrudan doğruya Sumer'den, Thales'ten alınmıştır.

Dahası, Sumerlerde evren yaratışı işlenirken çok önemli bir durum; yaşamın temeli olan **havanın** anılması, belirtilmesi... Tevrat,

İncil, Kur'an söylencelerinde **havanın varlığı**'ndan, nasıl oluştuğundan hiç mi hiç söz edilmez..

Sumerlerde **Yer**'le **Gök** arasında genleşip yayılan havayı, **Anaksimenes, Kur'an'dan 1150 yıl önce** şöyle değerlendiriyor:

"...İlk ilke havadır. Hava kolayca biçim değiştirir, sonsuz biçimlere dönüşebilir. İlk özdek havadır..."

Kur'an'ın, **evren yaratısı** konusundaki anlatısı; günümüzden **5000 yıl önce, Sumerler**'de bütün canlılığıyla yansır:

O ilk günlerde o anda tüm gerekler oldu
O ilk günlerde o anda gerekler buldu yerini

....

Gök yer'den uzaklaşınca,
Ve Yer Gök'ten ayrılınca
Ve insan adına karar verildi

(Bkz: Sumer, HuluppuAğacı-Tevrat, İncil, Kur'an; Kaynak yay.)

Değerli gökbilimcimiz **Rennan Pekünlü**'den sonra, kendini bilen bilimcilerimizden 16 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. **Mehmet Dağ**, Cumhuriyet (20 Nisan 1993) gazetesinde gerçeklere parmak basıyor:

"...BİR BİLİMCİYE YAKIŞTIRAMADIM

Cumhuriyet'in 16 Aralık 1992 günü çıkan sayısında "Varoluş, Evrim, İnsan ve İslam" başlıklı Prof Dr. Nihat Kınıkoğlu imzasını taşıyan bir dizi yazının ilkinin okuyunca bu satırları yazmak gereğini duydum. Bilimin her zaman savunuculuğunu yapmış ve Atatürkçülükten ödün vermemiş bir gazetenin yayımladığı, bilimsel bir nitelik iliştiirmekte zorlandığım, yalnızca bir zihin cimnastiği bir fantezi olmaktan öteye geçmeyecek bu dizi yazının ilkinin ibret ve üzüntüyle okudum. "Bilimsel bir nitelik iliştiirmekte zorlandığımı" söylüyorum, çünkü anılan yazı, sanından da anlaşılacağı üzere, bir bilim adamının kaleminden çıkmış görünüyor. Dizinin yazarı, evrenin oluşumu konusunda bugün üzerinde çok konuşulan bir kuramı özetlerken, cümle aralarına yer yer Kuran ayetlerini de ser-

piştirmekte ve bu kuramsal bilgilerin Kuran'da da yer aldığı izlenimini uyandırmaya çalışmaktadır. (Aslında yazarımız bu alanda geç kalmış görünüyor, çünkü bir Fransız cerrahı 'Maurice Bucaille' böyle bir çığır yıllar önce başlatmış ve bizde de izleyenleri olmuştur.) ...Kuran'ı iyi anlayabilmek için indirildiği toplumsal koşulları ve kültürel ortamı iyi tanımak gerekmektedir. Bunu yapmadığımız takdirde, dizinin yazarının başkalarından esinlenerek, hattâ kopya alarak yaptığı gibi birtakım fanteziler üretmek yanılışına pekâlâ düşebiliriz. Böyle bir fantezinin Batı'nın bilim ve teknikte gösterdiği gelişmeler karşısında ezilmiş Müslüman'a moral vermek veya dine ısındırmak dışında herhangi bir yararının olabileceğini söylemek pek olası görülmemektedir. Aslında bu türlü girişimler, belki de pek farkına varılmadan ortaçağın din merkezli bilgi anlayışını yeniden gündeme getirmektedir; bir başka deyişle bilgi alanını inanç alanının güdümüne sokmaktadır..."

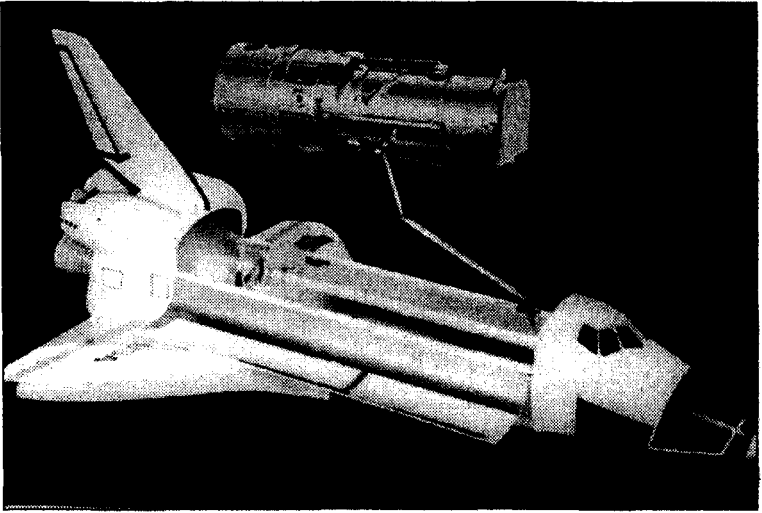
Nükleer Fizik Profesörü **Pervez Hoodbhoy**, *İslam and Science* (Londra, Zed Books Yayınevi, **İslam ve Bilim**, çev. **Eser Birey**, CEP KİTAPLARI) adlı yapıtında gerçekleri genişliğine çıkarıyor:

"...Son yıllarda, özünde, Pakistan'da Pakistan'da İslamlaştırmanın kapsamını, sosyal konuların ötesine ve doğal olaylar alemine taşıma çabası olan, köktenci sofuluğun çarpıcı ve yeni bir örneği ortaya çıkmaktadır. Buna da İslam bilimi diyorlar..."

Çok uzun zaman önce kaybolmuş bir Ortaçağ devrinin külleri arasından yükselen bir Anka kuşu gibi bu "bilim", bugün bilinen her bilimsel gerçek ve olayın, 1400 yıl öncesinden tahmin edildiğini ve tüm bilimsel kehanetlerin, esas itibarıyla, Kutsal Kitab'ın incelenmesine dayanabileceğini kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. Ortaçağ'da olduğu gibi bir kez daha, teolojiye, bilimlerin Kraliçesi olarak taç giydirilmektedir. Bu bilim görüşüne, bazı Müslüman devletlerinden, önemli kişilerden ve görüldüğü kadarıyla, birey ve örgütlerin sağladığı sınırsız fonlardan cömert destekler gelmektedir.

...Üst düzey hükümet görevlilerinin (İslami bilimin) etkinliklerini fihanse ettikleri ve toplantı ve konferanslarında debdebeli konuşmalar yaptıkları doğrudur; ama kendi aralarında, bilimi İslamlaştırma fikrini alay konusu yapmaktadırlar. Modern analitik yön-

temlerin üstünlüğünü kabul etmekte, tıbbi sorunlarını geleneksel hekimlere değil doktorlara götürmekte ve çocuklarını, orta dereceli Urdu okullarına ya da medreselere değil, sürekli olarak İngiliz orta dereceli okullarına göndermektedirler. Pakistan Üniversitelerinin, resmi çevrelerin gözyummasıyla, köktenci öğrencilerin yönetimine yenik düştüğü gerçeğinden hoşlanılmamaktadır. Ama bunun bedelini yöneticiler ödememekte, çünkü çocuklarını, yaşı gelince, Amerikan üniversitelerine gönderebilmektedirler. Pakistan'ın subayları ile bürokratları, kendi aralarında, mollaları hem alay edilecek, hem de korkulacak bir nesne olarak görmektedirler. Alay edilecek; çünkü, o, üzüntüleri ve kaygıları modern zamanlara umutsuzcasına ilgisiz kalan bir Ortaçağ aleminden kök alan çağdışı bir varlık olarak görülmektedir. Korkulacak, çünkü, onayını çekiverirse, bu ülkeyi İslam adına yönetmenin meşruluğu buhar olup uçacaktır...

Uzay ırakgörürü. Evrende uzayın derinliklerindeki gök nesnelerini araştırıp inceler. Atmosferin dışında uzayı araştırır. Bilgi gönderir yeryuvarına.

$$X = \frac{E \times t}{1}$$

$$X = \frac{5 \times 4\,390\,000}{1}$$

$$X \approx 21\,900\,000 \text{ km}$$

Güneş dizgesi çizelgesine, yer darlığı nedeniyle 9 gezegenden yalnız 4'ünü alabildik. *Efendi Tanrı* (Allah); Kur'an'a göre; Merih'le Yer arasında, Yergöğüne çok yakın bir yerde bulunuyor!..

olsa yanlarında bulmak istiyorlardı. Çünkü onlar olmayanı, hiç değilse bilinmeyeni var olmaya dönüştürmek, bilinene çevirmek istiyorlardı belki de puta tapmakla! Nitekim böylesi durumlar Yahudilikte de var, Hristiyanlıkta da! Yahudilikteki altın buzağı ne? Hristiyanlıktaki İsa'nın yonutları ne? Görmedikleri, bilmedikleri tarihsel gerçekleri saptanmayan İsa'nın yonutlarını yapıp kilise avlularına, duvarlarına, katolik okullarına asmaları ilkçağ insanların puta tapmalarından ya da çamurdan yapılmış tanrılara tapmaktan ne ayrımı var?

Yarı yarıya (biraz) örtügiysili "rahibe" ya da "Soeur" dedikleri genç kadınlar geliyor. Diz çökerek İsa yonutunun önünde gözyaşı dökerek yalvarıyor. **Bütün yaşamının yalnız iki üç yılı bilinen 30 yaşlarındaki bir gencin, "göklerdeki babam" sözüyle ya da kimi tanıklarıyla (doğruysa) her şeyi bildiğine, göklere egemen olduğuna, kendisinin de Allah olduğuna inanılıyor** uyar diye ünlenen Avrupa'da!

İsa yaşamışsa, her insan gibi öldü ya da öldürüldü. **Bu adam, bu yazık genç Allah idiyse, neden öldü? Yok Allah değil de Al-**

İbrahim, kendi döneminde putlara tapanlara, "**putlarınız hiç konuşmuyor**" diye karşı çıkıyordu: "**Bu konuşmayan tahta putlara nasıl tapıyorsunuz?**"

İbrahim oldukça esemeli konuşmuş, puta tapanların yüzüne, eylemlerinin yanlış olduğunu söylemişti.

Eski çağın ilkel insanları tanrılarını çamurdan, tahtadan yaparak karşılarına, bir dağ tepesine, bir yere... Her neyse oturtuyorlar, böylece inanmak istedikleri güçleri **simgelerle** de

lah'ın oğlu idiyse, bir baldırı çıplak Roma valisi “**Tanrı'nın oğlu-nu** nasıl öldürebilir? Oysa İsa, tarihsel, gerçek bir insansa, yargı-lıktaki yanıtın da “**Ben İsrail Kralıyım**” demiş.

Abraham, günümüzden yaklaşık **3700 yıl önce** puta tapanlara demiş:

“...Tanrılarınız hiç konuşmuyor!”

Ben de göktanrıcularına soruyorum:

“...Hani, tanrılarınız hiç konuşmuyor? Sizler öldükten son-ra, sizler ölünce tanrılarınız da mı öldü?

Stockholm TV’de eski çağlara değgin “Buz mumyaları”ndan söz edildi. İnkalar, daha başka halklar hoşnut olmaları için tanrı-lara çocuk kurban ediyor. **Sarita, 500 yıl önce** tanrıya kurban edilen çocuklardan biri. 5000-6000 metre yüksekliğindeki dağın tepesine giysi sargılar içinde götürülüyor. Orada başına bir sopayla vurula-rak öldürülüyor, tanrılar hoşnut olsun diye! Karlar, buzlar altında kalıyor. Sıfırın altında, oldukça soğuk olduğu için Sarita’nin saçla-rı, gözleri, ayakları, ayak tırnakları, yüzü olduğu gibi duruyor. Bu da bir din, dinsel eğilim!

İnkalar döneminde tektanrılı dinlerin Tanrı’sı yokmuş demek! Neden böylesi kanlı duruma engel olmadı Tanrı ya da tanrılar!.. Üstün yaratıldığı savunulan bu çocuğun bu acıklı serüveni ne?

Bunlar gibi milyonlarca sorular tektanrılı dinlerin de bir işlevi olmadığını apaçık ortaya koyuyor:

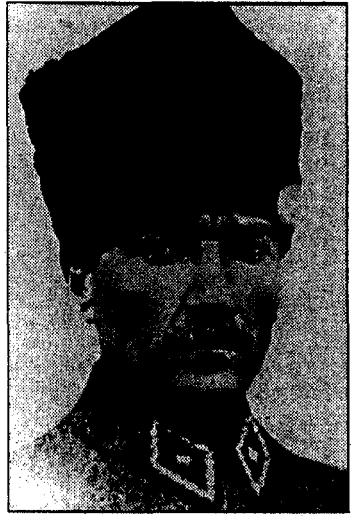
...Birşeyi imgeleyip var demekle, o şey varolmaz! Ama “var” diye sünepeleştirildi yığınlar! Gerçek olan doğa, onun ürünü de İNSAN! Evren bilincine insanla ulaştık. İnsan da öz-gürlüğüne, içindeki,tanrıları öldürmekle kavuşabilir. İşte o za-man ağa imgetanrıların kölesi olmaktan kurtuluruz!..

Yaklaşık 75 yıl önce en doğru yolu, en güzeli bize gösteren **Mustafa Kemal Atatürk** oldu:

“...Ben sizin öz kardeşiniz arkadaşınız, babanız gibi söylüyorum. Uygarım diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı; düşüncesiyle, aile yaşamıyla, yaşam biçimiyle uygar olduğunu göstermek zorundadır. Şimdi sorarım, bizim giyimimiz uygar mıdır?

Ben şimdiye dek ulus ve ülke iyiliğine ne gibi atılımlar, ne gibi devrimler yapmışsam, hep halkla ilişki kurarak, onların ilgi ve sevgilerinden güç ve esin alarak yaptım...”

(Atatürk: İnebolu, 27 Ağustos 1925)

Çağdaş Türkiye'nin kurucusu
Mustafa Kemal Atatürk.

İnsanı, halkı gereksiz böbürlenmelerden sıyrıp insancıl dahası evrensel açıdan ele alarak, gerçekçi bir tutumla şöyle diyor **Doğu PERİNÇEK**

“Hattâ Ülkü Ocakları, son zamanlarda “Türklerin kurduğu on altı imparatorluk ve seksen altı devletten” söz ediyor. Bir zamanlar Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı yapmış olan Suat İlhan ise, tarihte 200’e yakın Türk devleti bulunduğunu yazmıştır.* Kısacası, “Türklerin devlet kurma yeteneği” açık artırmaya çıkarılmıştır.

Eğer bu yolla “üstün ırk” ve “üstün millet” teorileri ispatlanacaksa, Türklerden daha önce uygarlığa geçmiş ve daha önce devlet kurmuş olan Mezopotamyalıların, Çinlilerin, Yunanlıların, İranlıların ve Arapların üstünlüğüne inanmak ge-

(*) Suat İlhan, “Atatürkçülüğün Evrenselliği”, Atatürk Araştırmalar Dergisi. s. 16

İnsanca yaşamın örneği: Modern Türkiye...

rekir. Oysa bütün bu süreçlerin, milletlerin “doğuştan sahip oldukları üstünlüklerin” dışında nesnel açıklamaları vardır; hiçbir millet diğerinden üstün değildir. Her halkın tarihinde bir barbarlık aşaması, bunun yukarı dönemlerinde yaşanan bir “kahramanlık çağı”, daha sonra köleci veya feodal biçimlerde uygarlığa geçilen ve devlet kurulan çağ ve kapitalizme geçiş aşamaları bulunmaktadır. Bazı milletler ise çağımızda sosyalizmi kurma döneminde yaşıyorlar.

(Doğu Perinçek: Bozkurt Efsaneleri ve Gerçek, s. 85-86; Kaynak Y. 1997 İst).

Halikarnas Balıkcısı, “Anadolu Efsaneleri” adlı yapıtında; din üzerine konuşmadan durumu en güzel biçimde açıklıyor:

“...Kserkes’in, Çanakkale Boğazı üzerine kurduğu köprüyü yıkan fırtınanın üç gün üç gece sürdüğünü, ama falcıların deniz perileri Nereid'lere kestirdikleri kurbanlarla rüzgârların durduğunu yazıyordu...”

Herodot, bu doğa olayını günümüzden 24000 yıl önce şöyle açıklayıverdi: **“Bana kalırsa rüzgâr kendiliğinden durdu...”**

Bu da gösteriyor ki, insan usunun bilimsel dayanan sonuçları hiçbir zaman şaşmaz!

Zamanında kör gidişe uyarıda bulunan değerli eleştirmecilerimizden **ALİ DÜNDAR**, Dil ve Bilinç adlı yapıtında (Türk Dili Dergisi, Laik Toplum-Laik Devlet, 1988, Der. yönetmeni: **Ahmet Miskioğlu**), kara yöneticilerin yanlışlarını şöyle sergiliyor:

“...Halkımız namaz kıldırarak, ölülerini yıkatacak din adamı bulamıyor.” Ya da ‘Aydın din adamı yetiştirmek’ gibi, kimilerince ‘masum’ ve haklı bulunan gerekçelerle uç veren dinsel yönelim giderek güçleniyor; laik kurumları şurasından burasından kemirerek, ilerlemesini sürdürüyor. Namaz kıldırarak ve ölü yıkamak için eğitildiği söylenen ve beyinleri yıkanarak çağdaş bilim ve uygarlık verilerine kapatılan yığınla insan, devletin laik kurumlarına yerleştiriliyor. Yönetim alanı, tüze alanı, eğitim ve ekin alanı imam kafalı, imam ve molla davranışlı insanlarla dolduruluyor. ‘.. Şeriatçılar, laik Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı sessiz ve derinden yürüyen bir savaş başlatmışlardır. Savaş adım adım siper ve toprak kazanarak sürüyor. Amaç, laik devletimizi yeniden teokratik bir devlete dönüştürmek ve ardından da -zamanı gelince- hilalefeti geri getirmek. “Bu ve benzeri yakınmaları, uyarıları devletin en yüce katlarında oturanlar da yineliyorlar. Fakat bir türlü olanlara el atıp önlem koyamıyorlar; dur, yeter diyemiyorlar...”

Laik Türkiye Cumhuriyeti için değerli savaşımımız Prof. İlhan ARSEL, Diyanet’e Cevap adlı yapıtında gerçekleri sergiliyor apaçık:

Ebü Davud’un Sünen adlı yapıtında Muhammed’in şu sözleri var: **“(Siz Müslümanlarla) küçük (çekik) gözlü toplum, Türkler,**

savaşacaklardır. Siz onları, üç kez önünüze katıp götüreceksiniz, süreceksiniz. Sonunda Arap yarımadasında karşılaşıacaksınız. Birincide onlardan kaçan kurtulur. İkincide kimi kurtulur, kimi yok edilir. Üçüncüdeyse onların tümü kırılacaktır.”

Öte yandan Kur'an'ın **Kehf** (ayet 83-101) ve **Enbiyâ** (ayet 96) Surelerinde yer alan **“Ye’cüc ve Me’cüc”** deyiimi, Muhammed'in yukardaki şekilde tanımladığı **“Türkler”** anlamına gelir. Bunun böyle olduğunu sadece İslam yazarları (örneğin **Belûzî** yada **Celâleddin es Suûfî** gibi ünlüler) değil fakat ünlü Türk yazarları da kabul etmişlerdir. Örneğin Osmanlı döneminin ünlülerinden **Ahmedî'nin** İskendernâme'sinden, **Asım Efendi'nin** Okyanus'una ya da **Ahterî Mustafa Efendi'nin** Ahteri-Kebir'ine varıncaya kadar Türk bilginlerinden birçoğunun yapıtlarında, Türk'ü **“Ye-cüc ve Me-cüc”** şeklinde **“yayvan suratlı, küçük gözlü, felaket getirici”, “uygarlık söndürücü”** nitelikte tanımlayan şeriat hükümlerinin yüceltildiği görülür.*

Arap'ın tarihî **“Türk düşmanlığını”** “yaratan şey, işte bu hükümlerden kaynaklanır. Bu hükümlere sarılarak ve dayanarak ki, Araplar, (Bedevi'sinden Şeyh'ine varıncaya kadar) silinmez bir düşmanlık duygusuna kapılmış olarak Türk'ü **“yabani”, “vahşi”, “kana susamış”, “canî ruhlu”, “fikren yetersiz”, “hayvana yaklaşıp”, “insanlığa felaket getirici”, “İslam uygarlığın yok edici”** vs... şeklindeki niteliklerle tanımlanmışlardır. Bu düşmanlık 1400 yıl sürmüş ve hâlâ da sürmekte ve her vesileyle kendisini belli etmektedir.

Gerçekleri gün ışığına çıkaran eleştirmecimiz **Erdoğan AY-DİN**, **“Nasıl Müslüman Olduk?”** adlı özlü yapıtında şöyle diyor:

(*) Bütün bu hususlar için Buharî'nin e's- Sahih (Kitabu'l-Cihâd), Müslim'in e's-Sahih (Kitabu'l Fiten), Ebu Davud'un Sünen (Kitabu'l -Menahim); Nesefî'nin Sünen (Kitabu'l Cihâd), İbn Mâce'de Bâbü- Türk bölümlerine, benim Arap Milliyetçiliği ve Türkler adlı kitabıma (İlk basım, Ankara Hukuk Fakültesi tarafından 1973 yılında, 4. basım İnkılâp Kitabevi tarafından 1987 yılında) ve Turan Dursun'un Din Bu adlı kitabına bakınız.

Gerek İslamın, gerek burjuva ideolojisinin ahlâki saldırılarıyla dumura uğratılmış insanlar olarak bugün bize çok ters gelebilir ama anımsanmalıdır ki, eski Türkler, yıkanmak da dahil her yerde kadın erkek birlikte oldukları halde cinsel suç oranı yok düzeyinde olan bir toplum örneği oluşturmuyorlardı. Kavimsel/dinsel kültürleri gereği Türklerde kadın erkek ilişkileri öncelikle insan ilişkileri olarak algılanıyordu... Tıpkı Kolomb'un ağzından; "...gerçi çıplak dolaşıyorlar ama davranışları terbiyeli ve özgüye değer" olan Kızılderililer gibi Türkler de fuhuşu bilmeyen bir toplumdur.

Bizzat Y. Kandemir'in aktarmasıyla; "Oğuz Türklerinde kadın erkeklerden kaçmaz ve vücudunun hiçbir yerini insanlardan gizlemezdi. (İslam misyoneri) İbn-i Fadlan bunu şöyle bir misalle anlatıyor: <Birgün bir adamın evine misafir olduk. Adam ve karısıyla birlikte oturuyorduk. Kadın bizimle görüşürken bir aralık gözümüzün önünde avret yerini açıp kaşımaya başladı. Biz utancımızdan gözümüzü kapatıp 'estağfurullah!' dedik. Kocası güldü. Tercümana; onlara söyle, bu kadın onu sizin huzurunuzda açıyor. Siz de onu görüyor ve koruyorsunuz. Sizden ona hiçbir zarar gelmiyor. Bu hareket kadının onu örtüp de başkalarına müsaade etmesinden daha iyidir dedi >. İbn-i Fadlan sözlerini şöyle bağlıyor: <Zina diye bir şey bilmezler. Böyle bir suç işleyen birini ortaya çıkarırlarsa onu iki parçaya bölerler..."

Değerli siyasalci ve aydın eleştirmencilerimizden Doğu PE-RİNÇEK, *Kemalist Devrim -2, Din ve Allah* adlı yapıtında "Kemalizm, insanın evreni bilebileceği kanısındadır" deyip gerçekleri gözler önüne koyuyor:

Evrenin bilinebilirliği

Kemalizm, varlık ile bilgi arasındaki ilişkiye de materyalist bir yanıt vermiştir; insanın evreni bilebileceği kanısındadır. Tarih ki-

tapları, bilgimizin sınırının “son yüzyıllarda yapılabilmiş keşiflerin ötesine geçemeyeceğini” belirtirler. Ancak her günkü yeni keşiflerin bilgilerimizin sınırı genişlemektedir.”*

Atatürk, insan zekâsının doğanın sırlarını çözeceğine ve beklenilen gerçekleri ortaya koyacağına “kesin” gözüyle bakar. Doğada hiçbir şeyin yok olmayacağından hareketle, ilerde insanlığın geçmişten kalan ses dalgalarını da saptayabileceğini ve binlerce yıl önce söylenmiş sözleri belirleme olanağına kavuşacağını belirtir.** Görüldüğü gibi, Kemalist devrimciler, bilinmezci idealizmi reddederler.

Toplumda: Determinizm ve “Pratik Maddiyatçılık”

Kemalist Devrim’in önderleri, felsefelerini “tarihte deterministiz, icraatta pratik maddiyatçıyız” diye açıklamışlardır.*** Bu açıklamayı Meclis kürsüsünden İçişleri Bakanı yapmaktadır. Öyle anlaşıyor ki, konu, Atatürk ve çevresinde tartışılmış ve sonunda böyle bir formülde karar kılınmıştır.

Determinizm (Gerekircilik), doğadaki süreçlerin ve olguların evrensel ve nesnel bir nedenselliğe dayandığını kabul eder. Kemalistler, “tarihte deterministiz” açıklamasıyla, yalnız doğanın değil, toplumun da nesnel yasalara bağlı olduğunu kabul ediyorlar. Mahmut Esat Bozkurt, Devrim Tarihi derslerinde Determinizmi, “milletlerin haklarına kavuşmaları için” ihtilâlin gerekliliği ve kaçınılmazlığı olarak açıklar.****

“İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?” adlı yapıtında Server TANILLİ, imge cennetinin deliklerini, yaralarını, İslam’ın tutmaz yanlarını onurlu bir eleştirmeci olarak belirleyip, ortaya koyuyor:

(*) Türk Tarihinin Ana Hatları, s. 5 vd; Tarih, I, s.1.

(**) Afet İnan’ın 9 Ocak 1936 günü DTCF’nin açılışında verdiği ilk dersin bazı bölümleri Atatürk yazdırmış. Bkz. Afetinan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s. 242, vd.

(***) İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın konuşması için Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, c. 16, Devre V, s. 59-61

(****) Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk İhtilâli, s. 198.

“...İlk göze çarpan, İslâm’ın bağrında bir yara gibi duran kadın-erkek eşitsizliği, olduğu gibi Cennete de yansımış durumda. Gerçekten, Cennette sunulan nimetlerden, her bakımdan aslan payını alan erkek oluyor; mümin kadınlar, ahret kadınlarından farklı olarak, erkeğine bağımlı, sırası geldiğinde erkeğini “memnun eden, sonra da bir kenarda oturan bir komumdadır.” Özetle kadın-erkek eşitliği, ütöpik bir evrende bile söz konusu değil; kadın Cennette bile kurtulamamaktadır.

İkinci olarak, Cennet, uşak, hizmetçi (sübyan/huri) türü sınıf farklılıklarının doğurduğu ögelere yaslanıyor; ayrıca derecelere ayrılan Cennette eşitlik ve ebedi bir kurtuluş yok; Cennete girmenin koşulları ise, öteki dinlerin ölçülerini kabul etmeyen, yalnız İslâm’ın ölçülerini dayatan türden.

Üçüncü olarak, bu dünyada yasaklanmış ve Cennete girmeyi önleyecek haram şeylerin (kadın, şarap, cinsellik, vb.) Öte dünyada helâl sayılması ve ulaşılması gereken ödül türünden hedefler olarak gösterilmesi, tam bir çelişki. Bu dünyada yasaklanan, neden Cennette oluyor; orada helâl olacak, bu dünyada yasaklanmasının anlamı ne?..”

Kureyş Tanrıelçisi Muhammed, “her şeyin üstesinden gelmiş olduğunu” savunduğu Allahu’yla birlikte köleciliği kaldıramamıştır. Bu gerçeği ortaya koyan eleştirmecimiz Faik BULUT, “Tariyat Sermayesinin Yükseliş” adlı kapsamlı yapıtında şöyle diyor:

“... Özel mülkiyetin veya mülkiyet hakkının meşruluğuna ilişkin bir örnek de “İslam devrinde köleliğin mübah olması, köle emeğinin yoğun biçimde sömürülmüş olmasıdır.”* En büyük hırsızlıklardan birisi de budur. Çünkü, insan emeği çalınıp, servet biriktirilmektedir.

İslam önderi Muhammed, ahlâki açıdan kölelerin azad edilmesini vaaz edip durmuşsa da, emrinde çok sayıda köle bulunduğunu herkes biliyor. Daha da önemlisi, Muhammed’in “bir keresinde, emrindeki 20 kadar köleyi, amcası Abbas’a çalışmak ve ticaret yapmak için ödünç vermiş olmasıdır.”** Biz-

(*) Faik Bulut, age.

(**) Cevad Ali, age, c. 5. s. 570-571; c. 7.s. 463-464

zat bu olay, kölenin, İslam'da henüz eşit insan muamelesi değil, tersine efendinin malı olarak görüldüğüne ilişkin ciddi bir kanıttır.

Ortaçağ'da (900-1300'lü yıllarda) bile müslüman pazarında köle ticaretinin önemli bir yeri bulunurdu. Bu ticarete Lübnanlı Hristiyanlar ya da Yahudiler aracılık yaparlardı. Kafiller halindeki köleler İstanbul, Kahire, Kurtuba, Afrika, Ceno-va, Prag, Cenevre vs arasında sevk edilir dururdu. Müslümanlar, Şeriat izin vermediği için, sadece müslüman kardeşlerini satamazlardı. Zengibar gibi yerlerden getirtilen köleler tarım işçisi olarak tarlalarda ya da kentlerde imalat işçisi olarak kullanılırdı. Kadın köleler bile çalıştırılırdı; ev işlerinde olduğu kadar genelevlerde de kullanılırlardı. Devlet asker olarak yetiştirmek üzere çok sayıda köle satın alırdı. Her müslüman kentinde, insanların gidip köle satın aldıkları bir esir pazarı bulunurdu. Aşırı fiyat dalgalanmalarını önlemek için, her esir/köle pazarında bir resmi denetçi bulunurdu..."

"Umut İnsanda" adlı yapıtında, **İnsan İnsanın Kurduyken** başlığıyla **Öner YAĞCI**, insanın değerini vurguluyor, sonra da sanatçıların görevlerini büyük bir dikkatle belirliyor:

"...İnsana saygı gösteren, insana birbiriyle ve doğayla kardeşçe yaşayabileceği olanaklarını ve ütopyasını sunan bir örgütlenme biçimini mutlaka bulacak insan....

...Gerçek sanatçılar öncülükleriyle politikacıların toplumlarını anlamaları için ipuçları verecek toplumsal dönüşümlerin habercisidirler..."

Dinler tarihi, tarihsel olaylar incelendiğinde açıkça görülen şudur: Yeryüzünde adları belli 300 milyon tanrı var. Büyüklü küçük-lü 20 bin din ve inanç topluluğu!

Günümüzden 3200, 2000, 1400 yıl önce göçe yerleştirilen gök tanrılarının bulucuları da **Musa, İsa, Muhammed!** Bu üçü özdeş tanrı denmiş olsa da; bu düşlemli tanrılar, davranış (karakter) bakı-

mından birbirinden ayrımlıdır, birbirine uymaz! Bu da bu tanrıların ayrımlı konuşmalarından, birbirlerini yadsımlarından kolayca anlaşılmalıdır. Böyle ayrımlı olmalarının nedeni de çok doğal. Bu da, tanrıları konuşuranların ayrı kişiler olmasından kaynaklanıyor. Bunlar, **Musa, İsa, Muhammed**; ayrı gelenek ve göreneklerin, toplumların insanları... Örneğin ben o çağlarda yaşasaydım, ben de onlar gibi kendi kendimi Tanrıelçisi olarak atasaydım; Tanrı'yı ben de benim dilimle, içinde yaşadığım toplumun gereklerine göre konuşturacaktım!. Konuşturduğum bu düşsel tanrı da benim bulduğum Tanrı olacak; kendi konuşmamla, bulduğum tanrı da, daha önceki tanrıları ya da dinleri yadsıyacaktı!.. Nitekim çağlarında **Musa** da öyle yapmış; **İsa** da, **Muhammed** de!

Bunların üçünün de birleştikleri bir durum var: Üçünün de çöl insanı olmaları! Konuşmaları gelmiş oldukları toplumu yansıtır! Bundan daha doğal ne vardır! Her insan az çok kendi toplumunu yansıtır!.. İster istemez her insan geldiği toplumun siyasal, ekonomik vb. gereklerini içerir. "Kutsal" diye adlandırılan kitapların dili araştırılınca gerçekler günışığı gibi ortaya çıkmaktadır!

Bu üç tanrıelçisinin dönümlerinde yaşayan halk gelenekleri doğrultusunda onayladıkları konuşmalar, söylenceler zamanla "**Tanrı sözü**" oldu.

İnsanın kendine dönmesi, kendi benliğini bulması, gerçek özgürlüğüne kavuşması gerek... Bunun bir tek yolu var: İçimizdeki boş tanrıları, boş tanrı inancını öldürmemiz gerek! Bunu yapamadık mı, kölelik bırakmaz bizi; hiçbir zaman özgürlüğümüze kavuşamayız. Bakınız! Önümüze sürülen tanrılar doğa olaylarına, ölüme, sayrılıklara her gün yenik düşmektedir! Bugün en koyu dinci, en köktendinci böbreklerini vb. değiştirmek için bütün ivedisiyle doktora koşuyor, Tanrıya değil!..

Din ve İnsan Sorunu adlı yoğun ve içerikli yapıtında Hüsen Portakal; bilimin yadsınmaz gerçekliğini şöyle vurguluyor:

“...Bilimsel çağla birlikte, her şeyin Kur’an’dan ve dinsel kültürden çıkmadığını, bunların birer Tanrı esini olmadığını gören Müslümanlar zor duruma düştüler. Daha doğrusu, bilimsel çağ, dinlerin beklemediği bir gelişme oldu ve hazırlıksız yakalandılar. Bir sürü soruya yanıt veremiyorlar. Örneğin bilim neden Adem ve Havva zamanında başlamadı? Eskiden insanlar hastalıktan kırılrken, günümüzün ilaçları neredeydi? Kutsal kitaplar ve peygamberler neden bilimle ilgili bir ipucu vermediler. Tanrı neden böyle bir onuru önce paganlar karşısında Yahudilere, Hristiyanlar karşısında Müslümanlara vermedi?

Tapınaklara gidenler, yollarını değiştirip laboratuvarlara gitmeye başlayınca, bilimsel çağ başladı. Günümüzdeki bilimsel gelişmeler, ilkel insanın düş ürünü olan masallar dünyasını artık geride bırakıyor. İnsanın gökte uçuşması, bir yanılsama değil, yaşanan bir gerçek. Doğal olaylar ve maddenin kendisi artık bir giz değil. Örneğin Müslümanların tabu nesnesi olan Kabe’deki Karataş’ın kimsayasal analizi yapılabilir ve hangi moleküllerden, hangi atomlardan oluştuğu söylenebilir...

Bilimlerin gelişmesi ve insanın güncel yaşamında dinsel inançlardan daha çok ağır basması, dinsel kurumlar için gerçekten bir şanssızlık oldu. Örneğin günümüzde insan hastalanınca, ilk işi Tanrı’ya sığınmak değil, doktora ve ilaca başvurmak oluyor. Ayrıca Kur’an bir yer-gök ayrımı yapıyor ve göğün yedi katlı olduğunu ısrarla belirtiyorsa, böyle bir görüşün çağımızda artık geçerli olmadığı biliniyor. Güneş sistemi açıklanınca yalnızca dünyayı uzayın boşluğunda bulmadık, kutsal kitapların açıklamaları da boşlukta kaldılar.

Eğer dinin dayanakları bir alanda yıkılıyorsa, din adamları bir alana ağırlık veriyorlar. Örneğin hukuk ve ahlâk alanına kayıyorlar. Kilise artık bir bilim adamını yargılamıyor; papazlar hümanist konuşmalar yapıyorlar...”

1950'den bugüne kimliğini yitirmiş kimi kara politikacılar, onların yandaşları elbirliğiyle; kişisel çıkarları uğruna dini de Allah'ı da alet ederek, **ATATÜRK DEVRİMLERİNİ** hiçleyip **TÜRKİYE'Yİ UÇURUMA SÜRÜKLEDİLER!..**

Bu duruma ne yazık ki, yıllarca seyirci kaldık!

Bu çürümüşlüğü, kağşamışlığı onarmak için yapılan girişimleri alkışlıyorum. Ama bunun yeterli olabileceğini sanmıyorum! Durumu sürekli olarak gözetlemek, daha derinden ele almak gerek Cumhuriyet Devrimleri'ni tam anlamıyla uygulamak için! Çünkü Ortaçağ kalıntısı düşlemler; **körü körüne Anadolu halkına, gerçek eğitimden yoksun yığınlara durmadan pompalanmaktadırlar.**

TARİHSEL, BELGESEL KAYNAKLAR

ADAMS, C J: A reader's guide to the great religions, 1965

AHMAD, A: İslamic modernism in India and Pakistan 1967

ANDERSSON, E: Religion och magi hos Africas naturfolk, 1936

ANDRAE, T; WIDENGREN G: Muhammed, hans liv och hans tro 1967

ANESAKI, M: History of Japanese religion 1968

ARSEL, İlhan: Diyanete Cevap, Kaynak Y. 1996 İst.

ARSEL, İlhan: Şeriat'tan kıssalar, Kaynak Y. 1996 İst.

AYDIN, Erdoğan: Nasıl Müslüman Olduk, Başak Y. 1994 Ank.

AULEN, G: Jesus i nutida historisk forskning, 1973

BALJON, J: Modern Muslim Koran interpretation 1961

BAMM, P. Sa började kristendomen 1960

BARRETT, C K. The New Testament background, 1956

BAYET, J. Histoire politique et psychologique de la religion romaine 1957

BERGER, M. İslam in Egypt today 1970

BERGMAN, J. Världens religioner, 1983

BERGSLAN, K. Hittitene, I: Norsk Teol. Tidskr, 1941

BİRDOĞAN, Nejat: Çelebi Cemalettin Efendi'nin Savunması, Berfin Y. 1994

BLACHERE R. Introduction au Coran 1947

BLINZLER, J. Jesus inför rätta 1962

BLOMBERG, C. Samurai religion, 1976-77

BOLTERA, J. La religion babylonienne, 1952

BRIEM, E. Pa trons trökel 1948

BULTMANN, R. Théologie des Neuen Testaments 1953

BULUT, Faik: Tarikat Sermayesinin Yükselişi, Öteki Y. 1995 İst.

BURLAND, C. North American Indian mythology 1968

CANAAN, T. Mohammedan serints and sanctuaries in Palestine 1927

- CARRINGTON, Ph. The early chirstian church 1957
- CEMİL SENA: Filozoflar Ansiklopedisi, Remzi Kit. 1976 İst.
- CHOUCROUN, I M: Le Judisme, doctrines et préceptes 1951
- CRAGG, K. The event of the Qur'an 1971
- CULLMANN, O: Christologie des Neuen Testaments 1958
- CULLMANN O: Nya testamentets lara om dopet 1952
- CUMONT, Fr. Les religions orientales dans le paganis romain 1906
- DAĞ, Mehmet: Bir Bilimciye yakıştıramadım, Cumhuriyet, İst 1993
- DAVIES, W D: Paul and Rabbinic Judaism 1948
- DEMİREL, Dr wur Hakkı: Tevrat, Müjde Y. 1996 İst.
- DERMENGHEM, E: Le culte des saints dans l'İslam maghrébin 1954
- DEMARGNE, P. Les religions pré-heléniques, Historie des religions, 1955
- DIETERLEM, G: Essai sur la religion bambara, 1951
- DİNÇOL, Ali M: Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I, Hititer, 1982, İst.
- DHORME, E: La religion assyro - babyllonienne, 1910
- DODD, C H: Kristendomens grundare 1970
- DONALDSON, D: The Shi'ite religion 1937
- DORESSE, J. Les livres secrets des gnostiques d'Egypte, 1-2, 1958-59
- DAWSON, J. A clssical dictionary of Hindu mythology and religion 1953
- DUCHESNE-GUILLEMIN J: La religion de I'Iran ancien, 1962
- DROWER, E S: The Mandoeans of Iraq and Iran 1937
- DUMEZIL, G: La religion romaine archaïque 1966
- DURSUN, TURAN: Tabu Can Çekişiyor, Din Bu I, Kaynak Y. 1991 İst.
- DUVAL, P-M: Les dieux de la Gaule 1957
- DÜNDAR, Ali: Dil ve Bilinç, Prospero Y. 1995 Ank.
- ELERT, W. Morphlpgie des Luthertums 1-2 1931

- ELIADE, M. LE Mythe de l'éternel retour, Paris 1949
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Güneşe Açılmak, Yeditepe Y. İst. 1978
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Charles Baudelaire, Yaba Y. İst. 1984
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: burdan Öte, Yeditepe Y. İst. 1981
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Kırmızı Horoz, Yeditepe Y. İst. 1981
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Yunus Emre, Yaba Y. İst. 1982
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Toprak ve İnsan, Yeditepe Y. İst. 1982
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Türk Halk Yazını, Yaba Y. İst. 1983
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Fransız Şiir, Yaba Y. Ank. 1985
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Sanat ve Erotizm, Yaba Y. İst. 1988
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Anamız Ağlamış Bizim, Gerçek S İst. 1988
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Evrenbilim ve Tanrı Kavramı, Gerçek S İst 1989
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Milyonlar Kalkacak Ayağa, Gerçek S İst.1989
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Evren ve Yaratı, Gerçek S. İst. 1990
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Huriler ve Gilmanlar, Gerçek S İst. 1991
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Yasak Tümceler, Berfin Y İst. 1993
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza:Universa-Kozmik Çorba, Gerçek S İst.1991
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Tanrılar Neyi Yarattı, Berfin Y İst. 1994
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Gece de Güneş Doğar, Berfin Y İst. 1997
- FAKHRY, M. A History of Islamic Philosophy, 1970

- FERTUGIERE, A. La Grèce, Gorce-Mortier, Histoire Général des Religion 1944
- FINEGAN, J. The Archeology of World Religions 1952
- FOLKE, T: I drakens skugga, Studier i Kinas folk religion 1923
- FOUCHER, A: Les vies antérieures du Bouddha, 1955
- FOUCHER, A: La vie du Bouddha d'après les textes et les monuments de l'Inde 1949
- FRANKFORT, H. Ancient Egyptian religion, 1948
- FUGIER, H: Recherches sur l'expression du sacré dans la langue latine 1963
- GARDINER, A. The attitude of the ancient Egyptians to death and the dead 1935
- GIBB, H: Modern trends in Islam 1945
- GORCE, M; MORTINER, R. Histoire generale des religions, 1-5, 1942-51
- GRAY, J: Near Eastern mythology 1969
- GRANT, R M: Gnosticisme and early christianity, 1959
- GRENIER, A. Les religions étrusque et romaine 1948
- GRIMM, G: The doctrine of the Buddha, 1957
- GRÖNBECH, B: Etruskerna, Ett försvunnet folk, 1956
- GUIART, J. Les religions de l'Océanie, 1961
- GUTTMAN, J. Philosophie of Judaism, 1962
- GURNEY, O. Hittite religion, 1952
- GUTERBOCH, H. Hittite religion, forgotten religions, V. Fern 1949
- HAHN, S; BRODY A, FURSTENBERG W: Judarnas historia, 1950
- HALDAR, A: Det babyloniska skapelseeposet 1952
- HALIKARNAS BALIKÇISI: Anadolu Tanrıları, Yeditepe Y. İst. 1974 - Anadolu Efsaneleri, Yeditepe Y. İst. 1974
- HALMAN, Talat S: Eski Mısır Şiiri, Türkiye İş Bankası, Kültür Y. 1972
- HANÇERLİOĞLU, Orhan: Felsefe Ansiklopedisi, C 1-7 Remzi K. İst. 1978

- HANDY, E: Polynesian religion, 1927
- HOODBHOY, P: İslam and Science, zed Books, Cep Kit. 1994
- HOOKE, S H: Babylonian and Assyrian religion 1953
- HOLMOVIST, W: Sveriges forntid och medeltid 1949
- HERBERT, J: Spritualité Hindou, 1947
- HULTKANTZ, A: De amerikanska religioner, 1967
- IDEHISTORISK LASEBOK: Band I, Gidlund, Södertälje, 1982
- IZUTSU, T: Ethico-religious concepts in the Qur'an 1966
- JAMES, W. Den religiösa erfarenheten i dess skilda former, 1974
- JEREMIAS, J: Barndopet under de fyra första arhundraderna, 1959
- JOHANSSON, N. Det urkristna nattvards firandet 1944
- JUNOD, H. The life of a Sout African tribe 1927
- JVANOV, W. Brief survey of the evolution of Ismailism 1952
- KAPELRUND, A S: Ba'al in the Ras Shamra texts, 1952
- KARLGREN, B: Religion i Kina, 1964
- KARSTEN, R: Inkariet och dess kultur i det forna Peri 1938
- KARSTEN, R: Samefolkets religions 1952
- KEITH, A B: The religion and philosophy of the Veda and Upanishads 1925
- KINIKOĞLU, Nihat: Gök ve Yer Ayrılıyor, Cumhuriyet, Aralık 1992
- KRAEMER, I: Kristendomens budskap i en icke-kristen värld, 1940
- KRANER, S N: The Sumerians 1963
- KRAMRISCH, S: The Hindou temple 1946
- KORANEN, Zetterstéen, KV çevirisi, 1979
- KUR'AN-I KERİM ve açıklamalı mealı: Türkiye Diyanet Vakfı Y. Ank 1993
- LABAT, R: Le caractère religieux de la royauté assyria-babylonienne 1939
- LEAKEY, R: Hur människan blev till, Natur och kultur, Stockholm 1995

- LEWIS, B: The origine of Islamism 1940
- LEVENSON, J: Confician China and its modern fate 1964
- LEENHARDT, M: Do Kamo, le mythe et la personne en Mélanésie 1947
- LENHAMMAR, H: Genom tusen ar. Huvudlinjer i Nordens kyrkohistoria 1971
- LIENHARDT, G: Divinty and experience. The religion of the Dinka, 1961
- LINDBLOM, J: Profetismen i Israil 1934
- LJUNGBERG, H: Den nordiska religionen och kristendom, 1948
- MANSON, W: Jesus the Messiah 1952
- MELANDER, E: Klocka och trolltrumma, 1914
- MELCHIOR, M: Den Judiska tron, 1950
- METRAUX, A: Religion and Shamanism, HANDBOOK OF South American indians 1949
- MBITI, J: African religions and philosophy 1969
- MILES, J: Gud, En biografi, Stockh 1997
- MIRSKY, J: Gud har manga boningar, Malmö.
- MOULINIER, R: Orphée et l'orphisme à l'époque classique 1953
- MONTGOMER, W: Islam and the integration of society 1961
- MOREAU, J. Les persécution du Chistianisme dans le empire romain 1956
- MURRAY, R. Symbols of church and Kingdom, A studry in Early Syriae tradition
- MÜLLER, E. Varlden har blivt annorlunda 1954
- NASR, S H: Islam and Realities of Islam, London 1971
- NIELSEN, E. Handskriftfundene i juda örken 1956
- NIKHILANANDA, S: Hinduismens vassen 1955
- NILSSON, M P: The Minnoan-mycenaean religion and its survival in Greek religion 1950
- NYBERG, H S: Irans forntida religioner 1937
- ODEBERG, H: Fariseism och kristendom 1943
- ONO, S: Shinto. The kami way 1962

- PAILLARD, J: Narmare Paulus 1966
- PEDERSEN, J: Muhammedensk mystik, En samling texter, 1952
- PEKÜNLÜ, E. Rennan: Büyük Patlama, Astronomi Magazin, İzmir 1994
- PERİNÇEK, Doğu: Bozkurt Efsaneleri ve Gerçek, Kaynak Y. İst. 1997
- PERİNÇEK, Doğu: Aydın ve Kültür, Kaynak Y. İst. 1996
- PERİNÇEK, Doğu: Kemalist Devrim II, Din ve Allah, Kaynak Y. İst. 1994
- PERİNÇEK, G. Var tids religioner 1974
- PORTAKAL, Hüsen: Din ve İnsan Sorunu, Toplumsal Dönüşüm Y. İst. 1997
- RENOU, L: Religions of ancien India, 1953
- REUTERSHIÖLD, E: Kallskrifter till Lapparnas religion, 1910
- RINGGREN, H; Ström A: Religionerna i historia och nutid, Arlöv 1993
- RINGGREN, H; Framre orientens religioner, i gammal tid, 1967
- RINGGREN, H; Tro och Liv enligt dödshavrullarna, 1961
- RINGGREN, H; religionens Form och funktion, 1968
- ROBINSON J: The body. A study in Pauline theology 1953
- RODINSON, M: Muhammed, Om profetens liv och Islams uppkoms, 1981
- SAHLGREN, J: Hednisk gudalara och nordiska ortnamn, 1950
- SCHAYA, L: The Universal meaning of the Kabbalah, London 1971
- SHARMA, D: Studies in the renaissance of Hinduism, 1944
- SMITH, M: Readines from the mystics of Islam 1950
- SMITH, M: The Early history of God, Yahweh and Other Deities in Ancient Israel, San Francisco, 1990
- SLOTKIN, J. The Peyote religion. A Study in Indian white relations, 1956
- SÖDERBLOM, N. Frammande religionsurkunder. 1-3, 1907-1908

- STENDAHL, K: Paul among Jews and Gentils and other essays 1976
- STAUFFER, E: Den historiske Jesusi ny belysning 1960
- SUNDEN, H: Zen, Historisk analys och betydelse 1967
- TANIILLI, Server: İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi? Say Y. İst. 1991
- TAYLOR, L R: The divinity of the Roman emperor 1936
- TAYLOR, V: The life and ministry of Jesus 1954
- TAYLOR, J. Sasom i begynnelsen. En bok om Afrikansk religion, 1965
- TAYLOR, V: The person of Christ in New testament teaching 1958
- THOMAS, E: The life o Buddha as legend and history, 1930
- TONYBEE, A: Christianity among the religions of the world 1958
- TRIMINGHAM, J: The influence of İslam upon Africa 1968
- VANDIER, J: L religion égyptienne, 1949
- VAROL, Ahmet: Kur-an meali, Ozan Y. İst. 1995
- WESSEN, E: Studier till Sveriges hedna mytologi Och fornhistoria 1924
- WESSELS, A: A modern arabic biography Muhammed 1972
- WETLER, G P: Det romerska varlds valdets religioner 1918
- WIDENGREN, G: The Accadian and Hebrew psalms of lamentationas raligious documents 1937
- WIDENGREN, G: Muhammed, the apostle of God and his ascension 1955
- WILSON, R: Gnosis and the New Testament oxford, 1908
- WINGREN, G: Luthers lara om kallelsen 1942
- WITHERSPOON, Language and art in the Navajo Univers, 1982
- YAĞCI, Öner: Umut İnsanda, Toplumsal Dönüşüm Y. İst. 1997
- YANG, C: Religion en Chinese society 1961
- ZAEHNER, R C: The dawn and twillight of zoroastrianism 1961

Abdullah Rıza Ergüven'in Şiir Kitapları

YALNIZLAR	Varlık Yayınları	1958
SEVİDEN YANA	" "	1963
GÜNEŞE AÇILMAK	Yeditepe Yayınları	1978
YANIK TOPRAKLAR	" "	1978
BURDAN ÖTE	" "	1981
KIRMIZI HOROZ	" "	1981
TOPRAK VE İNSAN	" "	1982
DENİZE KARŞI	Yaba Yayınları	1983
ANAMIZ AĞLAMIŞ BİZİM	Gerçek Sanat Yayınları	1988
GÖÇEBE YAĞMURU	" "	1988
GÖRÜNÜMLER	" "	1988
KİRAZ AĞACI	" "	1988
ÖNDEKİ ADAM	" "	1988
MİLYONLAR KALKACAK AYAĞA	" "	1989
GÜNEŞLER UYUMAZ	" "	1989
GECE YAKILAN TÜRKÜLER	" "	1989
AYÇİÇEKLERİ	" "	1989
ANİ DAHI ANDA ASMIŞLAR	" "	1991
GELİN DOSTLAR BİR OLALIM	" "	1991
ALİYE VELİYİ ANLATTIM DİYE	" "	1991
HURİLER VE GILMANLAR	" "	1991
İDRİS BÖYLE DEDİ	" "	1991
ÇÜN ZAMAN ERMIŞTİR	" "	1991
SULAR SESSİZ AKMAZ	" "	1991
MAĞARADAKİ İNSAN	" "	1992
DAHA OKUMAK VARDI	" "	1992
YARALI KUŞ	" "	1992
AÇLIK VE SAVAŞ	" "	1992
GECE IŞIĞA DOĞRU	" "	1992
TANRILAR ÖLÜYOR	" "	1992
AĞACA TIRMANAN ADAM	" "	1992

BİR ÖĞLE ÜSTÜ	“ “	1992
BEN TOPLUMUN AYNASIYIM	“ “	1992
BİR ELİM ANADOLU	Berfin Yayınları	1993
NALLARI AĞIR ATLAR	“ “	1993
TABANCAMIN İPEK BAĞI	“ “	1994
ANA UYANDIR BENİ	“ “	1994
VE BEDREDDİN	“ “	1995
ZAMAN VE ATEŞ	“ “	1995
YAĞMUR VE BULUT	“ “	1995
KUYUYA DÜŞEN AY	“ “	1996
ÜVEYİKLER	“ “	1996
VENESSA	“ “	1996
TERSİNE AKAN IRMAK	“ “	1996
TARİH YAZILMADI	“ “	1996
GÜN KİMİN İÇİN	“ “	1996
SEVGİLER TÜKENMEZ	“ “	1997
ACI SERÜVEN	“ “	1997
AĞIR SERÇELER	“ “	1997
ACI SICAK	“ “	1997
BURÇLAR KUŞAĞI	“ “	1997
AKŞAMA DOĞRU	“ “	1997
AŞK BİRAZ DA GÜLÜ SEVMEK	“ “	?
KÖKÜNDEN SÖKÜLEN AĞAÇ	“ “	?

Abdullah Rıza Ergüven'in Çevirileri

BAUDLAİRE'DEN ŞİİRLER	Varlık ve Yaba Y.	1961-1984
JAQUES PREVERT	Yeditepe Y.	1980
SAİNT-JOHN PERSE	“ “	1982
FRANSIZ ŞİİRİ (Antoloji)	Yaba Y.	1985
MAYAKOVSKİ (Mektuplar)	Berfin Bahar Y.	1997
MAYAKOVSKİ (Yaşamı, şiirleri)	“ “	1998
İSVEÇ ŞİİRİ (Antoloji)	Stokholm Üni. HLS. Y.	1991
ALAIN BOSQUET	Berfin Yayınları	1993
CALIGULA (A. Camus, Oyun)	“ “	1993
PAUL ELUARD	“ “	1993
RONYA-EŞKIYA KIZI	“ “	

Abdullah Rıza Ergüven'in Araştırma-İncelemeleri:

YUNUS EMRE, (Bütün Yönleriyle)	Yaba Yayınları	1982
TÜRK HALK YAZINI	" "	1983
SANAT VE EROTİZM	" "	1988
SANAT VE İNSAN	" "	1988
VARLIĞIN ÖZÜ	Gerçek Sanat Y.	1989
İNSAN	" "	1989
TARİH BOYUNCA GÖK NESNELERİ	" "	1989
ÜNİVERSA-KOZMİK ÇORBA	" "	1991
BAŞKA DÜNYALAR	" "	1991
TANRILAR NEYİ YARATTI?	Berfin Yayınları	1994
DİNLERİN KÖKENİ VE İSLAM'DA REFORM	" "	1996
SUMER-HULUPPU AĞACI	Kaynak Yayınları	1999
TANRILARI NASIL YARATTIK	Berfin Yayınları	
ŞİİRİN KİMLİĞİ, TOPLUMDAKİ YERİ	" "	
EVRENBİLİM VE TANRI KAVRAMI	" "	2000

Abdullah Rıza Ergüven'in Romanları:

YARINLARI BEKLERKEN	Yaba, Gerçek S. Y.	1982-89
YAŞAMAK UĞRUNA (Değişik Özyaşam)	Gerçek S. Y.	1991
YASAK TÜMCELER (2 yıl hapis cezası)	Berfin Y.	1993
GECE DE GÜNEŞ DOĞAR	Berfin Y. (Yargılıkta)	1997

Abdullah Rıza Ergüven'in Denemeleri:

SONSUZ DEĞİŞİM I	Gerçek Sanat Y.	1990
SONSUZ DEĞİŞİM II	Gerçek Sanat Y.	1990

Abdullah Rıza Ergüven'in Günlüğü:

İŞİĞA BİR ADIM (İsveç Günlüğü)	Gerçek Sanat Y.	1992
--------------------------------	-----------------	------

ABDULLAH RIZA ERGÜVEN

Tanrıları Nasıl Yarattık

Tanrıların Ölümü!

Günümüzün ozan, yazar, denemeci eleştirmen ve düşünbilimcilerinden. 1925'te Avanos'ta doğdu.

1952'de İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nü bitirdi. Resmi bir kurumda çalışırken çeşitli baskı ve yıldırımlar karşısında görevini bırakmak zorunda kaldı. 1967'de İsveç'e gitti. *Wennergrens Center* (1968-71)'de *İsveç Dili ve Yazını* öğrenimi yaptı. Bir süre çevirmen olarak çalıştı (1972-77). 1978-90'da Stockholm Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi, *Lektor i turkologi* ve *Araştırmacı* olarak çalıştı. 1990'da emekliye ayrıldı. Çeşitli gazete ve dergilerde şiir, çeviri, inceleme Araştırma, eleştirisi, deneme ve düşünbilimsel yazılarını yayınladı. **Yasak Tümceler** romanında konusal açıklamalar "dine hakaret" ve "Anadolu insanını uyandırıyor" gerekçesiyle yaklaşık iki yıla mahkûm oldu. **Dinlerin Kökeni ve İslam'da Reform** yapıtına soruşturma, **Gece de Güneş Doğar** romanına dava açıldı. Çeşitli dergi ve gazetelerde şiir, çeviri, araştırma-inceleme, deneme, eleştirisi ve düşünbilimsel yazıları yayımlandı.

Tektanrılı dinlerden önce; birçok tanrıları, putlara tapılıyordu. Sumer'de, Mısır'da krallar tanrı olmuşlar, tanrıları da yüksek dağların tepelerine yerleştirmişler.

Eskiçağ ilkelleri doğayla birlikte yaşadıkları için, tanrılarını doğadan seçmişler; Güneş'e Ay'a, yıldızlara, göğe tanrı gözüyle bakmışlar. Tektanrılı dinler de 3200, 2000, 1400 yıl önceleri; imgetanrıları yüksek dağların tepelerinden alıp göğe uçurdular! Böylece yeryüzündeki EFENDİ AĞA, EFENDİ TANRI olup çıktı!.. Abdullah Rıza Ergüven, bu kez TANRILARI NASIL YARATTIK yapıtında eski çağlardan günümüze, beş kara parçasında gelmiş geçmiş dinleri, tanrıları inceledikten sonra gerçekleri şöyle sergiliyor:

"... Birşeyi imgeleyip var demekle, o şey varolmaz! Ama 'var' diye sünepeleştirildi yığınlar! Gerçek olan doğa, onun ürünü İNSAN! Evren bilincine insanla ulaştık. İnsan da özgürlüğüne, içindeki tanrıları öldürmekle kavuşabilir. İşte o zaman ağa-imgetanrıların kölesi olmaktan kurtuluruz."

BERFİN